T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE AZINLIK, YABANCI VE TÜRK ÖZEL OKULLARI
(1950–1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDULKADİR YAZICI

İSTANBUL - 2010

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE AZINLIK, YABANCI VE TÜRK ÖZEL OKULLARI
(1950–1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDULKADİR YAZICI

TEZ DANIŞMANI: Yard. Doç.Dr. Ali SATAN

İSTANBUL - 2010

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER I
ÖNSÖZ V
ÖZET VII
ABSTRACT VIII
KISALTMALAR IX
GİRİŞ X

1.BÖLÜM

1. KAVRAMSAL BAKIŞ VE EĞİTİM KURUMLARI

1.1. Kavramlara Bakış 1
1.1.a. Azınlık Kavramı 1
1.1.b. Yabancı Kavramı 2
1.1.c. Müslim Kavramı 2
1.1.d. Gayrimüslim Kavramı 3

2. CUMHURİYET ÖNCESİ ÖZEL OKULLAR VE BU OKULLAR İLE İLGİLİ YAPILAN DÜZENLEMELER

2.1. Yabancı, Azınlık ve Türk Özel Okullarına Genel Bir Bakış 3
2.2. Islahat Fermanı 4
2.3. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi 5
2.4. 1876 Kanun-i Esasisi 7
2.5. Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi 7

3. ATATÜRK DÖNEMİ VE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE ÖZEL OKULLAR (1923–1946)

3.1. Atatürk Dönemi Temel Politikalar 10
3.2. Lozan Antlaşmasında Yabancı Okullar 11
3.3. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Uygulamaları 13
3.4. Maarif-i Umumiye Kanunu Tasarısı 14
3.5. 23 Mart 1931 Tarih ve 1778 Sayılı Kanun 15

3.6. Yabancı Okullar Yönergesi 15
3.7. Tamimler 17
3.7.a. 1924–1925–1926 Yılları Tamimleri 17
3.8. Özel Türk, Yabancı, Azınlık Okulları ve İstatistikleri 19

4. ÖZEL AZINLIK, YABANCI VE TÜRK ÖZEL OKULLARI

4.1. Azınlık Okulları 40
4.1.1. Rum Okulları 40
4.1.1.a. Fener Rum Erkek Lisesi 43
4.1.1.b. Heybeliada Rum Erkek Lisesi 44
4.1.1.c. Kuruçeşme Okulu 45
4.1.1.d. Beyoğlu Özel Zoğrafyon Rum Erkek Lisesi 46
4.1.2. Ermeni Okulları 47
4.1.3. Yahudi Okulları 51
4.1.3.a. Ulus Özel Musevi Okulları 53
4.2. Yabancı Okulları 54
4.2.1. Amerikan Okulları 58
4.2.1.a. İstanbul Robert Koleji 61
4.2.1.b. İstanbul Üsküdar Amerikan Kız Koleji 62
4.2.1.c. İzmir Göztepe Amerikan Kız Koleji 64
4.2.1.d. İzmir uluslararası Koleji 65
4.2.1.e. Tarsus Amerikan Koleji 65
4.2.1.f. Talas Amerikan Erkek Okulu 66
4.2.1.g. Adana Kız Okulu 67
4.2.1.h. Merzifon Kız Hayat Okulu 67
4.2.1.i. Bursa Amerikan Kız Koleji 68
4.2.2. Fransız Okulları 69
4.2.2.a. Saint-Benoit Erkek Lisesi 70
4.2.2.b. Saint-Louis Ruhban Erkek Okulu 71
4.2.2.c. Saint-Michel Fransız Erkek Lisesi 71

4.2.2.d. Saint-Joseph Fransız Erkek Lisesi 72
4.2.2.e. Pangaltı Notre-Dame de Sion Kız Lisesi..... 74
4.2.2.f. Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultani) 76
4.2.3. İngiliz Okulları 82
4.2.4. İtalyan Okulları 83
4.2.4.a. Beyoğlu İtalyan Kız Ortaokulu 84
4.2.5. Alman Okulları..... 85
4.2.5.a. Alman Lisesi ve Ticaret Okulu 85
4.2.6. Avusturya Okulları 86
4.2.7. İran Okulları..... 88

4.3. Türk Özel Okulları..... 88
4.3.a. Darüşşafaka 89
4.3.b. Türk Maarif Cemiyeti (Türk Eğitim Derneği) 91
4.3.c. Terakki Vakfı Okulları..... 95
4.3.d. Feyziye Mektepleri..... 98

İKİNCİ BÖLÜM

1. 1950-196O ARASI AZINLIK, YABANCI VE TÜRK ÖZEL OKULLARI

1.1. Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikaları 101
1.1.a. Demokrat Partinin Milli Eğitim Politikası..... 102
1.2. Demokrat Parti Dönemi Muhalefet Partilerinin Milli Eğitim Görüşleri..... 106
1.2.a. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Milli Eğitim Görüşü..... 107
1.2.b. Millet Partisi'nin Milli Eğitim Görüşü..... 107
1.2.c. Türkiye Sosyalist Partisi'nin Milli Eğitim Görüşü..... 109
1.3. Milli Eğitim Şuraları 110
1.3.a. V. Milli Eğitim Şurası..... 110
1.3.b. VI. Milli Eğitim Şurası 110
1.4. 1950–1960 Arası Milli Eğitimde Yabancı Uzmanlar Dönemi ve Azınlık, Yabancı, Türk Özel Okullarına Yönelik Uygulamalar 111
1.4.a. 1950–1960 Arası Milli Eğitimde Yabancı Uzmanlar Dönemi 112
1.4.b. Azınlık, Yabancı, Türk Özel Okullarına Yönelik Uygulamalar 116

1.5. 1950–1960 Arası Özel Azınlık, Yabancı ve Türk Özel Okullarına Ait İstatistikler 121
1.6. Yabancı, Azınlık ve Türk Özel Okullarının Türk Eğitim Sistemine Ekonomik ve Sosyal Katkıları 128
1.7. Yabancı ve Azınlık Okulları Arasındaki Farklar ve Yabancıların Türk Öğretim Kurumlarına Giriş Hakkı 130
SONUÇ 134
BİBLİYOGRAFYA VE EKLER 137

ÖNSÖZ

"Hafıza-i Beşer Nisyan ile Maluldür" sözü insanoğluna atfedilen bir söz olup tarih ve arşivcilik açısından geçerli değildir. Devletlerin hafızası yazılı olmalıdır ve sonraki nesillere aktarımların yapılmasında doğru bilgi ve tarafsızlık ilkeleri devletlerin itibarı ve 'büyük devlet' olabilme adına önemlidir. Tarihleri yazanlar da hangi devletten olursa olsunlar, tarafsızlık ve bilimsellik ilkesine sadık kaldıkları ölçüde ölümsüz eserler bırakabilirler.

Yüzyıllar boyunca kendi topraklarında yaşayan vatandaşlarına din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin kendi eğitim kurumlarını açabilme, işletebilme ve uzun yıllar boyunca kendi müfredatına göre eğitim verebilme özgürlüğünü tanımış olan Osmanlı Devleti ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti, bunun karşılığında, ne yazık ki istisnalar hariç tutulduğunda, hedeflediği bağlılığı ve samimiyeti görememiştir.

Osmanlı Devleti döneminde Tanzimat'la başlayıp, Islahat Fermanı ile devam eden süreç sonrasında özellikle azınlıklara yönelik yenilikler, sonraki dönemde ülkedeki yabancı kurumların faaliyetleri ile birleşerek kendilerine bu yenilikleri ve kolaylıkları sağlayan Osmanlı Devleti'nin parçalanmasına giden süreçte mihenk taşları olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde yeniden doğuşu sembolize eden Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması ile birlikte, geçmişten alınan derslerin ışığında, azınlıkların ve yabancıların özellikle eğitim alanındaki faaliyetleri kontrol altına alınmış, kurallar çerçevesinde işleyişini sürdürenler eğitim faaliyetlerine devam ederken; geçmişi unutamayıp aykırı davranışlarda bulunmaya devam edenlerin faaliyetlerine son verilmiştir. Elbette, Cumhuriyet'in ilk yıllarında her alanda olduğu gibi özel eğitim ve öğretim kurumlarına yönelik işleyiş tarzının belirlenmesinde de bir altyapı eksikliği bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin bölünmesine sebep olan bu eksikliklerin farkında olan Cumhuriyet yönetimi, 1924'ten başlayarak, kanunlar, yönetmelikler yayınlayarak, sağlam bir sistem oluşturmaya çalışmıştır. Kendisinden önceki dönemle kıyaslanırsa bunu da başardığı rahatlıkla söylenebilir. Eğitimin milliliği esası çerçevesindeki değişiklikler 1970'li yıllara kadar devam etmiştir.

Yapılan değişiklikler ve uygulanan sıkı kontrol neticesinde, bu eğitim kurumlarının nicelik anlamında sayıları azalmış olsa bile nitelik konusunda hedeflenen noktalara ulaştıkları söylenebilir.

Çalışmamızın temel noktasını oluşturan 1950–1960 arası dönemde Azınlık, Yabancı ve Türk özel okullarına yönelik araştırmalarda konunun aydınlatılması açısından rakamsal

değerlere sıkça yer verilmiş, önceki dönemler ile karşılaştırmalar yapılmış ve kronolojik ilkelere uyulmaya çalışılmıştır.

Özel Okullar eğitim sistemimiz içerisinde önemli bir yere sahiptir. Fakat bu öneme rağmen, özel okulculuğun genel eğitim içerisindeki payının %3 olduğu düşünülürse; dünyanın diğer devletleri ile karşılaştırıldığında, bu oranın çok gerilerde kaldığı söylenebilir. Son yıllarda açılmış özel mesleki ve nitelik arttırıcı kurslar haricinde, anaokulu, ilköğretim ve liseler yönünden bakıldığında, Türklere ait 3000'e yakın sayıda özel eğitim kurumları, yeterli denetimin yapılması şartı ile geleceğe dair umut vaat etmektedir.

Tez konusunun belirlenmesi ve sonrasında değerli fikirlerine başvurduğum Sayın hocam Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU'na, araştırmanın bütünlüğü ve neticelendirilmesi konusunda değerli öneri ve yönlendirmelerini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Ali SATAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, araştırmalarım ve tez yazım aşamasında kendisine yeteri kadar vakit ayıramamama rağmen gülücüklerini eksik etmeyen oğlum Buğrahan'a sevgilerimle…

İstanbul, Mayıs 2010 Abdulkadir YAZICI

ÖZET

Türk okullarında eğitim görme, yabancılara anayasa ile tanınmış bir haktır. Yabancılar dileklerine göre, Türk veya Türkiye'de bulunan yabancı okullarda eğitim görebilirler. İlköğretim Türk vatandaşları için zorunlu olmasına rağmen yabancılar için isteğe bağlıdır. (Anayasa, Madde 42/6) [1]

Üzerinde yaşadığımız topraklar yüzyıllardır dünya üzerinde hiçbir millet veya devlette başka bir örneğini göremeyeceğimiz yerleşimlere şahit olmuştur. Bunun doğal süreci olarak, insanın temel ihtiyaçlarından olan eğitim ihtiyacının giderilmesi konusunda değişik niteliklere sahip eğitim kurumları ortaya çıkmıştır. Doğal olmayan süreç ise, ortaya çıkan bu eğitim kurumlarının, farklı zaman dilimlerinde farklı amaçlara hizmet etmeleri ve bunun sonucunda da politize olmalarıdır.

Bu araştırma, bu topraklar üzerinde yaşamış Azınlıklar (Ermeni, Rum ve Yahudiler), Yabancılar (Alman, İngiliz, İtalyan, Fransız, Amerikalı vs.) ve Türkler tarafından açılmış olan özel okulların 1950–1960 arasındaki faaliyetlerini inceleyip, bu döneme ait istatistikî veriler doğrultusunda Türk Eğitim Sistemine katkılarını değerlendirmektedir.

Elbette ki, özelinde bu dönemi sağlıklı bir şekilde inceleyebilmek için, araştırmanın I. bölümünde bu eğitim kurumlarının bugünkü anlamda anılmasına sebep olan Azınlık, Yabancı, Müslim ve Gayrimüslim kavramları incelenmiş, bu eğitim kurumlarına tarihi süreçleri içerisinde bakılmış, bu süreçlerdeki faaliyetleri, tabi oldukları kanun, yönetmelik, Nizamname ve yönergelere ait ayrıntılar verilmiştir. Ayrıca, bu okulların ve kurucularının sahip oldukları hüviyet sebebiyle, Türkiye'nin imzalamış olduğu uluslararası antlaşmalardaki eğitim kurumlarına ait bahisler incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca, azınlık ve yabancı okullarla karşılaştırıldığında mazisi onlar kadar eskiye dayanmamakla birlikte, Türk özel okulculuk girişimleri ve verilen eğitimin niteliklerinden bahsedilmiştir.

Araştırmanın II. bölümünde, Menderes Hükümetleri Dönemi olarak adlandırılan 1950–1960 arası dönem eğitim politikaları açısından değerlendirilmiş, bu döneme ait azınlık, yabancı ve Türk özel okullarının işleyişleri, rakamsal bilgileri ve okullar arası farklılıklara yer verilmiştir. Sayıları değişmiş olmakla birlikte, günümüzde hâlâ eğitim, öğretim faaliyetlerine devam eden bu okulların Türk eğitim sistemi içerisindeki yeri ve önemi çalışmanın sonuç kısmında değerlendirilmiştir.

[1] Aysel Çelikel, *Yabancılar Hukuku*, 6.Baskı, İstanbul, Beta Basım ve Dağıtım A.Ş., 1993, s.185.

ABSTRACT

Studying at Turkish schools is the constitutional right of foreigners. They have the choice of studying either at a Turkish school or at foreign school based in Turkey. Although elementary education is compulsory for Turkish citizens, whether a foreigner wishes to study or not is left to their preference. (Constitution, article 42/6)

For hundreds of years, this land on which we live upon, has witnessed many settlements of which you will not be able to find examples of within another nation or government. As a natural progression of this, various educational institutes with different attributes emerged to accommodate one of the basic needs of mankind, education. What was an unnatural progression regarding these emerging educational institutes was they tended to serve for different purposes at different periods of time and as a result become politicized.

This thesis researches the activities of private schools established by minorities (Armenians, Greeks and Jews), foreigners (Germans, English, French, Americans etc.) and Turks, living on these lands between 1950-1960, analyzing their contributions to the Turkish Educational system in accordance to statistical data taken from that period.

Needless to say, to conduct a healthy investigation of this period, the first part of this thesis looks into the concepts of minorities, foreigners, Muslims, Non-Muslims and how they effect the way we term these educational institutions today, alongside the historical processes they were within, their activities during these times, the laws they were subjected to, regulations, code of practices and policies, all of which have been given in detail. Furthermore, due to the identification of these schools and their owners, articles belonging to educational institutes within international treaties signed by Turkey were also examined. Although their history does not go as far back, this section speaks of the ventures of private Turkish schools and the quality of the given education in comparison to those of minorities and foreigners.

In the second section of this thesis, the operations, figures and differences between minority, foreign and Turkish private schools, during 1950-1960, also known as the period of the Menderes Governments, has been touched upon. Although a change in the numbers, the place and importance of these schools, which continue their operations, within the Turkish educational system are assessed at the end of the study.

KISALTMALAR

a.g.a.	: Adı geçen arşiv
a.g.ar.	: Adı geçen araştırma
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.i.s.	: Adı geçen internet sitesi
a.g.t.	: Adı geçen tez
a.g.m.	: Adı geçen makale
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
AÜ TİTE	: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
bkz.	: Bakınız
c	: Cilt
CDTA	: Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DP	: Demokrat Parti
D.P.T.P.	: Demokrat Parti Tüzük ve programı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.U.N.	: Maarif-i Umumiye Nizamnamesi
M.H.T.	: Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi
ÖÖKK	: Özel Öğretim Kurumları Kanunu
Ö.ö.k.g.m.a.	: Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi
s	: Sayfa
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TODAİE	: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Y.O.T.	: Yabancı Okullar Talimatnamesi

GİRİŞ

İnsanoğlunun en temel ihtiyaçlarından birisi eğitimdir. Bu ihtiyacının giderilmesi, mensubiyet bağı gözetilmeksizin kendisine verilen eğitim hakkını kullanma özgürlüğü içeriğinde gerçekleşir. Yetişmiş, nitelikli veya en azından içinde bulunduğu toplumu algılayabilecek 'insan gücü'ne sahip olabilmek her devlet için öncelikli ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç, ya bizzat devletin kendi açtığı okullarda verdiği eğitimler veya denetimini üstlendiği, gerçek veya tüzel kişilikler tarafından kurulmuş olan özel eğitim ve öğretim kurumlarınca karşılanır.

Çalışmamızın esasını teşkil eden "1950–1960 arası Yabancı, Azınlık ve Türk Özel Okulları" konusunu yeteri kadar detaylandırabilmemiz için, en azından Cumhuriyet'in ilanı öncesine kadar bakmamız gerekmektedir. Çünkü her ne kadar Türk girişimcilerin özel okul deneyimleri yaklaşık 100 sene öncesine dayansa da, ilk azınlık okullarının 1454 yılında, ilk yabancı okulların 1824 yılında açıldığı göz önüne alındığı zaman, özel okul geleneğinin, kurumlar tarihi açısından ciddiyetle değerlendirilebilecek kadar eskiye dayandığı görülür.

Osmanlı Devleti, farklı dil, din ve etnik gruplardan oluşmuş bir yapıyı temsil etmesi sebebiyle, eğitimde birlik kuralını sıkı sıkıya uygulayamamış, bünyesinde barındırdığı azınlık ve yabancı millete mensup bireylere, kendi ana dillerinde ve hatta çoğu zaman kendi müfredatları ile eğitim alabilme özgürlüğü sağlamıştır. Yaklaşık 6 asır öncesinde, bu tarz evrensel ve insani bir bakış açısı sergileyen devlet, karşılığında çoğu zaman, bu eğitim kurumlarını, eğitim amaçlarının dışında, gerek misyonerlik ve gerekse devlete karşı yıkıcı propagandaların etkin olduğu merkezler olarak bulmuştur. Bu durum Osmanlı Devleti'nin fiilen yıkılışına kadar devam etmiş, birçoğu izinsiz ve ruhsatsız binlerce okul faaliyet alanı olarak, özellikle devletin yeteri kadar hizmet götüremediği merkeze uzak bölgelerde çalışmalar yapmıştır. Her ne kadar 19. yy. sonlarına doğru bir toparlanma ve kontrol mekanizmasının sağlamlaştırılması yönünde adımlar atılmış olsa da, esas olarak bu, Cumhuriyet'in ilanından sonra mümkün olabilmiştir. Öncesinde, daha 1922'de Mustafa Kemal Atatürk'ün TBMM'de yaptığı konuşmada: "Efendiler! Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin hududu ne olursa olsun, en evvel ve her şeyden evvel Türkiye'nin istiklaline, kendi benliğine, an'anatı milliyesine düşman olan bütün anasırla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir."[2] diyerek, eğitimin temel hedefini vurgulamıştır. Bu

[2] *Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri*, Bugünkü Dille Yayına Hazırlayanlar, Ali Sevim, Mehmet Akif Tural, İzzet Öztoprak, Ankara, ATAM Yayınları, 2006, C.I, s.224; Atatürk'ün *Maarife Ait Direktifleri*, s.7; Nejdet Sançar, *Atatürk'ün Fikir Cephesi,* Ankara, Türk Yurdu, 1965, Sayı 318, s.1–2.

doğrultuda, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile başlayan uygulamalar, Maarif-i Umumiye Kanunu tasarısı, Maarif Teşkilatına Dair kanun, 23 Mart 1931 tarihli kanun, talimatnameler, tamimler ve yönergeler ile özellikle yabancı ve azınlık okullarına yönelik düzenleyici çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların tamamında, özellikle azınlık ve yabancı okulların, milli, çağdaş ve laik bir eğitim sistemi oluşturmak bağlamında, sıkı bir denetim uygulanarak, Türkiye aleyhinde faaliyette bulunmalarını engellemek gayesini gütmekteydi.

Atatürk sonrası Milli Şef döneminde de çok farklı bir anlayış belirmemiş olmasına rağmen, siyasi parti sayısındaki artışa paralel olarak, özellikle yabancı ve azınlık okulları meselesi, siyasi boyut kazanmaya başlamış, bu durum incelememize esas olan Demokrat Parti döneminde artarak devam etmiştir. Konuya "Özel Okul" açısından bakıldığında, günümüzde dahi bu tarz okullaşma oranının %3 seviyesinde olduğu düşünüldüğünde, Demokrat Parti döneminde, bu oranı artırmaya dönük ciddi bir çalışma yapılmadığı, tarım, ithalat ve ticarette uygulanan sübvansiyon ve vergi avantajlarının eğitim konusunda uygulanmadığı, konuya yeteri kadar önem verilmediğinin göstergesi olmuştur.

Yabancı ve azınlıklara ait özel okullara bakıldığında, bu okullara yönelik eleştirilerin temelinde, okulların asli görevlerinin dışında faaliyetler yürütmeleri ve devletin de kendi milli güvenlik stratejileri gereğince denetim ve kontrol mekanizmalarını devreye sokarak, sistemin dışına çıkmalarına engel olma gayretidir.

Bu sebeple, azınlık ve yabancı okullara yönelik eleştiriler, okulların açılmış olmalarına ve burada okuyan öğrencilere değildir. Tamamen okulların uyguladığı siyasi ağırlıklı eğitim politikalarınadır. Yoksa bu okullarda okuyanları hedef almamıştır. Doğal olarak bir öğrenci en iyi okullarda okumak ister, bir öğrenci velisi de çocuğunu en iyi okullara göndermek ister.[3]

YÖNTEM VE PLAN

1950–1960 arası dönem, azınlık, yabancı ve Türk özel okulları bağlamında değerlendirilirken, Cumhuriyet öncesi dönem bu kurumlar açısından incelenmiş, fermanlar ve nizamnamelerin bu kurumların işleyişi açısından ne tür değişiklikler getirdiğine değinilmiştir. Sonrasında, 20. yy. Türkiye eğitim tarihine, özelinde yabancı ve azınlık okulları politikalarına yön veren Atatürk dönemi ve Milli Şef dönemlerine değinilmiş, bu

[3] Halit Ertuğrul, *Kültürümüzü Etkileyen Okullar*, İstanbul, Nesil Yayıncılık, 1997, s.15.

dönemlerde yapılan değişikliklerin Menderes dönemi ve sonrasına etkileri incelenmiştir. Bir zamanlar binlerle ifade edilen, bu okulların sayısının, sonrasında mütemadiyen azalması ve Türk müteşebbislerin girişimleri ile açılan özel okulların, Türk eğitim sistemine ekonomik ve sosyal katkıları incelenmiştir. Bu noktada ihtiyaç duyulan istatistikî ve rakamsal bilgiler, Milli Eğitim Bakanlığı arşivlerinden ve Devlet İstatistik Enstitüsü'nden elde edilmiştir. Kaynak bulunması ve kullanımı açısından, MEB Arşivi, Cumhuriyet Arşivi, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi, Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi, Atatürk Kitaplığı, İSAM'dan yararlanılmış, Kanun, tamim, Şura Kararları ve talimatnameler için Düstur ve MEB Tebliğler Dergisi'ne bakılmıştır. Araştırmada ismi geçen yabancı ve azınlık Okullarından bir kısmı ile bizzat görüşülmüş; fakat okul kayıtlarının temini noktasında yeteri kadar yardım alınamamıştır. Aynı zamanda, dönemin atmosferini yansıtması açısından Cumhuriyet, Ulus, Akşam, Milliyet ve Hürriyet gazeteleri taranmış, yabancı, azınlık ve Türk okullarına ait kadro tahsisleri, bu okullardaki küçük ferdi olaylar, okulların faaliyetlerine dair haberlere araştırmada yer verilmiştir. Araştırma esnasında, dikkat çeken husus, tez konusunun doğrudan Eğitim Bilimleri branşlarına yakın olmasına rağmen, özellikle bu döneme ait Türk okulları ile ilgili yeteri kadar çalışmanın yapılmamış olmasıdır.

1.BÖLÜM

1. KAVRAMSAL BAKIŞ VE EĞİTİM KURUMLARI

1.1. KAVRAMLARA BAKIŞ

1.1.a. Azınlık Kavramı

Azınlık kelimesi; içinde yaşadığı toplumun genel yapısından, ırk, dil, din, kültür ve millet olarak ayrılan ve genel nüfusa oranla daha küçük toplulukları ifade etmektedir.[4] Daha sosyolojik bir söylemle azınlık; bir kültür içinde fizyonomi, dil, örf ve adetler veya kültürel örnekler açısından farklılaşma nedeniyle hâkim gruptan ayırt edilebilen alt gruplardır.[5]

Aynı zamanda, herhangi bir devletin sınırları içinde yaşayan herhangi bir grubun "Azınlık" olarak nitelendirilebilmesi doğrudan doğruya dinsel, dilsel ya da kültürel olarak büyük toplum'dan farklı olduğu objektif olarak gözlenen bu grubun böyle görünmesine yol açan durumuyla değil; o grubun kendisini nasıl algıladığıyla, kendisini büyük toplum içinde nasıl konumlandırdığıyla ve büyük toplumun onu nasıl gördüğüyle ilgili bir sorundur.[6]

Azınlık terimi, fiziksel ya da kültürel özelliklerinden dolayı farklı ve eşitsiz muameleye maruz kaldıkları toplumun içinde, diğerlerinden ayrı tutulan ve bu yüzden kendilerini kolektif ayrımın nesneleri olarak gören grupları tanımlamak için kullanılan bir terimdir.[7] Burada önemli olan durum, azınlık statüsüne sahip olamayan etnik grupların haricinde azınlık statüsüne veya bir nevi ayrımcılığına sahip olabilmek için, tarihi süreç içerisinde, farklı etnik veya dini bir kimlikten gelmiş olmakla birlikte, yaşadıkları topraklar üzerinde farklı –ve hatta ayrıştırıcı- uygulamalara ve bunun sonucunda da mağduriyetlere uğramış olmak ve bu olumsuzluklar karşısında bir bütün olarak davranış biçimi geliştirebilmektir.

Azınlık olabilmenin yanında, sahip olunan bu kimliğin kendi mensuplarına doğal getirileri de söz konusu olmuştur. Süleyman Beyoğlu, "*Atatürk'ün Bakış Açısıyla Azınlıklar*" adlı makalesinde, bu kazanım ve getirileri şöyle ifade ediyor: "Azınlıkların bir ülke içindeki

---

[4] Erjem Kızılçelik, *Sosyoloji Terimleri Sözlüğü*, Ankara, Atilla Kitabevi, 1994, s.46. Farklı Azınlık tanımlamaları için bkz. Baskın Oran, *Türkiye'de Azınlıklar*, İstanbul, İletişim Yayınları,2005. Ülkü Bilgin, *Azınlık Hakları ve Türkiye*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2008. Ali Güler, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Azınlıklar*, Ankara, Emre Yayınları, 2003. Irvin Cemil Schick, "Osmanlılar, Azınlıklar ve Yahudiler", *Tarih ve Toplum*, İstanbul, İletişim Yayınları, V.29, s.34–42.

[5] Orhan Türkdoğan, *Değişme, Kültür ve Sosyal Çözülmeler*, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları, 1973, s.22.

[6] Suavi Aydın, *Azınlık Kavramına İçeriden Bakmak, Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları*, Derleyen; Ayhan Kaya ve Turgut Tarhanlı, İstanbul, Tesev Yayınları, 2006, s.187.

[7] Arus Yumul, *Azınlık mı, Vatandaş mı ?,Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları*, Derleyen; Ayhan Kaya ve Turgut Tarhanlı, İstanbul, Tesev Yayınları, 2006, s.101.

varlıkları ve bu varlıklarını devam ettirme istekleri doğal olarak beraberinde kültürel ve siyasi talepleri de ifade etmektedir. Bu durum özellikle ulus devlet ilkesi üzerine kurulmuş milli sınırlar içerisinde tek millet kabul eden anlayışlarla çatıştığı zaman ciddi problemler ortaya çıkartmaktadır."[8]

Osmanlı döneminde milliyet esasına dayanan azınlıkların büyük çoğunluğunu Rum, Ermeni ve Yahudi toplumları teşkil etmiştir. Bunun için, Osmanlı'da azınlık okulları dendiğinde hep Rum, Ermeni ve Yahudi toplumlarının okulları kastedilmiştir. Ancak, Nasturiler, Melkitler, Yakubi Süryaniler, Mandeiler, Samiriler gibi küçük gruplar da yer almıştır. Din esasına dayanan azınlığı ise, Hristiyanlar ve Museviler oluşturmuştur.[9]

1.1.b. Yabancı Kavramı

Kavram olarak, "Yabancı"; toplumun bütününe yabancı, onun dilini bilmeyen ve o toplumun dışında kalan kimsedir.[10] Osmanlılarda yabancı kavramı ise; topluma yabancı insanlar olmayıp, misafir ve emanet edilmiş insanlar olarak[11] görülmüştür. Bu açıklama ışığında, önceleri Osmanlı, sonrasında ise Türkiye Cumhuriyeti topraklarındaki Amerikalı, İngiliz, Fransız, İtalyan, Alman, İranlı, Avusturyalı ve diğer devletlere mensup kişiler yabancı olarak değerlendirilir.

1.1.c. Müslim Kavramı

İslam'ı kabul etmiş ve Müslüman olmuş kişiye[12] "Müslim" denir. Osmanlı toplumunda Müslim kavramı ise, Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde yaşayan Müslüman halkı ifade etmek için kullanılmıştır. Çünkü Osmanlı toplumunda halk, Müslim ve Gayrimüslim olarak iki kategoride değerlendirilmiştir.[13]

---

[8] Süleyman Beyoğlu, "Atatürk'ün Bakış Açısıyla Azınlıklar", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı II*, ATAM Yayınları, Ankara, 2005, s.215.

[9] R. Ekrem Koçu, *Osmanlı Muahedeleri- Kapitülasyonlar, 1300–1920*, İstanbul, Maallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1934, s.415–418.

[10] H.Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul, M.E. B Yayınları, 1969, s.319.

[11] H. Ertuğrul, *a.g.e.*, s.22., Rıza Yıldız, *Türkiye'de Çağdaş Denetim ve Teftişin Doğuşu*, Ankara, 1992, s.71.

[12] A.Hamdi Akseki, *İslam Dini*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1963, s.57.

[13] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.5, Ankara, TTK. Basımevi, 1967, s.9.

1.1.d. Gayrimüslim Kavramı

Gayrimüslimin kelime anlamı, İslam dinine inanmayan kişi demektir.[14] Osmanlı toplumunda Gayrimüslim kavramı ise, Müslümanlığı kabul etmemiş, ancak toplumda bazı şartları kabul ederek yaşamaya devam eden kişileri ifade etmek için kullanılmıştır.

2. CUMHURİYET ÖNCESİ ÖZEL OKULLAR VE BU OKULLAR İLE İLGİLİ YAPILAN DÜZENLEMELER

2.1.Yabancı, Azınlık ve Türk Özel Okullarına Genel bir bakış

Osmanlı Devleti farklı etnik köken ve dini inanca sahip unsurlardan oluşmuş ve bu unsurları yüzyıllar boyunca bir arada yaşatmış bir devlettir.

Fethedilen topraklardaki farklı din ve millete sahip insanlara tanınan din ve vicdan hürriyeti, eğitim ve öğretim alanında da uygulanmış, bu durum, çok dinli ve çok milletli devlet özelliğine sahip imparatorlukta eğitim ve öğretim kurumlarını da farklılaştırmıştı. Azınlıklara ait okullar hemen İstanbul'un fethi sonrasında 1454 yılında, yabancılara ait okullar ise, ilgili devletlere verilen kapitülasyonların etkilerinin fazlasıyla hissedildiği 19. yy. ortalarında açılmıştır. Bu kurumlar, bağlı oldukları ülkelerin Osmanlı üzerindeki siyasi, kültürel, ticari ve ekonomik nüfuzlarını arttırmanın yollarından biri olarak görülüyordu. Yabancı devletlerin emperyalist gayeleri açısından, geniş topraklara sahip, jeopolitik ve jeostratejik yönden dünyanın önemli bölgesinde yer alan Osmanlı Devleti bu alandaki faaliyetleri için uygun bir zemine sahipti.[15]

Türklerin özel okulculuk deneyimi açısından bakıldığında; Tanzimat dönemine kadar geçen sürede özel okullarla ilgili olarak belirgin ve somut bir gelişmeye rastlanmamaktadır. Tanzimat'tan önceki tarihlerde Türklerin, özel okulculuk yönünden hiçbir çalışma yapmadıkları görülmektedir.[16] Tanzimat sonrası dönemlere kadar Türklerin paralı özel okul açmamalarının asıl sebebi, yeni ortaya çıkan, ticari amaçlı yani para kazanmak için okul açma düşüncesini yadırgamaları olabilir.[17]

---

[14] Ahmet Özel, "Gayrimüslim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1996, Cilt XIII, s.418.
[15] A. Sezer, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar,* Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999*,* s.6.
[16] Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları,1987, s.115.
[17] Yahya Akyüz**,** *Türk Eğitim Tarihi MÖ1000- MS2004*, Ankara, Pegem A Yayıncılık, 2004, s.160.

2.2.Islahat Fermanı

Özel Okul kavramı ilk kez 1856 tarihli Islahat Fermanı'nda resmi olarak ifade edilmiştir. Ferman içeriğinde bütün Osmanlı tebaasının hukuk yönünden eşitliği prensibini ihtiva ettiğinden, bu fermandan haliyle en çok azınlıkların memnun olması gerekmektedir. Çünkü fermanın üçte ikisi azınlıkların imtiyazlarına ve statülerinin düzenlenmesine ayrılmıştır. Islahat Fermanı ile gayri müslimlere ve ecnebilere özel haklar tanınması, imparatorlukta edindikleri maddi zenginliklerine şimdi politik hakların da ilave edilmesi Müslümanlarında tepkisine yol açtı.[18] Bu imtiyazlardan en önemlisi, fermanda belirtilen ifadelerle [19] eğitimin devletin resmi metnine girmesiyle, azınlıklarca açılacak olan özel okullarla ilgili olarak bazı esaslar getirildiği görülmektedir.

Bu fermandan sonra gayrimüslimler çok sayıda özel okul açtılar. Bununla birlikte, resmi devlet okullarına girmekte tereddüt ettiler.[20] Osmanlı Devleti, Islahat fermanı ile gayrimüslim tebaanın çocuklarının eğitimini, bir kamu hizmeti olarak görmüş ve bunun gerçekleştirilmesi için din ve ırk ayrımı yapmaksızın her düzeyde eğitime önem vermiştir.[21]

Yabancı okulların büyük bir kısmı azınlıkların yoğun olarak bulundukları bölgelerde açılmıştır. Bu sayede azınlıkların kültürleri korunarak, milli şuurlarının uyandırılması sağlanmıştı. Bundan dolayıdır ki, Osmanlı zayıfladığı dönemlerde azınlıkların Osmanlı'ya karşı ayaklanmalarında ve onların devletten ayrılarak birer bağımsız devlet olmalarında bu okulların payı büyüktür. Nitekim 1829'da Yunanistan'ın 1908'de Bulgaristan'ın ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Arap topraklarının Osmanlı'dan kopmasında bu kurumların önemli rol oynadıkları bilinmektedir. [22]

Bütün bu olumsuz tutum ve faaliyetlere rağmen devlet "Osmanlıcılık"* ideolojisi gereği yeni düzenlemeler yapmaktan geri durmamıştır.[23]

---

[18] Ufuk Gülsoy, "Islahat Fermanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 19., s.188., ayrıca Bkz. Mehmet Doğan, *Batılılaşma İhaneti*, İstanbul, Beyan Yayınları, 1986, s.47.

[19]"*Osmanlı tebaasına dâhil olan herkes mekteplerin yönetmeliği dışına çıkmamak suretiyle gerek yaşça ve gerek yapılan kabul imtihanı sonucunda gereken şartları haiz oldukları takdirde cümlesi birbirinden ayrılmaksızın Osmanlı Devleti'nde açık bulunan ve tedrisat yapan askeri ve sivil mekteplere alınmaları irade-i padişah iktizasıdır. Bundan başka her bir cemaat, maarif ve harf ve sanayiye dair milletçe mektepler yapmaya izinlidir. Fakat bu çeşit Mekâtib-i Umumiyye'nin ders verme şeklini ve muallimlerini seçme işi, üyeleri Padişah tarafından seçilmiş Türk ve ekalliyet bilginlerinden karma bir Meclis-i Maarifin nezaret ve teftişi altında olacaktır.*" Fermanın metni için bkz. Suna Kili-A.Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri, (Sened-i İttifaktan Günümüze*), 2.Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s.21. vd.

[20] Gülnihal Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu* (1839–1914), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s.159.

[21] Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi,* İstanbul, Risale Yayınevi, 1996, s.169.

[22] A. Sezer, a.g.e., s.10.

* *Osmanlıcılık, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşayan farklı dinsel ve etnik grupları tek bir "Osmanlı Milleti"olarak gören ve tüm bu farklılıkları ortak bir potada kaynaştırmayı hedefleyen yaklaşımdır. Yeni Osmanlılar Osmanlıcılık*

2.3. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi

Eğitim alanında ihtiyaç duyulan ıslahatlar ve özellikle özel okulların kuruluş, idare ve denetimini belirli kurallara bağlama amacıyla 1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayınlanmıştır.

1 Eylül 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 1. maddesinde "Memalik-i Devlet-i Aliyye'de bulunan mekâtib esasen iki kısma münkasımdır. Birincisi Mekâtib-i Umimiyedir ki nezaret ve emr-i idaresi devlete aittir. İkincisi ise Mekâtib-i Hususiyedir ki yalnız nezareti devlete ve tesis ve idaresi efrad veyahut cemaata aittir"[24] denilmek suretiyle eğitimin devlet tekelinde olmadığı açıklanmıştır.[25] Aynı nizamnamenin diğer maddelerinde, Müslümanlar ve gayrimüslim cemaatler için Sıbyan ve Rüşdi derecesinde ayrı okullar açılması ve söz konusu dini cemaatlerin ayrı okullarda eğitim görmeleri kabul edilmiştir. 1. madde'de geçtiği üzere mevcut ve açılacak olan özel okulların denetimi devlete, kuruluşları ve idareleri ise kişi veya cemaatlere ait olabilecektir. Ayrıca, özel bir okulun açılabilmesi belirli şartların yerine getirilmesine bağlanmıştır. Bunlar; eğitim verecek hocaların Osmanlı Maarif Nezareti ve Vilayet Eğitim Meclisleri tarafından verilmiş diplomaya sahip olması, okullarda genel ahlaka ve devlet politikasına aykırı derslerin okutulmaması, ders kitapları ve ders programlarının Maarif Nezareti veya mahalli maarif idaresine onaylatılması ve okulun açılabilmesi için İstanbul'da Maarif Nezareti'nce, taşrada ise mahalli Maarif İdaresi ve Vali tarafından verilmiş "Ruhsat-ı Resmiye"ye sahip olunması gerekmekteydi.[26]

Nizamname ile özel okullarda görevlendirilecek öğretmenlerin daha önceden almış oldukları diplomaların maarif idaresince tasdik edilmesi şartını getirerek özellikle azınlık ve yabancılar tarafından açılmış olan özel öğretim kurumlarının çalıştırdığı öğretmenler arasında

---

düşüncesinin sadece bir boyutunu oluşturmaktadır. Genç Osmanlılar, Tanzimat uygulamaları ile başlayan devlet eksenli Osmanlıcı düşünceden farklı bir şekilde gelişir. Osmanlıcılık düşüncesini gerçekleştirme noktasında Bab-ı Ali ile Genç Osmanlıların aynı endişeleri paylaştıklarını belirtmekle beraber, pratiğe dönük uygulamalarda Genç Osmanlıların Bab-ı Ali'ye karşı bir muhalefet hareketi olarak geliştiğini belirtmek gerekir. Bu noktada Genç Osmanlıların Osmanlıcılık düşüncesini pragmatik eylemler çizgisinden öte, bilinçli bir ideolojik formulasyona dönüştürdüklerini belirtmek gerekir. Selçuk Akşin Somel,"Osmanlı Reform Çağında Osmanlıcılık Düşüncesi 1839–1913"*, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce; Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi,* C.I, 7.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s.88.

[23] Bu hususta; "*Tanzimat'tan itibaren merkezi Osmanlı yönetimi, Müslüman cemaati ile gayrimüslim azınlık cemaatlerini "Osmanlıcılık" ideolojisi etrafında birleştirerek devletin parçalanmasını önlemeyi hedef almıştır; bu politikanın somut uygulamaları eğitim alanında da görülmüştür. Merkezi yönetim i gayrimüslim azınlık cemaatlerinin kurmuş oldukları özel okullar üzerinde denetim kurmayı amaçlamış ve bunun için gereken hukuki düzenlemeleri sağlamak istemiştir… Oysa Gayrimüslim azınlık cemaatleri bu politikaya karşı sert biçimde direnme göstermişlerdir.* "Cemil Koçak, *Tanzimat'tan Sonra Özel ve Yabancı Okullar*, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.2, s.486.

[24] Düstur, I.Tertip, II. Cilt, s.204., Maarif-*i Umumiye Nizamnamesi* (Bundan sonra M.U. N. olarak anılacaktır)

[25] C. Koçak, *a.g.e.,* C.2, s.486.

[26] Yüksel Çelik, *Özel Okulların Türk Eğitim Sistemine Ekonomik Katkılarının Değerlendirilmesi,* Ankara, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı Lisansüstü Uzmanlık Programı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006, s.10.

zararlı faaliyetleri tespit edilmiş olanların diplomalarının tasdik edilmeyerek öğretmenlik yapma veya çalıştırılma hakkının elinden alınarak bu okulların zararsız hale getirilmesi amaçlanmıştır.[27]

Nizamnamenin yayımlanması sonrasında, her ne kadar yeni okul açılması aşamasında önceki döneme göre daha fazla zorlayıcı ve denetleyici şartlar olduğu düşünülse de, tersine daha çok sayıda okul açılmıştır. Bu dönemde yabancılara ait okul sayıları;[28]

Tablo: 2.3.1. 1869 Yılına Ait Yabancı Okul Sayıları

AİT OLDUĞU ÜLKE	OKUL SAYISI
FRANSIZ OKULLARI	72
İNGİLİZ OKULLARI	83
AMERİKAN OKULLARI	465
AVUSTURYA OKULLARI	7
ALMAN OKULLARI	7
İTALYAN OKULLARI	24
RUS OKULLARI (BEYRUT)	44
İRAN OKULLARI	2
YUNAN OKULLARI (İZMİR)	3

Nizamnamenin Osmanlı eğitim sistemine getirdiği yenilikleri şöyle sıralamak mümkündür;

1. Modern eğitim sistemi, medrese eğitimi aleyhine genişlemiştir.
2. Talim, terbiye ve tedrisat denilince modern eğitim anlaşılmaya başlanmıştır.
3. Eğitim ve öğretim dini alandan dünyevi alana kaydırılmıştır.
4. Eğitim politikası, plan ve programları devlet tarafından yazılı olarak tespit edilmiştir.
5. Kanunların tatbiki için Maarif teşkilatı yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiştir.
6. Eğitimde "İkilik" kanunen tescil edilerek, medrese ve modern eğitim sahaları birbirinden resmen ayrılmıştır.[29]

---

[27] M. Hidayet Vahapoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları,* Ankara, M.E. B. Yayınları, 1990, s.117.
[28] M. Hidayet Vahapoğlu, *a.g.e.,* s.71.
[29] Bayram Kodaman, *Abdulhamit Devri Eğitim Sistemi*, İstanbul, Ötüken Neşriat, 1980, s.56–57.

2.4. 1876 Kanun-i Esasisi

Kanun-i Esasi'de yabancı okullara ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Aslında Cumhuriyet'e değin yabancı özel okullar devletin her türlü denetimin dışında faaliyet gösterebilmişlerdir; bu okullar öğretim programları için Maarif Nezareti'nden onay almak zorunda da değillerdi.[30]

1876 Kanun-i Esasi'de yer alan "Emr-i Tedris serbesttir. Muayyen olan kanuna tebaiyet şartıyla her Osmanlı umumi ve hususi tedrise mezundur. Bilcümle mektepler devletin taht-ı nezaretindedir" denilerek devamında Osmanlı topraklarında üç türlü özel okulun bulunduğu görülmektedir. Bunlar; çoğunlukla Müslümanlar tarafından açılmış medrese ve mektepler, azınlıkta bulunan ve Müslüman olmayan Osmanlı cemaatlerince (Rum, Ermeni, Yahudi) açılmış özel okullar ve kurumlar, Yabancıların (Fransız, Alman, İtalyan, Amerika vb.) açtıkları kurumlardır.[31]

1876 Kanun-i Esasi'nde özel okullara yer verilerek bir nevi azınlık ve yabancıların tekelinde bulunan özel okul açma işinde Türklerin de aktif olarak rol almaları teşvik edilmektedir.[32]

Kanun-i Esasi ile denetim ve gözetim altına alınmaya çalışılan azınlık ve yabancılara ait okullar, özellikle dış baskılar sonucunda hedefine ulaşamamıştır. Bu dönemin en önemli gelişmesi, Türklerin de özel okulculuk alanında faaliyete geçme konusunda daha cesurca davranmalarıdır.

2.5. Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi (1915)

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine kapitülasyonları [*] tek taraflı olarak kaldırdığını açıklayan Osmanlı Hükümeti, bu durumdan yararlanarak yabancı okulları

---

[30] C. Koçak, *a.g.e.,* C.2, s.488.

[31] Necdet Özkaya, *Özel Öğretim Kurumlarının Eğitim Sistemindeki ve Sosyo Ekonomik yapı İçindeki Yeri, Türkiye'de ve Dünya'da Özel öğretim Kurumlarının Eğitimdeki Yeri*-Seminer, İstanbul, 1992, İstanbul Ticaret Odası yayınları, s.7.

[32] Yüksel Çelik, *a.g.t.,* s.11, Özel Okullar, *Dünden Bugüne Özel Öğretim Kurumları*-1- Özel Okullar, Ankara, 1991, Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü, s.21.

[*] *Osmanlı'nın Azınlık ve yabancılara vermiş olduğu bir takım imtiyaz ve haklar, Osmanlı Tarihine kapitülasyonlar olarak geçmiştir. Bu haklar zamanla, devletlerarası antlaşmalarla teyit edilmiştir.* H. Ertuğrul, *a.g.e.,* s.74. *Bu nedenle bugünde kapitülasyonlar "Bir ülkede oturan vatandaşlara devletlerarası sağlanmış imtiyazlar" olarak ifade edilmektedir.* Necmettin Tozlu*, a.g.e.,* s.20. *Osmanlı Devleti'nin ilk kapitülasyonları hangi ülkeye verdiği konusu tartışmalıdır. Halil İnalcık ilk kapitülasyonların 1352'de Rumeli'ye geçen Osmanlı Devleti'nin kendileriyle dostane ilişki içerisinde, Venedik ile savaş halinde olan Cenevizlilere verildiğini belirtmektedir. Fatih Sultan Mehmed'in 1479'da Venedik'e verdiği imtiyazlar, II. Bayezid tarafından 1481'de genişletilmiştir. Osmanlı Devleti tarafından ilk gerçek kapitülasyonların Kanuni Sultan Süleyman tarafından Fransa'ya verildiği genel kabul görse de 1536 tarihli olan bu kapitülasyonlar kapitülasyonlar konusunda tam bir uzlaşmaya varılmış değildir… Başlangıçta kapitülasyonların olumsuz bir sonucu görülmezken özellikle XVIII. Yüzyılın sonlarına doğru bu imtiyazlar Osmanlı Devleti'ni siyasi ve ekonomik açıdan Batı Avrupa'ya bağımlı hale*

denetim altına alacak girişimlerde bulundu. 1915 yılında yayınlanan "Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi" bu amaca yönelikti. Önemli kararları içeren talimatname o dönemde savaş ortamında istenildiği gibi uygulanamadı.[33]

Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinde uzun süre yürürlükte kalan bu talimatnamenin önemli bazı maddeleri aşağıya aynen alınmıştır.[34]

Madde 1. Mekâtib-i Hususiye, masarifi efrâd tarafından ve hükümetçe tanınmış Türkiyeli cemaat ve cemiyet ve şirketler canibinden temin olunarak açılan mekteplerdir…

Madde 2. Ecnebi cemaat, cemiyet ve şirketlerin kendi namlarına veya muvazaa tarikiyle mektep açmaları memnudur.

Madde 3. Hükümetçe tanınmış Türkiyeli Cemaatler tarafından açılan mektepler o cemaate mensup nüfusun sakin bulundukları mahalle veya karyeler dâhilinde olmakla beraber vüs'at ve tarzı inşaları ihtiyaçtan fazla olmamak ve gürültüleri mevcut sair mekâtip ile diğer cemaat maabiinden işitilmeyecek derecede uzak bulunmak şarttır.

Madde 4. Lisanı Resminin gayri lisanla icrayı tedrisat olunan Mekâtib-i Hususiye'de Türkçenin ve Türkiye Tarih ve Coğrafyasının Türkçe olarak Türk Muallimler tarafından talim ve tedrisi mecburidir.

Madde 5. Türkiyeli efrad ve cemaat, cemiyet ve şirketler tarafından açılan mekâtib-i hususiye de Maarif Vekâletinden ruhsat istihsal olunmadıkça ecnebi müdür ve müdire, muallim ve muallime ile muavin ve muavine istihdam olunamaz.

Toplam 46 madde ve 8 bölümden oluşan bu talimatnamenin ilk bölümünü meydana getiren ve genel hükümler başlığı altında verilen yukarıdaki maddelerden başka (ki ilk bölüm toplam 10 maddeden oluşur), ikinci bölümde "Tesis ve Küşad Şeraiti" başlığı ile (madde 11–21) yabancı okulların ruhsatları ve binaları ile ilgili kurallar yer almaktadır. "Mektep Binaları" (madde 22–23) başlıklı üçüncü bölümden sonra gelen dördüncü bölümde "Heyet-i İdare ve Talimiyenin Evasafı" (Madde 24–28) başlığı altında, yabancı özel okullarda görev yapacak şahıslarda aranacak özellikler sayılmaktadır. "Talebenin Şeraiti Kabülü-İmtihanlar, Şehadetname ve Tasdiknameler" (Madde 29–34) başlıklı beşinci bölümden sonraki

---

getirdi. Bunun sonucu olarak 8 Eylül 1914'te toplanan İttihat ve Terakki Hükümeti tek taraflı olarak kapitülasyonların kaldırılması kararını aldı. Muhammet Emin Külünk*, Kapitülasyonların Kaldırılması (1914),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s.7–304.

[33] A. Sezer, *a.g.e.,* s.25.

[34] A. Sezer, *a.g.e.,* s.26, Talimatnamenin tam metni için bkz. Tebliğler Dergisi,11–18 Ağustos 1941, C.3, Sayı: 132–133., s.214–215, 217–219.

"Teftişat"ın anlatıldığı altıncı bölümde, bütün özel okulların her bakımdan her an teftiş edilebileceği anlatılır (Madde 35–36). "Mücazat" adlı yedinci bölümde cezayı gerektirecek hususlar belirtilir (Madde 37–39). "Mevadd-ı Şetta" başlıklı sekizinci bölümde de (39–45. maddeler) talimatnameye aykırı hareket edecek okulların karşılaşabilecekleri durumlar ortaya konmuştur.[35]

Özetle, bu talimatnameye göre yabancıların okul açmaları yasaktır (Madde 2). Yalnızca yabancı hakiki şahısların okul açmayı gerektirecek kadar nüfus bulunması halinde karşılıklılık esasına uygun olarak okul açabilecekleri vurgulanmıştır.[36]

1924 tarihine kadar geçecek süre içerisinde, geçerliliğini koruyacak olan Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi çerçevesinde değerlendirildiğinde, Cumhuriyet ilkelerinin uygulamaların başladığı tarihe kadar Özel Okulculuk alanında denetimsel ve yönetimsel boşluğu kapattığı düşünülebilinir.

1914'lerde azınlık ve yabancı okullarının genel olarak sayısal durumları şöyledir:

Tablo: 2.5.1. Azınlık ve Yabancı Okullar İstatistiği

	AZINLIK OKULLARI	**YABANCI OKULLARI**	**TOPLAM**
Okul Sayısı	667	715	1.382
Öğretmen Sayısı	1.250	1.300	2.560
Öğrenci Sayısı	74.000	96.000	170.000

Kaynak*; Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,* İletişim Yayınları*,* İstanbul, 1985, İ.Polat Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar,* Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990

[35] A. Sezer, *a.g.e.,* s.28.
[36] A. Sezer, *a.g.e. ,* s.28.

3. ATATÜRK DÖNEMİ VE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE ÖZEL OKULLAR (1923–1946)

3.1.Atatürk Dönemi Temel Politikalar

Cumhuriyet Hükümetleri yönetimi, prensip olarak, azınlık ve yabancı okullarını kapatmak yerine bu okulları ıslah edip kontrol altına alma yolunu tercih etmişlerdir. Konuyla ilgili olarak dönemin Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver, Şubat 1921 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada; "Eğer bazı mahzurları olmasa, bir tane ecnebi mektebi bırakmam. Bu konu dâhili olduğu kadar, harici bir meseledir. Amerikan, Fransız veya İtalyan okulları kapatıldığında, bunun harici tesirlerini düşünmek zorundayız"[37] diyerek, azınlık ve yabancı okullarının kapatılması yönündeki genel isteklerin yerine getirilmesinin zor olduğunu ifade etmiştir.[38]

Aynı konuda Atatürk 1922'de TBMM'de yaptığı konuşmada: "Efendiler! Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin hududu ne olursa olsun, en evvel ve her şeyden evvel Türkiye'nin istiklaline, kendi benliğine, an'anatı milliyesine düşman olan bütün anasırla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir"[39] diyerek bu dönemde verilecek eğitimin hedeflerini çizmiştir.

Kurtuluş Savaşı döneminde azınlık ve yabancı okullar haricinde Türk özel okullarında bir gelişme görülmemiştir. Ancak bu dönemde Anadolu'da çeşitli maksatlarla açılmış bulunan ve faaliyet gösteren çok sayıda Rum okulunun bulunduğu bilinmektedir. Bu dönemde de yabancı okullar, gelişme ve yayılmalarını devam ettirmekteydiler.[40]

Özellikle Kurtuluş Savaşı döneminde, merkezi hükümetin ve yerel yöneticilerin, savaşlar dolayısıyla gereken denetimi yeterince yapamaması sebebiyle, ülkenin birçok yerinde, azınlıklara ve yabancılara ait okullar tam anlamıyla birer misyonerlik ve kışkırtma merkezleri haline gelmiştir.

1921 yılında meydana gelen bir olay da bu okulların gerçek yüzünü ortaya koymuş ve bazı okulların faaliyetine son verilmiştir. Merzifon Amerikan Koleji'nde görevli Türk öğretmenlerden Zeki Ketani kışkırtmalar sonucu öldürülmüş, bunun üzerine okulda yapılan

---

[37] Yahya Akyüz, *a.g.e.,* s.358.
[38] H. Ertuğrul, *a.g.e.*, s.101.
[39] *Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri I-III,* Bugünkü Dille Yayına Hazırlayanlar, Ali Sevim, M. Akif Tural, İzzet Öztoprak, Ankara, ATAM Yayınları, C.I, s.224.
[40] *Dünden Bugüne Özel Öğretim Kurumları*–1- Özel Okullar, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü, 1991, s.24.

aramada okulun Pontus Rumlarının hesabına çalıştığını ortaya koyan belgeler bulunmuş ve Merzifon Amerikan Koleji kapatılmıştır.[41]

3.2. Lozan Antlaşması'nda Yabancı Okullar

Milli Mücadele'nin başarıyla sonuçlanması üzerine toplanan Lozan Barış Konferansı görüşmeleri esnasında tartışılan konulardan biri de Türkiye'deki yabancı okullar meselesi idi. 20 Kasım 1922 tarihinde başlayan konferansın 4 Şubat 1923 tarihine kadar süren birinci bölümünde bu konuda anlaşmaya varılamadı. Zira İtilaf Devletleri Türkiye'de bulunan yabancı okul ve kurumları ile ilgili olarak bazı isteklerde bulundular. Bunlar, mütareke döneminde açılmış olanlar da dâhil olmak üzere, mevcut bütün kurumlarının tasdik edilmesi, eski imtiyaz ve muafiyetlerinin tanınması ve diğer devletlere de aynı imtiyazların verilmesi idi… Türk murahhas heyeti yabancı okullar konusundaki hassasiyetini ve kararlı tutumunu sürdürdü; ilgili devletlerin gümrük muafiyeti istekleri de kapitülasyonların kaldırılmasından dolayı kabul edilmedi. Görüşmeler sırasında Fransızlar eskiden elde ettikleri imkânları kaybetmemek ve okullarının sayılarını arttırmak için uğraştılarsa da, bu istekleri reddedildi.[42]

Lozan Antlaşması özellikle azınlıklar ve azınlıklara ait kurumların mahiyetinin belirlenmesi açısından Türkiye'nin beklentilerini tam olarak karşılamış denemez. Süleyman Beyoğlu'na göre, Türk tarafı çok istediği halde Lozan'da müzakereler devam ederken, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Türk idarecilerinin kesin kararı, hem azınlık konusunu yurt içinde ve yurt dışında uluslar arası bir statüye kavuşturmak, hem de azınlıklara ait patrikhaneler, hahamhane, kilise, havra ve yabancı okulları, hilafet kurumunda yapıldığı gibi kapatmaktı. Fakat bunların yalnız ayrıcalıkları sınırlandırılabildi, kapatılmaları gerçekleştirilemedi. Özellikle zararlı faaliyetleri belgelenen Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Türkiye dışına çıkarılması sağlanamamıştır. Yunanistan, İngiltere ve ABD temsilci heyetlerinin ısrarlı talepleri üzerine sadece dini yetkilerini kullanmak kaydıyla İstanbul'da kalmasına izin verilmiştir.[43]

Lozan Antlaşmasının 40. ve 41. maddeleri azınlık ve yabancı okullar sorunları ile ilgilidir;

---

[41] A. Sezer, *a.g.e.,* s.61

[42] A. Sezer, *a.g.e.,* s.15, Lozan'daki tartışmalar için bkz. *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl*, Lozan (1922-1923), Ankara, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 1973, s.86-89. ; Seha L.Meray, *Lozan barış Konferansı Tutanakları,* Belgeler, Takım II, C.I. Ankara, 1972, s.115-131; Cemil Bilsel, *Lozan*, C.II, İstanbul, Sosyal Yayınları, 1998, s.144-154. ; Gündüz Ökçün, *Yabancıların Türkiye'de Okutma Hürriyeti,* AÜ SBF Dergisi, C. XIV, s.51-53.

[43] Süleyman Beyoğlu, *a.g.m.,* s.237.

Madde–40. Gayrimüslim azınlıklara mensup olan Türk uyruklular hukuken ve fiilen diğer Türk Uyruklulara uygulanan aynı muamele ve aynı garantiden yararlanabilecekler… Her türlü okul kurabilecekler.

Madde–41. Gayrimüslimlerin çoğunlukta bulundukları yerlerde… Bu uyruklular kendi dillerinde öğrenim görebilecekler. Bu hak Türkiye Hükümeti'nin söz konusu okullarda Türk dilinin öğrenimini zorunlu kılmasına engel olmayacaktır.[44]

Bu maddelere binaen, yapılan uzun görüşmeler sonunda Türkiye'deki yabancılara ait kurumların varlığı, kanunlara uymaları ve dini propaganda yapmamaları şartıyla Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra İsmet Paşa tarafından İngiltere, Fransa ve İtalya'ya gönderilen mektuplarla tanınmıştır. İsmet Paşa'nın bu üç devlete gönderdiği mektup şudur ;

"Ekselans,

Lozan'da bugünkü tarihle imza olunan İkamet mukavelesine atfen ve mezkûr mukaveleye raptedilecek olan Beyannamenin mektuplarla tebdili hakkında birinci komitenin 19 Mayıs 1923 tarihli celsesinde müttehaz kararına tevfikan Türkiye'de 30 Teşrinievvel 1914 tarihinden mukaddem mevcudiyeti musaddak ve Fransa'ya (İngiltere'ye, İtalya'ya) mensup müessesat-ı mezhebiye tedrisiye, sıhhiye ve hayriyenin mevcudiyetini tanıyacağını ve bugün imza edilen Muahede-yi Sulhiye tarihinde Türkiye'de fiilen mevcut sair Fransız (İngiliz, İtalyan) müessesat-ı mümasilesinin vaziyetlerini nizama tevfik etmek üzere hayırhahane tetkik edeceğini Hükümetin namına beyan ile kesbi şeref eylerim.

Her nevi mükellefiyat-ı maliye nokta-i nazarından baladaki müessesat, Türk Müessesat-ı mümasilesiyle müsavi muameleye mazhar edilecek ve işbu müessesat hakkında cari olan nizamı amme ahkâmıyla kavanin ve nizamata tabi olacaktır. Maahaza şurası mukarrerdir ki Türk Hükümeti işbu müessesatın şerait-i faaliyetini ve mekteplere gelince tedrisatın ameli teşkilatını nazarı itabara alacaktır.

Tazimatı ihtiramkaranemin teminatını kabul buyurmanızı rica ederim."[45]

Bu mektupla birlikte Türkiye, 30 Ekim 1914'ten önce faaliyetleri tanınmış ve izin verilmiş olan Fransa, İtalya ve İngiltere'ye ait eğitim, sağlık, din ve yardım kuruluşlarını tanımış oluyor ise de daha sonraları başta Amerika olmak üzere diğer ülkelerin baskıları sonucu birçok farklı ülke'ye ait kuruluşlar da Lozan sonrası ayrıcalık sahibi olabilmiştir.

---

[44] *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler, Birinci takım, Cilt I, Kitap II,* 3.Baskı, (çev.; Seha L. Meray), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s.158.

[45] *Düstur*, III. Tertip, c.V, İstanbul 1931, s.290–299.

Ülkemizdeki azınlıkların ana dillerinde eğitim haklarını[46] düzenleyen en temel uluslararası belgeler, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması ile Lozan Barış Antlaşması'na atıf yapan 18 Ekim 1925 tarihli Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan Krallığı arasındaki dostluk antlaşmasıdır. Ayrıca Türkiye, azınlıkları da ilgilendiren BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (mad. 17, 29 ve 30) ve Medeni ve Siyasi haklara ilişkin uluslararası sözleşmeye (mad.27) koyduğu çekinceler ile birlikte taraf olmuştur. Türkiye'nin de imzaladığı ve azınlık haklarını da içeren AGİK belgeleri ise, siyasi anlamda önemli olmakla birlikte hukuki bağlayıcılıktan yoksundur.[47]

3.3. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Uygulamaları (1924)

Atatürk döneminde eğitim ve öğretim alanında gerçekleştirilen en önemli değişiklik, 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen "Tevhid-i Tedrisat Kanunu"[48] (Öğretimin Birleştirilmesi) ile oldu.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile işe önce kendi okullarından başlayan yeni Türk Devleti, takip ettiği Milli ve Laik eğitim politikasını çoğu misyonerler tarafından dini gayelerle açılan yabancı okullar üzerinde de uygulamaya başladı. Zira kanun ile getirilen Laiklik ve Millilik prensipleri ile yabancı okulların öğretim faaliyetleri arasında büyük bir çelişki vardı. İşte, bu çelişkiyi ortadan kaldırabilmek amacıyla yabancı okulların uymaları istenen kurallar uygulamaya konuldu.[49]

Bu kurallar;

— Yabancı okullarda mabetler dışında dershane ve salonlarda bulunan dini semboller; salip, heykel, dini tasvirler vs. kaldırılacaktır.

— Müslümanların ve başka mezhepten öğrencilerin okullardaki dini ayinlere katılmaları yasaktır. Bunun için sık sık denetlemeler yapılacak ve suçlular cezalandırılacaktır.

---

[46] Devletlerarasında azınlıkların ana dilde eğitim hakkını düzenleyen çok sayıda iki (ya da bazen çok) taraflı antlaşma bulunmaktadır. En geniş anlamı ile bir Azınlık Antlaşması, "*İki ya da daha fazla devlet arasındaki, bir ya da daha fazlasının ülkesindeki ulusal, etnik, ırksal, dinsel ya da dilsel azınlıklara ilişkin belirli hak ve yükümlülükleri sağlamayı amaçlayan bir anlaşma"* şeklinde tanımlanmaktadır. Richard B. Bilder, "*Can Minorities Treaties Work ?", The protection of Minorities and Human Rights,* ed.: Yoram Dinstein, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht,1992, s.59.

[47] S. Sırrı Terzioğlu, *a.g.e.,* s.181.

[48] Kanun hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İhsan Sungu, "*Tevhid-i Tedrisat*", Belleten, Sayı 7-8, 1938, s.397-431.; Seçil Akgün, "*Tevhid-i Tedrisat"*, Cumhuriyet Döneminde Eğitim, İst. 1983, s.37-48; Andreas M. Kazamias, *Education and the Quest For Modernity in Turkey*, London, 1966, s.117-118., *Türkiye Cumhuriyeti'nin Laikleşmesinde 3 Mart 1924 tarihli Kanunların Önemi* (Panel), Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1965.

[49] A. Sezer, *a.g.e.,* s.21.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve medreselerin kapatılmasıyla Türk Hükümeti, Türk okullarını dini eğitim veren okullar konumundan çıkarırken ülkede bulunan azınlık okulları ve yabancı okulları bundan muaf tutamazdı. Türkiye, ülkede hiçbir din ya da mezhebin kendi propagandasını yapmasını istemiyordu. Din konusunda okullar ister yerli ve ister yabancı olsun tarafsız olmalı ve okullarda tek amaç, çağdaş bir eğitim vermek olmalıydı. Türk Hükümeti medreseleri dahi kapatmayı göze almışken, yabancıların dini eğitim veren okullarına karşı duyarsız olması mümkün değildi. Bu nedenle azınlık ve yabancı okullarda da eğitimin din ile ilişkisinin kesilmesi için düzenlemeler yapılmış ve bu okullarda da dini propaganda yasaklanmıştı.[50]

Aynı yıl kurallara uymamakta direnen 4 İtalyan Okulu ile 40 Fransız Okulu kapatılmış, bunun üzerine bu ülkeler Türkiye'ye nota vermiştir. Bu notaya karşılık olarak Türkiye yabancı okullar siyasetini;

- Okullar mezhep yönünden tarafsız olacak ve derslerde milli hislere yer verilecek;
- Türkiye'de medreselerin kaldırılması üzerine Türk okullarına uygulanan bu durumdan Hıristiyan okulları istisna edilemeyecek;
- Konu bir iç mesele olduğundan, yabancı hükümetlerin protestoları dikkate alınmayacaktır,[51] tarzında ifade etmiştir.

3.4. Maarif-i Umumiye Kanunu Tasarısı (1924)

Maarif Vekili Vasıf (Çınar) Bey'in zamanında hazırlanan "Maarif-i Umumiye Kanunu" tasarısında yabancı okulları kapsayan şu hükümler yer alıyordu;

Madde 1: Türkiye'de mevcut resmi ve hususi bilumum terbiye müesseselerinin emr-i idaresi veya nezaret ve murakabesi Maarif Vekâleti'ne mevdudur.

Madde 17: On üç yaşına kadar Türk tabiiyetindeki çocukların Türkiye dâhilindeki ecnebi mekteplere devamı memnudur.

Madde 36: Ecnebi cemiyet, şirket ve fertler yeniden mektep açamazlar...

Ele alındığı tarihte yalnızca tasarı şeklinde kalan bu kanun ile bütün okulların MEB tarafından idaresi ve denetlenmesi sağlanırken; İlkokul çağındaki Türk çocuklarının yabancı okullara gitmeleri ve yabancıların yeniden okul açmaları yasaklanıyordu.[52]

---

[50] Muzaffer Gökman, *50 Yılın Tutanağı, (1923–1973***)**, İstanbul, Hürriyet Yayınları, 1973, s.15.
[51] Hâkimiyeti Milliye, *Fransa Papaz Mekteplerini Müdafaa Edemez***,** 26 Mart 1924

3.5. 23 Mart 1931 Tarih ve 1778 Sayılı Kanun

1931 tarihli CHF Programında ilköğretimin önemi vurgulanarak yetişecek çocukların Cumhuriyetçi, Milliyetçi ve Laik olmaları; "milli cemiyete Türk Cumhuriyeti'ne ruhen ve bedenen en faydalı" bir şekilde eğitilmeleri isteniyordu.[53]

Yetişecek nesilleri yabancı okullardaki yabancı kültürün tesirlerinden korumak ve onlara küçük yaşta milli bir ruh ve fikir eğitimi vermek amacıyla Türk çocuklarının yabancı ilkokullara gitmelerini yasaklayan bir kanun çıkarıldı.[54]

23 Mart 1931 tarih ve 1778 sayılı Kanun'a göre,

"Madde 1: Türkiye'de ilk tahsillerini yapmak üzere mektebe girecek Türk vatandaşı çocuklar bundan böyle, bu tahsilleri için ancak Türk mekteplerine girebilirler." denilmektedir.[55]

Bu kanundan en çok zararı Fransız ve İtalyan okullarının gördüğü söylenebilir. Zira bu tarihlerde Fransa'nın 34 ilkokulunda 4275 Türk öğrencisinin okuduğu, 17 İtalyan ilkokulunda da 1000'e yakın Türk öğrencinin bulunduğu kaydedilir. [56]

3.6. Yabancı Okullar Yönergesi (1935)

Atatürk döneminde yabancı okulların düzenlenmesine ilişkin diğer bir çalışma 1935 yılında yayınlanan "Yabancı Okullar Yönergesi"dir. Yönerge'de Türkçe ile Türkçe kültür dersleri yani, tarih, coğrafya, yurt bilgisi ve sosyoloji derslerinin nasıl okutulacağı, öğretmen kurullarına Türk öğretmenlerin de girmeleri, tatil günleri okutulacak kitapların tabi olacağı esaslar bölümler halinde ele alınmıştır.[57] Bu bölümlerden bazıları;

I. Yabancı Okullarda Türkçe Dersleri

Madde 1. Yabancı okullarda yabancı tabiiyetinde bulunan talebeden, Türkçe derslerini başından muntazam takip etmemiş olanlara Türkçenin kur halinde öğretilmesine izin verilmiştir. Bu kurlara Türkçeyi öğrenmeğe muhtaç olan her sınıf talebesi alınır.

Madde 5. Türkçe dersleri ve kurları; Türk olan öğretmenler tarafından verilir.

II. Yabancı Okullarda Tarih Dersleri

---

[52] A. Sezer, *a.g.e.,* s.23.
[53] A. Sezer, *a.g.e* , s.24
[54] Nejat Göyünç, *Türkiye'de Eğitim*, Türk Dünyası El Kitabı, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1976, s.1048–1049.
[55] *Düstur,* 3 Tertip, C.12, s.236.
[56] A. Sezer*, a.g.e.,* s.25.
[57] A. Sezer, *a.g.e.,* s.28.

Madde 9. Yabancı okullarda bulunan yabancı talebenin yalnız ulusal tarihlerini kendi dillerinde yazılmış tarih kitaplarından okumalarına izin verilmiştir. Ancak bu tarih kitapları Bakanlıkça usulü dairesinde incelenerek kabul olunduktan sonra o okullarda okutulabilir.

III. Yabancı Okullarda Sosyoloji ve Yurt Bilgisi dersleri

Madde 10. Lise derecesinde bulunan okulların son iki sınıfındaki yabancı talebeye de sosyoloji derleri Türkçe olarak Türk öğretmenleri tarafından okutulacaktır.

Madde 12. Yabancı okullarda yabancı talebeye sosyoloji dersini ulusal dillerinde ayrıca göstermek isteyen okullara izin verilmiştir. Ancak okutacakları kitaplar, yine Bakanlıkça usulü dairesinde incelenerek kabul olunduktan sonra okutulabilir.

IV. Yabancı Okullarda Coğrafya Dersleri

Madde 13. Yabancı okullarda yabancı talebeye Türk Coğrafyası Türkçe olarak Türk öğretmenler tarafından okutulacaktır.

Madde 14. Bu okullarda yabancı talebeye genel coğrafyanın, ulusal dillerinde gösterilmesine izin verilmiştir. Ancak okutacakları coğrafya kitapları Bakanlıkça usulü dairesinde incelenerek kabul olunduktan sonra okutulabilir.

V. Yabancı Okullarda Türk Öğretmenlerinin Okulun Öğretmen ve İnzibat Kurullarına Girmeleri

Madde 15. Yabancı okullarda Türkçe olarak verilen dersleri okutan Türk öğretmeler, okulun öğretmen kurulunda Türk Kültürü ile Türkçe verilen derslerle ilgili meseleler hakkında fikirlerini söylemek üzere hem bu kurulun toplantılarında hem de yine aynı sebeple okulun inzibat (disiplin) kurulunda bulunacaklardır.

VI. Yabancı Okullarda Tatil Günleri

Madde 16. Ders yılı içinde yabancı okullar, resmi okullar gibi yalnız kanun ve talimatnamede saptanmış resmi tatil günlerinde tatil yaparlar… Ekalliyet vatandaşları için tanınmış dini ayin günlerinde ilgili talebeye izin verilir.

VII. Yabancı Okullarda Teşkilat

Madde 17. Hiçbir yabancı okul yeniden şube açamaz.

Madde 18. Yabancı okullarda yeniden ihzari sınıflar açılamaz.

Madde 19. Yabancı okullarda Bakanlığa kaydettirdikleri sınıfların sayısı artırılamaz.

VIII. Yabancı Okullarda Okutulacak Kitapların Tetkiki

Madde 20. Yabancı okullarda Türkçe dille yazılmamış bütün kitaplar, Bakanlığın özel komisyonu tarafından tetkik ettirilecek, okutulmaması gereken bahisler hatta cümleler

saptanırsa kitaplardan çıkartılacaktır. Okul idaresi kitabı bu değiştirilmiş şekilde okutmağa mecburdur".[58]

3.7. Tamimler

3.7.a. 1924–1925–1926 Yılları Tamimleri

1924 Yılı Tamimi

Cumhuriyet'in ilanını müteakip yeni Türkiye Devleti yabancı okulların zararlı faaliyetlerine engel olma, Cumhuriyet prensiplerine uygun öğretim yapmalarını sağlama yolunda ciddi tedbirler aldı. Bu amaçla 1924'ün Ocak ayında Maarif Vekâleti tarafından yabancı okulların binaları içindeki dini alamet ve işaretlerin kaldırılması için bir tamim yayınladı.[59]

- Yabancı okullar dini öğretim ve özel bir yerde ibadet yaptırabilirler. Ancak, mabetlerin dışında heykel, tasvir ve haç bulundurmak yasaktır.
- Müslümanların ve başka mezhepten öğrencilerin okullardaki dini ayinlere katılmaları yasaktır. Bunun için sık sık denetlemeler yapılacak ve suçlular cezalandırılacaktır.

1925 Yılı Tamimi

Zararlı faaliyetlere olanak sağlamamak ve denetim esaslarını daha net bir şekilde bildirmek amacıyla 1925 yılında yeni bir tamim yayınlandı.

Bu tamimde şu esaslar yer alıyordu [60]:

- Hiçbir okulda Türk ve Türk devleti aleyhine, derslerde veya ders dışında bir ifade kullanılmayacaktır.
- Türklerin bugününü ve dününü kötüleyen Türk ve Türk Devleti aleyhine yazılmış kitap bulunmayacaktır.
- Türk toprakları hiçbir ülkenin parçası olarak gösterilmeyecektir.
- Okullarda her türlü dini propagandanın yapılması yasaktır.
- Okullarda dini semboller bulundurulmayacaktır.

---

[58] Tebliğler Dergisi, 22 Eylül 1941, Cilt:4, Sayı:140, s.26–27; Özel Okullar Mevzuatı, İstanbul, 1954, s.16–19.
[59] Muzaffer Gökman, *a.g.e,* s.15.
[60] M.Hidayet Vahapoğlu, *a.g.e.,* s.153.

Milli Mücadele döneminden itibaren defalarca benzer noktalara dikkat çekilmesine rağmen yapılan teftişlerde hâlâ, Hükümetin istediği kurallara uyulmaması tekrar yeni tamimlerin yayınlanmasını zorunlu kılmıştır.[61]

1926 Yılı Tamimi

Yabancı ve azınlık okullarına yönelik kontrol ve denetim görevleri gereği Milli Eğitim Bakanlığı 1926 yılında da yeni bir tamim yayınlamış ve Maarif Müdürlüklerinden bunun hassasiyetle tatbiki istenmiştir.

Bu tamimin yabancı okullar ile ilgili bazı maddeleri [62];

- Yabancı okulların ruhsatnameleri iyice araştırılmadan yenilenmeyecektir. Şimdi mevcut ruhsatnamelerle ve Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi hükümlerine göre çalışabilirler ve bu şartları tecavüzlerine kesinlikle engel olmalısınız. [63]
- Bütün yabancı okulların Türk öğretmenleri (Türkçe ve Türk Tarih ve Coğrafyası) Vekâlet tarafından tayin edilecektir… Tayin edilecek öğretmenlerin öz Türk olmaları ve milli duygularla mütehassis bulunmaları lazımdır.[64]
- Yabancı okulların bazılarında Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi görülmemekte ve verildiği halde bile bile gösterilmemektedir. Kendilerine makbuz karşılığı verilmesi ve her teftişte bu talimatnamenin aranması icabeder. Talimatname hükümlerini bilmemenin hiçbir zaman mazeret teşkil edemeyeceği bildirilmelidir.[65]
- Bütün yabancı okulların en mutena bir yerine Türk Cumhurbaşkanının 80x66 ebadında olmak üzere bir fotoğrafı asılacaktır.[66]
- Bazı yabancı okulların kiliselerine dışarıdan bazı şahısların ibadet amacıyla girdikleri haber alınmıştır. Bunun derhal yasaklanması, tekrarı halinde Bakanlığa bildirilmesi gerekmektedir.[67]

---

[61] A. Sezer, *a.g.e,* s.25.
[62] Tamimin metni için; O. Nuri Ergin*, a.g.e.,* C.5, s. 2086–2088.
[63] Yabancı Okullar Talimatnamesi, Muallimler Mecmuası, Sayı 9, sayfa 427–429., Madde 1. (Bundan Sonra Y.O.T. olarak geçecektir.)
[64] YOT, Madde 2.
[65] YOT, Madde 6.
[66] YOT, Madde 8.

- Maarif idarelerinin dikkatsizlikleri yüzünden evvelce kapatılmış olan yabancı okullarının gizli olarak öğretime devam ettikleri esefle haber alınmıştır. Bu gibi gizli öğretimde bulunan okullar haber alındığı takdirde oranın Maarif müdür ve memurları meslekten katiyen ihraç edilmek suretiyle cezalandırılacaklardır.[68]

Bu tamim esas olarak, yeni kurallar ve işleyiş tarzları getirmemekle birlikte, kendisinden önce yürürlüğe konulan Talimatnameler ve tamimlerin, düzenli olarak uygulanması ve bunları uygulamayan kurumlara yönelik cezai müeyyidelerin hatırlatılması açısından önem taşımaktadır.

3.8. Özel Türk, Yabancı, Azınlık Okulları ve İstatistikleri

Tablo: 3.8.1. 1924–1932 Arası Özel Türk Okulları İstatistiği[69]

	YILLAR	OKUL SAYISI	ERKEK ÖĞRT.	KIZ ÖĞRT.	TOPLAM	ERKEK ÖĞRNC.	KIZ ÖĞRNC.	TOPLAM
ÖZEL TÜRK İLKOKULLARI	**1924-1925**	**51**	**249**	**105**	**354**	**3229**	**1716**	**4945**
	1925-1926	**41**	**268**	**108**	**376**	**3455**	**1413**	**4868**
	1926-1927	**40**	**307**	**109**	**416**	**2820**	**1461**	**4281**
	1927-1928	**42**	**333**	**113**	**446**	**2769**	**1485**	**4254**
	1928-1929	**39**	**288**	**101**	**389**	**2376**	**1308**	**3684**
	1929-1930	**37**	**266**	**94**	**360**	**1821**	**951**	**2772**
	1930-1931	**33**	**301**	**96**	**397**	**1825**	**867**	**2692**
	1931-1932	**37**	**382**	**124**	**506**	**1816**	**974**	**2790**

[67] YOT, Madde 10.
[68] YOT, Madde 13.
[69] Maarif İstatistikleri 1923–1932

1924–1932 arasında Özel Türk Okulları'na ait istatistiğe bakıldığında, Cumhuriyet'in ilanı sonrasında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile başlayan eğitimin millileştirilmesi ve bunun yanında azınlık ve yabancılara ait okullar ile yarışabilir durumda olmaları beklenilen Türklere ait ilkokullar, hem okul sayısında ve hem de bu okullara devam eden öğrenci sayılarında azalma göze çarpmaktadır. Bu durum, bir yandan Türk girişimcilerinin kendilerinde özel okul açma ve işletebilme cesaretinin yeterince oluşmamasına bağlanabilir, diğer yandan ise devletinde yeteri kadar teşvik edici olmadığının bir göstergesi olarak düşünülebilir.

Tablo: 3.8.2. 1924–1932 Arası Özel Azınlık İlkokulları İstatistiği[70]

ÖZEL AZINLIK İLKOKULLARI	YILLAR	OKUL SAYISI	ERKEK ÖĞRT.	KIZ ÖĞRT.	TOPLAM	ERKEK ÖĞRNC.	KIZ ÖĞRNC.	TOPLAM
	1924-1925	**138**	**787**	**331**	**1118**	**11554**	**9450**	**21004**
	1925-1926	**150**	**573**	**596**	**1169**	**9341**	**8166**	**17507**
	1926-1927	**109**	**797**	**748**	**1545**	**8686**	**8058**	**16744**
	1927-1928	**116**	**576**	**580**	**1156**	**8240**	**7259**	**15499**
	1928-1929	**117**	**580**	**602**	**1182**	**9704**	**8394**	**18098**
	1929-1930	**117**	**579**	**633**	**1212**	**9631**	**8183**	**17814**
	1930-1931	**117**	**581**	**667**	**1248**	**10048**	**8523**	**18571**
	1931-1932	**118**	**596**	**705**	**1301**	**10366**	**8738**	**19104**

1924–1932 arası dönem, azınlık ilkokullarındaki istatistikî durum dikkate alındığında Türk okullarından çok farklı bir karakter içermez. Benzer şekilde, azınlıklara ait okullar hem sayısal olarak azalmış ve hem de bu okullara devam eden öğrenci sayılarında düşüş gözlenmiştir. Elbette ki bu dönemde devletin özellikle yabancı ve azınlık okullarına dönük sıkı kontrol mekanizmaları oluşturması bu azalmaya sebep olan en önemli etkendir.

[70] Maarif İstatistikleri 1923–1932

Tablo: 3.8.3. 1924–1932 Arası Özel Yabancı İlkokulları İstatistiği[71]

	YILLAR	OKUL SAYISI	ERKEK ÖĞRT.	KIZ ÖĞRT.	TOPLAM	ERKEK ÖĞRNC.	KIZ ÖĞRNC.	TOPLAM
ÖZEL YABANCI İLKOKULLARI	**1924-1925**	**87**	**575**	**249**	**824**	**3838**	**3459**	**7297**
	1925-1926	**84**	**436**	**390**	**826**	**3187**	**4017**	**7204**
	1926-1927	**71**	**463**	**375**	**838**	**3800**	**3897**	**7697**
	1927-1928	**73**	**486**	**472**	**958**	**4326**	**4937**	**9263**
	1928-1929	**81**	**504**	**540**	**1044**	**5085**	**5647**	**10732**
	1929-1930	**81**	**527**	**513**	**1040**	**5177**	**5705**	**10882**
	1930-1931	**78**	**545**	**562**	**1107**	**4392**	**5924**	**10316**
	1931-1932	**78**	**547**	**555**	**1102**	**3676**	**5147**	**8823**

1924–1932 arası yabancılara ait ilkokullar istatistiğinde farklı bir durum göze çarpar. Bu farklılık, okul sayılarında düşüş olmasına rağmen bu okullara devam eden öğrenci sayısında artış meydana gelmesidir. Okul sayısındaki düşüş, 1915 yılından itibaren Yabancıların yeni bir okul açmalarının yasaklanmasıdır. Onlar ise, bu engellemeye karşılık okullarının kontenjanlarını artırarak eğitim faaliyetlerine devam etmişlerdir.

1923- 1938 ARASI FAALİYETTE BULUNAN AMERİKAN OKULLARI

İst. Robert Kolej
İst. Arnavutköy Kız Koleji
İst. Gedikpaşa karma Okulu
İst. Üsküdar Amerikan Kız Koleji
İzmir Göztepe Amerikan Kız Koleji
İzmir uluslararası Kolej
Tarsus Amerikan Erkek Koleji

[71] Maarif İstatistikleri 1923–1932

Talas Amerikan Erkek Okulu
Adana Kız Okulu
Merzifon Kız Hayat Okulu
Bursa Amerikan Kız Koleji

Bu okullardan ilk ikisi hariç diğerleri Amerikan Board Okullarıdır. Bunlardan Gedikpaşa, Adana ve Merzifon Kız Hayat Okulu 1930'lardaki buhran yıllarında gerek ekonomik sıkıntılar gerekse öğrenci azlığı yüzünden kapandı.[72]

Tablo: 3.8.4. 1927 Özel Amerikan Okulları İstatistiği [73]

	OKUL SAYISI			**TOPLAM**	**ÖĞRENCİ SAYILARI**			**MEZUNLAR**		
YILLAR	ORTA	LİSE	TOPLAM	Öğret. Sayısı	İLK	ORTA	LİSE	İLK	ORTA	LİSE
1927-28	-	-	8	225	1012	654	378	132	-	-
1928-29	-	-	8	230	1227	627	351	124	150	-
1929-30	-	-	8	258	1227	605	413	164	158	-
1930-31	3	8	11	283	501	1345	541	17	195	113
1931-32	3	8	11	280	370	1092	528	44	154	117

Tabloya göre, 1927–1932 arasındaki beş yıllık dönemde Amerikan okullarının ilk kısımlarındaki öğrenci sayısı 2/3 oranında azalırken, orta ve lise kısımlarında % 90'a varan oranlarda artış olmuştur.

1923- 1938 ARASI FAALİYETTE BULUNAN FRANSIZ OKULLARINDAN BAZILARI

İstanbul Bebek Saint Joseph Muhtelit
İstanbul Beyoğlu St. Jean Baptiste Fransız Erkek Okulu
İstanbul Beyoğlu St. Jeanne d'Arc Karma Fransız Okulu
İstanbul Büyükada St. Antoine Karma Okulu

[72] Lynda Blake, *Possible New Ventures For Board Schools in Turkey*, İst., 1964, s.1–2.
[73] Maarif, 1923–1932 İstatistikleri, No:26, s.66–67.

İstanbul Galata St. Pierre Erkek Okulu

İstanbul Pangaltı St.Esprit Kız Okulu

İstanbul Sainte- Elisabeth Fransız Kız Okulu

İstanbul Galata Saint Benoit Kız Okulu

İstanbul Kadıköy Saint Joseph Erkek Lisesi

İstanbul Kadıköy Notre-Dame de Sion Kız Lisesi

İstanbul Pangaltı Notre-Dame de Sion Kız Lisesi

İzmir Alaybey Karma Okulu

İzmir Buca Kız Okulu

İzmir Karşıyaka Karma Okulu

Zonguldak St. Barbe Erkek Okulu

Tablo: 3.8.5. Fransız Ortaokullarındaki Toplam Öğrenci Sayıları (1932–1933)[74]

					GENEL TOPLAM			Mezun Olanlar	
Okullar	Ana	İlk	Hazırlık	Orta	Gündüz	Yatılı	Toplam	İlk	Orta
İst.Beyoğlu St.Pulcherie Kız	20	286	103	70	479	-	479	12	13
İst. Beyoğlu St.Elisabeth Kız	-	91	-	29	120	-	120	18	10
İst. Ferköy Ste.-Jeanne d'arc Erkek	-	154	-	109	263	-	263	-	22
İst.Galata St.Benoit Kız	-	328	-	46	374	-	374	35	16
İst.Haydarpaşa St.Euphemie Kız	-	163	-	60	187	36	223	50	7
İst. Kumkapı Ste.Jeanne d'arc Erkek	-	126	24	66	216	-	216	34	17
İzmir Alsancak Erkek	-	220	-	96	316	-	316	60	23
TOPLAM	20	1368	127	476	1955	36	1991	209	108

[74] Maarif 1932–33 İstatistiği, s.190–191.

Tablo: 3.8.6. Fransız Liselerindeki Toplam Öğrenci Sayıları (1932–1933)[75]

					GENEL TOPLAM			MEZUN OLANLAR		
OKULLAR	**İLK**	**HAZ.**	**ORTA**	**LİSE**	**GÜNDÜZ**	**YATILI**	**TOPLAM**	**İLK**	**ORTA**	**LİSE**
İst.Beyoğlu St.Louis Erkek	-	-	45	8	24	29	53	-	-	-
İst.Galata St.Benoit Erkek	139	-	211	89	439	-	439	21	21	16
İst.St.Michel Erkek	139	-	101	83	323	-	323	33	27	26
İst.Kadıköy St.Joseph Erkek	199	25	177	44	282	163	445	64	32	9
İst. Notre-Dame de Sion Kız	88	17	50	8	119	44	163	22	13	-
İst.Pangaltı.Notre Dame de Sion Kız	87	76	66	67	215	81	296	17	14	3
TOPLAM	652	118	650	299	1402	317	1719	157	107	54

Fransa, Osmanlı Devleti'nde açtığı okullarıyla, Osmanlı eğitim ve kültür hayatını önemli ölçüde etkilemiştir. Ayrıca, Osmanlı'nın Batılılaşması sürecinde Fransa'nın rolü büyük olmuştur.

Protestan misyoner faaliyetlerinin Amerikalıların desteğiyle Anadolu ve Ortadoğu'da çalışmaya başlaması üzerine, Katolikler de Protestanlarla yarışmak durumunda kalmışlardır. Katolik misyonerlerin temel amaçlarından birisi Roma ve Bizans kiliselerini birleştirmek ve Katolik misyonunu yaymak için eğitim kurumları açmaktır. Katolik misyoner faaliyetlerinin arkasındaki siyasal destek ve faaliyetlerin maddi kaynağı, büyük ölçüde Fransa'dan gelmiştir.[76]

Osmanlı topraklarında eğitim kurumları açarak etki oluşturmak isteyen ülkelerden biriside İtalya'dır. İtalyanların İstanbul'a gelişleri Bizans döneminde başlamıştır. 1850 yılından itibaren Osmanlı ülkesindeki eğitim ve siyasi faaliyetleri yürütmek üzere İtalyan cemiyetleri ve teşkilatları kurulmuştur. Bu cemiyetler içinde en faal olanları; Karmelitan cemiyeti, La Societa Operaia Cemiyeti, İvrea Rahipler Teşkilatı'dır. Osmanlı topraklarında ki okulların çoğu bu cemiyetler vasıtası ile kurulmuştur.[77]

[75] Maarif 1932–33 İstatistiği, s.212–213.
[76] İ. Polat Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990, s.114–115.
[77] H. Ertuğrul, *a.g.e.*, s.187.

Tablo: 3.8.7. İtalyan Okulları (1927–1932) [78]

	OKUL SAYISI					Toplam	ÖĞRENCİ SAYILARI				MEZUNLAR		
Yıllar	Ana	İlk	Orta	Lise	TOPLAM	Öğrt.Say.	Ana	İlk	Orta	Lise	İlk	Orta	Lise
1927-28	-	-	-	-	17	146	-	1817	184	29	107	-	-
1928-29	-	-	-	-	17	154	394	1624	331	25	94	15	-
1929-30	-	-	-	-	17	155	390	1625	231	32	74	40	-
1930-31	-	14	1	1	16	145	337	1485	233	33	87	26	10
1931-32	-	14	1	1	16	136	301	1368	240	37	50	25	9

Tablo: 3.8.8. İtalyan İlkokullarındaki Öğrenci Sayıları (1932–33) [79]

Okullar	Ana Sınıfı	İlk Sınıf	Gündüz	Yatılı	Toplam	Mezun
İst.Beyoğlu İtalyan Erkek	-	226	226	-	226	49
İst.B.Dere İtalyan Karma	11	27	38	-	38	-
İst.Feriköy Guistiniani İtalyan Erkek	-	52	52	-	52	12
İst.Galata St.Pietro İtalyan Karma	-	52	52	-	52	-
İst.Kadıköy Mühürdar İtalyan Karma	18	70	88	-	88	11
İst.Yedikule İtalyan Karma	22	62	84	-	84	-
İst.Yeşilköy İtalyan Karma	-	33	33	-	33	-
İzmir Alsancak İtalyan Kız	9	73	68	14	82	4
İzmir Ayyıldız Kordon İtalyan Erkek	-	119	119	-	119	7
İzmir Bayraklı İtalyan Karma	25	20	45	-	45	-
İzmir Göztepe İtalyan Karma	15	93	97	11	108	6
İzmir Alsancak İtalyan Kız	141	67	208	-	208	-
Edirne İtalyan Karma	-	27	27	-	27	-
TOPLAM	241	975	1128	88	1216	89

[78] Maarif 1927–1932 İstatistiği, s.66–67
[79] Maarif 1932–1933 İstatistiği, s.88

Tablo: 3.8.9. Alman Okulundaki Toplam Öğretmen ve Öğrenci Sayıları (1927–32)[80]

	Toplam	Öğrenci Sayıları					Mezunlar		
Yıllar	Öğret. Sayısı	Ana	İlk	Orta	Lise	Toplam	İlk	Orta	Lise
1927–28	28	-	193	78	132	414	-	-	-
1928–29	29	58	260	171	56	545	32	29	-
1929–30	32	56	303	99	24	482	-	-	-
1930–31	39	30	532	88	77	727	-	-	-
1931–32	44	-	431	114	67	612	43	27	10

Tablo: 3.8.10. 1923–38 Arası Yabancı Okulların (İlk, Orta, Lise) Beşer Yıllık Gelişimi [81]

YABANCI İLKOKULLAR

	Okul sayısı	Öğretmen sayısı		Öğrenci sayısı	
Ders Yılı		E	K	E	K
1924–1925	87	575	249	3838	3459
1928–1929	81	543	540	5085	5647
1932–1933	44	113	178	3050	3978
1937–1938	22	44	89	809	964

Atatürk döneminde devletin yabancı okullar temel politikasını yansıtması açısından yukarıdaki istatistik son derece önemlidir. 1924 ile 1938 arası yabancı ilkokul sayısında ¾ oranında azalma, beraberinde öğrenci sayısında da yaklaşık ¾ oranında azalmaya sebep olmuştur.

[80] Maarif 1923–32 İstatistiği, s.69.

[81] Kaynak; İstatistik Yıllığı, 1939–1940, Yayın No: 159, C.11, s.480–482. (Orta ve Liselerin Öğretmen sayıları 1923–32 arası İlkokullar kısmında gösterilmiştir.)

YABANCI ORTAOKULLAR

	Okul sayısı	Öğretmen sayısı		Öğrenci sayısı	
Ders Yılı		E	K	E	K
1924–1925	-	-	-	1230	670
1928–1929	-	-	-	1462	985
1932–1933	15	92	165	1512	924
1937–1938	10	128	104	1649	1630

YABANCI LİSELER

	Okul sayısı	Öğretmen sayısı		Öğrenci sayısı	
Ders Yılı		E	K	E	K
1924–1925	-	-	-	563	370
1928–1929	-	-	-	614	348
1932–1933	13	268	143	457	251
1937–1938	13	133	59	672	498

Yukarıda ki yabancı ortaokullar ve yabancı liseler istatistiklerine göre, 1924–1938 arasında, ilkokulların tersine öğrenci sayısında artış yaşanmıştır. Bu artış ortaokullarda erkek öğrenci sayısında yaklaşık % 35, kız öğrenci sayısında yaklaşık % 130 seviyesinde iken, liselerde erkek öğrenci sayısında % 20, kız öğrenci sayısında % 30 artış gözlenmiştir.

Tablo: 3.8.12. 1924–1931 ARASI TOPLAM LİSE ÖĞRENCİ SAYILARI [82]

MEKTEP İSİMLERİ	YILLAR	ÖĞRENCİ SAYISI		
		ERKEK	KIZ	TOPLAM
TÜRK HUSUSİ LİSELERİ	1924–1925	17	18	35
	1025–1926	76	26	102
	1926–1927	75	10	85
	1927–1928	168	36	204
	1928–1929	296	75	371
	1929–1930	369	83	452
	1930–1931	606	103	709
	1931–1932	897	193	1090
EKALLİYET LİSELERİ	1924–1925	195	58	253
	1025–1926	198	55	253
	1926–1927	316	67	383
	1927–1928	329	166	495
	1928–1929	381	118	499
	1929–1930	391	107	498
	1930–1931	415	116	531
	1931–1932	340	198	538
ECNEBİ LİSELERİ	1924–1925	563	370	933
	1025–1926	606	499	1105
	1926–1927	708	441	1149
	1927–1928	815	486	1301
	1928–1929	814	348	962
	1929–1930	615	326	441
	1930–1931	743	359	1102
	1931–1932	673	387	1060
TÜRK, EKALLİYET, ECNEBİ HUSUSİ LİSELERİ YEKÜNÜ	1924–1925	775	446	1221
	1025–1926	880	580	1460
	1926–1927	1099	518	1617
	1927–1928	1312	688	2000
	1928–1929	1291	541	1832
	1929–1930	1175	516	1691
	1930–1931	1764	578	2342
	1931–1932	1910	1278	3188

[82] Maarif İstatistikleri 1932–1933

Yukarıdaki 4 adet tabloya göre, 1924–1932 arası dönemde, ilkokulların aksine, özellikle liseler açısından farklı bir durum göze çarpıyor. O da, bu dönem içerisinde Türk, azınlık ve yabancılara ait lise okul sayısı ve öğrenci sayısındaki artıştır. Bu duruma sebep olan unsur ise, alttan yeni kayıtlı öğrenci gelmiyor olsa dahi, önceki yıllara ait birikimlerin devamı niteliğindeki liselerin öğrenci sayılarında artış olması dikkate değerdir.

Tablo: 3.8.13. 1932 Yılında Eğitime Devam Eden Özel Türk İlkokulları [83]

OKULUN ADI VE YERİ	ÖĞRENCİ SAYISI
ADANA APTULLAH MÜMTAZ EFENDİ	23
ANKARA TÜRK MAARİF CEMİYETİ	132
ANKARA YENİ MEKTEP	34
ARTVİN ERENLER KÖYÜ	62
BURSA REHBERİ TAHSİL	107
BURSA REYHANPAŞA	155
DENİZLİ BAYRAMYERİ	20
ESKİŞEHİR MF. CEMİYETİ YATILI	219
İSTANBUL HİLAL	104
İSTANBUL CAĞALOĞLU YENİ NESİL	84
İSTANBUL ENVER PAŞA	47
İSTANBUL FATİH-HAYRİYE	110
İSTANBUL KALAMIŞ YENİMEKTEP	32
İSTANBUL ŞEMSÜLMEKATİP YUVA	30
İSTANBUL ŞİŞLİ YENİ TÜRKİYE	94
İZMİR DARÜL-İRFAN	179
SAMSUN ŞULE-İ İRFAN	69
TOPLAM	1501

[83] Maarif İstatistikleri 1932–1933

1932 yılında eğitime devam eden özel Türk İlkokulları istatistiğine göre, İstanbul da birden fazla okul olması sebebiyle, bireysel anlamda okul kontenjanları özellikle Eskişehir, Bursa ve İzmir deki okullarda daha yüksektir. Bunun yanında, sadece 20 öğrenci ile eğitime devam eden okullar göze çarpmaktadır.

Tablo: 3.8.14. 1932–1933 Eğitim Yılı Özel Türk Ortaokul ve Liseler [84]

ORTAOKULLAR	LİSELER
ANKARA BİZİM MEKTEP MUHTELİT	ARNAVUTKÖY FEYZİ ATİ MUHTELİT
AYVALIK MUHTELİT (KARMA)	FATİH DARÜŞŞAFAKA ERKEK LİSESİ
EDREMİT MUHTELİT	NİŞANTAŞI FEYZİYE MUHTELİT LİS.
İSTANBUL ŞEMSÜ'L MEKATİP MUHTELİT	ŞİŞLİ TERAKKİ MUHTELİT ERKEK LİS.
İSTANBUL ŞİŞLİ YENİ MEKTEP (KIZ)	NURUOSMANİYE İNKILÂP MUHTELİT LİS.
ZONGULDAK-BARTIN MUHTELİT	SARAÇHANE BAŞI HAYRİYE MUHTELİT LİSESİ
	ŞEHAZADEBAŞI İSTİKLAL MUHTELİT LİSESİ
	ŞEHZADEBAŞI TÜRK MUHTELİT LİSESİ

Tabloya göre, 1932-1933 eğitim döneminde, 6 özel Türk ortaokulu ve 8 özel Türk lisesi bulunurken bunlardan, karma olmayanları sadece İstanbul Şişli Yeni Mektep kız ortaokulu ve Fatih Darüşşafaka Erkek Lisesidir.

[84] Maarif İstatistikleri 1932–1933

Tablo: 3.8.15. Rum İlkokullarındaki Öğrenci sayıları (1932–1933) [85]

	OKULUN ADI VE BULUNDUĞU YER	ÖĞRENCİ SAYISI
ÇANAKKALE	ARİDYA KÖYÜ	139
	AYATİRYA KÖYÜ	111
	İMROZ KÖYÜ	46
	İSKİNİT KÖYÜ	235
İSTANBUL	ARNAVUTKÖY	180
	LONCA	74
	BALAT TAKSİ ARHİ	127
	BAKIRKÖY ERKEK	41
	BAKIRKÖY MUHTELİT	188
	TARABYA	103
	AYNALIÇEŞME	225
	AYNALI NANE SOK.	258
	TARSİVARİDİ	157
	AYAKONSTANTİN	325
	YENİŞEHİR	158
	ODİKTİRYA	173
	BEŞİKTAŞ	129
	BEBEK	34
	BOYACIKÖY	70
	BÜYÜKADA	203
	EYTEMHANESİ	59
	BÜYÜKDERE	66
	BURGAZ ADA	48
	CİBALİ FENER ZAFİRO	94
	ÇENGELKÖY	36
İSTANBUL	EDİRNEKAPI AYA YORGİ	90
	FENER MARAŞLI	216
	FERİKÖY	277
	GALATA	389
	HEYBELİADAKİZ	131
	HEYBELİADA MUHTELİT	46
	HASKÖY AYABARŞAŞAKUVAR	19
	KADKÖY CAFERAĞA	194
	KADIKÖY YELDEĞİRMENİ	47
	KADIKÖY SİVASTOPOL	162
	KADIKÖY KALAMIŞ	27
	KANDİLLİ	24
	KUMKAPI KIZ	170
	KUMKAPI ERKEK	195
	KURTULUŞ	149
	KURTULUŞ ÇEŞME	177
	KUZGUNCUK	83
	LANGA	107
	ORTAKÖY	82
	SAMATYA AYAKONSTANTİN	225
	SARIYER AYAKONSTANTİN	18
	SİRKECİ AYAKONSTANTİN	53
	TAKSİM AYA TİRYA	164
	ÜSKÜDAR YENİ MAHALLE	149
	YENİKÖY	101
	YEŞİLKÖY	80
	TOPLAM	**6654**

[85] Maarif İstatistikleri 1932–1933

1932–1933 eğitim döneminde Rum ilkokullarında ki öğrenci sayılarını içeren yukarıdaki tabloya göre, İstanbul da 48 Rum ilkokulunun bulunduğu ve bunlarda 6654 öğrenci bulunurken Çanakkale deki 4 köy Rum okulunda 531 öğrenci eğitim akmaktadır. İstanbul da ki okullar arasında Galata, Fener ve Ayakonstantin İlkokulları diğerlerine nazaran daha fazla sayıda öğrenciye sahiptir.

Tablo: 3.8.16. Rum Liseleri ve Öğrenci Sayıları 1932–1933 [86]

OKUL ADLARI	LİSE KISMI ÖĞRENCİ SAYILARI		
	ERKEK	KIZ	TOPLAM
İSTANBUL BEYOĞLU KULEDİBİ RUM LİSESİ	55	-	55
İSTANBUL BEYOĞLU ZOGRAFYON RUM LİSESİ	63	-	63
İSTANBUL HALICIOĞLU RUM LİSESİ	66	-	66
İSTANBUL H. YUVAKİMYON RUM LİSESİ	-	65	65
İSTANBUL TAKSİM ZAPYON RUM LİSESİ	-	84	84
RUM LİSELERİ TOPLAMI	184	149	333

1932–1933 eğitim dönemine ait İstanbul da ki Rum Liseleri istatistiğine göre, aynı dönemde ki Rum İlkokulları ile karşılaştırıldığında aralarında çok büyük fark olduğu görülmektedir. Bu dönemde Rum ilkokullarında 6654 öğrenci varken, Liselerde sadece 333 öğrenci bulunmaktadır.

[86] Maarif İstatistikleri 1932–1933

Tablo: 3.8.17. Ermeni İlkokullarındaki Öğrenci sayıları 1932–1933 [87]

	OKULUN ADI VE BULUNDUĞU YER	Öğren. Sayısı		OKULUN ADI VE BULUNDUĞU YER	Öğren. Sayısı
İSTANBUL	ARNAVUTKÖY TARKMANCAS	71	İSTANBUL	KUMKAPI BEZCİYAN	536
	BALAT HORENYAN	112		KUMKAPI BOGOS VARVARYAN	268
	BAKIRKÖY DADYAN	134		NİŞANTAŞI NORTİBROS	137
	BEYOĞLU ANKARATHUGATYUN	110		ORTAKÖY TARKMANCAS	237
	SAKIZAĞACI ERMENİ KATOLİK	166		PANGALTI ARTİGİRTARAN	93
	SURP ANNA	45		PANGALTI AĞKADASER	116
	BEŞİKTAŞ MAHRUKYAN	217		PANGALTI ANARATHİGUTYUN	130
	FERİKÖY MERAMETCİYAN	151		RUMELİHİSAR TATOSYAN	64
	GEDİKPAŞA ERMENİ PROTESTAN	227		SAMATYA ANARATHİGUTYUN	54
	SURP MERSUPYAN	416		SAMATYA SAHAKYAN NUNYAN	337
	HALICIOĞLU NERSESYAN	106		ŞİŞLİ KARAGÖZYAN	97
	HASKÖY KALFAYAN	80		TOPKAPI LEON VARTUHYAN	64
	KADIKÖY ARAM UNCUYAN	327		ÜSKÜDAR SEMER, ÇEMERAN	186
	KADIKÖY ANKARATHİGUTYUM	54		ÜSKÜDAR SURP HAC(1)	-
	KADIKÖY DİBATGIRTARAN	86		NERSESYAN YERMONYAN	193
	KARTAL BEZCİYAN	17		YENİKAPI HAYKONİŞYAN	88
	KINALIADA NERSESYAN	31		**TOPLAM**	**4950**

Tabloya göre, 1932–1933 eğitim döneminde İstanbul da bulunan 33 Ermeni İlkokulunda toplam 4950 öğrenci eğitim almaktadır. Bu sayı aynı dönemde ki Rum İlkokullarındaki öğrenci sayısından az olmakla birlikte okul sayısı dikkate alındığında her okula düşen öğrenci sayısı ortalaması Ermeni İlkokullarında daha fazladır.

[87] Maarif İstatistikleri 1932–1933

Tablo: 3.8.18. Musevi İlkokullarındaki Öğrenci sayıları 1932–1933[88]

	OKULUN ADI VE BULUNDUĞU YER	ÖĞRENCİ SAYISI
MUSEVİ OKULLARI	ANKARA MUHTELİT	123
	BURSA MUHTELİT	152
	ÇANAKKALE MUHTELİT	19
	EDİRNE MUHTELİT	418
	İSTANBUL BALAT AHRİDA	216
	İSTANBUL GALATA MUHTELİT	500
	İSTANBUL GALATA ERKEK	163
	İSTANBUL ESKİNAZİ	68
	İSTANBUL KASIMPAŞA	120
	İSTANBUL HAYDARPAŞA	153
	İSTANBUL HASKÖY	309
	İSTANBUL ORTAKÖY	218
	İZMİR KARATAŞ	402
	İZMİR KEÇECİLER ERKEK	236
	İZMİR KEÇECİLER MUHTELİT	654
	İZMİR KEÇECİLER YETİM	550
	İZMİR TİRE	139
	KIRKLARELİ	127
	MUĞLA MİLAS	99
TOPLAM		**4666**

[88] Maarif İstatistikleri 1932–1933

1932–1933 eğitim dönemine ait Musevilere ait özel İlkokullar istatistiğine göre 19 Musevi İlkokulunda toplam 4666 öğrenci eğitim görmektedir. Bu okullar arasında Edirne, Galata ve İzmir deki Musevi okulları öğrenci sayısı bakımından diğerlerine göre çok daha fazla sayıda öğrenciye sahiptir.

Tablo: 3.8.19. Amerikan Kolejlerindeki Öğrenci Sayıları (1932–1933) [89]

OKULLAR	İlk Kısım	Hazırlık	Orta Kıs.	Lise Kıs.	Gündüz	Yatılı	Toplam
İstanbul Arnavutköy Kız Koleji	-	69	108	99	182	94	276
İstanbul Robert Kolej Erkek	-	68	250	351	351	245	596
İstanbul Üsküdar Kız Koleji	14	21	85	52	108	64	172
İzmir Göztepe Kız Koleji	39	-	51	25	108	7	115
İzmir Kızılçullu Erkek Koleji	-	-	133	63	113	83	196
Tarsus Erkek Koleji	-	-	25	25	14	36	50
Toplam (6)	**63**	**158**	**652**	**615**	**876**	**529**	**1405**

1932-1933 eğitim döneminde Türkiye de ki 6 Amerikan Kolejinde toplam 1405 öğrenci eğitim alırken bunlar arasında İstanbul Robert Kolej öğrenci sayısı açısından diğerlerinin çok önünde yer almaktadır.

Tablo: 3.8.20. Yıllara Göre Fransız Okullarındaki Öğrenci Sayıları (1927–1932) [90]

	OKUL SAYISI					ÖĞRENCİ SAYILARI				
	Ana	İlk	Orta	Lise	Toplam	Ana	İlk	Orta	Lise	Toplam
1927–1928					36		5311	1905	602	7818
1928–1929					41	320	5786	965	398	7149
1929–1930					41	274	6140	1164	398	7702
1930–1931	1	24	8	6	39	198	6235	1317	344	7896
1931–1932	1	25	7	6	39	167	5207	1236	343	6786

[89] Maarif İstatistikleri 1932–1933
[90] Maarif İstatistikleri 1931–1932

Maarif istatistiklerine göre, 1927 ile 1932 arasında ilkokullardaki öğrenci sayısında dikkate değer bir değişim görülmezken, ortaokul ve lise seviyesi öğrenci sayısında ciddi anlamda azalma görülmektedir.

Tablo: 3.8.21. İtalyan İlkokulları ve Öğrenci Sayıları (1932–1933) [91]

OKUL ADLARI VE BULUNDUKLARI YERLER	ÖĞRENCİ SAYILARI		
	E	**K**	**T**
İST. BEYOĞLU İTALYAN ERKEK	226	0	226
İST. BÜYÜKDERE İTALYAN MUHTELİT	21	17	38
İST. FERİKÖY JUSTİNYEN İTALYAN ERKEK	106	0	106
İSTANBUL GALATA ST. PIERRE İTALYAN MUH.	12	40	52
İST. KADIKÖY MÜHÜRDAR İTALYAN MUHTEL.	11	77	88
İST. YEDİKULE İTALYAN MUHTELİT	39	45	84
İST.YEŞİLKÖY İTALYAN MUHTELİT	7	26	33
İZMİR ALSANCAK İTALYAN KIZ	3	79	82
İZMİR AYYILDIZ KORDON İTALYAN ERKEK	119	0	119
İZMİR BAYRAKLI İTALYAN MUHTELİT	20	25	45
İZMİR GÖZTEPE İTALYAN MUHTELİT	27	81	108
İZMİR ALSANCAK İTALYAN KIZ	0	208	208
EDİRNE İTALYAN MUHTELİT	12	15	27
TOPLAM (13)	**603**	**613**	**1216**

[91] Maarif İstatistikleri 1932–1933

1932–1933 eğitim döneminde İtalyan İlkokullarına ait tabloya göre, toplam 13 okulda 1216 öğrenci eğitim alırken, bunlar arasında Beyoğlu İtalyan Erkek ve İzmir Alsancak Kız okulları öğrenci sayısı bakımından bu yıllarda diğerlerine nazaran daha iyi durumdadır.

Buraya kadar olan anlatımda, Atatürk dönemi eğitim politikalarına yer verilmiştir. Atatürk'ün 1938 yılında ölümünden sonra, CHP Genel başkanlığına seçilen ve "Milli Şef "unvanına layık görülen İsmet İnönü, o tarihten itibaren 1950 Mayıs'ına kadar geçen süre içerisinde uygulanacak Milli Eğitim politikalarına yön veren kişi olmuştur. Başbakanlığı döneminde de, Cumhurbaşkanı olmasından sonra da eğitim kademeleri içinde İsmet İnönü en çok ilköğretime önem vermiştir.

Genel anlamda, kendinden önceki dönemlerden içerik yönüyle pek bir farkı olmayan eğitim programlarında; eğitim siyasetinin temel unsurunun, "bilimsizliği gidermek, daha fazla çocuk ve vatandaş okutmaktır" şeklinde aynen korunmuş olmasıdır. "Kuvvetli cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçı vatandaş yetiştirmek" esası da değişmemiştir. Ancak eğitimin sıfatları kısmına eklenen bir kelime, farklı bir vurgu getirmektedir. Buna göre; "terbiye her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, millî, vatanperver ve modern olmalıdır." Bir önceki 1935 programında "ulusal ve yurtçu" olmalıdır ifadesinin böyle değiştirilmesi, öncelikle programda bu yönde bir açılım sağlanacağı beklentisi yaratmaktadır. Ancak programın eğitim kısmında bu yönde bir açıklama veya destekleyici ifade kullanılmamıştır. Programda yine öncelikle eğitimin "milli" olması esası güçlü bir yaklaşımdır. Bu nedenle örneğin, Türk dili çalışmalarıyla ilgili yeni bir fıkra eklenerek, "Türk dilinin millileşmesi hareketinden elde edilen neticelere, bütün ilim ve tedris müesseselerinde tatbik imkânı verilecektir. Bunun tanzimi işi ile Maarif Vekilliği meşgul olacaktır." Böylece, Türk dili çalışmaları Eğitim Bakanlığınca da sürdürülecek ve tüm eğitim kurumlarında uygulanması sağlanacaktır.[92]

Dönemin en etkili Eğitim Bakanı olarak, Hasan Âli Yücel göze çarpar. Hasan Âli Yücel, Cumhuriyet dönemi eğitim ve kültür hayatının gelişiminde, etkili olan Eğitim bakanları içinde, Vasıf Çınar, Mustafa Necati, Dr. Reşit Galip gibi önemli katkıları olan bir Eğitim Bakanı olarak değerlendirilmektedir. Atatürk'ün ölümünden sonra Eğitim Bakanlığı görevine başlamakla birlikte, eğitimde çağdaşlaşma hedefleri doğrultusunda, Atatürkçü çizgide çalışmalar gerçekleştirdiği için, Atatürk dönemi eğitim politikalarını temsil eden bir

[92] Birgül Bozkurt, *Cumhuriyet Halk Partisi'nin Eğitim Programları*, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007, s.246.

kişi olarak görülür. Bu temsiliyeti, 1940'larda çıkarılan ve çıkarılması ile tartışmalar süreci başlayan Köy Enstitülerine ne kadar sahip çıktığını göstererek ispat edilmiştir.

CHP, 1943 Kurultayında benimsediği kısmî serbestlik eğilimini, 1946 olağanüstü Kurultayı ve 1947 Kurultayında genişletmiştir. Çok partili yaşam içinde CHP ideolojisini yeniden tanımlamıştır. 6 ilke CHP'nin vasıfları olarak varlığını sürdürürken yeniden yapılan tanımları, yeni uygulamaları beraberinde getirmiştir. Bu değişimin eğitime yansıdığı ilk alan okullarda din eğitimi verilmesi uygulamasının başlaması ve Köy Enstitüleri'nin temel ilkelerinden arındırılarak, önemsizleştirilmesi olmuştur.[93] Birgül Bozkurt, 1920 yılından başlattığı ve çok partili dönemi de içine alan süreçte, 30 yıllık iktidarı boyunca CHP'nin eğitim politikalarından bahsettiği doktora tezinde, sadece konuya devlet okulları ve bu okullara dönük uygulamalar açısından bakmıştır. Fakat eğitimin ciddi anlamda ayrışmaz bir parçası olan özel azınlık, yabancı ve Türk okullarına ait hiçbir bilgi verilmemiştir. Dolayısıyla, tezde CHP'nin eğitim konusunda özel teşebbüse ve ülkedeki devlete ait olan eğitim kurumlarının dışında kalan okullara bakış açısı anlaşılamamaktadır.

Bu döneme ait en dikkat çekici gösterge, 1939 ile 1950 arası istatistikler incelendiğinde, devlete ait resmi okulların (özellikle ilkokullar) sayısında iki katını aşan oranda artışlar varken, özel okul sayısında azalmanın olmasıdır. Bu durum özellikle, İsmet İnönü başta olmak üzere dönemin eğitim politikasını şekillendiren kişilerin özel öğretime bakış açılarını yansıtması bakımından önemlidir. Yine burada önemli bir ayrıntıyı vermekte yarar vardır; bu da, bu dönemde özel okullara dönük kanuni herhangi bir değişikliğe gidilmemiş olmamasıdır. Azınlık, yabancı ve Türk özel okullarının, işleyiş ve denetimleri çoğunlukla Atatürk zamanında yapılmış olan kanuni düzenlemeler, yayınlanmış tamimler ve denetim yöntemleri ile devam ettirilmiştir. Yukarıda da vurguladığımız üzere ağırlık devlete ait okullara verilmiş, her ne kadar yabancılar ve azınlıklara ait olan okullara yönelik bir uzak duruş olması anlaşılabilir olsa da, Türklere ait okulların teşvik edilmesi ve yeni okullar açılması yönünde devlet teşviki, müteşebbisleri teşvik edici olmamıştır. Bu bölümün son kısmında, döneme ait istatistikleri vererek bitirelim;

[93] Birgül Bozkurt, *a.g.t.,* s.309.

Tablo: 3.8.22. Resmi ve Özel İlkokul Sayısı, Öğrenci ve Öğretmen Karşılaştırması (1938–1950)[94]

	Resmi İlkokul			**Özel İlkokul**		
Yıllar	Okul Sayısı	Öğrenci Toplamı	Öğretmen Toplamı	Okul Sayısı	Öğrenci Toplamı	Öğretmen Toplamı
1938–1939	7.727	798.409	16.257	135	15.123	863
1939–1940	9.284	890.689	18.187	134	14.450	878
1940–1941	10.462	941.734	18.687	134	14.223	878
1941–1942	10.827	926.869	21.202	121	12.960	840
1942–1943	11.282	927.714	20.773	122	12.697	858
1943–1944	12.061	982.928	21.540	121	13.071	847
1944–1945	12.782	1.232.430	24.803	121	14.388	884
1945–1946	13.890	1.342.892	26.428	120	14.848	889
1946–1947	15.009	1.398.860	29.290	122	15.123	916
1947–1948	15.804	1.432.719	31.137	121	15.374	944
1948–1949	15.999	1.454.327	32.210	120	14.055	975
1949–1950	16.986	1.577.002	34.061	120	14.037	978

Yukarıdaki tabloda, 1938–1950 arası dönemde Türkiye'deki Resmi ve Özel ilkokullar karşılaştırması verilmektedir. Tabloya göre, Resmi İlkokul sayısı 12 sene içerisinde 2 katından daha fazla artmış (7.727- 16.986), yine buna bağlı olarak bu okullara devam eden öğrenci sayısı da 2 kattan fazla artarak 1.577.002'ye ulaşmıştır. Milli Şef dönemi ile başlayan ilköğretime ağırlık verilmesi politikası aynı derecede Özel Okullar alanında uygulanamamış, bu sebeple gerek okul sayısında ve gerekse buna bağlı olarak bu okullara devam eden öğrenci sayısında azalma olmuştur. Bunun sebepleri, Milli Şef dönemi hükümetlerinin önceki döneme benzer şekilde özellikle yabancılara ait okullara yönelik yeni okul açtırmama kararının devam etmesi ve bunun yanı sıra azınlıklara ait okullara da sıkı denetlemeler getirmesidir. Yabancılar ve azınlıklara ait okullarda oluşan bu boşluğu, Türk okullarının doldurması beklenirken, Türkler açısından da mevcut okulların devamının sağlanması dışında ciddi anlamda okulculuk girişimleri söz konusu olmamıştır.

[94] Devlet İstatistik Enstitüsü, *Maarif İstatistikleri, 1938–1950*, Yayın No:145, İstanbul, 1939.

4. ÖZEL AZINLIK, YABANCI VE TÜRK ÖZEL OKULLARI

4.1. Azınlık Okulları

Azınlık Okulları, Osmanlı Dönemi'nde açılmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde azınlık okulu açılmamıştır. Azınlık okullarının yoğunlukla açıldığı dönemler, Osmanlı Devleti'nin en bunalımlı dönemleridir. Bu dönemler, aynı zamanda, azınlık okullarının denetimsiz kaldığı ve faaliyetlerinin yeteri kadar izlenemediği dönemler olmuştur.

Azınlık Okulları, Osmanlı'nın dağılma döneminde ve Kurtuluş Savaşı sırasında düşmanla işbirliği yaparak, Türk halkında menfi kanaatler uyandırmıştır. Bu nedenle de, savaş yıllarında azınlık okullarının büyük kısmı kapanmıştır.[95]

Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra, Milli, Laik ve çağdaş bir devlet oluşturma temel gayesi güden yönetim, tüm eğitim ve öğretim kurumları gibi azınlık okullarını da daha fazla denetime tabi tutmuş, zararlı faaliyetlerden arındırabilmek amacıyla yönlendirmelerde bulunmuş, eski tutumlarında ısrarcı olan okulları ise kapatmıştır.

4.1.1. Rum Okulları

Yüzyıllarca Osmanlı himayesinde rahat, huzur ve barış içerisinde yaşayan Rumlar, Rusya'nın Ortodoksları himaye etme ve sıcak denizlere inme politikasının, Batılı devletlerin ise emperyalist politikalarına alet olmuşlar, Osmanlı Devleti'ni yıkılışında çok önemli rol oynamışlardır.[96]

Milli Mücadele döneminde ise Rumlar, Batılı devletlerinde destek ve yardımlarıyla Milli Mücadeleyi baltalamak için birtakım faaliyetlerde bulunmuşlardır.[97]

Rum okullarının tarihe geçen en büyük faaliyeti, bağımsız bir Yunan Devleti'nin kuruluşunda çok aktif bir rol üstlenmesidir. Bu durum eğitim-politika ilişkisine çarpıcı bir örnek olmasının yanında, Rum okullarının ideolojik niteliğini gözler önüne sermesi bakımından da oldukça dikkat çekicidir. Bütün bu çalışmaların katkısı ve İngiltere, Fransa ve Rusya'nın da yardım ve desteği sonrasında 1828–1829 Osmanlı–Rus Savaşı'ndan Osmanlı Devleti'nin mağlup çıkması sonucu, 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması'yla Yunan Devleti kuruldu.[98]

---

[95] H. Ertuğrul, *a.g.e.*, s.149.
[96] Süleyman Kocabaş, *Tarihte ve Günümüzde Türk, Yunan Mücadelesi*, İstanbul, Bayrak Yayınları, 1984, s.43–44
[97] S. Kocabaş ,*a.g.e.,* s.348–349.
[98] Rıfat Uçarol, *Osmanlı- Fransız Münasebetleri*, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C.11, s. 210–213.

Yunan Devleti'nin kurulmasını yeterli görmek bir yana, bunu fırsata dönüştürme gayesi güden Rumlar 19. yüzyıl sonlarına doğru gizli emelleri doğrultusunda çalışmalarına ağırlık vermişlerdir. Bu konu ile ilgili olarak, Cunda adasında bulunan bir Rum Okulu'nun ders programı oldukça dikkat çekicidir. Programda;[99]

- Türkleri ezeli bir düşman olarak Rumlara tanıtmak.
- Türklerin en ufak hatalarını büyüterek Avrupa'ya duyurmak, böylelikle Avrupalıları Türklere düşman etmek.
- Türkleri iktisaden çökertmek.
- Türk milletini din, ahlak, milliyet ve gelenekleri bakımından zayıflatmak.
- Hocaları parayla, bol hediyelerle elde etmek. Hocaları içkiye alıştırmak, ilk kadehlerini genç kadınların elinden içirip sarhoş halde herkese rezil etmek.
- Hocaları her türlü uydurma inanışlara saptırmak.
- Türk gençliğini bozmak.
- Türk halkı ile devletinin arasını bozmak. İsyanlar organize edip oradan çekilerek Türkler arasında kardeş kanı akıtmak. Komiteler tertipleyip Türk köylerini basmak.
- Her iş ve meslekten Türk'ü zor durumda bırakmak.
- Bir savaş sırasında Türkleri sefalete düşürecek her çareye başvurmak.
- Türk hâkimiyetini baltalamak. Bu işi yavaş yavaş geliştirip İstanbul'u ele geçirmek. Büyük Bizans devletini yeniden kurmak.
- Kadıları, devlet daire amirlerini rüşvet, ziyafet vb. şekilde ele geçirmek.
- Doktor ve eczacı Rumların, Türk hastalarını bilhassa kimsesiz hastaları gizlice öldürmek veya sakat bırakmak.
- Türk çiftçisini borçlarla ve ağır faizlerle, işinden toprağından mahrum etmek.
- Fırsat buldukça bilhassa resmi devlet dairelerinde yangın çıkarmak, ölümlü kazalar oluşturmak, savaş gemilerinde yangın çıkartmak ve çeşitli zararlar vermek.

[99] İ. Polat Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar*, Ankara , Kültür Bakanlığı Yay., 1990, s.178.

- Bütün Rum ustaları hiçbir şekilde Türk çırak kullanmayacak; böylelikle Türklerin iş, meslek ve sanat sahibi olmalarının önüne geçilecektir.

Elbette, Haydaroğlu'nun elde ettiği bu belgeye dayanılarak, o dönemde ülkedeki bütün Rumların ayrılıkçı ve hatta faşist hayaller içerisinde olduğunu söyleyemeyiz. Fakat bu belgedeki var olan çok ileri derecedeki şiddet olayları olmasa bile, ülkenin iktisadi yapısı içerisinde Rumların ne derece etkin pozisyonlarda oldukları düşünülürse, özelikle iktisadi açıdan ne tür tehlikeler oluşturmaya yakın oldukları görülebilir.

Bu arada, yukarıda "gizli emelleri" olarak ifade edilen husus, bir gün muhakkak kurulacağına inandıkları, Pontus Rum Devleti'[100]dir. Bu hedeflerine ulaşma yolunda çetecilik dâhil her yolu deneyen Rumlar, Büyük Ülkü (Megola İdea) doğrultusunda, topraklarında yaşadıkları Osmanlı Devleti'ne karşı özellikle Milli Mücadele döneminde, Batılı devletler ve Rusya ile işbirliğine gitmekte tereddüt etmemişlerdir.

Anadolu'daki milli hareketin en kritik olduğu bir zamanda, bölgede iyi donatılmış 25.000 kişilik Pontus çeteleri, bölgede kesin sonuç almak istemişler, bu hususta Yunanistan ile koordineli hareket etmişlerdir. Bu gelişmeler üzerine TBMM Hükümeti, Karadeniz kıyılarını 12 Haziran 1921'den itibaren savaş alanı ilan etmiştir. Ayrıca merkezi Sivas'ta bulunan 3. Kolordu ile Topal Osman Ağa'nın komutasındaki 10 bin kişilik milis kuvvetler, Pontus'çu çetecilere ağır bir darbe vurmuştur.[101]

Eğitim kurumları bazında değerlendirildiğinde, Rum Okulları, siyaseten politize olmuş, eğitim amacının dışına çıkmış ve uzun yıllar boyunca ikamet ettikleri topraklarda, Osmanlı Devleti'nin düşmanları durumunda olan ülkelerin, bu topraklar üzerindeki hayallerine alet olmuşlardır.

Bu döneme ait en çarpıcı örneği Akyüz şöyle ifade etmektedir; "Kurtuluş Savaşı döneminde Rum okulları, çevrelerini Rumlaştırmak, Yunan işgalini kolaylaştırmak ve Trabzon ve çevresinde bir Pontus Rum devleti kurmak amacıyla çok yoğun çalışmışlardır. Merzifon Amerikan okulunun Türkçe öğretmeni Zeki Bey, okulun zararlı faaliyetlerini hükümete bildirdiği için öğretmen ve öğrenciler tarafından öldürülmüştür. Rum okullarında

---

[100] "Pontus, kelime anlamı itibariyle Eski Yunanlıların Karadeniz sahillerine verdikleri bir isim olup, bu bölgede Pontus Krallığı MÖ 301'de kurulmuş ve bu Krallık Roma orduları tarafından MÖ 63'te ortadan kaldırılmıştır. Daha sonraları Doğu Roma'nın zayıflamasıyla bu bölgede Trabzon Rum Devleti (1207-1461) kurulmuş olup, bu devletin tarihteki Pontus Krallığı ile hiçbir ilgisi yoktur."Yusuf Sarınay-Hamit Pehlivanlı, *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1999, s.2-3.

[101] Y. Sarınay- H. Pehlivanlı **,** *a.g.e.*, s.147.

bulunan yabancı ve Rum asıllı öğretmenler ile din adamları el ele verip çalışmışlardır. Ancak Büyük Millet Meclisi de bunun karşılığında boş durmamış ve böyle faaliyetlerini gördüğü kişileri ve okulları cezalandırmıştır."[102] Bu tür olayların daha fazla vuku' bulmaması için, Milli Mücadele sonrasında, Lozan Antlaşması ile başlayıp Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile devam eden süreç içerisinde çıkarılan diğer kanun, yönerge ve genelgelerle önlem alınmaya çalışılmıştır.

Osman Ergin'e göre, İstanbul'da belli başlı 3 Rum Okulu bulunmaktadır. Bunların birisi yalnız Ruhani –Heybeliada Papaz Okulu- , ötekisi hem ruhani hem cismani –Fener Rum Okulu-, üçüncüsü de yalnız cismani –Kuruçeşme Okulu-dir.[103]

4.1.1.a. Fener Rum Erkek Lisesi

Fener Rum Okulu, Rumların İstanbul'da kurdukları en eski okuldur. Şimdiki yapı, 1881 tarihinde Rum zenginlerinin topladığı 30 bin küsur altın harcanarak yapılmış ve yine bu zenginlerin ayırdıkları taşınabilir ve taşınmaz varlığın geliri ile şimdiye kadar yaşamıştır.[104]

Osmanlı Devleti'nin en yüksek mevkilerinde görev almış bulunan pek çok baş tercüman, Eflak ve Boğdan beyleri, Patrik ve yüksek din görevlileri, üst düzey yöneticiler, ünlü bilim adamları, sanatçılar, besteciler, yazarlar, bu okuldan yetişmiştir. Burada yetişenlerin bir kısmı Osmanlı Devleti'nde görev yapmıştır.[105]

Bir zamanlar içinde binlerce öğrencinin eğitim gördüğü Fener Rum Erkek Lisesi'nde şimdi sadece 90 öğrenci vardır. Osmanlı toprakları içinde felsefe ve modern fen eğitimi ilk kez bu okulda verilmeye başlandı. Okulun bugünkü binası, 19. yüzyılın en önemli mimarlarından biri olan mimar Dimadis tarafından inşa edilmiş, malzemeler Marsilya'dan getirilmiştir. [106]

Günümüzde lisede Rumca, Yunanca, Yunan Dili ve Edebiyatı, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Genel Türk Tarihi, İngilizce, Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, Coğrafya, Fiziki Coğrafya, Beşeri ve Ekonomik Coğrafya, Psikoloji, Sosyoloji, Felsefe, Mantık, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Milli Güvenlik Bilgisi, Rehberlik, Bilgisayar,

---

[102] Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara, Ankara Üniv. Eğitim Fak. Yay.,1989, s.280-281.
[103] Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C.1–2, İstanbul, Eser Matbaası, 1977, s.737–748.
[104] S. Büyükkarcı, *Türkiye'de Rum Okulları*, Konya, Yelken Yayınları, 2003, s.115.
[105] Sula Bozis, *Fener Rum Erkek Lisesi*, İstanbul Ansiklopedisi, C.3, s.283; Ersoy Taşdemirci, *Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar*, Kayseri, EÜSBED, S.10, 2001, s.14.
[106] S. Büyükkarcı, *a.g.e.,* s.121.

Matematik, Geometri, Analitik Geometri, Fizik, Kimya, Biyoloji, Beden Eğitimi, Resim ve Müzik gibi dersler okutulmaktadır.[107]

4.1.1.b. Heybeliada Rum Erkek Lisesi

İstanbul'un önemli Rum okullarından ikincisi olan Heybeliada Papaz Okulu, Ruhani mahiyette bir okuldur. [108]

Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, Ortodokslar arasında teolojik konular, kurallar ve ibadet şekli açısından birlik sağlamak amacıyla Heybeliada'da 1 Ekim 1844 tarihinde Patrikhane'ye bağlı olarak Heybeliada Ruhban Okulu'nu öğretime açmıştır. Heybeliada Rum Ruhban Okulu, 127 yıl içinde 930 mezun vermiş, bunlardan 343'ü piskoposluğa, 12'si de patriklik makamına yükselmiştir.[109]

Okulun kuruluşundan itibaren eğitim düzeni dört aşamadan geçmiştir;

1) 1844–1919 dört yıl ortaokul ve üç yıl teoloji
2) 1919–1923 orta öğretimsiz, beş yıllık teoloji eğitimi
3) 1923–1951 birinci dönemdeki uygulamaya dönüş
4) 1951–1971 dört yıl lise ve üç yıl teoloji.

Günümüz de lisede Rumca, Yunanca, Yunan Dili ve Edebiyatı, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Genel Türk Tarihi, İngilizce, Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, Coğrafya, Fiziki Coğrafya, Beşeri ve Ekonomik Coğrafya, Psikoloji, Sosyoloji, Felsefe, Mantık, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Milli Güvenlik Bilgisi, Rehberlik, Bilgisayar, Matematik, Geometri, Analitik Geometri, Fizik, Kimya, Biyoloji, Beden Eğitimi, Resim ve Müzik gibi dersler okutulmaktadır.[110]

1951'de okul Heybeliada Rum Rahipler Okulu adı altında teoloji ihtisas okuluna dönüştü. Bu durum daha sonra Anayasa'ya aykırı bulunduğundan, Anayasa mahkemesinin kararı ile teoloji bölümü kapatıldı. Karara göre yüksek okullar ancak üniversitelere bağlı olarak faaliyet gösterebiliyordu. 1971'de okulun yüksek kısmının kapatılması sonrasında Danıştay'a açılan dava Patrikhane'nin tüzel kişiliği olmadığı, yargıya başvurma ve okul açma ehliyeti bulunmadığı gerekçesiyle reddedildi. Ruhban okulu ya İstanbul Üniversitesi'ne bağlanacaktı ya da kapanacaktı. Patrikhane, kararı Lozan'a aykırı bulduğu için okulu kapattı.

---

[107] S. Büyükkarcı, *a.g.e.*, s.146.
[108] O. Nuri Ergin, *a.g.e.,* s.743–745.
[109] Necdet Yaşar, *Heybeliada Rum Ruhban Mektebi*, İstanbul Ansiklopedisi, C.4, s.57.
[110] S. Büyükkarcı, *a.g.e.*, s.128.

Okul kapanırken 80 talebesi vardı.[111] Eğitime devam eden lise kısmı da, cemaatin ve buna bağlı olarak da öğrenci sayısının azalması sonucu, 1985'te Patrik Dimitrios tarafından kapatılmak istenmiş, fakat bu talep "karşılıklılık" ilkesi gereğince kabul edilmemiştir. Sonraki yıllarda, cemaatin Ruhban ihtiyacını karşılamak gayesiyle yaptığı okulun teoloji kısmının yeniden açılması yönündeki başvuruları kabul edilmemiştir. Burada, şu noktaya dikkat çekmek gerekir; Rum Cemaati ruhban ihtiyacını giderebilmek amacıyla Türkiye'de eğitim verememesi sebebiyle, mensuplarını Yunanistan'da eğitmekte ve sonra Türkiye'ye getirmektedir. Bu şekilde, eğitim aşamasında tamamen Türkiye'nin kontrolü dışında kalan ruhban adayları, Türkiye'ye döndüklerinde Yunanistan'da aldıkları öğretiler doğrultusunda ne derece Türkiye'ye bağlı faaliyette bulunabilirler? konusu üzerinde düşünülmelidir.

4.1.1.c. Kuruçeşme Okulu

İstanbul'un belli başlı üç Rum okulundan üçüncüsü, Laik fakat milli mahiyette görüleni Kuruçeşme Okulu'dur.[112] Okul 1805'te açılmıştır.

Osman Ergin, bu okulu; "Esas itibariyle Kuruçeşme'de hastaneleriyle beraber büyük bir Rum mektebi hatta Rum Üniversitesi bulunduğu ve bu Üniversitenin Laik mahiyette olarak Patrikhane ile doğrudan doğruya bir ilişkisi bulunmadığı, hele Tıbbiye bölümü hükümetin resmi Tıp mektebi sayıldığı "[113] şeklinde ifade etmektedir.

Bu okulun diğerlerinden en önemli farkı; Patrikhane'nin himayesiyle dil alanında eleman yetiştirme işini en üst seviyede ele alarak eğitim yapmış olmasıdır. Fener Rum patrikhanesinin himayesi altında çoğalan ve Fener'li Rum beyleri diye anılan ve dil bilen bu grup, Osmanlı Devleti'nin dış ilişkilerinde ve mali konularda görevlendirilmişler ve bunların sayısı her geçen gün artmıştır. Yunanistan'ın bağımsızlığından sonra ise bu görevi daha çok Ermeni ve Yahudiler yürütmeye başlamışlardır.[114]

Bu görev sanıldığı gibi yalnızca basit bir tercümanlık olayı değildir. Devlet'in bazı sırlarına da vakıf olunduğu için, sık sık devlet aleyhine bilgiler sızdırılmıştır.[115] Osmanlı Devleti zamanında devam eden Rumların devlette üst mevkilerde yer alma geleneği, Türkiye Cumhuriyeti döneminde de devam etmiş, mecliste bulunan Rumların dışında, özellikle Hariciye nezaretinde etkin görevlerde bulunmaya devam etmişlerdir.

---

[111] S. Büyükkarcı , *a.g.e.*, s.131.
[112] S. Büyükkarcı , *a.g.e.,* s.131.
[113] O. Nuri Ergin, *a.g.e.,* s.745–748.
[114] M.Hidayet Vahapoğlu, *a.g.e.,* s.33.
[115] H. Ertuğrul, *a.g.e.,* s.282.

4.1.1.d. Beyoğlu Özel Zoğrafyon Rum Erkek Lisesi

Okul, 1846 yılında Rum cemaati tarafından kurulmuştur. Okul, şimdiki binasına 1893'te Rum cemaatinden Hıristaki Zoğrafos'un maddi yardımlarının sonucunda geçmiştir. Bu nedenle de okulun kurucusu Hıristaki Zoğrafos kabul edilerek, okula onun adı verilmiştir.[116]

Kurum 1846'da Rum Azınlık İlkokulu olarak açılmışsa da, bugün, orta dereceli Özel Rum Azınlık Okulu olup, bünyesinde Ortaokul, Lise ve Ticaret Lisesi bulunmaktadır.

Sonra ki bölümlerde Öğretmen ve öğrenci sayıları ayrıntılı istatistikler olarak verilecek Rum Okullarından bazıları ise şunlardır;

Arnavutköy Rum Okulları, 1811 tarihinde yapıldığı bildirilir.[117]

Arnavutköy Özel Karma Rum İlkokulu, 1902 yılında inşa edilmiştir.[118]

Beyoğlu Özel Ayakonstantin Rum İlkokulu, Okul 1875 yılında yapılmıştır.[119]

Bakırköy Özel Rum İlkokulu, Okul 1892 tarihinden beri eğitim ve öğretim faaliyetine devam etmektedir. Kurum açma izni 6–7 Eylül hadiselerinde kaybolmuştur.[120]

Özel Beyoğlu Merkez Rum Kız Lisesi, Okul 1850'de Stefanos Zafiropulos ve Eleni Zarifi'nin bağışları ve Rum cemaatinden pek çok kişinin masraflara iştirakleri ile kurulmuştur.[121]

Özel Büyükada Rum İlkokulu, Okul 1850 tarihinde kurulmuştur.[122]

Özel Feriköy Rum İlkokulu, Okul 1934 tarihinde açılmıştır.[123]

Özel Kadıköy Rum İlkokulu, Okul 1871 tarihinde kurulmuştur.[124]

Özel Karaköy Rum İlkokulu, Okul 1895 yılında açılmıştır.[125]

Özel Kurtuluş Rum İlkokulu, Okul 1886 yılında açılmıştır.[126]

---

[116] Kutluay Erdoğan, *Zoğrafyon Rum Erkek Lisesi*, İstanbul Ansiklopedisi, C.7, s.565

[117] Orhan Türker, *Mega Revma'dan Arnavutköy'e Bir Boğaziçi Hikayesi*, İstanbul, Sel Yayıncılık, I.Baskı, 1999, s.64–65.

[118] 420–4 No'lu *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Arnavutköy Özel karma Rum Okulu Dosyası

[119] 420–4 No'lu *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi,* Beyoğlu Özel Ayakonstantin Rum İlkokulu Dosyası (Madde 5)

[120] 420–4 No'lu *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Bakırköy Özel Rum İlkokulu Dosyası (Madde 1-c)

[121] 420–4 No'lu *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi,* Özel Beyoğlu Merkez Rum Kız Lisesi Dosyası (Madde 1-b)

[122] 420–4 No'lu *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi,* Özel Büyükada Rum İlkokulu Dosyası (Madde 1-c)

[123] 420–4 No'lu *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Feriköy Rum İlkokulu Dosyası (Madde 1-c)

[124] 420–4 No'lu *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi,* Özel Kadıköy Rum İlkokulu Dosyası

[125] 420–4 No'lu *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi,* Özel Karaköy Rum İlkokulu Dosyası (Madde 1)

Özel Langa Rum İlkokulu, Okul 1952 ‘de öğretime başlamıştır.[127]

Özel Maraşlı Rum İlkokulu, Okul 1900’de açılmıştır.[128]

Özel Tarabya Rum İlkokulu, Okul 1880’de yaptırılmıştır.[129]

Özel Yeniköy Rum Karma İlkokulu, Okul 1870’de eğitime başlamıştır.[130]

Özel Yeşilköy Rum İlkokulu, Okul 1904 yılında eğitime başlamıştır.[131]

Özel Zapyon Rum Kız Lisesi, Okul 1875’te Taksim’de öğretime başlamıştır.[132]

Özel Beyoğlu Zoğrafyon Rum erkek Lisesi, Okul 1893’te eğitime başlamıştır.[133]

4.1.2. Ermeni Okulları

Osmanlı Devleti’nde yaşayan Ermeni Toplumu, diğer azınlıklarda olduğu gibi, kendilerine tanınan birtakım hak ve serbestliklerle eğitim çalışmalarını kendileri yönlendirmişlerdir… Sonrasında, Ermeni tacirler ve Amerikan Ermeni teşkilatlarının yardımı ve misyonerlerinin desteğiyle Ermeni eğitim kurumları hızla yaygınlaşmıştır.[134]

19. Yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı topraklarındaki Protestan Ermeni sayısı 60.000’e ulaşmıştır. Böylece Ermeni cemaati, Protestan, Gregoryan ve Katolik olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Amerikan misyonerleri, Ermeni eğitim sistemini lise ve yüksek okul şeklinde yeniden tanzim etmişlerdir.[135]

Siyasal anlamda değerlendirildiğinde, Ermeni toplumunun 19.yüzyıla kadar Osmanlı Devleti ile bir sorunu olmadı. Ermeniler Osmanlı devletine bağlı kaldıkları için kendilerine “Millet-i Sadıka” (Sadık Millet) denilmiştir. Zayıflayan Osmanlı Devleti’nden pay alma

---

[126] 420–4 No’lu *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Kurtuluş Rum İlkokulu Dosyası (Madde 1-c)

[127] 420–4 No’lu *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi,* Özel Langa Rum İlkokulu Dosyası (Madde 1-d)

[128] 420-4 No’lu *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Maraşlı İlkokulu Dosyası (Madde 1-c)

[129] 420–4 No’lu *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Tarabya Rum İlkokulu Dosyası

[130] 420–4 No’lu *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi,* Özel Yeniköy Rum Karma İlkokulu Dosyası

[131] 420–4 No’lu *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Yeşilköy Rum İlkokulu Dosyası

[132] 420–4 No’lu *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Zapyon Kız Lisesi Dosyası (Madde 1-c)

[133] 420–4 No’lu *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi,* Özel Zoğrafyon Rum Erkek Lisesi Dosyası (Madde 1-d)

[134] H. Ertuğrul, *a.g.e.,* s.116.

[135] Bilal N. Şimşir, *Ermeni Propagandasının Amerikan Boyutu Üzerine Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu ile İlişkileri Sempozyumu*, Ankara , Atatürk üniversitesi Yay., 1985, s.94.

yarışına giren Batılı Devletler Ermenilerin milli bilincini okşayarak bağımsızlık isteğiyle sık sık Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmasını sağladılar. Bu hususta başta misyonerler, Ermeni azınlık okulları ve kiliseleri çok aktif rol oynadılar. [136]

1.Dünya Savaşı'nda Ruslarla işbirliği yapan Ermenilerin ayaklanmalar çıkarması ve Osmanlı Devleti'nin masum halkına yönelik katliamlarda bulunması üzerine, Osmanlı Hükümeti bu durum karşısında Ermeni Patriği, Ermeni milletvekilleri ve önde gelen liderleri ile görüşmüşse de bu görüşmelerden olumlu bir sonuç alınamamıştır. Bunu üzerine Osmanlı Hükümeti 24 Nisan 1915'te aldığı bir kararla Ermeni komitelerini kapatıp, önde gelenlerini tutuklamış, çok sayıda belge ve dokümana el koymuştur. Ermeni Diasporası'nın her yıl sözde Ermeni soykırımının yıldönümü diye andığı ve dünya kamuoyunu aldattığı 24 Nisan, işte bu kararların uygulandığı tarihtir.[137]

Savaş şartları içerisinde Osmanlı Hükümeti, 27 Mayıs 1915'te Sevk ve İskân Kanunu'nu çıkartarak[138], savaş bölgesi içerisindeki Ermenileri savaş dışı bölgelere (Musul-Halep- Suriye – Rakka gibi) sevk etmiştir.

Sevk ve İskân Kanunu her Ermeni'yi kapsamıyordu. Sakatlar, hastalar, körler, yetim çocuklar, dul kadınlar, Ermeni Mebusları, Osmanlı Bankası'nda çalışan Ermeniler, Duyun'u Umumiye'de ve bazı konsolosluklarda çalışan memurlar, Katolik ve Protestan mezhebinden olan Ermeniler, Osmanlı ordusunda asker, subay, sıhhiye sınıflarında hizmet verenler ve aileleri, tüccarlar, ustalar ve ameleler bu kanunun kapsamı dışında bırakılmıştır.[139]

Tehcir, Osmanlı Devleti'nin savaş esnasında almak zorunda kaldığı bir karardı. Osmanlı Hükümeti'nin, Ermenilerin sevk ve iskânı sırasında can ve mal güvenliği için elinden geleni yapmaya çalıştığı belgelerle sabittir… Birinci Dünya Savaşı boyunca, hem Müslüman hem de Ermeni vatandaşlar acı çekmişler ve kayıplar yaşamışlardır. …Osmanlı Devleti, savaş esnasında çıkan isyanlar ve olaylar üzerine bağımsız her devletin davranması gerektiği şekilde hareket etmiştir. 1915 yılındaki tehcir, şartların getirdiği bir zorunluluk olarak gerçekleşmiştir.[140]

Eğitim kurumları ile ilgili olarak, 1859'da Ermenilerce yapılan bir istatistiğe göre İstanbul'da 42 Ermeni okulu; bunların da 5.000'in üzerinde öğrencisi bulunmaktadır. 1874

---

[136] Remzi Kılıç, *Osmanlı Türkiye'sinde Azınlık Okulları*, Ankara, Türk Kültürü, S.431, s.152.
[137] Hasan Babacan, *Ermeni Tehcirini Hazırlayan Faktörler ve Tehcir*, *Dünden Bugüne Türk Ermeni İlişkileri,* Ankara, Nobel Yayınları, 2003, s.303.
[138] Bülent Bakar, *Ermeni Tehciri*, Ankara, ATAM Yayınları, 2009, s.75.
[139] Ramazan Tosun, *Ermeni İddiaları ve Tarihi Gerçekler*, Konya, Ata Dergisi, S.9, s.147.
[140] Bülent Bakar, *a.g.e.,* s.261.

yılında yapılan bir araştırmada ise Anadolu'da 469 İlk ve ana mektebi bulunmaktadır.[141] Bu okulların açılmasında ve ihtiyaçlarının giderilmesinde, Anadolu'da dini anlamda Protestan bir oluşum amaçlayan Amerika'nın desteği göze çarpar. Bu gayeler çerçevesinde hizmet etmek isteyen İngiltere dahi, kendisine bu bölgede yeteri kadar hareket edebilme özgürlüğü bulamaması sebebiyle, ülkenin daha güneyine kayma zorunluluğu hissetmiştir.

Ermeni okullarına İstanbul ve Anadolu'da 1901–1902 yıllarında 104.300 öğrenci devam etmiştir.[142]

Ermeni okullarında uygulanan eğitim programında; daha çok siyasi eğitime ve beden eğitimine önem verilmiş; öğrencilerin kişisel beceri ve yeteneklerini geliştirmeleri ve hayatta kendi kendilerine yeterli olmaları amaçlanmıştır.[143]

Bu okullardan bazıları şunlardır;

Kadıköy Aramyan Uncuyan Ermeni Ortaokulu, 1873 yılında kurulmuştur.[144]

Şişli Bezazyan Ermeni İlkokulu, 1908'de Bakırköy'de açılmış, fakat daha sonra 1943'te Şişli'ye Sait paşa köşküne, 1946 yılında ise Harbiye'ye taşınmıştır. Günümüzde eğitime devam etmemektedir.[145]

İstanbul-Kumkapı Bezciyan Ermeni Ortaokulu, 1453'te Kumkapı'da ilkokul olarak açılmış, 3 defa yandıktan sonra 1925'te ortaöğretim olarak eğitim hayatına devam etmiştir. Eğitime devam etmektedir.[146]

Bomonti Ermeni Katolik Okulu, 1808 yılında Beyoğlu'nda öğretime başlamış, 1964'te Bomonti'ye taşınmıştır ve orada eğitime devam etmektedir.[147]

Bakırköy Dadyan Ermeni Ortaokulu, 1884 yılında kurulmuş, anaokulu ve ilköğretim için 1922, ortaokul için ise 1959 yıllarında öğretime başlama izin belgesi almıştır.[148] Eğitime devam etmektedir.

Taksim Esayan Ermeni Kız Lisesi, 1895'te kurulmuş, 1926'da eğitime başlama izni almıştır. Eğitime devam etmektedir.[149]

---

[141] İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü,* Ankara, TTK. Yay., 1985, s.107.

[142] Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Tebanın Yönetimi*, İstanbul , Risale Yay., 1990, s.160

[143] H. Ertuğrul, *a.g.e.,* s.118.

[144] *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Aram Uncuyan Ermeni Okulu Dosyası

[145] *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi,* Özel Bezezyan Ermeni Okulu Dosyası

[146] *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Bezciyan Ermeni Ortaokulu Özel Dosyası

[147] 420–6, *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Bomonti Ermeni Katolik Okulu Özel Dosyası

[148] 420–30, *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Dadyan Ermeni Ortaokulu Özel Dosyası

[149] 420–62, *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Esayan Ermeni Kız Lisesi Özel Dosyası

Feriköy Ermeni Ortaokulu, okulun ilk kısmı 1912, orta ve lise kısmı ise 1952'de eğitime başlamıştır. Okul eğitime devam etmektedir.[150]

Karaköy Getronagan Ermeni Erkek Lisesi, 1886 tarihinde eğitime başlamış ve eğitime devam etmektedir.[151]

Kocamustafapaşa Anarat Hığutyun Ermeni İlkokulu, 1868'de kurulmuş, 1926'da eğitme başlama izni almıştır. 1983 yılı sonunda orta kısmı kapanmış, Ana ve ilkokul kısmı eğitime devam etmektedir.[152]

Üsküdar Kalfayan Ermeni Yatılı Kız İlkokulu, 1928'de eğitime başlama izni almıştır. Eğitime devam etmektedir.[153]

Topkapı Levon Vartuhyan Ermeni İlkokulu, 1820 yılında kurulmuş, eğitime başlama iznini 1941'de almıştır. Öğretime devam etmektedir.[154]

Şişli Lusavoriçyan Ermeni İlkokulu, 1895'te Şişli Pangaltı'da kurulmuş, öğretime başlama iznini 1946'da almıştır. Okul 1985'te kapanmıştır.[155]

Beşiktaş Makruhyan Ermeni İlkokulu, 1868 yılında kurulmuştur. Öğretime devam etmemektedir.[156]

Bomonti Nortıbros Ermeni İlkokulu, 1909 yılında açılmış, 1911–12 öğretim yıllarında idadi, 1930–31 yılından 1988'e kadar ana ve ilkokul olarak öğretim yapmış, 1988'de kapanmıştır.[157]

Pangaltı Ermeni Lisesi, 1825 yılında kurulmuş ancak 1979'da öğretime başlama izni almıştır. Okul kolej olarak açılmış, bugün ise Lise ve İÖO olarak devam etmektedir.[158]

Üsküdar Surp Haç Ermeni Lisesi, Okul 1953 yılında kurulmuş, 1987 yılına kadar yatılı erkek lisesi olarak eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam etmiş ve 1987–88 öğretim yılında, kız öğrencileri de bünyesine katarak karma bir lise hüviyetine girmiştir.[159]

---

[150] 420–11, *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi,* Özel Feriköy Ermeni Ortaokulu Özel Dosyası

[151] 420–21, *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Getronagan Ermeni erkek Lisesi Özel Dosyası

[152] 420–12, *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Anarat Hığutyun Ermeni İlkokulu Özel Dosyası

[153] 420–62*, T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi,* Özel Kalfayan Ermeni Yatılı Kız İlkokulu Özel Dosyası

[154] 420–3, *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Levon Vartuhyan Ermeni İlkokulu Özel Dosyası

[155] 420–6, *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Lusavoriçyan Ermeni İlkokulu Özel Dosyası

[156] 420–11, *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Makruhyan Ermeni İlkokulu Özel Dosyası

[157] 420–132, *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Nortıbros Ermeni İlkokulu Özel Dosyası

[158] 420–32, *T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Pangaltı Ermeni Lisesi Özel Dosyası

[159] 420-A/52*, T.C. MEB, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi*, Özel Surp Haç Ermeni Lisesi Özel Dosyası

Uzun yıllar boyunca, kurum açma ve işletebilmek için gerekli ruhsatlara sahip olmadan veya alınan tek bir ruhsatla onlarca okul açan Ermeni cemaati, 1924 yılına kadar okulları ve yetimhaneleri vasıtasıyla Müslümanlar üzerinde misyonerlik faaliyetlerine ve büyük Ermeni devleti hayaline ulaşabilme hedefleri doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

4.1.3. Yahudi Okulları

Osmanlı Devleti'ne göç eden ilk Yahudi grubu 1470 yılında Almanya ve Polonya'dan gelen Aşkenaz Cemaati'[160]dir. Daha sonra Osmanlı Devleti'ne İspanyolların zulmünden kaçan Sefarad Yahudileriyle[161], Kırım'dan Karaim Yahudileri[162] gelerek İstanbul'a yerleşmişlerdir. [163]

15.yüzyıl ortalarında itibaren Osmanlı topraklarında yaşayan Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı tek ciddi isyanları, Sabatay Sevi [164] hareketidir. Sabatay Sevi 1666 yılında Mesih olduğunu iddia ederek Yahudi devleti kurma çalışmalarına girmiş, fakat bu girişim neticesiz kalmıştır. İdam edilmemek için sözde Müslüman olmuş, Mehmet Aziz adını almıştır. [165]

---

[160] *Aşkenaz (İbranice, אַשְׁכְּנָזִים), Ortaçağ İbranicesinde bugünkü Almanya topraklarını tanımlayan sözcüktür. O dönemde bu bölgede yaşayan Yahudiler bu isimle anılmaya başlanmıştır. Söz konusu Yahudiler zaman içinde doğuya doğru göç ederek Orta ve Doğu Avrupa'nın birçok bölgesine yerleşmişlerdir. II. Dünya savaşı sırasındaki Yahudi Soykırımı kurbanlarının büyük çoğunluğu Aşkenaz Yahudisi'dir. Bugün halen Dünya Yahudi nüfusunun çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Dilleri Almancaya çok benzeyen Yidiş'tir.* tr.wikipedia.org.

[161] *Sefarad (İbranice, ידרפס),* *İbrani dilinde "Sfarad" İspanya Anlamına gelmektedir. İspanya dışında Portekiz, İtalya, Kuzey Afrika, İstanbul, Anadolu, Ege Adaları ve Bizans İmparatorluğundan kalan Musevilerin de hepsi bu adla anılır. 1492'de İspanya'dan atılan Museviler, İspanya kökenli oldukları için kendilerine "Sefarad" adını koymuşlardır. Genişletilmiş anlamda ise bugün, Sefarad, Aşkenaz olmayan tüm Yahudilere verilen ad'dır. Bugün Türkiye'de yaşayan 25.000 Yahudi'nin yaklaşık % 96'sını oluşturan Sefarad'ların sayısı 24.000 civarında'dır, % 4'ünü oluşturan Aşkenaz Musevilerinin sayısı 1000 civarındadır.* tr.wikipedia.org.

[162] *Karaim ya da Karayit bir Yahudi mezhebidir. Karaimler, Yahudilerin ana din kitabı olan* ***Tora yazıtlarından*** *başka bir kaynak tanımaz, sözel kuralları kendi inançları için bağlayıcı bulmazlar. Yahudiliğin diğer kutsal kitabı olan, ancak sözel gelenek ve kuralların bir derlemesini oluşturan Talmud, Karaimlerce tanınmamaktadır. 10–12.yüzyıllar arası altın çağını yaşayan Karailik haçlı seferlerinden sonra zayıflamaya başlamıştır. Bugün İstanbul'da az sayıda Karaim yaşamaktadır. Hasköy'de Doğu Roma döneminden kalma Kadoş be Kuşta Bene Mikra adında bir sinagogları vardır.* tr.wikipedia.org., ayrıca bkz. Yahya Koçoğlu**,** *Azınlık Gençleri Anlatıyor***,** İstanbul, Metis Yayınları, 2001.

[163] İlber Ortaylı, *Milletler ve Azınlıklar*, Tanzimat'tan Günümüze Türkiye Ansiklopedisi., C.4, s.1001.

[164]Sabatay Sevi için bkz. İbrahim Alaettin Gövsa, *Sabatay Sevi, İzmirli Meşhur Sahte Mesih Hakkında Sosyal Bir Araştırma*, İstanbul, Milenyum Yayınları, 2000., Cengiz Şişman, *Sabatay Sevi ve Sabataycılar & Mitler ve Gerçekler*, Ankara , Aşina Kitaplar, 2008., Scholem Gershom; Çev. Selahattin Ayaz, *Sabatay Sevi : Mesih mi, Sahte Peygamber mi ?,* İstanbul , Burak Yayınları, 2001.

[165] H. Ertuğrul, *a.g.e.*, s.64.

Yahudiler 1492'de İspanya'dan Osmanlı Devleti topraklarına göç ettikleri zaman kültür düzeyi yüksek bir toplumdu. Okullarında İbranice, gramer, din bilgisi gibi derslerin yanında matematik, geometri, tarih ve coğrafya gibi dersler okuttukları halde, diğer azınlıklara- Ermeni ve Rumlar- göre gerileme içine girdikleri görülmektedir.[166]

Yahudi toplumuna Batı tarzında bir eğitim anlayışının girmesi ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Modern manada okul açma çalışmaları Rum ve Ermeni cemaatlerinden yarım yüzyıl sonra başlamıştır. Yahudilerin okul açma faaliyetlerinde özellikle Fransa'daki Yahudi burjuvazisinin rolü büyüktür. Önde gelen Yahudi zenginleri 1860'da Paris'te "Alyans İsrailit" adında birlik kurdular. Birliğin amaçları; Yahudi çıkarlarını korumak, Yahudi kültür birliğini oluşturmak ve devam ettirmek, Yahudi okullarına yardım etmek ve onları geliştirmek, Yahudi öğrencilere burslar vermek ve bu öğrencilerin bilim ve politikada en etkili mevkilere gelmesini sağlamak, baskı altında bulunan Yahudilere yardım etmektir. [167]

Osmanlı Devleti'nde ilk Alyans İsrailit Okulu, 1867'de Edirne ve Filistin'de açılmıştır. Bu okulları, İstanbul, İzmir, Adana, Aydın, Gelibolu, Selanik, Kavala, Bağdat, Basra, Halep, Şam, Beyrut, Kudüs, Hayfa, Üsküp, Manastır gibi yerlerde kurulan okullar izledi.[168]

Alyans İsrailit okulları; bilim ve politikaya, tarım ve çıraklığa büyük önem vermişlerdir. Tarıma yönelik programlarla kırsal kesimde ve şehirlerde yaşayan Yahudilerin hayat standardını yükseltmeyi amaç edinirken, çıraklık okullarıyla da yoksul kesimin çocuklarını iş sahibi yapıp, Yahudi toplumunda orta tabaka oluşturmayı, politikayla dünya siyasetindeki ağırlıklarını hissettirmeyi, bilimle de bilimsel bilgilerle donanmış, kültürlü elit bir Yahudi toplumu oluşturmayı amaçlamışlardır.[169]

Cumhuriyet'in ilanından sonra, hem eğitimde Milliyetçi yönelmeler ve uygulamalar sebebiyle hem nüfus azalmasından ve hem de Yahudi cemaatinin çocuklarını devlet okullarına göndermeyi tercih etmesinden dolayı, Yahudi okullarının birçoğu kapanmıştır.[170]

---

[166] O. Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi,* C.1-4., İstanbul , Eser Neşriyat, 1977, s.766.

[167] İlhan Selim İlkin Tekeli, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü,* Ankara, TTK Yayınları, 1993, s.186.

[168] Naim Güleryüz, *Alliance İsraelite Okulları,* İstanbul Ansiklopedisi, C.7, s.206.

[169] O. Nuri Ergin, *a.g.e.,* s.767.

[170] Silivya Ovadya, *Yahudi Okulları*, İstanbul Ansiklopedisi, C.7., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yay., s.404.

4.1.3.a. Ulus Özel Musevi Okulları

Ulus Özel Musevi Lisesi 1914–1915 eğitim yılında Midraşa Yavne adıyla Galata'da Yemenici sokak'taki binasında Bene Berit Derneği ve bu derneğin önde gelen isimlerinden Josef Niyego ve Dr. David Markus'un girişimleriyle kuruldu. İstanbul Yahudi toplumunun çocuklarına, daha önceleri ilköğretim seviyesinde eğitim veren birçok okul bulunmasına rağmen, Lise seviyesinde eğitim veren bu okul ilk'ti. Ayrıca o zamana kadar kurulan Yahudi okulları hep dış devletlerin desteğiyle kuruluyor ve ayakta duruyordu. Midraşa Yavne Okulu, İstanbul Yahudi toplumunun yerli çabalarıyla kurulan ve sürdürülen bir okuldur.[171]

Eğitim sistemi 1937 yılına kadar Galatasaray Lisesi'nin programlarıyla eşdeğer Fransızca müfredatı takip etti. Bu yıldan itibaren Türkçe eğitime geçildi 1962–63 yılında Fen ve Edebiyat bölümleri oluşturuldu. 1964–65 yılından itibaren ise yabancı dil olarak Fransızcanın yanı sıra İngilizce de öğretilmeye başlandı. 1992 yılında hazırlık sınıfı açma ve 1994–95 yılında ise bazı dersleri yabancı dilde okutma onaylarını alarak Anadolu Lisesi statüsüne geçerek yabancı dilde (İngilizce) eğitim vermeye başladı. 1998 yılında çıkan ilköğretim kanununa göre gerekli değişiklikleri yaptı ve 2001–2002 yılında lise hazırlık sınıfını açarak yeni sisteme geçti. Ulus Özel Musevi Lisesi'nin kurucusu Hahambaşılık, Ulus Özel Musevi 1. Karma Ana ve İlköğretim Okulu'nun kurucusu ise Neve Şalom Sinagogu Vakfıdır. Okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel azınlık okulu statüsündedir. Ulus Özel Musevi Lisesi Vakfı, 150 kadar kurucu tarafından okullara maddi ve manevi destek sağlamak amacıyla 1994'te kurulmuştur. Musevi Lisesi kurulduğu dönemden sonra birkaç kez yer ve eğitim sistemi değiştirdi. Galata'da Yemenici sokaktan Hoca Ali sokağına, oradan Drog manat sokağına ve nihayet Kumbaracı yokuşuna taşındı. 1940'ta ise önceleri Goldschmidt Okulu olan Şişhane'de Mektep sokaktaki binasına geçti 1994–1995 yılında Bernar Nahum öncülüğünde bir grup hayırsever iş adamlarının bağışları ve çabaları ile Aşkenaz Cemaati tarafından tahsis edilen Ulus'taki bir arsada inşa edilen yeni binasında eğitimine başladı. (Bu geçiş süresinde Musevi 1. Karma Ana ve İlköğretim Okulu da taşınarak Ulus'taki binayı Musevi Lisesi ile ortak kullanarak öğretime devam etti.) Okulun adı önce Midraşa Yavne ya da Bene Berit Lisesi olarak bilinirken Beyoğlu Özel Musevi Lisesi adını aldı. 1994'te Ulus'taki binasına taşınınca adı Özel Musevi Lisesi, 1998'te ise Ulus Özel Musevi Lisesi olarak değişti.[172]

---

[171] Yılmaz Yaşa, *Ulus Özel Musevi Lisesi*, İstanbul Ansiklopedisi, C.7, s.387.

[172] Kaynak; Ulus Özel Musevi Lisesi'nin Resmi web sitesidir. *www.uoml.k12.tr*.

Ulus Özel Musevi Okulu geleceğe dönük vizyonunu, "Ulus Özel Musevi Okulları olarak hedefimiz, anaokulu yaşlarından başlayarak, ilköğretimin bütün kademelerinde ve lisenin sonuncu sınıfına kadar sağladığımız eğitimle, güçlü bir kimliğe sahip, başarıyı hedefleyen, yenilikçi, yaratıcı, lider olabilen, toplum tarafından takdir edilen, Türk kimliğine sahip olduğu kadar dünya vatandaşı niteliklerine sahip olan, Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı, ahlaklı gençler yetiştirmektir ." olarak belirlemiştir.[173]

4.2. Yabancı Okulları

Yabancı okulları, Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya, Rusya, Bulgaristan ve İran gibi ülkelerin, Osmanlı Devleti'nde yaşayan vatandaşlarının eğitim ve öğretim hizmetlerini karşılamak için açtıkları okullardır. Bu okullar, ilgili ülkeler tarafından gönderilen misyonerlerce, kendi politik ve kültürel emelleri doğrultusunda faaliyetlerde bulunmuşlardır.[174]

Osmanlı Devleti; çeşitli nedenlerle Osmanlı topraklarına gelerek iskân eden yabancılara, geçici bir süre, hayatlarını devam ettirebilmelerini temin etmek için, bazı hak ve imtiyazlar tanımıştır. Ancak, tanınan bu hak ve imtiyazlar, daha sonra resmi bir hakka dönüştürülmüştür. Başka bir ifadeyle, yabancı devlet mensupları, Osmanlı topraklarında ticaretini yaparken kendi dillerinde de ayin yapabilme ve kendi gelenek ve görenekleri yönünde hayatlarını devam ettirme izni almışlar, daha sonra bu izni bir hak şeklinde okul açmaya kadar götürmüşlerdir. Bu şekilde kendilerine tanınan hakları fırsat bilen yabancılar, verilen bu imtiyazlarla küçük ibadet mekânlarını, kilise ve işçilik okulları haline getirmişlerdir.[175]

İngiltere ve Fransa'nın özellikle İstanbul, İzmir, Adana, Hatay, Şam ve Beyrut civarında okul açma faaliyetleri gözlenmiştir. Diğer yabancı devletlerin okulları ise daha çok İstanbul ve civarında toplanmıştır. Yabancı devletlerin, ülkenin her yanına dağılan okullarıyla ulaşmak istedikleri hedef; dini nitelik yanında, bu bölgelerde söz sahibi olmak ve ileride bu bölgelerde hâkimiyet kurmak idealidir.[176]

Yabancı okullarının kuruluş gayeleri açısından bakıldığında, adı geçen devletlerin, kendi vatandaşlarının eğitim ihtiyacını karşılamak, onları kültürel yönden desteklemek ve

---

[173] Kaynak; *a.g.i.s., www.uoml.k12.tr.*
[174] H. Ertuğrul, *a.g.e.,* s.153.
[175] M. Hidayet Vahapoğlu, *a.g.e.*, s.68.
[176] H. Ertuğrul, *a.g.e.*, s.155.

geliştirmek[177] gibi gayet masumane amaçlarla açılmalarına izin verildiği halde, yürütülen faaliyetler ve hedefleri noktasında, zararlı faaliyetler açısından azınlık okullarından pek bir farkları olmamıştır. Amaçları açısından bakıldığında;

1. Faaliyet gösterdikleri bölge halkına, Hıristiyanlık inancını yaymak.[178]
2. Mensubu bulundukları yabancı ülkelerin, Osmanlı Devleti üzerindeki emellerinin takipçisi olmak ve Osmanlı'yı bölmek.[179]
3. Avrupa ve Amerika sanayinin ihtiyaç duyduğu hammadde için, yer altı ve yerüstü zenginliklerini araştırmak ve bu yerlerde faaliyet göstermek.[180]
4. Her türlü siyasi ve iktisadi hareketleri desteklemek ve muhtemel bir karışıklığa zemin hazırlamak.[181]
5. Osmanlı topraklarını sömürge haline getirecek fikri yapıyı, okullar kanalıyla gerçekleştirmek.[182]
6. Azınlık ve Yabancı okullarında okuyan öğrencileri, amaçları doğrultusunda yetiştirip bir "seçkinler grubu" oluşturmak.[183]

Yabancı okulları, milli kültür ve toplumun değer yargılarını etkileyebilmek için, önce aydınlara tesir ederek yabancılaşma, beyin göçü ve kimlik krizi gibi bazı sonuçlara neden olmuştur.[184] Yabancılaşma, milli ve manevi değerlerden, toplumun örf, adet ve geleneklerinden uzaklaşma ve yaşadığı çevreye uzak kalma halidir.[185] Burada önemli olan nokta, yabancılaşan kişinin kendi yabancılaşmasının farkına varması veya kabul etmesi yerine, kendisi dışındakilerin çağın gerisinde kaldıklarına dair bir nevi savunmacı davranışıdır. Böyle bir durum, artık kendisinden uzak kabul ettiği bir toplum için, yapacak bir şeyinin olmadığı ve onları "ötekiler" olarak görmeye başladığı noktadır ki, Macit Gökberk'in Milli manevi değerlerden ve birliktelikten uzaklaşma dediği nokta burasıdır.

---

[177] Hilmi Atlı, *Batılıların Türk Toplumuna Yönelik Kültürel Asimilasyonu*, Ankara, Yeni Ofset, 1996, s.54.
[178] Y. Akyüz, *a.g.e.*, s.226.
[179] Necmettin Tozlu, *Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1991, s.85.
[180] İ. Polat Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Açılan Amerikan Okulları üzerine Bir İnceleme*, Belleten, C.52, Sayı: 203, Ankara, 1968, s.627–652.
[181] H. Ertuğrul, *a.g.e., s.*199.
[182] Metin İşçi, *Kültür Sömürgeciliği ve Eğitim*, İstanbul, Turan Yayınları, 1995, s.148.
[183] İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler*, Ankara, TODAİE, 1982, s.273–274.
[184] H. Ertuğrul, *a.g.e.,* s.199.
[185] Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, İstanbul , Bilgi Yay., 1966, s. 450.

Beyin göçüyle önemli yeteneklerin yurt dışına çıktığı, yabancılaşma ve kimlik krizi gibi olguların yaşandığı bir toplumda da fertler; töresine, geleneğine, inancına ve milletinin çıkarlarına aldırmaz ve ilgilenmez bir durum içine düşmektedir.[186]

Yabancı okulları, Hıristiyanlığın dünya görüşünü ve hayat felsefesini eğitim kurumları kanalıyla metodik olarak Türk halkına sunmak istemişlerdir. Böylece, Osmanlı topraklarını, sömürge haline getirecek olan, kültür sömürgeciliğini, okullar yoluyla gerçekleştirmek arzusunda olmuşlardır.[187]

Bu konuda, yabancı okulları ile ilgili olarak, kökleri daha öncesine ait olmakla birlikte, etkileri milli mücadele dönemine yansıyan zararlı faaliyetlerine bir örnek olması açısından değinmekte yarar gördüğümüz örneklendirme kısaca şöyledir;

Selanik'in seçkin okullarından Anadolu Koleji (Anotolia College) mensupları ve eski mezunları, başlarında Türk düşmanı Amerikalı müdürleri William W.McGrev olmak üzere 2 Mayıs 1986 tarihinde Amasya'ya bir ziyaret yaparak, eski okul tesislerini gezdiler. Bu gezi, tarihi olayların hatırlanmasına ve okulun geçmişinin araştırılmasına sebep oldu. Bu okul, 1863 yılında Merzifon'da Amerikan Ruhban Okulu olarak açılmıştır. Okul, 1881'de orta dereceli okul ve 1886 yılında ise kolej seviyesine çıkarılmış ve genel eğitim verilmeye başlanmıştır. Okulun her türlü masrafı Amerikalılarca karşılanmıştır. Okulun bağ ve bahçesi, Kitaplığı ile çeşitli eğitim araç ve gereçlerinden oluşan laboratuarları bulunmaktaydı. Okulun Öğretim dili İngilizce idi. Ayrıca Fransızca, Türkçe, Ermenice ve Rumca dilleri de okutulmaktaydı. Okulda Ermenice öğretimine büyük önem verilmekte, Ermenice okutan Öğretmenlere, Türkçe öğretmenlerine ödenen ücretin üç katı ücret ödenmekteydi. Okulda Fen Bilimleri ve Genel Kültür Dersleri yanında Hıristiyanlık Tarihi ve Felsefesi ile Ermeni ve Yunan Mitolojisi gibi dersler de okutulmaktaydı.[188]

Kolejde dört Amerikalı misyoner bütün gün çalışmaktaydı. Anadolu'nun çeşitli illerinden toplanan Ermeni ve Rum çocukları, Türk Milletine ve Devletine karşı düşman olarak yetiştirilmekteydi. Nihayet bu fesat tohumları 1893 yılında yeşermeye başladı. 1893 yılının Ocak ayında ortaya çıkan bir olaydan, Ermeni komitecilerinin Merzifon Amerikan Kolejinde yuvalandığı anlaşıldı. Ermeni ihtilal bildirilerinin bu kolejde basılarak çoğaltıldığı ve okulun Kayayan ve Tumayan adlı Ermeni öğretmenlerinin; ihtilalci Ermenilere elebaşılık yaptığı ortaya çıkarılıp bu Ermeni öğretmenler yakalanınca, Protestan misyonerler Amerika

---

[186] Sabri Akdeniz, *Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul ,Marmara Üniversitesi Vakfı Yay., 1990, s.13.
[187] Erol Kırşehirlioğlu, *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1963, s.78.
[188] S. Kocabaş, *a.g.e.*, s.138-140., Osman Ergin, *a.g.e.,* s.737-815., Bilal N. Şimşir, *a.g.e.,* s.79- 124.

ve İngiltere'de bunları kurtarmak için yoğun bir propaganda faaliyetine giriştiler ve İngiliz hükümeti ile Osmanlı hükümetini karşı karşıya getirdiler. Ayrıca Merzifon Amerikan Kolejinin öğretmen ve yöneticilerinin teşvik ve yardımları ile 1904 yılında Megalo ideolojinin gerçekleşmesi için mücadele eden Etniki Eterya'ya bağlı ve Rum Patrikhanesinin himayesinde olmak üzere; Karadeniz sahillerinde Pontus Devleti kurmak amacıyla bir Pontus Cemiyeti kuruldu. 1908 yılında Meşrutiyet'in ilanından sonra ise, Müdafaa-i Meşruta adında bir ihtilal örgütü teşkil edildi. 1910 yılından itibaren de Pontus adında bir dergi yayınlanmaya başlandı. Böylece Merzifon Amerikan Koleji tam bir Pontus merkezi haline getirildi.[189]

Bilal Şimşir'in yukarıda verdiği bu örnek daha da çoğaltılabilir. Yabancıların kurdukları okulların, eğitim amaçlarının dışında ne tür gayelere hizmet ettikleri ve kontrol edilmemesi veya gerekli müeyyideler uygulanmaması halinde ülkenin geleceği adına ne tür tehlikeler barındırdıkları çok açıktır.

Batılı devletler, kapitülasyonların ürünü olan yabancı okulları da hem azınlıkların kültürel kimliklerinin gelişmesi ve siyasi bağımsızlıklarını kazanmaları, hem de Osmanlı Devleti üzerindeki siyasi ve iktisadi emellerinin gerçekleşmesi için bir vasıta olarak kullanmışlardır. Avrupalı devletler, Türkiye'de sürekli olarak etnik ve azınlık gruplarla ilgilenmişler ve Türkiye'de insan haklarını sadece azınlık ve etnik grupların hakları olarak algılamışlardır.[190]

Türkiye'de bulunan yabancı okulların günümüze kadar tercih edilen okullar olmalarının gerçek nedeni, bilhassa yabancı dil öğretmeleri, meslek bilgisi vermeleri, çok sayıda öğrenci arasından sınavla ve daha az sayıda seçilmiş öğrenci almaları ve daha iyi öğretim araç ve gereçleriyle yani daha büyük imkânlarla eğitim ve öğretim yapmalarıdır.[191] Bu gerekçeler göz önüne alındığında, devletin bu tarz kalitesini kanıtlamış okulları kapatması yerine, daha ciddi bir kontrol mekanizması dâhilinde denetlemesi, kendisine ait milli ve özel Türk okullarında da, yabancı okulların sahip olduğu kaliteyi ve fiziksel imkânları sağlama yönünde çalışmalar yapması beklenebilirdi.

Şimdi; yabancılar tarafından kurulmuş olan ve bazıları halen faaliyet göstermekte olan okullara, ülkeler bazında ayrıştırarak bakalım:

---

[189] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, s.79- 124.

[190] Nahit Dinçer, *a.g.e.,* s.28.

[191] S. Büyükkarcı, *Amerikan Okulları Üzerine Bir Araştırma,* Kaynak; Selçuk Üniversitesi Resmi İnternet Sitesi, http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s9/2.pdf, s.46.

4.2.1. Amerikan Okulları

Osmanlı Devleti'nde kurulan yabancı öğretim kurumlarının en eskileri Katolik Okulları'dır. Başlangıç tarihleri İstanbul'un fethedilmesi ile başlar. Bu tarihlerde kiliselerde Latin çocuklarına mahsus olmak üzere verilen dersler, daha çok dini ağırlıklıydı. [192]

Katolik okullarının faaliyete geçişinden sonra, Protestan okulları da Osmanlı Devleti'ne gelip yerleşmeye başladı.[193]

Osmanlı döneminde kurulan Protestan okullarının çoğu Amerikalılara aittir. 19. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı ülkesine gelmeye başlayan Amerikan misyonerleri kurdukları misyonlar yanında ilk, orta ve yüksek seviyede okullarda açmışlardır. Bu okulların büyük bir kısmı 1810 yılında Boston'da kurulan ve kısaca Amerikan Board olarak anılan "Amerikan Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) "isimli teşkilat tarafından kuruldu. Kurucuları misyoner olmakla birlikte Board'a bağlı olmayan bağımsız diğer Amerikan okulları ise Robert Kolej ile Arnavutköy Kız Koleji idi.[194]

Önceleri İzmir ve İstanbul gibi kıyı şehirlerine gelen Amerikalı misyonerler daha sonra, evangelistik[195] gayelerle iç bölgelere doğru yayıldılar. Daha çok Yahudi ve Müslüman olmayan azınlıkların yaşadıkları bölgelerde faaliyetlerini yoğunlaştıran misyonerler Osmanlı topraklarını dört misyon bölgesine ayırdılar. Avrupa, Batı, Doğu ve Merkezi Türkiye Misyonları. Bunlardan Avrupa Türkiye'si misyonu; Filibe, Selanik ve Manastır'ı içine alıyordu ve bölgedeki Bulgarların bilinçlendirilmesi için çalışıyordu. Batı Türkiye Misyonu; İstanbul, İzmit, Bursa, Merzifon, Kayseri ve Trabzon yörelerini; Merkezi (Orta) Türkiye Misyonu; Torosların güneyinden Fırat Nehri vadisine kadar olan bölgeyi (Özellikle Maraş ve Antep illerine ağırlık veriliyordu). Doğu Türkiye Misyonu ise; Harput, Erzurum, Van, Mardin ve Bitlis'ten başlıca Rus ve İran sınırına kadar olan bütün Doğu Anadolu topraklarını içine alıyordu ve bu son üç misyon Ermeniler lehinde çalışmalarda bulunuyordu.[196]

---

[192] S. Büyükkarcı, *a.g.i.s*., s.12.

[193] Katolik Okulları için bkz., Nurettin Palvan, *Türkiye'de Yabancı Öğretim*, C.1., İstanbul , ME Basımevi, 1952; Protestan Okulları İçin bkz. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1997'ye)*, İstanbul, Kültür Üniversitesi Yayınları, No:1, 1997, s.209-214,328.

[194] A. Sezer, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, s55.

[195] Evangelizm; genel anlamıyla İnciller hakkında vaaz vermektir. Hz. İsa üzerinde yoğunlaşan bu vaazların amacı Hıristiyan olmayanları bu dine davet etmektir. Matta, Markos, Luka ve Yuhanna tarafından yazılmış dört Katolik İncil'in her birine "Evanjel" denir. Yunanca "İyi Haber" ya da "genel olarak kabul edilmiş gerçek" anlamına gelen Evangelion'dan gelmektedir. Bu kelimeden türetilerek, İncil yazarlarına "Dört Evanjelist" denmiştir. Kaynak; http://tr.wikipedia.org/wiki/Evanjelizm

[196] A. Sezer, *a.g.e.,* s.56., Ayrıca bkz. B. Şimşir, *a.g.e.,* s.79-124.

Osmanlı Devleti ve ABD arasında yapılan 7 Mayıs 1830 tarihli "Seyrisefain ve İcrayı Ticarete Dair" bir "Muahede-i Hümayun "adlı ilk ticaret antlaşması ile ABD'ye ticari ilişkilerde "en ziyade müsaadeye mazhar millet", yani imtiyazlardan yararlanma hakkı verildi. Bu tarihten itibaren, temelde Ermenilerin Protestanlaştırılması ilkesi doğrultusunda Amerikalı misyonerlerce okul açma seferberliğine girilmiştir.

Amerikan iç savaşı sona erinceye kadar kendi diplomatlarından çok İngiliz hariciyesinin kanatları altına sığınan Amerikalı misyonerler 1880'li yıllardan itibaren kendi ülkelerinin diplomatik koruması altına girmişlerdir. Bununla birlikte zaman zaman misyonerlerle ABD diplomatları arasında sürtüşmeler olmuş; misyonerler o her zaman ki ısrarlı ve enerjik tutumlarıyla ABD Başkanı'nı ve Dışişleri Bakanlığı'nı pek çok konuda dilekçe yağmuruna tutmuşlardır.[197]

Şurası kesindir ki; coğrafi keşifler ile misyonerlik faaliyetleri arasında sıkı sıkıya bir bağ vardır. Çünkü Coğrafi genişleme, ticaret ve dini yayılmanın ortak bir geçmişi var. Kâşifler misyonerlerin öncüsü oluyor, misyonerler ise çoğu zaman bizzat keşiflerde bulunuyorlar. Ticari ilişkilerin kurulduğu yere misyonerler gidip yerleşiyorlar, öte yandan misyonerlerin yerleştikleri yerlerde ticari ilişkiler kurulup gelişiyor.[198] Böylelikle misyoner faaliyetleri, sadece dini tebliğ faaliyeti olmanın ötesinde, aslında kültürel yayılmacılık, ekonomik ve sosyal etkileşim aracı olması ve buna bağlı nüfuz sağlamaya dönük çalışmalar denilebilir. Bu aslında, dini sembollerin ve kutsal kitapların dil, edebiyat, bilim ve Batı uygarlığına ait her türlü girişim yolunu kullanarak hedef kitleye ulaşma çabasıdır.

1923 yılına kadar, her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri, fiilî olarak Protestan Misyonerlerince Ermenilere sunulan hizmetlerde ve bu hizmetler sonucunda ortaya çıkan olayların içinde yer almamışsa da, Osmanlı topraklarında millî çıkarlarının koruyucusu olan bu vatandaşlarının arkasında olmuş ve onları daima desteklemiştir. Bu desteğini de Osmanlı Devleti ile ikili ilişkilerinde açık bir şekilde sergilemiştir. Amerikan vatandaşı misyonerler ile Osmanlı hükümeti arasında çıkmaza giren ilişkilerde, Amerikan Hükümeti diplomasi yoluyla kendi vatandaşlarının lehine girişimlerde bulunmaktan hiçbir zaman kaçınmamıştır. Bu

---

[197] Uygur Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika, Kendi Belgeleriyle 19.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları*, Ankara, İmge Yayınevi, 2000, s.19.

[198] U. Kocabaşoğlu, *a.g.e.,* s.17. Ayrıca burada Livinstone'un şu sözü de hatırlanmalıdır: "*Coğrafi eylemin bittiği yerde misyoner girişimi başlar*."a.g.e., s.17.

girişimler sonucunda haklılık ya da haksızlık söz konusu bile olmadan kaybeden taraf hep Osmanlı Devleti olmuştur.[199]

24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra 6 Ağustos 1923'te Amerika ile yapılan bir antlaşma ile Türkiye'deki Amerikan Dini ve kültürel kurumları Türkiye tarafından tanındı.[200]

Türkiye, Amerikan okullarına faaliyet izni verirken kanunlara uymayan Amerikan okullarına da müsamaha göstermemiştir. 1928 yılında Bursa Amerikan Koleji'nde okuyan üç Türk kızının okuldaki dini propagandalardan etkilenerek Hıristiyan olduğunun anlaşılması üzerine, okulda dini propaganda yapıldığı gerekçesiyle Maarif Vekâleti'nin emriyle Bursa Amerikan Koleji kapatılmış ve okul yetkilileri cezalandırılmıştır.[201]

O dönemde Bursa Amerikan Koleji açık bir örnek olmakla birlikte, özellikle yabancılara ait okullarda bu tür misyonerlik amaçlı faaliyetlerin çok sayıda olduğu düşünülebilir. Aksi takdirde, büyük şehirlerin yanı sıra Anadolu'nun neredeyse tamamında yabancıların önderliğinde açılan okul sayısında bu derece büyük artışların gerçekleşmesi beklenemezdi. Resmi kaynaklarda, Amerikan okulları sayısında, 1918 ile 1949 arasında ciddi anlamda düşüş olduğu görülüyor olsa bile, Amerika'nın özellikle Ermeni cemaatine mensup okullarda da gizli kurucu olduğu düşünülürse, durum daha net ortaya çıkabilir.

I. Dünya Savaşı döneminde Osmanlı topraklarındaki Amerikan okulu sayısı 426 ve öğrenci sayısı 25.000 iken, Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu sayı 11'e, 1938 yılında 6'ya, 1949 yılında ise 5'e düşmüştür. [202]

Osmanlı döneminde Amerikan okullarının öğrencilerinin büyük çoğunluğunu Ermeni ve Rumlar oluştururken Cumhuriyet döneminde bu öğrencilerin yerini Türk çocukları almaya başlamıştı. 1923 yılında Board okullarındaki 736 öğrencinin 236'sı Türk iken, 1927 yılında 1257 öğrencinin 919'u Türk'tü. Başka bir değişle Türk öğrenci sayısı 1923'te %32 iken bu oran 1927 yılında %73'e çıkmıştı.[203]

Bu noktada İsimleri ve faaliyetleri önemli olan bazı Amerikan Okullarına kısaca değinmekte fayda vardır; bunlar,

---

[199] Gülbadi Alan, *Amerikan Board Okulları ve Türk-Ermeni İlişkilerinde Oynadıkları Roller*, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl; 2001, Sayı:10, s.175.

[200] Haluk Ülman, *Türk- Amerikan Diplomatik Münasebetleri* (1939–1947), Ankara, 1961, s.10.

[201] Hakan Yılmazlar, *Türkiye'de Özel Okulların Gelişimi (1923–1950),* İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.106.

[202] A. Sezer, *a.g.e.,* s.58.

[203] A. Sezer, *a.g.e.,* s.59.

İstanbul Robert Koleji
İstanbul Üsküdar Amerikan Kız Koleji
İzmir Göztepe Amerikan Kız Koleji
İzmir Uluslararası Koleji
Tarsus Amerikan Koleji
Talas Amerikan Erkek Okulu
Adana Kız Okulu
Merzifon Kız Hayat Okulu
Bursa Amerikan Kız Koleji

4.2.1.a. İstanbul Robert Koleji

İstanbul'da Amerikalıların açtığı en önemli Protestan Okulu Robert Kolejidir. Okul 1863 tarihinde dedeleri aslen Fransız olan Cyrus Hamlin[204] tarafından kurulmuştur. Kolej adını finansını üstlenen New Yorklu tacir Mr. Christopher Rinlender Robert'ten almıştır. İlk açıldığında okulun öğretim kadrosunun öğrenci sayısından fazla olduğu belirtilir. Kolej, Board ve benzeri herhangi bir misyoner teşkilatına bağlı değildi. Açıldığı yıllarda, öğretim dili İngilizce olmasına rağmen 15'e yakın eski ve yeni dil de öğretiliyordu. Önceleri dil ve ticari bilim öğretimine ağırlık verilirken 1912 yılından itibaren Mühendislik öğretimine de başlandı.[205]

Birinci Dünya Savaşı yıllarında açık kalan okul Türk Hükümetinin belirlediği kurallara uymayı kabul ederek Cumhuriyet döneminde de faaliyetine devam etti.

Amerikan misyonerleri Türkiye'de açtıkları bazı okullarda Bulgarlara yönelik faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu okullardan en önemlisi Robert Kolejidir. Çünkü Bulgar Devleti, Kolej'in eğitimi ile varlık sahasına çıkmıştır. Bulgaristan'daki okulların öğretmen atamaları İstanbul'daki Robert Koleji tarafından yapılmıştır, ayrıca Bulgar Devleti'ne Başbakanları dâhil ihtiyacı olan bütün memurların yetiştirilmesinde Kolej çok önemli bir rol oynamıştır. Bu bakımdan Kolej "Bulgar Devlet adamlarının yuvası" durumundadır.[206]

---

[204] Cyrus Hamlin hakkında bkz. "Cyrus Hamlin". *Encyclopedia Americana*", Connecticut, Americana Corparation, 1963, C.XIII, s.664.
[205] A. Sezer**,** *a.g.e.,* s.64.
[206] Ömer Turan, "*Amerikan Protestan Misyonerlerinin Bulgar Milliyetçiliğine Katkıları*", *XII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 12 – 16 Eylül 1994, s. 1104.

Robert Koleji 1864 yılından itibaren Bulgar öğrencilere her yıl artan bir kontenjan ayırdı. İhtilalcı fikirlerle yetişen Bulgar gençleri Balkan isyanlarının elebaşları oldular.[207]

Necdet Sevinç, Ajan Okulları adlı eserinde, Robert Kolej'in yaklaşık 30 sene müdürlüğünü yapmış olan George Wasburn'un anılarını içeren Fifty Years in Constantinople (İstanbul'da Elli Yıl) isimli kitabından naklettiği bir anıda; "Bulgarlar elli sene önce Avrupa tarihlerinde kaybolmuştu. Biz onları meydana çıkardık. Batı dünyasına tanıttık. Bulgar milletinin rehberleri olsun diye Bulgar gençlerini terbiye ettik. Bu okula Bulgar koleji ismi verilmişti. Kolejle Bulgar tarihi arasında tam bir birlik vardı. Türkleri kuşkulandırmamak için silik bir isim koymaya karar vermiştik. Bunun içindir ki okulun adı Robert Koleji oldu. Bu okul gerek Türkiye'de gerek Bulgaristan'da Bulgarlığa ait bütün olayları idare etmiştir. Bulgarlar bizim sayemizde İngilizleri, Amerikalıları elde etmeye muvaffak oldular. Benim koleji terk ettiğim 1904 yılına kadar, Bulgaristan meselesi ile uğraştık. Bulgarları yetiştirdik." demektedir. [208]

Yukarıda bahsedilen durum Osmanlı Devleti için çok sıra dışı bir durum değildi elbette. Çünkü İmparatorluk dâhilinde, Osmanlıya karşı, İngilizlerin Arap Milliyetçiliğini, Rusların Balkan Milliyetçiliğini destekledikleri bir ortamda, Balkan Savaşları döneminde, özellikle Rumeli topraklarında Türklere karşı acımasız saldırılar düzenleyen Bulgarların da Amerikalılar tarafından hem siyasi hem de kimlikleri bazında desteklenmiş olması yadırganmamalıdır. Bu bahsedilen hususlar o dönemde elbette ki devlet yöneticilerinin gözlerinden kaçmış değildi. Fakat her bölüm için ayrı ayrı çok kapsamlı programlar uygulayan Kolej, yeni Türkiye Devleti'nin teknik alandaki ihtiyacı olan elemanların yetişmesine önemli katkı sağlayacak bir müfredat takip ediyordu ve Cumhuriyet yöneticilerinin ülkedeki Amerikan eğitim faaliyetlerinden beklentilerine de cevap verebilecek bir duruma getirilmeye çalışılmıştı. Yeni Türkiye Devleti özellikle mühendislik bölümüne büyük önem vermiş, hatta buradan teknik danışmanlık hizmeti de istemiştir.[209]

4.2.1.b. İstanbul Üsküdar Amerikan Kız Koleji

Üsküdar Amerikan Kız Lisesi, 1876 yılında Bilecik'te kurulmuştur. Sonradan Adapazarı'na, Birinci Dünya Savaşı sırasında da İzmit'e taşınmak zorunda kalan okul, 1921

---

[207] Necdet Sevinç, *Ajan Okulları*, İstanbul, Oymak Yayınları, 1974, s.45. Necdet Sevinç'in bu kitabı, bu araştırmada her ne kadar kaynak olarak kullanılmış olsa da, kitap anlatım tarzı açısından oldukça sert ve Cumhuriyet sonrasına dair belgeye dayanmayan iddiaları içermesi sebebiyle bilimsellikten uzaktır.

[208] N. Sevinç , *a.g.e.,* s.48.

[209] A. Sezer, *a.g.e.,* s.70., Ayrıca okul ile ilgili olarak bkz., Fay Linder, The History of Üsküdar Amerikan Academy 1876-1996, SEV Printing and Publishing Co., İstanbul, 2000, s.11-84.

yılında Üsküdar'a yerleşmiştir. Daha çok Edebiyat dalında öğrenci yetiştiren okul, Fen bölümünde de Türkiye çapında isim yapmıştır.[210] Kuruluşundan Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar öğretim dili Ermenice olmuştur.

Okuldan mezun olanlar arasında, daha sonraları siyaset, edebiyat, bilim ve akademik alanlarda öne çıkan birçok isim vardır. Bunlardan birisi, Türk edebiyat hayatının önemli isimlerinden Halide Edib Adıvar. Adıvar, 9 Mart 1950 tarihinde Akşam gazetesinde okul ile ilgili şunları söylüyor;

"…Babam Abdülhamid'in ecnebi mekteplere karşı fikrini bildiği halde beni elimden tuttu, götürdü ve koleje yazdırdı… Bu ilk gittiğim yıl, koleji yadırgamadım. Evvela kendi yaşımda kimse yoktu. Sonra dünyanın her tarafından bilhassa yakın şark'tan birçok talebe vardı ve birçok dil konuşuluyordu. O kadar ki, adeta burası yakın şark birleşmiş milletlerinin bir fikir merkezi gibi görünüyordu. İsmini unuttuğum fakat daima muhabbetle düşündüğüm bir ermeni talebe bana bir abla şefkati göstermese hiç şüphesiz mektepten kaçardım. Hatta onun tesiri ile olacak ki, o günlerde epeyce serbest bir Ermenice bile konuşabiliyordum… Bu devir, bir sene sonra, bir talebenin jurnali üzerine sona erdi. Bizi irade-i seniyye ile mektepten aldılar. Tahsilim İngiliz ve Türk hocaları ile evde devam etti."[211]

Yukarıda örneğini verdiğimiz durum, bu okulda eğitim alan birçok Türk'ten sadece birine ait hislerin dışarı vurumudur. Yirminci yüzyılın hemen başlarında, kendi topraklarındaki Amerikan okullarına devam eden Müslüman Türk öğrencilerin, bu okullara ne derce muhabbetle bağlı oldukları incelendiğinde, bu okulların kurucularının Anadolu topraklarındaki okullaşma planlarında neden bu kadar ısrarcı oldukları anlaşılabilir. Bu okullar açısından amaç, sempati, muhabbet, bağlılık ve aidiyet oluşturmak ise, hedefe ancak bu kadar yakın olunabilirdi.

Bu dönemde mezun olan Türkler arasında, Halide Edib dışında, Nazlı Halit, Hatice Zakir Refik, Safiye Ali, Bedriye Veysi Necmeddin, Dr. Sahire Muhtar, Fazilet Şevket, Selma Rıza Tevfik, Mebruke Ahsen ve Mihri Beha Hüseyin sayılabilir.[212]

Okul, yüz yılı aşkın bir süredir kız okulu olarak süregelmiştir. 1950'li yıllara kadar, Temel Bilimler- Edebiyat ve Ev ekonomisi derslerinde ağırlıklı olan okul, zamana uyarak Fen ve matematik alanlarında iddialı olup, 1988–1989 ders yılında Üniversitelerarası giriş sınavında her alanda Fen Lisesinden sonra Türkiye'de ikinci sırayı almıştır.[213]

---

[210] *Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi,* Üsküdar Amerikan Kız Koleji Özel Dosyası
[211] *Akşam*, 9 Mart 1950, s.5.
[212] Mary Milles Patrick, *Bir Boğaziçi Macerası, İstanbul Kız Koleji (1871–1924*), İstanbul, Tez Yayınları, 2001, s. 142.
[213] *a.g.a.,* Üsküdar Amerikan Kız Koleji Özel Dosyası

Okul bugün İzmir, Tarsus'taki Amerikan okulları ve Gaziantep'teki Amerikan Hastanesi gibi Sağlık ve Eğitim Vakfı yönetimi altındadır.[214]

4.2.1.c. İzmir Göztepe Amerikan Kız Koleji

Kurum Maria West kuruculuğunda, Sağlık Eğitim Vakfı[215] tüzel kişiliği altında, 1878 yılında İzmir Basmane'de kurulmuştur. Okul ilk açıldığında temel eğitim veren Ana Okulu, İlkokul ve iki yıllık öğretmenlik eğitimini kapsamaktaydı. Bugün ise orta dereceli olup, ortaokul ve lise eğitimini birlikte vermektedir.[216] Bu okulun mezunları, Üniversite Seçme Sınavları Sonucu eksiksiz olarak Üniversite ve Yüksekokullara girmektedirler.[217]

Okulun resmi web sitesinde Okul ile ilgili tarihçe şu şekilde verilmektedir ; "Özel İzmir Amerikan Lisesi 1878 yılında daha önceleri Smyrna olarak bilinen İzmir şehrinde kurulmuştur. ACI İzmir'deki en eski özel okul olup, geçen süre içinde büyük değişimler göstermiştir. Okul, gündüzlü öğrenciler okulu, anaokulu, kız okulu ve erkek öğrenciler ilkokulu olarak hizmet vermiştir. ACI şimdi karma eğitim veren bir lisedir. Tüm bu değişimler boyunca okul "Öğrenmek için Katıl, Hizmet için Ayrıl" sloganında belirtilen ideallerin öğrencilerine esin kaynağı olmasına çalışmıştır. Öğrenciler, eğitim kadrosu, veliler ve mezunlar bu zengin geçmişin farkında olmalı ve bunu geçmişten günümüze ve geleceğe bir köprü kurmak için kullanmalıdırlar. ACI'ın geleceği geçmişi kadar parlaktır. Mezunlarımız her yıl dünya genelinde önde gelen özel ve devlet üniversitelerine yerleşmektedirler. Öğrencilerimiz sosyal servis kulüplerine katılmaya ve ACI "Ruhunu"

---

[214] Kaynak; Üsküdar Amerikan Lisesi Resmi Web sitesi, http://*www.uaa.k12.tr*

[215] Sağlık ve Eğitim Vakfı (SEV), 1968 yılında İzmir, Tarsus ve Üsküdar Amerikan Liselerinin (Amerikan Board Okulları) mezunları tarafından kurulmuştur. Gücünü Atatürk'ün hedeflediği çağdaş ve gelişen Türkiye için çalışmaktan alan SEV'in amacı, kurumlarının uzun yıllardır sunduğu kaliteli hizmetin devamını sağlamaktır. SEV, çoğunluğunu Amerikan Bord Okulları mezunlarından oluşan Mütevelli Heyeti ile bu heyetin seçtiği Yönetim Kurulu tarafından idare edilmekte ve üyeler gönüllü olarak hizmet vermektedir. Özel Üsküdar Amerikan Lisesi, Özel İzmir Amerikan Lisesi, Özel Tarsus Amerikan Koleji, Özel Üsküdar SEV İlköğretim Okulu, Özel İzmir SEV İlköğretim Okulu, Özel Tarsus SEV İlköğretim Okulu, SEV Yayıncılık Matbaacılık Eğitim Ticaret A.Ş ve SEV Gaziantep Amerikan Hastanesi SEV'e bağlı kurum ve kuruluşlardır. SEV İlköğretim Okulları, 1997 yılında yeni İlköğretim Yasası'nın kabulünden hemen sonra, Amerikan Liseleri'nin yüzyılı aşkın süredir başarıyla uyguladığı eğitim anlayışını ilköğretim seviyesinde de devam ettirmek üzere, SEV tarafından kurulmuştur. Üsküdar, İzmir ve Tarsus Amerikan Liseleri'nin kurucusu ise Amerikan Bord Heyeti'dir. (ABH) Redhouse Yayınevi, Sağlık ve Eğitim Vakfı'nın bağlı olarak yeniden yapılanmış 1996 yılında SEV Yayıncılık Matbaacılık Eğitim Ticaret A.Ş (SEV-YAY) adını almıştır. Redhouse sözlüklerinin varisi olan SEV-YAY'ın temel faaliyet alanı sözlük yayımcılığıdır.1997 yılında kurulan SEV Gaziantep Amerikan Hastanesi ise bölgenin ilk modern tıp hastanesidir. Tanı-sağaltım hizmetlerinin yanı sıra sağlık taramaları, tıbbi eğitim toplantıları ile toplum sağlığının iyileştirilmesi yönünde de hizmet veren hastane, tek hedefin şifa olduğu bir vakıf hastanesidir. Kaynak; Sağlık ve Eğitim Vakfı web sitesi; www.sev.org.tr.

[216] *ö.ö.k.g.m.a.,* Üsküdar Amerikan Kız Koleji Özel Dosyası

[217] S. Büyükkarcı, *a.g.ar.,* s.35.

yaşatmaya devam etmektedirler. Mezunlarımızca gayet iyi bilinen bu deneyimleri, gelecekteki öğrencilerimiz de yaşama şansına sahip olacaktır."[218]

4.2.1.d. İzmir Uluslararası Koleji

1891 yılında İzmir'de Ortaöğretim seviyesinde açılan okul, 1903 yılında Yüksekokul olarak yeniden düzenlenmiş, amaç olarak kendisine gençlere ve erkek çocuklara, Hıristiyan ilkeleri esas olmak üzere, dil, sanat ve bilimler eğitimi vermek şeklinde ortaya çıkmış ve eğitim süresi de 8 yıl olmuştur; bunun dördü hazırlık, dördü de yüksek bölümdü.[219]

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce öğrencilerinin çoğunluğunu Rumların oluşturduğu okulda, Cumhuriyet döneminde Türk öğrencilerin sayıları arttı. Zira 1923 yılında toplam 30 öğrencinin 27'sinin Türk olduğu ifade edilir. 1927'de toplam öğrenci sayısı 260'ı Türk olmak üzere 268'e çıkmıştır. Gerek Türk Hükümetinin yabancı okullar karşısındaki kararlı tutumu, gerekse 1929'dan itibaren baş gösteren ekonomik buhran ile mali açıdan sıkıntıya düşen okul, 31 Ağustos 1934 tarihinde kapanmak zorunda kaldı.[220]

4.2.1.e. Tarsus Amerikan Koleji

Aziz Paulos'un (St. Paul) doğduğu yer olarak rivayet olunan Tarsus'ta bir okul açılması fikri, New Yorklu zengin bir işadamı olan Albay Eliot F. Shepard tarafından ortaya atılmış ve Presbyterian Board of Missions isimli misyoner teşkilatınca da desteklenince 22 Kasım 1888 tarihinde 3 öğretmen ve 17 öğrenci ile okul öğrenime başlamıştır.[221]

1914–15 yıllarında 260 öğrencinin bulunduğu ve bu öğrencilerin % 13'ünün Müslüman, kalanının Hıristiyan olduğu ifade edilmektedir. 1923 yılına gelindiğinde okulun öğrenci sayısı 139 olarak gösterilir. Bunların 94'ü Türk'tür. Bu sayı 1924'te 73'e düşmüş ve okul aynı yıl Hıristiyanlık propagandası yaptığı gerekçesiyle Türk makamları tarafından kapatılmıştır. Ancak, yapılan girişimlerle ertesi yıl yeniden açılmıştır.[222]

Kurulduğu günden bugüne, Tarsus Amerikan Koleji'nde İngilizcenin yanında ikinci bir dil olarak Fransızca ağırlık kazanmıştır. Bu arada Türkçe Kültür dersleri de önemli

---

[218] Kaynak; Özel İzmir Amerikan Koleji Resmi Web sitesi, http://*www.aci.k12.tr*

[219] Uygur Kocabaşoğlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. Yüzyılda Amerikan Yüksekokulları*, Bahri Savcı'ya Armağan, Ayrı Basım, Ankara, 1988, s.320.

[220] A. Sezer, *a.g.e.,* s.77-78.

[221] A. Sezer, *a.g.e.,* s.77-78., ayrıca bkz., Uygur Kocabaşoğlu, *a.g.e.,* s.320.

[222] A. Sezer, *a.g.e.,* s.77-78, ayrıca bkz., Alan Bartholomew, *A History of Tarsus American School*-1888, İstanbul, 1988, s.202.

orandadır. Erkek öğrencileri barındıran bu okulda, bazı meslek dersleri, beceri kazandırması bakımından ayrı bir önemi haizdir. Bugün hâlâ faaliyetini sürdüren okul, tıpkı İstanbul-Üsküdar Amerikan Koleji ve İzmir Göztepe Amerikan Koleji gibi "Near East Mission of the United Church For World Misiteries" adlı örgüte bağlanmıştır.[223]

Okulun Yönetim Kurulu başkanı Dr. Yılmaz Argüden, Tarsus Amerikan Koleji ile ilgili olarak Okulun farklılıklarını ifade etmek amaçlı olarak şöyle demektedir; "Tarsus Amerikan Koleji (TAC) "Türkiye için Liderler, Dünya için Liderlik" anlayışıyla kurulan ve yaşayan ülkemizin en önemli eğitim kurumlarından birisi. Mezunlarının üst düzey yöneticilik seviyesine gelme oranı olarak ülkenin en önde gelen eğitim kurumu olması bu temel hedef doğrultusunda önemli bir aşama kaydedildiğini gösteriyor. Dünyanın en önemli şirketlerinden birisinin, Coca Cola'nın, başına geçebilen ilk Türk'ün, Muhtar Kent'in, de bir TAC mezunu olması ise dünya ile ilgili hedefe yönelik gelinen nokta açısından güzel bir örnek oluşturuyor. Bu örneklerin sadece iş dünyasında değil, akademik dünyada, spor ve sanat dünyasında da olması TAC'nin bir başka özelliğine işaret ediyor: Bireye özel ilgi göstererek kişisel yeteneklerin ortaya çıkmasına ve gelişmesine fırsat tanırken, birlikte çalışmaya ve üretmeye verilen önem ile takım çalışması yetkinliklerinin geliştirilmesinin özendirilmesi."[224] Türkiye'de bilinirlilikleri açısından okulun mezunları arasında, İstemihan Talay, Uluç Gürkan, Togay Bayatlı, Şevket Sabancı, Ömer Sabancı, Ayşe Arman, Hazım Kantarcı, Mehmet Emin Karamehmet gibi isimler vardır.

4.2.1.f. Talas Amerikan Erkek Okulu

Ankara Vilayeti, Kayseri Liva ve Kazası'nda birisi 1872 yılında kurulan, İnas Mektebi adında ve erkek öğrencisi bulunmayan 71 kız öğrencili bir okul, ikincisi ise 1870 tarihinde kurulan İncil ve Ata Cemiyeti adıyla 65 erkek öğrencisi bulunan, ancak kız öğrencisi olmayan, ruhsatsız, Amerika tabiiyetinde bir başka okuldur.[225]

1916'da kapanmış olan okul, mesleki ve teknik eğitim vermek amacıyla 1928 yılında tekrar açıldı. Board okullarından biri olan Kayseri-Talas Erkek Okulu, Tarsus Amerikan

---

[223] S. Büyükkarcı, *a.g.ar.*, ayrıca bkz., Anna G. Edmonds, *Opinion Survey of Co-Education and the American Board Schools in Turkey*, November 1980, s.2.

[224] Kaynak; Tarsus Amerikan Koleji Resmi Web sitesi, http://*www.tac.k12.tr*

[225] S. Büyükkarcı, *a.g.ar.,* s.23., Ayrıca bkz. Atilla Çetin, *Maarif Nazırı Ahmed Zühdü Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yabancı Okullar Hakkında Raporu,* İstanbul, Güney- Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, S. 10–11, Ayrı Basım, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi , 1983, s.219.

Kolejine ortaokul düzeyinde öğrenci hazırlıyordu.[226] İzmir, Tarsus ve Üsküdar Amerikan koleji gibi Sağlık ve Eğitim Vakfı bünyesinde (SEV) faaliyet göstermiştir.

Bu okulu farklı kılan hususlardan birisi, 1950'li yıllarda uygulanan "Tenkit Saati" uygulamasıdır. Bu saatte öğrenciler kendi aralarından seçtikleri başkan, yardımcısı ve sekreteri tarafından yönetilirdi. Okul müdürü de eleştirileri ve soruları yanıtlamak için orada bulunurdu. Okul müdürü bile başkanın müsaadesi ile konuşabilirdi. Öğrencilere bir nevi demokrasi aşılama çalışması anlamına gelen bu uygulama, günümüzde dahi Türkiye'deki birçok okulda olmaması açısından manidardır.

1960 sonrasında, okulun içeri bölgede yer alması, yöreye çok kar yağması ve derslerin sınırlı olması okulda görev yapacak öğretmen ve idarecinin bulunmasını zorlaştıran sebepler arasında gösteriliyordu. Bu yüzden istemeyerek de olsa okul Tarsus'taki okulun orta bölümüyle birleşerek 1966 yılında faaliyetine son vermiştir.[227]

Mezunları arasında, Mete Akyol, Ali Nail Kubalı, Uluç Gürkan, Hazım Kantarcı, Cengiz Çandar, Yalım Eralp, Prof. Mehmet Ümit Necef gibi isimler vardır.[228]

4.2.1.g. Adana Kız Okulu

Cumhuriyet döneminde faaliyetini sürdüren bir diğer Amerikan Okulu Adana Kız Okuludur. Missionary Herald'a göre bu okulda 1923 yılında toplam 112 öğrencinin yalnızca 20'si Türk'tür. Bu sayı 1927 yılına gelindiğinde 154 öğrencinin 125'i Türk öğrenci şeklinde değişme göstermiştir… Ne var ki, bu okul da gerek ekonomik buhranın etkileri gerekse binalarının eskiliği gibi gerekçelerle 1938 yılında kapanmıştır.[229]

4.2.1.h. Merzifon Kız Hayat Okulu

Merzifon Amerikan Koleji olarak anılan Merzifon Kız Hayat Okulu, 1863'te kurulmuştur. Amerikan Board Komisyonu misyonerlerinden Marsovan tarafından kurulan

---

[226] Hugh Grayson Johnson, *The American Schools in the Republic of Turkey, 1923-1933 : A Case Study of Missionary Problems in International Relation,* Ph.D., The American University, 1975, s.224-326., ayrıca bkz. Süleyman Büyükkarcı, *a.g.ar.,* s.24., Ayten Sezer, *a.g.e.,* s.63.

[227] A. Sezer, *a.g.e.,* s.64., ayrıca bkz. Frank A. Stone, *Communities of Learning: People and Their Programs The American Board Schools in Turkey From 1920 to 1970,* İst., 1970, s.16.

[228] Harun Odabaşı, *Her Okuldan Adam Çıkmaz*, İstanbul, Zaman Kitap, 2003, s. 174.

[229] A. Sezer, *a.g.e.*, s.60., ayrıca bkz. Frank A. Stone, *a.g.e.,* s.1-2.

kurum, ilk önce jeoloji semineri olarak adlandırılmış; fakat toplum için hem dini hem de sosyal hizmetleri yerine getiren bir yer olmuştur. 1881'den itibaren büyük bir gelişme göstererek yüksekokul konumuna gelmiştir. Okul herkese açık olmasına rağmen, asıl öğrenci kaynağını Ermeni ve Rum'lar oluşturmuştur.[230] Kolejde dışarıdan gelen öğrenciler yatılı olarak bulunmaktadır. Bu okul da, 1886 yılı sonunda 135 öğrenci mevcut olup, bunun 108'ini Ermeni, 27'sini Rum öğrenciler oluşturmaktadır.[231] Daha sonraki senelerde, Merzifon Amerikan Koleji, Ermeni problemi nedeniyle ortaya çıkan hadiselerden etkilenmiş, 10 Mayıs 1916'da okul binalarına, İttihat Terakki Hükümetince el konup, askeri hastaneye dönüştürülmüştür.[232]

Okul 1921 tarihine kadar Merzifon Anadolu Koleji olarak kalmış, 1921 yılında Pontus'çu Rum'lara destek olması sebebiyle[233] kapatılmış, 1924 yılında ise aynı kampüste Merzifon Amerikan Kız Hayat Okulu olarak açılmıştır. Okul, Öğrenci azlığı ve ekonomik buhran nedeniyle 1938 yılında kapandı.[234]

4.2.1.i. Bursa Amerikan Kız Koleji

Bursa Amerikan Koleji Cumhuriyet döneminde de faaliyetini sürdüren okullar arasındaydı. Bu okul, zararlı faaliyetleri ve bunların sonucunda kapatılması konusunda Türkiye'deki yabancı okullar açısından sembolik ve bir o kadar da ibret verici öneme sahiptir.

Öğrencilerinin hemen hepsinin Türk olduğu görülen okulda meydana gelen bir olay, diğer yabancı okullar gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bu konuda getirdiği kurallara uyulmadığının bir örneğiydi. 1928 yılı başında meydana gelen bu olaya göre, okulda dini telkinatta bulunulduğu ve Protestanlık ilkelerinin kabulü için öğrencilerin zorlandığı görüşü ağır basıyordu. Zira birkaç Müslüman Türk kızının din değiştirdikleri görüşü ortaya çıkmıştı.

---

[230] "*Kolejin önemli özelliklerinden birisi, azınlıklara, Ruslara ve Müslümanlara varana kadar tüm talebelere açık olmasıdır. Kuruluş sözleşmesinde "dinsel kanaatleri nedeniyle hiçbir talebenin okula kabul edilmesi engellenemez "hükmü vardır"*. Konu ile ilgili bkz. George E. White, Ter. Cem Tarık Yüksel, *Bir Amerikan Misyonerinin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları,* İstanbul, Enderun Kitabevi, 1995, s.88.

[231] S. Büyükkarcı, *a.g.e.,* s.21 .

[232] George E. White, Ter. Cem Tarık Yüksel, *Bir Amerikan Misyonerinin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları,* İstanbul, Enderun Kitabevi, 1995, s.92.

[233] Y. Sarınay, H. Pehlivanlı, *a.g.e.*, s.51-53.

[234] A. Sezer, *a.g.e.*, s.63, ayrıca bkz., Frank Andrew Stone, *Academies for Anatolia, 1830-1980*, University Pres of America, 1984, s.282.

Kız öğrencilere ait günlüklerin ele geçirilmesi ve incelenmesi sonucunda, kızların henüz reşit olmadıkları tespit edildikten sonra Maarif Vekâleti'nin emriyle dini propaganda yapıldığı gerekçesiyle okul kapatıldı.[235] Uzun süren mahkemeler sonucunda suçlu görülen öğretmenlere 3'er gün hapis ve 3'er lira para cezası verildi. Türk Hükümeti'nin yabancı okullar konusundaki tutumunu yeniden gözden geçirmesine yol açan bu olay büyük tepkilere yol açtı. Aileler çocuklarını okuldan alarak tepkilerini gösterirken, olaya adı karışan kızlar böyle bir olayın olmadığını öne sürüyorlardı.[236]

Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan bu önemli olay üzerine kapatılan Bursa'daki kolejlerinin yerine Türk-Amerikan toplumlarındaki gerginliği azaltmak maksadıyla bir başka Amerikan okulunun açılması için çaba sarf eden Amerikalı yetkililer, bunda başarılı olarak, 1928'de Talas'taki erkek okulunu tekrar açtırmışlardır.[237]

4.2.2. Fransız Okulları

Fransa Osmanlı Devleti'nde açtığı okullarıyla, Osmanlı eğitim ve kültür hayatını önemli ölçüde etkilemiştir. Ayrıca, Osmanlı'nın batılılaşma sürecinde, Fransa'nın rolü büyük olmuştur.[238] Osmanlı döneminde açılan Fransız okullarının tarihi oldukça eskilere dayanır. Katolik okulları olarak bilinen bu okulların ilk açılışları 16. yüzyılın sonlarına rastlar. Çeşitli tarikatlara mensup rahip ve rahibeler tarafından açılan okullar genelde bunları açan dini kuruluşların adıyla da anılırlar.[239]

Fransızların elbette ki okullar konusunda en önemli merkezleri İstanbul olmakla birlikte, İstanbul dışında; Erzurum, İzmir, Trabzon, Diyarbakır, Elazığ, Suriye ve Filistin'de okullar açmışlardır. Ayrıca Fransız'ların Fransızcayı yaygınlaştırmayı amaçlayan "Alliance Française" adlı bir kurumları vardır. Bu kurumun bütün büyük kentlerde temsilcilikleri vardır. Üç yüzden fazla okula da Fransızca konusunda destekte bulunuyorlardı.[240]

---

[235] A. Sezer, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923–1938),* Hacettepe Üniv. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1994, s.85.
[236] A. Sezer, *a.g.d.t*., s.89.
[237] A. Sezer, *a.g.d.t.,* s.89.
[238] H. Ertuğrul, *a.g.e.*, s.176.
[239] A. Sezer**,** *a.g.e.,* s.81., Ayrıca bkz. İlhan Tekeli, *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c.3., s.653.
[240] O. Nuri Ergin, *a.g.e.,* c.V, s.1741.

1914'te ülke çapında 500'e ulaşan okul sayısı, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması ve kapitülasyonların kaldırılmasıyla birlikte en çok zararı Fransız okulları gördü. Ne var ki mütareke ile eski durumlarına kavuşan Fransız okullarının varlığı, 20 Ekim 1921 tarihli Ankara İtilafnamesi[241] ve 25 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşmasına ekli mektuplarla tanındı. Söz konusu anlaşmalarla Fransız okullarının mevcudiyeti, Türkiye'nin menfaatlerine ters düşmemek, ilgili yasa ve yönetmeliklere uymak şartıyla kabul ediliyordu.[242] Bu mektuplarla ilgili ayrıntılı bilgi Lozan Antlaşması kısmında verilmiştir.

Şimdi bazı Fransız Okullarına daha yakından bakalım;

4.2.2.a. Saint- Benoit Erkek Lisesi

Osmanlı topraklarında tespit edilebilen en eski Fransız eğitim kurumu, 18 Kasım 1583'de açılan Saint-Benoit okuludur. Bu okul 1840'a kadar Galata, Yeşilköy ve Bebek gibi semtlerde varlığını sürdürmüştür. Okulu kuranlar ise Cizvit rahipleridir.[243]

Cumhuriyet döneminde faaliyetine devam eden okulda 1932-33'te 139'u ilk kısımda, 211'i orta, 89'u lise kısmında olmak üzere toplam 439 öğrenci bulunuyordu.[244]

Bu okul, Osmanlı toplumunu birçok yönden etkileyen Fransız Misyoner öğretim faaliyetlerinin de hareket noktasıdır. Çünkü Osmanlıdaki yabancı ve Gayrimüslim okullar zincirinin ilk halkasıdır. Özellikle ticaret ve bankacılık bölümüne giren Türk, Ermeni ve Yahudi öğrenciler, Osmanlı ticaret ve maliyesinde faal görevler almışlardır.[245]

---

[241] İtilafnameye ek'li Mektup; *Yusuf Kemal'den Fransız Temsilci Mösyö Henri Franklin – Bouillion'a yazılan 20 Ekim 1921 (1337) tarihli mektupta,* "İki Hükümet arasında bugün imza edilen İtilafnameyi mütemmim olarak Fransız Müessesatı tedrisiye ve sıhhiyesiyle müessesatı hayriyesinin hiçbir bahane ile ve hiçbir halde Türkiye'nin menafine ve Türk Kanunlarına mugayir bir Güna propagandaya veya bir fiile girişmeyecekleri mukarrer olmak şartiyle Türkiye'de mevcut olmakta devam edeceklerini zatı asilanelerine beyan etmekle kesbi fahreylerim." denilmektedir. Bkz. Düstur, 3.Tertip, 2.Cilt, s.166; İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları* (1920-1945), C.I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983, s.58., A. Sezer, *a.g.e.,* s.15.

[242] A. Sezer, *a.ge.,* s.82.

[243] H. Ertuğrul, *a.g.e*., s.179. *Bir başka kaynağa göre okul, Fransız Lazarist Rahipleri adına Jean Bertrand tarafından 1783'te kurulmuştur.* A. Sezer, *a.g.e.,* s.89.

[244] 420-4 , *ö.ö.k.g.m.a.,* İstanbul Özel Saint-Benoit Lisesi Dosyası.

[245] H. Ertuğrul, *a.g.e.,* s.179, Ayrıca bkz. N. Polvan, *a.g.e.,* s.156.

1921 tarihli Ankara Antlaşması ve 1923 tarihli Lozan Antlaşması sırasındaki mektup teatisiyle Türkiye'deki Fransız eğitim, sağlık ve din kurumlarının faaliyetlerine devam etmeleri garanti altına alınmış ve böylelikle Saint-Benoit Lisesi bugünlere ulaşabilmiştir.[246]

Saint- Benoit Erkek Lisesi geleceğe dönük Vizyonu'nu; "Kendine güvenen, dürüst, güvenilir, dengeli, demokratik, sorumluluk sahibi, Türkçe, Fransızca ve İngilizceyi çok iyi kullanan, evrensel düzeyde bilimsel yeniliğe ve gelişime açık ülkesine bağlı gençler yetiştirmek" olarak belirlemiştir.[247] Okul eğitim faaliyetlerine günümüzde de devam etmektedir.

4.2.2.b. Saint-Louis Ruhban Erkek Okulu

4 Eylül 1882 tarihinde Beyoğlu'nda Saint-Louis Manastırı'nda açılmıştır. St. Louis Okulu sırf Katolik müessesesi olup asıl maksadı şark idare-i ruhaniyelerine papaz yetiştirmekti. Fakat rahip olmak istemeyen klasik öğretim yapmak isteyen öğrencilerinde okula kabul edildiği belirtiliyordu. Okula yatılı ve gündüzlü öğrenci kabul ediliyordu. Yatılı öğrenciler genelde ruhbanlığı kabul edenlerden oluşuyordu. Okula girebilmek için Katolik olmak ve dokuz yaşında olmak gerekiyordu. Okul altısı ortaöğrenim, birisi felsefe sınıfı olmak üzere yedi sınıflıydı.[248] Okul eğitim faaliyetine devam etmemektedir.

4.2.2.c. Saint-Michel Fransız Erkek Lisesi

Okulun ilk kurucusu Saint Jean Kristom olup, maliki Freres Des Ecoles Chretiennes kurumudur. İlk açıldığında İstanbul Beyoğlu'nda olan okul bugün Şişli'dedir ve MEB'e bağlı özel Fransız Lisesi olarak faaliyetine devam etmektedir.[249]

Okulun resmi kayıtlarına göre; "Saint Michel Lisesi tarihçesi çok eskilere dayanmaktadır. 1870 yılında çıkan büyük yangından sonra, 1886 Eylül'ünde, Frèreler

---

[246] Kaynak, http://tr.wikipedia.org.

[247] Kaynak, Saint-Benoit Erkek Lisesi Resmi Web Sitesi, http://www.sb.k12.tr

[248] A. Sezer, *a.g.e.,* s.90. Ayrıca bkz. TDD Arşivi, "25.3.1934 tarih ve 82 Sayılı *St.Louis Ruhban Mektebinin Muadelet Talimatnamesi hk. "yazı.* bkz. 1934 Kurul Kararı, C.I, s.32–33.

[249] A. Sezer, *a.g.e.,* s.91., ayrıca bkz. 420-4 , *ö.ö.k.g.m.a*., İstanbul Özel Saint-Michel Fransız Lisesi Dosyası.

Enstitüsü, Beyoğlu Pera`da, Galatasaray Lisesi'nden çok az uzaklıkta, yarım gün hizmet veren bir kurum açtılar. Bu okula Saint Michel adı verildi."[250]

Saint-Michel Fransız Erkek Okulu ilk ve orta dereceli olup Fransızca öğretim yapmaktadır. Üçü ilk, üçü orta, üçü lise olmak üzere 9 sınıflı bir lisedir.[251]

4.2.2.d. Saint-Joseph Fransız erkek Lisesi

İstanbul'da bulunan Fransız eğitim kuruluşları içinde, 1864'te açılan Saint-Joseph Fransız Koleji'nin önemli bir yeri vardır. Bu önem 1902 yılında bünyesinde açılan Ticaret Enstitüsü'nden ileri gelmektedir.

Okulun 1903 yılına ait tanıtım broşüründe, okulun konumu, varoluş amacı, kabul şartları, dersler ve okul ücretlerine dair ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Broşüre göre, "Okulun konumu, İstanbul limanı yakınlarında, geniş bahçelerle çevrili mükemmel bir konumda bulunan bu okul, hem kırsal hem de kentsel özellikler taşıyan bir dokunun ortasında kurulmuştur. Okulun amacı, Frerlerin güttüğü hedefler doğrultusunda insan yetiştirmek, başka bir deyişle sağlıklı ve yeterli beslenmenin yanı sıra bilinçli egzersizleri ile bedene olanca esnekliği kazandırıp var olan doğal gücü geliştirmek, gencin yeteneklerini edebiyat, bilim ve sanat kültürü ile geliştirip zenginleştirmek. Öğrenci kabul yaşı 6'dır. 12 yaşından sonra ise ancak kendi yaşındaki çocukların gördüğü derleri izleyebilmeleri durumunda kabul edilebilirler. Dersler üç kümede toplanmıştır; Başlangıç Sınıfları, Orta Sınıflar ve Üst Sınıflar. Genel ders programı şu konulardan oluşur; Dinsel eğitim, okuma, kaligrafi, Fransızca, Yaşayan diller, matematik, muhasebe, resim, coğrafya kozmografya, tarih, fizik, kimya, biyoloji, jimnastik ve müzik. Frer direktör her hafta hal ve gidişleri, çalışmaları ve terbiyeleri ile ön plana çıkan öğrencilere onur tezkereleri verir. Aileler, çocuklarının hal ve gidişleri ile gösterdikleri gelişme konusunda üç ayda bir yayımlanan bir bültenle ayrıntılı olarak bilgilendirilir. Noel ve paskalyada birkaç günlük bir tatil uygulanır. Yaz tatilleri temmuz ortasında başlar ve Eylül ortasına doğru son bulur."[252]

Okul, tanınmış birçok Türk'ün eğitime başladığı yer olmuştur. Reşat Nuri Güntekin, Ali Fuat Cebesoy, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İhsan Sabri Çağlayangil, Turhan Feyzioğlu, Bülen Akarcalı, Prof. Eser Karakaş ve Prof. Ahmet Vefik Alp Frerler'e ait okullarda eğitim almışlardır. Ayrıca bu okullara ait önemli bir not ise Mustafa Kemal Atatürk'ün Vakit

---

[250] Kaynak; Özel Saint-Michel Fransız Lisesi Resmi Web Sitesi, http://www.saintmichel.k12.tr
[251] A. Sezer, *a.g.e.,* s.91.
[252] Frere Ange Michel, *St. Joseph'in Öyküsü 1870–1923*, İstanbul, Saint Joseph Lisesi Eğitim Vakfı Yayınları, 2002, s.264.

Başyazarı Ahmet Emin'e verdiği röportaj'da göze çarpar. Mustafa Kemal o röportaj'da şöyle diyor: "Askerî ortaokulu bitirdiğim zaman merakım oldukça ileri gitmişti. Manastır Askerî Lisesi'nde matematik pek kolay geldi. Bununla uğraşmayı sürdürdüm. Ancak Fransızcada geri idim. Öğretmen benimle çok uğraşmıyor, acı uyarılarda bulunuyordu. Bu uyarılar benim çok gücüme gitti. İlk ev izni zamanında çözüm aradım. İki, üç ay gizlice Frerler Okulu'nun özel sınıfına devam ettim. Böylece okul derslerine oranla fazla derecede Fransızca öğrendim."[253]

Bu okul öylesine meşhur olmuştur ki, 1910 yılında Osmanlı Ticaret Nazırlığı, Enstitü'nün program ve idari yapısını aynen benimseyerek İstanbul'da "Yüksek Ticaret Okulu" kurdurmuştur.[254]

Diğer yabancı okullardan farklı olarak bu okulda, Türkçeye büyük önem verildiği, Türk hocaların görev aldığı ve alanında değerli pek çok şahsın okulda çalıştığı görülmektedir.[255]

Okula öğrenci gönderen aileler açısından bakıldığında; 8 prens, 22 mareşal ve general, 90 yüksek şahsiyet, 30 banka direktörleri, 805 memur, 80 bankacı ve komisyoncu, 90 tıp doktoru, 20 avukat, 20 mühendis ve 300 gelir sahibi, görülmektedir.[256]

1950'li yıllarda okulda Yahudilerin ciddi bir ağırlığı vardı. 40 kişilik sınıfların yarısı Yahudi çocuklardan oluşurdu.

Okulun ünlü "Tabiat Bilgisi Müzesi"ni Frère Possesseur Jean ve Frère Paramont-Félix, yıllarca Türkiye'nin ve dünyanın her tarafından topladıkları böcek ve taş parçaları ile 1910'da kurdular. Günümüzde bu müzede 1200 çeşit taş ve maden ile 10000 çeşit böcek, kuş ve hayvan bulunmaktadır. 1987 yılına kadar Erkek Lisesi olan Saint-Joseph, o yıl kapılarını kız öğrencilere de açarak karma oldu ve ilk kız mezunlarını 1996'da verdi. Özel Saint-Joseph Fransız Lisesi Türk Millî Eğitim Bakanlığı'nın denetimi altında, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak öğretimini sürdürmektedir. Gayesi Türkiye'ye iyi vatandaş ve üniversitelere iyi öğrenci yetiştirmektir. Mezunları arasında ünlü askerler, politikacılar, profesörler, büyükelçiler, iş adamları, sporcular, yazarlar, sanatçılar ve üst düzey yöneticiler

---

[253] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Yaşamına Dair Anılar*, Ocak 1922, Vakit Başyazarı Ahmet Emin'e Verdiği Röportaj, ATAM Yayınları, Ankara, 2006.
[254] H. Ertuğrul, *a.g.e.,* s.181, Ayrıca bkz. N. Polvan, *a.g.e.,* s.192.
[255] A. Sezer, *a.g.e.,* s.93.
[256] O. Ergin, *a.g.e.,* s.780-782.

vardır. Günümüzde, 1972 yılında kurulan Saint-Joseph'liler Derneği, 1992 yılında kurulan Saint Joseph Lisesi Eğitim Vakfı ve Okul Aile Birliği okulumuzla dayanışma içinde Saint-Joseph Fransız Lisesi'ni daha iyiye ulaştırmaya çalışmaktadırlar. Saint-Joseph Lisesi Eğitim Vakfı 1998'de Özel Küçük Prens Anaokulu'nu, 1999'da da Özel Küçük Prens İlköğretim Okulu'nu açmıştır."[257]

Okulun elbette ki sadece olumlu yanları yoktur. Disiplinli ve sistematik eğitim veren ve yoğun biçimde Büyükelçi yetiştiren Saint Joseph hakkında olumsuz etkileri açısından Prof.Dr. Haluk Cillov şöyle diyor: "Okul bizi pısırık yetiştirdi. Büyükelçilerin Saint Joseph'li olmasının bir sebebi okulda iyi bir Fransızca eğitiminin veriliyor olması. Saint Joseph girişimcilikten uzak, ama teknokrat yapıda insanlar yetiştirdi. Bürokrat tipli bir okuldu. Teorik bir okuldu ve pratiği eksikti. Her şeyin saat gibi tıkır tıkır işlediği bir okul." Aynı şekilde Yazar Fuat Başer de okulun disiplininden nefret edecek kadar sıkıldığını, ancak bu disiplinin bürokrat tipli insanlar yetişmesine yardımcı olduğunu kabul ediyor.[258]

4.2.2.e. Pangaltı Notre-Dame de Sion Kız Lisesi

Okul İstanbul Pangaltı'da Notre Dame de Sion Rahibeleri adına Louise Veyvada tarafından 1856 Kasım'ında açıldı. İlk açıldığında ilk ve ortaöğretim veren okula, yatılı ve gündüzlü öğrencileri kabul ediyordu.[259] Burada şunu belirtmekte yarar vardır; 1856 tarihli Islahat Fermanı, eğitime özel bir yer ayırmış olmasına rağmen yabancı okulların durumundan bahsetmemiştir. Bu belirsizlik, yabancılar tarafından, okul açmanın zorlaştırılması veya yasaklanması anlamında değil, bilakis pek çok yeni okulun açılması şeklinde karşılığını bulmuştur.

7 Ekim 1856'da, İstanbul'a gelen 11 rahibe Pangaltı semtinde, adını yanında bulunan kiliseden alan ve o güne kadar "Filles de la Charité"ler tarafından idare edilen «Maison du Saint-Esprit» adlı yatılı okulun yönetimini devralmış ve böylece 27 Kasım 1856 tarihinde, Notre Dame de Sion "yatılı okul"u ülkemizde resmen açılan ilk kız lisesi olmuştur.

Burada dikkat çekici olan nokta, daha bir sene önce açılmış olan bir Fransız okuluna, yıl 1857'yi gösterdiğinde, Müslüman ailelerden de talep gelmesiydi. Bu başvuruların

---

[257] Kaynak; Özel Saint-Joseph Fransız Lisesi Resmi Web Sitesi, http://www.sj.k12.tr/ tarihçe
[258] Harun Odabaşı, *a.g.e.*, s. 96.
[259] A. Sezer, *a.g.e.,* s.94.

sayısının artması ile okul yöneticilerini kendi aralarındaki yazışmalardan, şaşkınlık ve mutluluğu bir arada yaşadığını öğreniyoruz. Bu mektuplardan birinde şunlar yazmaktadır; "Bize gelen Müslümanları reddetmek zorunda kalırsak gerçekten üzülürüm. Aksine onları çağırmalıyız. İsmail, Sion'un bağrında İsrail'le kaynaşmalı."[260] Fakat bu, uzunca bir süre uygulamaya geçmeyecekti.

1.Dünya Savaşı'nda Fransız rahibelerin ülkeyi terk etmeleri üzerine kapanan kurum, önce mühendislik okulu, daha sonra da, rahibelerin çalıştığı bir hastane olarak kullanılmıştır. 1919 yılında öğretime tekrar başlayan okul, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Türk Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu yeni yapılanma ile birlikte Türk yönetici ve öğretmenler okul kadrosunda yer almış ve Türk Milli Eğitimi'nin amaç ve ilkeleri doğrultusunda seçkin bir eğitim ve öğretim kurumu olarak çalışmalarını sürdürmüştür. Atatürk'ün üç manevi kızına eğitim vermekten ayrı bir gurur duyan Notre Dame De Sion Fransız Lisesi zamanla toplumun tüm kesiminden gündüzlü öğrencileri de kabul etmeye başlamıştır.

1934'te alınan bir kararla, Türkçe derslerinin ağırlığı belirlenmiş, Türkçe ve kültür derslerinden belirli bir nottan aşağı alan öğrenci, okulun diğer derslerinin tamamından Pekiyi derecesinde not almış olsa bile sınıfta kalacaktı. Bu tarz değişiklikler, devletin sadece bu okula dönük değil; tüm azınlık ve yabancılara ait okullarının devlet denetimine alınması ve eğitimin milliliği esasına uygun hareket etmelerini sağlamayı amaçlamıştır.

1953 öncesinde, okula çocuğunu kayıt ettirmek isteyen aileler, sadece baş rahibeyle görüşerek bunu sağlarken, sonrasında okula kabuller okulun yapacağı bir sınava tabi olmuştur. Ayrıca, kurulduğu günden itibaren, devlet okullarından farklı olarak tatil günlerini belirleyen Notre-Dame, 1935 ve 1957'de Milli Bayramlar ve Genel Tatiller hakkındaki kanunda yapılan değişikliklerle Türk Liselerine daha yakın bir uygulamaya çekilmiştir.

1890'dan beri okulun her sınıfı Section A ve Section B olarak ikiye ayrılır, Section A'dakiler Fransız ortaokul ya da lise bitirme sınavlarına hazırlanırlar, Section B'dekiler ise diploma almayı hedeflemeyen ya da daha düşük bir eğitim sertifikasıyla yetinmeye razı olurlardı. 1931'de Milli Talim ve Terbiye Heyeti'nin 116 No'lu kararıyla "Türk Yüksek mekteplerinde tahsil etmek isteyen yabancı okul mezunlarının vekâletin tayin edeceği resmi bir lisede ve resmi mektep talebesi ile birlikte mezuniyet imtihanı vermeleri" şartı getirilmiştir. Bu sebeple 1956 yılına kadar bu okulun öğrencileri, Türk Üniversitelerine

[260] Saadet Özen, *Yüz Elli Yılın Tanığı, Notre Dame de Sion*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2006, s.46.

devam edebilmek için, Galatasaray Lisesi'nde ayrı bir Lise bitirme sınavına giriyorlardı. Bu tarihten itibaren bu uygulama kaldırılmış, Lise bitirme sınavı yeniden oluşturularak, 1 tanesi kendi okullarından, diğer ikisi farklı bir Fransız okulundan olmak şartıyla 3 kişilik jürinin önünde imtihan olunmuşlardır.[261]

Notre-Dame de Sion Kız Lisesi, 1955 yılında, İstanbul'daki 6–7 Eylül olaylarından etkilenen okullardan biridir. Okulun camları kırılmış ve hatta saldırganlar okulun içine girerek saldıracak kişileri aramışlardır. O geceyi bir Türk öğrenci anlatıyor; "Tarabya'da bütün gece hiç uyumadık. Göstericiler sabaha kadar bahçe kapısının önünde bağırıp durdular. Pangaltı'da öfkeden deliye dönmüş bir grup, asma kilidi kırdı, Cedidiye tarafındaki kapıyı zorlayıp evin içine girdiler. Tam o sırada eski öğrencilerimizden Afife kocası ile birlikte geliverdi. İkisi birden canlarını dişlerine takıp ötekileri kapı dışarı ettiler."[262] Bu olayların akabinde, okuldaki Fransız rahibeler, Yurtdışına çıkarılma ve okulun varlıklarına el konulması endişesi yaşamışlarsa da böyle bir durum söz konusu olmamıştır.

İlkokul bölümünü 1971 yılında, yatılı kısmını 1972 yılında kapatan kurum 1989'da rahibelerin görevlerini devam ettirmelerine rağmen yönetime laik bir müdür getirmiştir. 140 yıl Kız Lisesi olarak hizmet veren bu köklü okul 1996 – 1997 öğretim yılında geleneksel özelliklerini karma eğitimde sürdürmeye karar vererek erkek öğrenci kabul etmeye başlamıştır.[263]

Mezunları arasında, Türkiye'nin ilk kadın Profesörü Türkan Rado, Prof. Nurdan Tözün, Nazlı Ilıcak, Ayla Algan, Füsun Erbulak, Bedia Muvahhit, Gencay Gürün, Feryal Çotur, Güher-Süher Pekinel gibi isimler vardır.

4.2.2.f. Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultani)

Mekteb-i Sultani'nin kuruluşu Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'ndan sonra ilan ettiği Islahat Fermanı'nda tespit edilen ıslahat programının uygulama boyutuna geçirilmesiyle ilgilidir.[264]

Fransız Hükümeti Almanya'da, İtalya'da ve başka yerlerde açılmış olan Cizvit Okulları gibi Orta-Doğu'da kendi kültür ve nüfuzlarının yayılmasına hizmet edecek Fransız kolejleri kurmak istiyordu. Doğu'daki bütün Fransız okulları Atina'daki büyük Fransız

---

[261] S. Özen, *a.g.e.,* s.199.
[262] S. Özen, *a.g.e.,* s.190.
[263] Kaynak; Özel Notre-Dame de Sion Lisesi Resmi Web Sitesi, http://www.nds.k12.tr/ tarihce
[264] Emine Kocamanoğlu, *Yabancı Okullarda Din Eğitimi, Robert Kolej-Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) Örneği,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003

Koleji'ne bağlı olacaktı. İstanbul'da kurulacak Galatasaray Sultanisi de bu okullar şemasına pek uygun düşüyordu.[265]

Osmanlı ile iyi ilişkiler içinde olan Fransa, Amerika'nın kurduğu okullarla güç dengesinin aleyhine değişeceğini ve kendisinin ikinci plana itileceği endişesine kapılarak, büyük bir muhalefet göstermiştir. Bunun için de, Osmanlı üzerindeki gücünü ve etkisini sürdürmek için, Galatasaray Lisesi'nin kurulması konusunu gündeme getirmiştir.[266]

Esas itibariyle Galatasaray isminin ülkedeki eğitim faaliyetleriyle beraber anılması Sultan II. Beyazıt döneminden itibaren başlamıştı. 1481 yılında Enderun Mektebi seklinde başlayan bu süreç 1838 yılında Galatasaray Tıp Mektebi olarak devam etmiş, en nihayetinde ise 1868 yılında Mekteb-i Sultani, yani bugünkü Galatasaray Lisesi kurulmuştur.[267]

15 Nisan 1868 – 21 Zilhicce 1284 tarihli tezkere ile Galatasaray Lisesi'nin açılması kararlaştırılmış, lisenin kurucuları olarak Sadrazam Ali Paşa, Maarif Vekili Saffet Paşa ve Keçeçizade Fuat Paşa kabul edilir. Bunun hemen akabinde Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nin 10 maddelik Nizamnamesi Türkçe, Fransızca, Rumca ve Ermenice olarak yayınlanmıştır. Bu nizamnamenin maddeleri; Birinci madde, Mekteb-i Sultani adıyla bir büyük okul kurulduğu ve bu okulun Osmanlı Devleti'nin farklı dinlere mensup olanlarından alınacak öğrencilerle Avrupa büyük okulları derecesinde mükemmel ve Osmanlı Devleti memleketi ihtiyaçlarına uygun ilimler öğretileceği belirtilmiştir. İkinci maddede eğitim sürelerini tamamlayarak ve bu okuldan çıkan öğrencilere imtihanla diplomaların verileceği ve istekleri üzerine her türlü devlet hizmetinde (deniz, tıbbiye, askeriye, mühendislik) çalışabilecekleri kaydedilmiştir. Üçüncü madde lisenin eğitim süresi ile ilgilidir. Alınacak öğrencilerden yeterince eğitim görmüş olanlar imtihan ile sınıflara dâhil edilecekler ve eğitim süreleri 5 yıl olacaktır. İstenen düzeyde olmayanlar ise 3 sene hazırlık sınıfına alınacak sonra normal sınıfa geçerek 5 senede eğitimlerini tamamlayacaklardır. Dördüncü maddede mektepte okutulacak derslere yer verilmiştir. Liseden çıkan öğrencilerin her türlü hizmetlere en iyi şekilde hazırlamak üzere okulda; Osmanlı dili, Osmanlı tarihi ve dünya tarihi, genel coğrafya ve Osmanlı devletlerinin tarım, ziraat ve idari coğrafyası, yüksek matematik, muhasebe, defter tutma ve ticaret dersleri, fizik ve kimya, mekanik, insan hakları, idare

---

[265] Aylin Semiz, *Türk Ortaöğretim Sisteminde Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultani): Yeri ve Tarihsel Gelişimi,* Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Yüksek Lisans Programı, İstanbul, 2008, s.68., ayrıca bkz. Diyanet İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfi, 1996.

[266] N. Tozlu, *a.g.e.,* s.171.

[267] Emel Engin, *Galatasaray Lisesi (1923–1950 Dönemi),* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 2007, s.1.

hukuku, Fransızca, genel kanunlar, tıp ve eczacılık fenlerinin öğrenimi, gerekli Latince başlangıcı, Yunanca, iktisat, resim hattı ve resim sanatı, beden eğitimi ve botanik dersleri olacağı belirtilmiştir. Beşinci madde dini meseleye ayrılmıştı. Her sınıftaki öğrenciler mensup oldukları dinin gereklerini yerine getireceklerdir. Bu amaçla Müslüman öğrenciler okulda olan camide dini eğitimlerini alacak ve onlara dini vazifelerini öğretmek üzere bir hoca bulunacaktı. Diğer dinlere mensup öğrenciler de kendi mezhep ve cemaatlerinin gerektirdiği vazifelerde bulunacaklardı. Altıncı maddede Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nin öğrenci mevcudu söz konusudur. Okula 600 öğrenci alınacak ve bunların yarısı Müslüman, diğer yarısı da Gayrimüslim olacaktır. Mektebe alınacak öğrencilerin yaş sınırı yedinci maddede ele alınmıştır. Okula 9 yaşından 13 yaşına kadar öğrenci alınacak ve yaşı 13'ü geçmiş olan öğrenciler imtihana tabi tutulup sınıflara alınacaktı. Sekizinci madde, Mekteb-i Sultani öğrencilerinin sınıflandırılmasıyla ilgilidir. Mektebe alınacak öğrenciler dâhili ve harici olmak üzere kısımlara ayrılmıştır. Dâhili öğrencilerden bütün eğitim süreleri boyunca bir defa olmak üzere elbise ve eşya parası 345 frank ve her sene için 1035 frank alınacaktır. Söz konusu eşyanın tamir, yenilenme, yıkanma masrafıyla kitap, kalem, kâğıt için yapılacak masrafların hepsi okuldan karşılanacaktır. Harici öğrenciler ise geceleri okulda kalmayıp, yalnız gündüzleri devam edeceklerdir. Gerek dâhili ve gerek harici suretiyle alınan öğrencilerin tahsil ücretleri, mektep idaresi tarafından ihtar olunmaksızın altı aydan altı aya peşin olarak ödenecektir. Senenin her üç ayı bir eğitim öğretim yarıyılı hükmünde olacağından hangi zamanda olursa olsun, mektebe girecek veya mektepten çıkacak öğrenciler o sürenin tahsil ücretinin tamamını vermeye mecbur olacaklardır. Dokuzuncu maddede Osmanlı Hükümetinin tahsil ücretini ödemeye yeterli gücü olmayan ailelerden söz konusu ücretin tamamını veya bir miktarını almayacağı hatta bu öğrencilere gerekli olan eşyaları ücretsiz vereceği belirtilmektedir. Tahsil ücretlerinin yarısı affedilmiş olan öğrencilerin aileleri istedikleri takdirde çocuklarını harici kısma kayıt ettirebileceklerdir. Onuncu madde yine ücret durumu ile ilgilidir. Gerek ücretle ve gerek ücretsiz mektebe çocuklarını kayıt etmek isteyen, öncelikle mektebin idaresine başvurarak öğrenciyi kayıt ettirecek ve bundan sonra ücret hakkında istekleri olursa maarif nezaretine hitaben dilekçe yazacaklar ve bu dilekçeleri mektep idaresine teslim edeceklerdir.[268]

Mekteb-i Sultani'de kuruluştan Cumhuriyet dönemine kadar sırasıyla, Mösyö De Salve, Vahan Efendi, Fotyadi Bey, Sava Pasa, Ali Suavi Bey, Ali Nizami Pasa, Halil Efendi,

[268] A. Semiz, *a.g.y.t.,* s.72., ayrıca bkz. Vefa O. Semenderoğlu, *Galatasaray ve Galatasaraylılar Derneği Tarihçesi,* İstanbul, Tamburacı Matbaacılık, 1994.

Karaca Pasa, İsmail Bey, Abdurrahman Şeref Bey, Emrullah Bey, Mustafa Azmi Bey, Tevfik Fikret Bey, Salih Zeki Bey, Salih Arif Bey, Aynizade Hasan Tahsin Bey müdürlük yaptılar. Bunlar arasında İsmail Bey, Abdurrahman Şeref Bey ve Tevfik Fikret uygulamalarıyla mektepte önemli bir iz bıraktılar.[269]

Galatasaray Lisesi binasının birinci katında ve orta kısmında yaklaşık altı yüz kişiyi alabilecek büyüklükte bir cami bulunuyordu. Camiin bir imamı ve müezzini de mevcuttu. Namaz vakitlerinde ezan okunur, namaz kılmakla mükellef olan öğrenciler camiye giderlerdi. Behçet Bey'in müdürlüğü döneminde, 1924 yılında yapılan bir değişiklikle mektepte ezan okunması yasaklandı. Camide imam ve müezzin bulunması ile ders sırasında namaza gidebilme hakkı da kaldırıldı. Cami ise 1927–28 ders yılına kadar açık kaldı. Ama camiye giden öğrenci sayısı azalmıştı. 1927 yılı sonunda cami tamamen kapatıldı ve izci salonu haline getirildi. Camide ezan okunması örneğinde olduğu gibi, oruç tutma mecburiyeti de 1924 yılında kaldırılmıştır. Bu yıldan sonra sadece isteyenlerin oruç tutmasına izin verilmiştir. Sahura kaldıran tambur artık çalmadığı için, oruç tutanlar daha önceleri sabah namazına kalkmak isteyenlerin yöntemini kullanmaya başlamışlardır. Buna göre oruç tutacak öğrenci karyolasının ayakucuna bir havlu bağlar ve sahur vakti yatakhane hademesi tarafından uyandırılırdı.[270]

Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı döneminde Galatasaray Lisesi'ni kısa aralıklarla dört defa ziyaret etmiş olması bu okula verdiği büyük önemin bir göstergesidir. Nitekim sonraki yıllarda Atatürk'ün adına kurulacak Gazi Lisesi'nin Galatasaray Lisesi'ne benzer özellikler taşıyarak kurulma kararının alınması da bu önemin başka bir yansımasıdır. Gazi Mustafa Kemal 1930, 1932, 1933 ve 1934 yıllarında Galatasaray Lisesi'ni ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerinde okul müdürü, idareciler ve öğretmenlerle temaslarda bulunmuş, ayrıca derslere girmiş ve bazı imtihanları bizzat kendisi yapmıştır.[271]

Modern Türkiye'nin yükselişinde Galatasaray Lisesi'nin etkisi çok büyük oldu. Batılı idare cihazını yürütecek, yetenekli ve batılı eğitim görmüş idareci, diplomat ve diğerlerine ihtiyaç boyuna arttıkça, Galatasaray mezunları Osmanlı İmparatorluğu'nun ve ondan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin siyaset ve idaresinde hâkim bir rol oynar duruma geldiler.

---

[269] E. Engin, *a.g.t.,* s.12.

[270] E. Engin, *a.g.t.,* s.61-62. Ayrıca bkz. Ziyad Ebuzziya, Sahir Kozikoğlu, *1921-1933 Galatasaray Tarihçesi , 1933 Mezunları ve 50 Yılları*, İstanbul, Galatasaray Eğitim Vakfı Yayınları, 1987.

[271] E. Engin, *a.g.t.,* s.111.

Galatasaray Sultanisinin oyun meydanları yoktu; fakat modern Türkiye'nin zaferlerinin birçoğu onun sınıflarında kazanıldı.[272]

Galatasaray Lisesi geliştikçe ve öğrenci sayısı arttıkça Beyoğlu'ndaki bina yeterli olmamaya başlamıştır. Bunun üzerine Ortaköy'deki Feriye Saraylarından bir bina Galatasaray Lisesi'ne tahsis edilmiş ve mektebin ilkokul kısmı ile hazırlık sınıfı buraya taşınmıştır. İlkokulu burada tamamlayan öğrenciler sonraki devreleri okumak için Beyoğlu'ndaki binaya geçiş yapmışlardır. Anılarını kaleme alan Galatasaray mezunlarında ilk göze çarpan bu okulu bitirmiş olmanın onlara verdiği gururdur. Galatasaraylılık ruhunu yaşatmak sadece öğrencilik yıllarında değil, hayatlarının sonuna kadar devam ettirdikleri bir meşaledir. Pilav günlerinde bir araya gelen eski ve yeni mezunların okul yıllarını çağrıştıran çocuksu hareketleri, hâlâ birbirlerini lakapları ile çağırmaları, anılarında tazeliğini kaybetmeyen o güzel günleri yâd etmeleri onların okula duydukları özlemin bir göstergedir.[273]

Okulun tarihine baktığımızda ülkemiz açısından birçok "ilklerle" karşılaşırız. Bunlara kısaca değinecek olursak;

- İstiklal Marşı ilk defa Büyük Millet Meclisi'nde okunduğunun haftasında İstanbul'da mektebin konferans salonunda Anadolu'nun muhalif hükümet idaresi altında bulunulmasına rağmen salonda toplanan talebeye yüksek sesle okunmuştur.
- Türkiye'de ilk İzcilik teşkilatı "Keşşaflık" adı altında Galatasaray'da Abdurrahman ve Ahmed Robenson kardeşler tarafından kuruldu (1913).
- Sultani (lise) olduğu halde üniversite niteliğinde halka açık hukuk ve mühendislik dersleri Galatasaray'da verildi. (1872)
- İlk Cumhuriyet Bayramı töreninde, izcilerin geçit resmine katılması Galatasaray izcileriyle Ankara'da yapıldı (1923).
- Cumhuriyet devrinde mektep talebeleri tarafından yayınlanıp piyasada satılan ilk dergiyi "Akademi" ismiyle Galatasaraylılar çıkarmıştır. (1930).
- İstanbul'da ilk bulvar açtırmak, caddelere ağaç diktirmek Galatasaraylı Belediye Reisi Cemil Topuzlu'nun eseridir (1912).
- Okullarda ilk defa jimnastik salonu kuran okul Galatasaray'dır (1869).
- Türk okullarında ilk tenis kortu Galatasaray'da kuruldu. (1909).

---

[272] Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, ter. Metin Kıratlı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007, s.122.
[273] E. Engin, *a.g.t.*, s.192-193.

- Türk okullarında ilk kurulan konferans ve tiyatro salonu Galatasaray'dadır (1908).
- Türkiye'de ilk defa planör uçuşunu Galatasaray başlattı (1931).
- İlk yelkenliyle dünya turu yapan Türk, Sadun Boro Galatasaraylıdır.
- Manş denizini yüzerek geçen ilk Türk yüzücü Murad Güler Galatasaraylıdır.
- Yurtdışında oynanan ilk Türk operası Galatasaraylı Celal Esad Arseven'in Saatçi operetidir.
- Resmi okullarımızda yabancı dil ilk defa Galatasaray'da başladı (1868).
- İlk Türk Deniz kulübü Galatasaray'da kuruldu (1910).
- Mekteplerde pilav ve öteki usullerle toplantı günlerini ilk defa Galatasaray başlattı.
- Okullarda talebeler tarafından kurulan, idare edilen ve talebe sandığı diye adlandırılan kantini Galatasaraylılar kurdular (1926).
- Erkek mektebinde piyeslerde ilk defa kız mekteplerinden kız öğrenciler alarak kız-erkek karışık piyes temsil eden Galatasaray oldu (1931).
- Mekteplerde milli folklor oyunlarının başlatılmasını sağlayan Galatasaraylı talebelerin mekteplerinde kurdukları "Zeybek" takımı olmuştur. (1929)
- Sesli sinemanın memlekete getirildiği ilk aylarda bu yeni icadı mektebin sinema salonunda talebesine tanıtan ilk mektep Galatasaray'dır.
- İlk defa olarak mektep mezunları cemiyetine Galatasaraylılar, Mekteb-i Sultani talebe-i kadimesi cemiyeti ismi altında kurmuşlardır (1910).
- Türkiye'de ilk futbol lig şampiyonu olan takım Galatasaray'dır (1929).
- Lise talebelerinin çıkardıkları ve piyasada ilgi ile satın alınan ilk çocuk dergisi "Küçük Galatasaraylı" mecmuasıdır (1939).
- Türkiye'de yabancı bir ülkeye grup halinde ziyarete giden ilk mektep Galatasaray Sultanisi'dir (1878).
- Liseliler tarafından bir mektepte kurulan ilk ilmi araştırma derneğini Galatasaraylılar Tarih ve Coğrafya Tetkik Derneği ismi altında kurup faaliyete geçirmişlerdir (1932).
- Lise son sınıfını "edebiyat" ve "fen" olarak iki kısma ayıran ilk Türk okulu Galatasaray olmuştur.

- 1925'te Ata'nın şapka giyileceğini bildirmesiyle ilk kasket tedarik edip giyen mektep Galatasaray olmuştur.[274]

4.2.3. İngiliz Okulları

İngiltere'nin dünya üzerindeki yayılmacı anlayışı ve diğer devletlerin faaliyetleri göz önüne alındığında, İngiltere'nin Osmanlı ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti topraklarında uygulamaya çalıştığı eğitim kurumları açma faaliyeti hedeflediği amaç kadar büyük oranda gerçekleşmemiştir. Protestan inancına hizmet temelinde faaliyetler amaçlayan İngiltere, bu hususta Amerika'nın bir adım gerisinde kalmıştır denilebilir. Dini amaçlar bir kenara alındığında, ticari ve siyasi gayelerle okullaşma faaliyetlerine girişmiş olan İngiltere, sayıca az olmasına rağmen nitelik yönünden kaliteli okullar açmayı başarabilmiştir.

19. yüzyıldan itibaren daha çok Mezopotamya ve Ege yöresinde yoğun olarak görülen İngiliz okulları İstanbul, Antakya, Harput, Ankara, İzmir, Erzurum, Bursa, Antep gibi şehirlerde açılmıştır.[275] Bu bölgelere dikkat edilirse, özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, ayrılıkçı ve şiddet olaylarının ne denli yoğun olarak yaşandığı bölgeler olduğu görülebilir.

İngilizlerin Osmanlı Devleti'yle ilişkilerinin çok gerilere gitmesine rağmen, İngiliz-Protestan eğitimin geliştirilmesi çalışmalarının Amerikalı misyonerlerce yüklenilmesi yüzünden, İngiliz Okullarının Osmanlı'da yaygınlaşması sınırlı olmuştur. Yalnız "The London Society for Promoting Christianity Amongst Jews"adlı kuruluş Protestan misyonerleriyle Yahudiler arasında Protestanlığı yaymak için, 1829'da İzmir'de, 1855'te İstanbul Ortaköy ve Balat'ta, 1864'te Hasköy'de, İngiliz okulları açmıştır.[276]

Cumhuriyet'in ilanından önce sayıları yüzlerle ifade edilen İngiliz okulları, özellikle 1924 sonrasında, eğitimin millileştirilmesi politikaları ve yabancı okulların zararlı faaliyetlerini sona erdirmeye yönelik tedbir ve yapılan sıkı denetimler sonucunda, ancak birkaç okul olarak faaliyetlerine devam edebilmiştir.

İngilizlerin okul açma politikası paralelinde, daha çok Ortadoğu üzerinde durduğu gözden kaçmamıştır. Bu bölgeye ağırlık vermesinin iki nedeni olmuştur. Birincisi, Arap

---

[274] A. Semiz, *a.g.t*., s.133-135., ayrıca bkz. Ziyad Ebuzziya ve Sahir Kozikoğlu, *1921-1933 Galatasaray Tarihçesi,1933 Mezunları ve 50 Yılları*, İstanbul, Galatasaray Eğitim Vakfı Yayınları, 1987.

[275] A. Sezer, *a.g.e.,* s.102., ayrıca bkz. E. Kırşehirlioğlu, *a.g.e.*, s.27-30., N. Dinçer, *a.g.e.,* s.70., İ. Tekeli, S. İlkin, *a.g.e.,* s.653.

[276] H. Ertuğrul, *a.g.e.,* s.186, ayrıca bkz. M. Hidayet Vahapoğlu, *a.g.e.*, s.18.

milliyetçiliğini[277] alevlendirerek Arap toplumunu Osmanlı'ya karşı kışkırtıp bu şekilde Osmanlı'yı bölmek ve Arap toplumunu yanına çekmek, ikincisi de Ortadoğu petrollerini ele geçirmektir.[278] 1962 yılından itibaren Türk Hükümetine devredilen İngiliz okulları yerine, sonrasında sadece Türkiye'de görevli İngilizlerin ve diğer ülkelerden bazı üst düzey diplomatların çocuklarına eğitim veren özel okullar açılmıştır.[279]

Cumhuriyet döneminde de eğitim faaliyetlerine devam etmiş olan iki İngiliz okulu bulunmakla birlikte, kapatıldıklarında, okullara ait tüm evraklar İngiltere'ye gönderildiğinden haklarında özellikle 1933 sonrasına ait bilgi bulunamamıştır. Bu okullar; Beyoğlu İngiliz Kız Okulu (English High School For Girls) ve Nişantaşı İngiliz Erkek Okulu (English High Schools)dur.

Beyoğlu İngiliz Kız Okulu şu anda Beyoğlu Anadolu Lisesi, Nişantaşı İngiliz Erkek Okulu ise şu anda Nişantaşı Anadolu Lisesi olarak eğitime devam etmektedir.

4.2.4. İtalyan Okulları

Diğer ülkeler gibi, İtalyanlar da misyonerler yoluyla çoğu İstanbul'da olmak üzere Hatay, Beyrut, Selanik, Bingazi, Derne, Humus ve Trablusgarp gibi İmparatorluğun değişik bölgelerinde okullarını açmışlardır.[280]

Cumhuriyet'in ilk yıllarında toplam 16 okula sahip olan İtalya'nın 1937–38 yıllarına gelindiğinde 7'si ilkokul olmak üzere toplam 9 okulu faaliyetini sürdürmüştür. Daha çok

---

[277]"Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'la birlikte modern okulların açılmasıyla ve Suriye, Cebel-i Lübnan ve Filistin'deki misyoner okullarının etkisiyle, özellikle Hıristiyan Araplar arasında Batılı anlamda milliyetçilik fikirleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Müslüman Araplar ise, İslâm dünyasının Batı karşısında önlenemez gerileyişine bir tepki olarak Arap kimlik ve kültür mirasına vurgu yapmak suretiyle, İslâm ve Batı medeniyetlerine Arapların yaptıkları katkılardan bahisle, Arapçılık şuurunu canlandırarak söz konusu gerilemeye çözüm bulmaya çalışmışlardır. Hıristiyan Araplar, Arap kültür ve dilini canlandıracak faaliyetler yapmanın yanında, Osmanlı Devleti'nden ayrılma fikrini de gündeme getirerek bağımsızlığı savunmuşlardır. Müslüman Araplar ise ayrılıkçı fikirlerden ziyade, imparatorluğun bütünlüğünün muhafaza edilmesine taraftar olmakla birlikte, yaşadıkları bölgelerde Arap dil ve kültürüne daha fazla önem verilmesini talep etmişlerdir. Ancak Suriye'ye kıyasla, İngiliz idaresinin de etkisiyle, daha farklı bir milliyetçilik anlayışı geliştiren Mısırlı Araplar, "vatan" kavramına vurgu yaparak Araplıktan ziyade "Mısırlı" kimliklerini ön plana çıkarmaya çalışmışlardır. Müslüman ve Hıristiyan Araplar arasındaki milliyetçi akımlara rağmen, Birinci Dünya Savaşı sırasında Hicaz'da Şerif Hüseyin'in başlattığı bağımsızlığı hedefleyen ayaklanma Araplar arasında ancak sınırlı destek bulabilmiştir. Gizli Sykes Picot Anlaşması ve Balfour Deklarasyonu nedeniyle Birinci Dünya savaşından sonra bağımsızlıklarını elde edemeyerek Birleşmiş Milletler denetiminde İngiliz ve Fransız mandasında yaşamak durumunda kalan Araplar, ancak sömürgelerin tasfiye sürecine gidildiği 1940'ların sonlarından itibaren bağımsızlıklarını elde edebilmişlerdir."H.Bayram Soy, *Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar*, Bilig, Yaz /2004, Sayı 30, s.173., ayrıca Arap Milliyetçiliği için bkz. Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev. Büşra Ersanlı Behar-Günay Göksu Özdoğan, İstanbul, İnsan Yayınları, 1992., Zeine N. Zeine, *Arap Milliyetçiliği*, çev. Kemal Kahraman, Cambridge İslam Tarihi, İstanbul, Hikmet Yayınları, 1989.

[278] M. Hidayet Vahapoğlu, a.g.e., s.19.

[279] Bu Okullar, The British International School ismiyle İstanbul'da eğitim vermektedir. *http://www.bis.k12.tr*

[280] İ. Polat Haydaroğlu, *Türk İtalyan İlişkileri Çerçevesinde İtalyan Okulları,* Atatürk Yolu, AÜ TİTE Dergisi, Kasım 1989,Yıl:2, Sayı:4, s.574.

ilkokul seviyesindeki okulları ile önemli bir yere sahip olan İtalya'ya ait okullar Türk Hükümeti'nin kararlı politikaları sonucunda 1930'lardan sonra sayıca azalmışsa da gerek yabancı dilbilgisi gerekse batılı eğitim sistemi ile meslek sahibi gençler yetiştirmede Türk Milli Eğitimi içindeki yerini almıştır.[281] Bu okullardan bazıları şunlardır; İstanbul Beyoğlu İtalyan Erkek Okulu, İstanbul Beyoğlu İtalyan Lisesi ve Ticaret Okulu İstanbul Beyoğlu İtalyan Kız Ortaokulu, İstanbul Büyükdere İtalyan Muhtelit (Karma) Okulu, İstanbul Galata San Pietro Erkek Okulu, İstanbul Kadıköy Mühürdar Karma Okulu İstanbul Yedikule İtalyan Karma Okulu, İstanbul Yeşilköy İtalyan Karma Okulu İzmir Alsancak İtalyan Erkek Okulu, İzmir Alsancak İtalyan Erkek Okulu İzmir Kordon İtalyan Kız Okulu, Edirne İtalyan Okulu.[282]

4.2.4.a. Beyoğlu İtalyan Kız Ortaokulu

İstanbul Beyoğlu'ndaki İtalyan Kız Ortaokulu 1870 yılında Clara Vergani isimli bir şahıs tarafından kurulmuştur. Sahibi İtalyan hükümetidir. Ana ve ilkokul seviyesinde açılan okul 1915–19 arasında kapalı kalmış ve 1919'da ortaokul ilavesiyle tekrar açılmıştır. Okulun ilk kısmı 1934 yılında Türk öğrencilere kapanarak yalnız yabancı öğrencilerin gittiği yer olmuştur. [283]

Diğer İtalyan Okulları arasında dikkat çeken bir başka okul ise Büyükdere Santa-Maria İtalyan Okuludur. Okul 1880 yılında açılmıştır. Okul 5 sınıflı, gündüzlü ve karma bir temel eğitim okuldur. Okulda kimsesizlere ait bir de yurt bulunmaktadır. Büyükdere köyünü yok eden 1898 yangınında okul yanmışsa da, sonradan yeniden inşa edilmiştir. 1900 yılı itibariyle, öğrenci sayısı 85 olup, 17'si İtalyan'dır.[284] Dönemin en eski İtalyan okullarından Yedikule İtalyan Kız Okulu 1883'te Dominiken[285] rahibeleri tarafından Yedikule'de

---

[281] A. Sezer, *a.g.e.,* s.102.

[282] Maarif 1932–33 İstatistiği, s.88.158.190.216

[283] 420-4 , *ö.ö.k.g.m.a.,* Özel İtalyan Kız Ortaokulu Dosyası.

[284] H. Ertuğrul, *a.g.e.,* s.186, ayrıca bkz. İ. Polat Haydaroğlu, *a.g.e.*, s.151.

[285]"Orta Çağda iki yeni cemaat ve etkisi günümüzde de devam eden iki farklı misyon anlayışı doğmuştur. Bu cemaatler Fransiskenler ve Dominikenlerdir. Kardeşler olarak da adlandırılan Fransiskenler, basit ve fakirlik içerisinde bir hayat yaşamayı ve insanlar arasında dolaşarak misyonerlik yapmayı önermişlerdir. İnsanların verdikleriyle yaşadıkları için dilenciler diye de bilinegelmişlerdir. Bu cemaatin kurucusu Assisili Aziz Francis'tir. 1182 yılında zengin bir tüccar babanın oğlu olarak doğan Francis genç yaşında babasının servet ve zenginliğini terk etmiş, fakir olarak yaşamaya başlamış ve Hıristiyanları fakir, sakat, yetim ve bakıma muhtaç insanlara yardım etmeye çağırmıştır. Ona göre misyonerliğin en uygun yolu budur. Zira bu Mesih İsa'nın yoludur. Dominikenler ise vaaza verdikleri önem sebebiyle vaizler olarak bilinmişlerdir. Bunlar toplumun içerisinde yaşamışlar, toplumun hayat standardına uymuşlar, ilme önem vermişler, İncil'in ancak ilim yoluyla anlatılabileceğine inanmışlardır. Orta Çağ üniversitelerinde görev yapan öğretim görevlilerinin büyük çoğunluğu Dominikenlerdendir. Bu grubun esas amacı sapıklıklara karşı Hıristiyanlığı muhafaza etmektir. Misyonerlik anlayışlarındaki temel yaklaşımları ise Hıristiyan yapılmak istenen grubun dilini öğrenerek onlarla etraflıca tartışabilmektir. 13. asırda çok

kurulmuş olan Yedikule İtalyan Kız Okulu, ana ve ilk kısım sınıflarından oluşmaktadır. Okul 21 Ocak 1907 tarihinde Fransızlardan İtalyan himayesine geçmiş bir kurumdur.[286]

4.2.5. Alman Okulları

Almanların Osmanlı ülkesine gelerek bazı kültürel faaliyetlerde bulunmaları, 19. yüzyılın sonlarına rastlar. Geldikleri bölgelerde okullarını açmalarına rağmen, diğer Avrupa ülkeleri kadar bu konuda fazla yaygın ve etkili oldukları söylenemez.[287] Almanların, başta İstanbul olmak üzere İzmir, Beyrut, Selanik gibi bölgelerde ilk ve ortaokul seviyesinde okullar kurdukları görülmektedir.[288] Bu okullar arasında en önemlileri Alman Lisesi ve Ticaret Okulu ile Galata Sankt-Georg Lisesi'dir.

İstanbul'daki Alman okullarının, İstanbul'da bulunan Alman sermaye gruplarınca mali yönden desteklendiği görülüyordu.[289]

4.2.5.a. Alman Lisesi ve Ticaret Okulu

İstanbul Alman Lisesi, Alman ve İsviçreli temsilcilerden kurulu Alman mektebi idare derneğince 11 Mayıs 1868'de kurulmuştur. Başlangıçta sadece yabancı uyruklu öğrenciler için öğretim yapan okula, 1879'da okul müdürü Mühlmann'ın hazırlık kursları açması ile Almanca bilmeyen öğrenciler de alınmaya başlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı nedeniyle kapanan okul, 1924'te yeniden eğitim ve öğretime açılmıştır. 1945 yılında İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü'ne devir olunan okul binası, 1953'te tekrar Alman Lisesi'ne tahsis edilmiştir.[290] 1945'te Milli Eğitim'e devredilmesinin sebebi ise, II. Dünya Savaşı döneminde, Hitler'in sadece savaş alanlarında değil, kültürel sahalarda da saldırgan politikalar izlemesi ve Türkiye'deki Alman okuluna faşizan yöneticiler atayıp, iç huzuru bozmaya dönük faaliyetler organize edilmesidir.

---

sayıda misyonerlerini Kuzey Afrika'ya göndermişlerdir. Dominikenlerin en önde gelenlerinden birisi Farabi ve İbn Rüşd'ün eserlerini inceleyerek onların Batı'da tanınmalarını sağlayan Thomas Aquinas'tır. Bugün dünyada 7000'in üzerinde Dominiken vaiz ve yüzlerce rahibe grubu vardır. Fransisken papaz sayısı ise 30.000'in üzerindedir. Sadece ABD'de yüzlerce Fransisken cemiyet ve grup vardır. Bunlar geleneklerine uygun olarak okullar, hastaneler, yetimhaneler ve benzeri yerlerde çalışmalar yapmaktadırlar." Gazi Erdem, Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı, *Misyonerlik ve Misyonerlerin Çalışma Metotları*, Diyanet İlmi Dergisi, Cilt:38, Sayı 2, Nisan-Mayıs-Haziran 2002.

[286] H. Ertuğrul, *a.g.e.,* s.191., N. Polvan, *a.g.e.,* s.117.

[287] A. Sezer, *a.g.e.,* s.104.

[288] İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s.63.

[289] Cemil Koçak, *Türk-Alman ilişkileri, (1923–1939)* , Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s.38.

[290] H. Ertuğrul, *a.g.e.,* s.194.

Okulun eğitim felsefesi ve geleceğe dönük vizyonu ile ilgili olarak, okul yöneticisi Richard R. Reinhold şunları söylüyor; "Eğitim felsefemizi şöyle ifade edebiliriz: Öğretmenlerimiz, eğitim kuramcısı Klafki'nin düşünceleri doğrultusunda konusal ve biçimsel eğitimi, yüksek kaliteli yapısalcı eğitim ile uyumlu bir şekilde birleştirerek mezuniyetlerinden sonra öğrencilerimizi bekleyen küreselleşen iletişim toplumunun modern yaşantısının giderek artan beklentileri karşısında tam donanımlı olmalarını ve onlara temel ve özlü öğrenme becerilerini kazandırmaya çalışıyorlar. "Non scholae, sed vitae discimus" "Okul için değil, yaşam için öğrenmeliyiz." Önemli olan bu ilkenin her şeyin hızla yaşandığı günümüz dünyasının sloganı olan "life long learning", "Hayat boyu öğrenme" temelinde başarılı bir şekilde aktarmaktır. Bu beceri edinme süreci, aynı zamanda her bir bireyden kendi becerilerini hedefe yönlendirebilmesi için kendi kendini idare edebilme ve örgütlenme yeterliliği gerektirir. Bunların sonucunda genç mezunlarımız kazanmış oldukları takım becerileri ile bulundukları yer ve mesleki sorumlulukları dâhilinde toplumsal yükümlülüklerini kesinlikle yerine getireceklerdir. Bu düşünce Alman Lisesi'ne eğitim ve öğretim görevini yerine getirme sürecinde gerek duyduğu motivasyonu ve dayanma gücünü verir."[291]

Günümüzde İstanbul'da Alman Lisesi ve Ankara'da Elçilik Okulu olmak üzere iki tane Alman okulu faaliyetine devam etmektedir. İstanbul'da bulunan Alman Okulu Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ve onun teftişine tabidir. Ancak Ankara'da bulunan Alman elçilik okulu, elçilik topraklarında faaliyette bulunduğu ve elçilik toprakları o ülkenin toprağı sayıldığı için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kontrol edilememektedir. Bu okullardan alınan diplomalar Bakanlıkça geçerli sayılmamaktadır. Böyle bir uygulamanın amacı, Türk ailelerin bu okullara çocuklarını göndermelerine engel olmaktır.[292]

4.2.6. Avusturya Okulları

Avusturya okulları, diğer misyoner okullarına göre daha az siyasi faaliyetlerin yapıldığı kurumlar olarak görülmüştür. Diğer devletlere nispeten Osmanlı döneminde etkinlikleri fazla olmamıştır.[293] Osmanlı bünyesinde 7 tane Avusturya Okulu olduğu bilinmekte ise de, resmi belgelere yalnızca iki tanesi yansımıştır. Bunlardan birincisi, 1882

[291] Kaynak, Alman Lisesi resmi web sitesi, *http://www.ds-istanbul.de*
[292] Sezen Kılıç, *Türk -Alman İlişkileri ve Türkiye'deki Alman Okulları (1852'den 1945'e Kadar)*, Ankara, ATAM Yayınları, 2005, s.173.
[293] H. Ertuğrul, *a.g.e.,* s.195.

yılında Lazarist Misyonerleri tarafından açılan Sankt Georg Avusturya Erkek Lisesi[294] ve Ticaret Okuludur. İkincisi ise Sankt Georg Avusturya Kız Lisesi'dir[295].

Sankt Georg Avusturya Lisesi, başlangıçta İlkokul olarak açılmış, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avusturya vatandaşları azalma gösterince, okulun boş kalan kontenjanına Türk çocukları alınmıştır. 1911–13 Balkan Savaşı'nda okul seyyar hastane olarak kullanılmıştır.[296]

Okulun tarihçesi ile ilgili olarak ayrıca şu bilgiler verilmektedir; "İttifak Devletlerinin yenilgisi ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çöküşüyle sonuçlanan I. Dünya Savaşı sonrasında, İstanbul'daki diğer bütün Avusturya kurumları kapatılırken, St. Georg bir süre daha faaliyet göstermeye devam etmiştir. Ancak "Bu şehirde hâlâ Almanca ders verilen bir okul olması, skandaldır!"diyen Fransız komutanın emri üzerine, St.Georg'un bütün Avusturyalı çalışanları ülkeyi terk etmek zorunda kalmış ve okul, ancak Kemal Atatürk'ün zaferinden sonra tekrar açılabilmiştir. Savaştan sonraki on yıl boyunca, ekonomik sorunlar yüzünden pek çok yabancı kurum ülkeyi terk ederken, Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet'in hedeflerine kapılarını tamamen açan birkaç kurum arasında St.Georg Avusturya Lisesi de kalmıştır. Ancak, 1938'de Hitler'in Avusturya'ya girmesi ile birdenbire "Alman" okuluna dönüşüveren St. Georg, Almanya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin kopması üzerine 1944 yılında ikinci kez kapatılmış; St. Georg çalışanları ise ülkelerine dönmek yerine, Türkiye'nin önerisini kabul ederek, bir buçuk yıl süreyle Anadolu'da kamplara gönderilmeyi tercih etmişlerdir. Öğretimin yeniden başladığı 1947'den sonraki yirmi yıl içinde, Avusturya'daki yetkililerin İstanbul'daki çalışmalarla ilgilenmesi yolunda gösterilen yoğun çabalar sonucu St. Georg Avusturya Lisesi, Avusturya Eğitim Bakanlığı'na bağlı 45 Avusturyalı öğretmenin 24 Türk öğretmen ile birlikte görev yapmakta olduğu bir okul olarak bugünlere gelebilmiştir."[297]

Aynı şekilde Kız Okulu da 1919'da İtilaf devletlerince kapatılarak öğretmen ve rahibeleri sınır dışı edilmiştir. Okul, 1923'te ikinci defa açılmıştır. Bugün Sankt Georg Avusturya Lisesi eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu okullardan 1954–1955 öğretim yılından önce mezun olan Türk öğrencilerin sayısı azdır. Fakat mevcut öğrencilerine yönelik olarak, laboratuvarlarının modernliği, öğretim kadrosunun tam oluşu, öğrencilere çalışma disiplininin kazandırılması gibi güçlü ve gelişmiş görünümleriyle etkili olmuşlardır.

---

[294] Bu okul 1882 yılında Alman Lazarist Kardeşlerce kurulmuş ve 1892 yılında Avusturyalılar tarafından devralınmıştır. Bkz. A. Sezer, *a.g.e.,* s.110.

[295] Okul Galata'da 1882 yılında S.Adelina Postruznik tarafından kurulmuştur. Bkz. Özel Okullar Rehberi, 1964, s.157

[296] H. Ertuğrul, *a.g.e.,* s.195.

[297]Kaynak, St.Georg Avusturya Lisesi resmi web sitesi, *http://www.sg.k12.tr*

Okulların öğrenci sayılarında 1950'li yıllardan başlamak üzere bir artış gözlenmektedir. Dikkat çekici olan asıl unsur, 1954–1955 öğretim yılında Müslüman Türk öğrenci sayısındaki artıştır. Bu yıllarda okulun öğrencilerin % 98'i Türk ve Müslüman'dır. Okul bugün Karaköy'de Özel Sankt Georg Avusturya Lisesi ve Ticaret Akademisi ile Özel Sankt Georg Avusturya Kız Lisesi adlarıyla faaliyet göstermektedir. [298]

4.2.7. İran Okulları

Osmanlı topraklarında genellikle Şiilerin yoğun olduğu bölgelerde okullar açan İran'ın bilinen okul sayısı 4'tür. Bunlardan sadece bir tanesi Cumhuriyet döneminde faaliyetine devam etmiştir.

İran tarafından açılan okullar; Bağdat'ta açılmış olan Debistan-ı Uhuvvet-i İraniyan, ikincisi 1912 yılında Kerbela'da "İran Encümen-i Müsavat Cemiyeti" tarafından açılan İran Hüseyni Okulu, Üçüncüsü İstanbul'da Fazlı Paşa civarında 1916 yılında açılan "Debistan-ı Ahmediyan-ı İranıyan okulu ve dördüncüsü ise 1884 yılında İstanbul'da açılan ilkokuldur. Bu okul bugün Çemberlitaş Dizdariye yokuşunda, İran İslam Cumhuriyeti ilkokulu [299] adıyla faaliyetini sürdürmektedir. [300]

Kuruluşunda ismi Debistani İraniyan İlkokulu olan İran İslam Cumhuriyeti İlkokulu kurucu temsilciliğine, 1979'da İran'da meydana gelen rejim değişikliği sonrasında İran İslam Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu getirilmiştir ve 1983 yılında yeni ismini almıştır.[301]

4.3. Türk Özel Okulları

Özel Okul kavramı, bilinen ve genel kabul görmüşlük anlamıyla, ticari bir hüviyeti olan, gerçek veya tüzel kişiliklerce kurulmuş olan, denetimi ise, devlete bağlı okullar gibi yine devletçe yapılan eğitim kurumlarıdır.

---

[298] S. Büyükkarcı, *İstanbul Sankt Georg Avusturya Lisesi*, Konya, Damla Ofset, 1995, s. 185.

[299] Okul Müdürlüğünün 12 Mart 1985 tarih ve 139/85 sayılı Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Özel Okullar Genel Müdürlüğü'ne gönderdiği formda; 1884 tarihinde İstanbul'da ikamet eden Beuazıt Çakmakçılar yokuşunda bulunan Valide Han'ı içinde iki odadan ibaret bir okul kurularak eğitime başlanmış olup, öğrencilerin artmasıyla burası dar gelince, Beyazıt'ta adresi bizce bilinmeyen ahşap bir binaya taşınmıştır ki, bu binanın yanıp kül olması neticesi ancak bir öğrenci künye defteri kurtarılabilmiş olup okul arşivimizde saklanmaktadır. Yangın neticesi İranlı bir hayırsever tarafından Çemberlitaş Dizdariye yokuşu altındaki 24 Numaralı konağını okula hediye etmiş ve okul 1934 yılına kadar bu binada faaliyet göstermiştir. 1934 ders yılı başından itibaren okulun şimdi bulunduğu bina olan Sultanahmet Terzihane sok. No:7 yerine taşınmış ki, bu bina da bir İranlı zengine aittir, orada tedrisatına devam etmektedir. *ö.ö.k.g.m.a.,* Özel İran İslam Cumhuriyeti İlkokulu (Sultanahmet- İstanbul) Özel Dosyası.

[300] H. Ertuğrul, *a.g.e.,* s.197.

[301] S. Büyükkarcı, *Osmanlı Devleti'nde İran Okulları*, Kuruluşunun 700.Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti uluslararası Kongesi, Bildiri Metni, Konya, Selçuk Üniversitesi, 7–9 Nisan 1999, s.11.

Bu bağlamda, en erken 19. yüzyıl ortalarından itibaren görebildiğimiz Türklere ait özel okullar, değişik bir nitelik ve işleyiş ile daha öncesinde de göze çarpmaktadır. Genel Türk bakış açısıyla, eğitimin maddileştirilmesi, yani para ile ilişkisinin kurulması öteden beri ayıp veya sakıncalı telakki edilmiştir. Bu sebeple, Osmanlı döneminde "geleneksel" olarak adlandırılan, yani halkın vakıflar yoluyla kurup işlettiği kurumlar ile bunların yanında devletin gözetim ve denetiminde olan askeri eğitim kurumları, yukarıdaki manasıyla özel olarak kabul edilmemiştir.

Osmanlı Devleti'nde Türklerin özel okul açmaya başlaması azınlık ve yabancılara göre çok sonraları olmuştu. Osmanlıda ilk Türk özel okulları 1870'lerde kurulmuş, 1903 yılına gelindiğinde ise sadece İstanbul'daki özel Türk Okulu sayısı 28'e, öğrenci sayısı ise 4500'e ulaşmıştı. [302] Cumhuriyet dönemindeki çalışmalara rağmen, 1923'ten 1950'ye kadar geçen dönemde özel Türk okullarının sayısında kayda değer bir artış gerçekleşmemiş, özel okulların eğitimdeki payı Osmanlı Devleti'nin çok gerisinde kalmıştı.[303]

Şimdi bu okullardan bazılarına daha ayrıntılı bakalım;

4.3.a. Darüşşafaka

Eğitim alanındaki ilk sivil toplum hareketi sayılan Darüşşafaka Cemiyeti, halk çocuklarının eğitim ve öğretimine yardımcı olmak üzere 30 Mart 1863'te Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiyye[304] adıyla kurulmuştur. Cemiyet kuruluşundan bu yana çalışmalarıyla sivil örgütlenmenin özgün bir örneğini oluşturmuştur. Osmanlı döneminde çok önemli bir yere sahip olan Türk esnaflarının, batılı anlamdaki eğitimden yoksun kalması, halktan eğitimli kimseleri böyle bir hareketi başlatmaya sevk etmiştir.

İlk gelirini Kapalı Çarşı'da bulunan 105 dükkânın kirasının bağlanmasıyla oluşturan Cemiyet, zamanla devletin, yüksek devlet memurlarının, esnafın ve halkın değişik kesimlerinden pek çok vatandaşın yaptığı bağışlarla git gide büyümüştür. Cemiyet, eğitime başladığı ilk yıllarda eğitim ve öğretim faaliyetlerinin bir parçası olarak, telif ve tercüme yoluyla ders kitapları, kaynak ve yardımcı kitaplar hazırlamış ve bu kitaplar Darüşşafaka'nın

---

[302] Osman Ergin, *a.g.e.,* Cilt IV-V, s.940.

[303] Hakan Yılmazlar, *a.g.t.,* s.77., ayrıca bkz. Şamil Mutlu, *II. Meşrutiyet Devrinde İstatistik Bilgileriyle Eğitim, BELGELER,* Türk Tarih Belgeleri Dergisi, Ankara, TTK Basımevi, 1996, c.XXVII, sayı 21, s.133.

[304] Cemiyet 1863'de Maliye Nazırı Yusuf Ziya Paşa, Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Sadrazam Sakızlı Ahmet Es'ad Paşa, Matematikçi Vidinli Tevfik Paşa ve Ali Naki Efendi tarafından kurulur. İlk girişimleri, Beyazıt, Koska'da Valide Mektebi (Emetullah Kadın Mektebi)'ni açmak olur. Bu girişim Ebubekir Paşa Mektebinde şube açılarak ilerletilmişti. Bilgi için bkz. Hakan Yılmazlar, *a.g.t.,* s.78.

yanı sıra pek çok resmi okulda da okutulmuştur. Bu yolla aynı zamanda önemli bir gelir kaynağı sağlanmıştır. [305]

Darüşşafaka'da dönemin ihtiyaçlarına göre eğitim içeriği de zamanla değişmiştir. Osmanlı döneminde süregelen savaşlarda batılı milletlerin kullandığı telgraf, savaşta önemli bir araçtır. Türklerin birbirlerinden haber almalarını sağlayacak böylesine önemli bir aracı hiçbir Türk'ün bilmemesi Darüşşafaka'da telgrafçılığın eğitim programına dâhil edilmesine sebep teşkil etmiştir. Tıpkı böyle önemli bir gereksinimi karşılama gayesiyle hareket eden Darüşşafaka zaman içinde öğretmen yetiştiren bir okul da olmuştur. İlk kurulduğu günden beri kaliteli eğitim çizgisini üst düzeyde tutan Darüşşafaka'dan 1873–1884 yılları arasında mezun olanlar yüksek okul mezunu sayılmışlardır.[306]

Esnaf ve işadamlarından yardımlar görerek eğitim faaliyetlerine devam eden Darüşşafaka, özellikle 1950–1960 arası Demokrat Parti iktidarı döneminde Adnan Menderes'in kişisel ilgi merkezi olmuştur. Bu konu ile ilgili olarak, daha sonradan Servet Somuncuoğlu tarafından kitaplaştırılan Çetin Berkmen'in anılarında şöyle denmektedir; "Tabii Menderes Başbakan, bizimde Başkanımız, Darüşşafaka'nın. 50'li senelerde Çemberlitaş külliyesi yapılırken site sinemasının bulunduğu sinemalar ve öndeki han'ımsı yerler yapılırken Menderes'ten yardım talebinde bulunuluyor. Emlak Bankasından kredi alınıyor, faizi, borçlanmayı dondurup katkıda bulunuyor."[307]

1955 yılında kolej statüsüne dönüştürülen Darüşşafaka böylelikle başta bütün fen dersleri olmak üzere İngilizce eğitim vermeye başlamıştır. Özel okullar arasında kendisine has tarzı ve başarısı ile uzun yıllardır Türk özel okulculuğunun önderlerinden olan Darüşşafaka, çoğu bağışlar yoluyla elde ettiği gayrimenkulleri ile de dikkat çeker. Bunlardan bazıları şunlardır; Kadıköy Süreyya sinemasının olduğu bina, Pera Palas Otelinin üçte biri, Şişli Site sinemasının olduğu bina, Çemberlitaş Şafak sinemasının olduğu bina, Yakacık Huzurevi, Osmanbey Sitesi, Daçka Sigorta. Okulun toplumca bilinen mezunları arasında, Ahmet Rasim, Sait Faik Abasıyanık, Tekin Aral, Yalçın Pekşen, Coşkun Ulusoy gibi isimler vardır. Okul günümüzde İstanbul Maslak'ta eğitim ve öğretime devam etmektedir.

---

[305] Kaynak; *http://www.darussafaka.org.tr/tarihce.asp*

[306] a.g.i.s., *http://www.darussafaka.org.tr/tarihce.asp*

[307] Servet Somuncuoğlu, *Adanmış Bir Ömür, Çetin Berkmen'in Anıları,* İstanbul, Alfa Yayınları, 2005, s.68.

4.3.b. Türk Maarif Cemiyeti (Türk Eğitim Derneği)

Eğitimin millileştirilmesi politikası dâhilinde, Mustafa Kemal Atatürk'ün bizzat kuruluşu yönünde telkini ve desteği alınarak kurulmuş olan Türk Maarif Cemiyeti (Bugünkü adı ile Türk Eğitim Derneği) , uzun yıllar boyunca Türk Eğitim sistemine büyük katkılarda bulunmuş ve halen bulunmaktadır.

Ülkede gerek özel sermayenin tam olarak yerleşmemesi ve gerekse ülkedeki müteşebbis sayısının yeteri derecede olmaması sebebiyle, Atatürk, bu görevi yine devlet'in üst düzey bürokratlarına ve milletvekillerine tevdi etmiş ve bu görevlendirme sonucunda oluşturulan kurul 31 Ocak 1928 tarihinde ilk toplantısını yapmıştır.

Aralarında; Meclis Başkanı Kazım Özalp, Başbakan İsmet İnönü ve dokuz bakan, 211 milletvekili, Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak, ikinci başkanı Kazım Orbay ve Ordu Komutanı Hüseyin Hüsnü Paşa, iki Danıştay üyesi, on Üniversite Rektörü ve Dekanı, 14 bakanlık bürokratı, bir tüccar, bir gazeteci ve Türk Ocakları Derneği Genel Sekreteri Hasan Ferit'in de bulunduğu Kurul 31 Ocak 1928 tarihinde toplanmıştır. Uzun çalışmalar sonucunda oluşturulan "Türk Maarif Cemiyeti Nizamnamesi" 254 kişiden oluşan Kurucular Genel Kurulu tarafından madde madde görüşülerek oybirliğiyle kabul edilmiştir.[308]

İlk Genel Merkez Kurulunu oluşturan üyeler:

M. İsmet İnönü: Başbakan

Mustafa Necati Uğural: Milli Eğitim Bakanı

Haydar Çerçel: Afyon Milletvekili

Ruşen Eşref Ünaydın: Afyon Milletvekili

Hayrettin Karan: Balıkesir Milletvekili

İsmail Hakkı Uzunçarşılı: Balıkesir Milletvekili

Halit Bayrak: Bayazit Milletvekili

Sami Rıfat: Çanakkale Milletvekili

Haydar Rüştü Öktem: Denizli Milletvekili

Şakir Kesebir: Edirne Milletvekili

Zeki Mesud Alsan: Edirne Milletvekili

Saffet Arıkan: Erzincan Milletvekili

Aziz Akyürek: Erzurum Milletvekili

Nafi Atuf Kansu: Erzurum Milletvekili

---

[308] Tolga Gök, *Türk Eğitim Derneği Tarihi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Çalışması, Ankara, 2009, s.21.

Hakkı Tarık Us: Giresun Milletvekili
Hüseyin Hüsni: İstanbul Milletvekili
İhsan Sökmen: İstanbul Milletvekili
Nurettin Ali Berkol: İstanbul Milletvekili
Osman Hamdi Aksoy: İzmir Milletvekili
Ahmet Ağaoğlu: Kars Milletvekili
Musa Kazım Onar: Konya Milletvekili
Yunus Nadi Abalıoğlu: Muğla Milletvekili
Mahmut Soydan: Siirt Milletvekili
İbrahim Alâaddin Gövsa: Sivas Milletvekili
Necmettin Sadık Sadak: Sivas Milletvekili
M. Emin Yurdakul: Şarkikarahisar Milletvekili
Kemal Zaim Sunel: MEB Müsteşarı
M. Emin Erişirgil: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı
Neşet Ömer İrdelp: Darülfünun Rektörü
Mustafa Şefik Yürekli: Danıştay Üyesi

Türk Maarif Cemiyeti, 15 Ekim 1925 tarih ve 325 sayılı Kanun ile 20 Aralık 1925 tarih ve 387 sayılı Cemiyetler Kanunu hükümlerine uygun olarak düzenlenmiş; kuruluş, amaç, çalışma konu ve biçimleri ile üyelik hükümleri ilk nizamnamede belirlenmiştir. İlk Nizamname eski yazı ile yazılmış ve 50 asıl iki geçici madde ile Kurucuların gösterildiği bir listeden oluşmuştur. Derneğin kuruluş nizamnamesine ait bazı önemli maddeleri şunlardır;

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin yüksek korumasıyla övünen, Başbakan Hazretlerinin Genel Başkanlığında kurulmuş, Türk Maarif Cemiyeti Nizamnamesi – 31 Ocak 1928

Derneğin Adı: Birinci Madde – Merkezi Ankara'da olmak üzere 31 Ocak 1928 tarihinde Türk Maarif Cemiyeti adıyla bir dernek teşkil edilmiştir.

Derneğin Amacı: İkinci Madde – A. Memleket dâhilinde ve haricindeki irfan merkezlerinde Türk öğrencilerine ait yurtlar tesis etmek ve öğrencileri buralarda barındırmak. B. Yüksek tahsilini devam etme imkânı bulamayan zeki ve çalışkan öğrencilere tahsillerini tamamlamak için belirlenecek şartlar altında yardımda bulunmak. C. Türk çocuklarını yabancı okullara başvurmaktan uzaklaştıracak okullar açmak ve cemiyetin amaçlarına hizmet edecek her türlü

yayın ortaya koymak D. İmkânlar dâhilinde Türk vatandaşların milli ve sosyal eğitimini yükseltmeye çalışacak girişimlerde bulunmak.

Üçüncü Madde – Dernek, Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde kurulmuş, milli amaçlar uğruna çalışan dernekleri ve müesseseleri, kendi amacını gerçekleştirme yolunda kardeş teşkilat olarak kabul ederek yardımlarından ve ortaklıklarından en üst düzeyde yararlanmayı kendisi için bir amaç sayar.

Dördüncü Madde – Dernek hiçbir siyasi amaç gütmeyip, sadece memleket gençliğinin eğitim-öğretimine yardım ile meşgul olur.

Çeşitli Hükümler: Kırk üçüncü Madde – Aksi kabul edilmedikçe, bütün seçimler gizli oyla yapılır.

Kırk Beşinci Madde – Derneğin kuruluş tarihi olan 31 Ocak günü bütün kuruluş ve mensupları için bayramdır.[309]

1931 yılında bugünkü okulların temelini oluşturan anaokulu ve ilkokulun açılmasını, 1933 yılında açılmış olan lisenin ortaokul kısmı takip etmiştir. Bu okullardaki ders programı, dönemin İngilizce dersinin ilkokuldan itibaren başlaması ve ortaöğretimde yoğun olması dışında MEB okullarıyla farklılık göstermemiştir. Fakat Amerika'dan ve İngiltere'den 1940'lı yıllardan itibaren yabancı dil öğretmeni getirilmesi ve bu öğretmenlerin sayısının 1950'li yıllardan itibaren artması, 1951 yılında bazı derslerin öğretiminin de İngilizce ile yapılmaya başlanması "TED'in azınlık ve yabancı okullardan farkı kalmadı, kuruluş amacından sapıyor "düşüncesini ortaya çıkarmış ve bu düşüncenin TED Genel Kurullarında da zaman zaman tartışmalara yol açtığı tespit edilmiştir. MEB ile de bu konuda 1960'lı yıllarda görüş ayrılığına düşülmüştür. Buradan, MEB'in de bir dönem bazı derslerin İngilizce yapılmasına müsaade etmeyerek bu düşüncede olduğu sonucu çıkarılabilir.[310]

TED'in resmi internet sitesinden alınan bilgilere göre, bugün TED adını taşıyan 22 tane okul bulunmaktadır.[311] Bu okullar üç farklı şekilde işletilmektedir. İlk açılan okullar vakıf şeklinde faaliyet göstermektedir. 2000 yılından sonra açılan okullar ise yerel girişimciler tarafından TED isminin kullanılması için yapılan müracaatların değerlendirilmesi

---

[309] S. Ballar, *Bir Atatürk Kurumu; Türk Eğitim Derneği*, İstanbul, TED İstanbul Koleji Vakfı Yayınları, 2004.

[310] Tolga Gök, *a.g.t.,* s.132.

[311] TED Okulları; Ankara, Zonguldak, Karabük, Kayseri, Kdz. Ereğli, Batman, Aliağa, Polatlı, İstanbul, Afyon, Aydın, Bursa, Konya Ereğli, Isparta, Konya, Malatya, Mersin, Gaziantep, Antalya, Samsun, Alanya, Eskişehir İllerinde bulunmaktadır. Ayrıca, Kuzey Kıbrıs'ta da önümüzdeki Eğitim Öğretim yılında Okul açılacaktır. Kaynak, TED Okulları Resmi internet sitesi; http://*www.ted.org.tr*

sonucu TED ailesine katılmış okullardır. TED Polatlı Koleji ise özel girişimcilerin çabalarıyla 1987 yılında eğitime başlamış 1997'de TED'e devredilmiş ve o tarihten beri TED tarafından işletilmektedir. TED okullarından, Batman, Aydın, Afyon, Ereğli, Isparta, Malatya, Gaziantep, Samsun, Alanya, Eskişehir Kolejlerinin sadece okul öncesi ve ilköğretim kısımları, diğer okullarınsa okul öncesi, ilköğretim ve lise kısımları faaliyet göstermektedir.

Genel Başkanlar ve Yönetim Kurullarıyla ilgili olarak dikkat çeken en önemli nokta, 1950'li yıllara kadar Başkanların ve Yönetim Kurulu üyelerinin büyük çoğunluğunun milletvekili olması bu tarihten itibaren ise genellikle bürokrat, mühendis, avukat ve işadamlarının bu görevde bulunmasıdır. Bu durum, Devlet yönetiminin TED'e verdiği önemin önceki yıllarda daha fazla olduğunu göstermektedir.[312]

TED Mezunu Önemli Bazı Kişiler (Mezuniyet yılları, Görevleri) [313]

Ali Bozer (1942): Hukukçu, Siyaset adamı. Eski Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı

Oktay Sinanoğlu (1953): Kimyager, akademisyen.

Erdem Tulgar (1958): Avukat, Eski Milli Basketçi.

Emin Çölaşan (1960): Gazeteci, yazar.

Erdal Poyrazoğlu (1960): TED İstanbul Koleji Vakfı Mütevelli Heyeti ve Yönetim Kurulu Başkanı, Eski Milli basketbolcu

Kurthan Fişek (1960): Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü

Tunçalp Özgen (1963): Hacettepe Üniversitesi eski Rektörü.

Aydın Menderes (1964): Siyaset adamı. Eski Milletvekili.

Ahmet Çavuşoğlu (1964): Ankara Ticaret Odası eski Başkanı

Celal Göle (1965): AÜ Siyasal Bilimler Fakültesi Dekanı

Murat Vargı (1966): KVK Genel Müdürü

Anıl Çeçen (1967): Hukukçu Yazar. AÜ Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

İlhan Aküzüm (1967): Siyaset adamı. Turizm ve Spor eski Bakanları.

Zehra Odyakmaz (1968): Selçuk Üni. Hukuk Fak. eski Dekanı, Gazi Üniv. Öğretim Üyesi.

Mustafa Su (1970): Anadolu Hayat Genel Müdürü

Necdet Pamir (1970): Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Genel Koordinatörü

Murat Dedeman (1971): Dedeman Holding Yönetim Kurulu Başkanı.

Rifat Hisarcıklıoğlu (1973): Türkiye Odalar ve Borsalar Biriliği Başkanı.

---

[312] Tolga Gök, *a.g.t.,* s.133.

[313] Kaynak: TED Ankara Koleji Mezunlar Derneği, *http://www.kolej.org*

Güler Sabancı (1973): Sabancı Holding Yönetim Kurulu Başkanı

Ercüment Sunter (1973): Milli Basketbolcu, Türk Telekom Basketbol Antrenörü

Ertuğrul Dokuzoğlu (1974): Isparta ve Antalya eski Valisi

Ayfer Yılmaz (1974): Devlet Eski Bakanı. TED Yükseköğrenim Vakfı Yön. Kur. Üyesi

Ayşe Asya (1974): Lüksemburg Büyükelçisi

Aytek Gürkan (1975): Milli Basketbolcu

Mithat Üner (1976): Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi eski Dekanı.

Mustafa Altıoklar (1976): Yönetmen, Tıp Doktoru

Hakan Ateş(1976): Denizbank Genel Müdürü

Kadri Yamaç (1976): Gazi Üniversitesi eski Rektörü.

Ahmet Bozer (1977): Coca-Cola Avrasya ve Ortadoğu Bölümü Başkanı

Fatih Karaca (1977): RTÜK eski Başkanı, Kanaltürk Genel Müdürü

Ergün Özen (1978): Garanti Bankası Genel Müdürü

Ümit Özdağ (1978): Türkiye-Azerbaycan Dostluk Derneği Gen. Bşk., Gazi Üni. Öğretim Üy.

Alev Sun Aydemir (1979): Milli Voleybolcu

Zafer Parlar (1983): Nike Türkiye Genel Müdürü.

Tamer Karadağlı (1984): Sanatçı

Elif Dağdeviren (1984): Yapımcı, Sunucu, Gazeteci

Mithat Bereket (1984): NTV Dış Haberler Koordinatörü

Sinan Şahinbaş (1984): Finansbank Genel Müdürü

Ali Babacan(1985): Dışişleri Bakanı ve Başmüzakereci.

4.3.c.Terakki Vakfı Okulları

Selanik, Türk siyasi hayatına olduğu kadar, Türk eğitim hayatına yön veren Türk Özel Okulculuğu'nun başlangıç yeri olması açısından da önem taşır.

Kuruluş tarihi hakkında birçok farklı tarih veriliyor olsa da, Terakki Vakfı Okulları tarafından yayına hazırlanan ve okulun Şemsi Efendi mektebinden devşirilmesi aşamasından başlayarak, kronolojik bir sıra takip edildiğinde elde edilen tarih 2 Ağustos 1877 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Selanik'te kurulan ilk Modern Özel İslam Okulu olan ve 1875 tarihine kadar faaliyet gösteren Şemsi Efendi Mektebi[314] 1869 yılında yayınlanan Genel eğitim tüzüğü (Maarif-i Umumiye Nizamnamesi)'nden hemen sonra eğitime başlamıştır.[315]

Okulun adı Terakki'dir. Terakki eski dilde İlerleme (Progres) anlamına gelir. İlerleme düşüncesi XIX. yüzyıl ideolojilerinin neredeyse ortak paydası durumundadır… Okul, adındaki "Terakki"den İstanbul'daki kuruluşu sırasında bir süre için vazgeçmek zorunda kalmıştır. İmparatorluğu I. Dünya Savaşına sokan ve yenilmesine neden olan İttihat ve Terakki Fırkası'nın adındaki "Terakki" farklı çağrışımlar yaptığından İstanbul dönemi kurucuları bu isimden bir süre için vazgeçmek zorunda kalmışlar, İstanbul'daki ilk kuruluşta adını Şişli Lisan Mektebi olarak koymak zorunda kalmışlardır. Selanik'te Şemsi Efendi Mektebi'nin kuruluşundan bir süre sonra Terakki Mektebi'nin de kurucularından olan Derviş Efendi ile Abdi Kamil Efendi bir okul açmışlar ve sonradan İsmail Efendi'de onlara katılmıştır. İşte Terakki Okulu'nun asıl çekirdeğini oluşturan süreç bundan sonra başlamaktadır.[316]

1882 yılında 5 sınıfı olan bir binada eğitim veren Terakki Mektebi, 1893 yılında ilk kez kızlar için de bir şube açmış (İnas Şubesi), ve bu döneme ait daha dikkat çekici gelişme ise okulda "Valide Sınıfı" adıyla Ana Okulu açılmasıdır. Terakki Okulu'nda başlatılan diğer bir yenilik ise "Umumi Divan" adı verilen uygulamadır. Bu uygulamada iki gün önceden okul müdürlüğü tarafından belirlenen bir öğrenciye birtakım sorular verilmektedir. Seçilen bir öğrenci hazırlık yaparak oluşturduğu yanıtı yine kalabalık önünde aktarmak durumundadır. Haftada bir kez yapılan bu uygulamanın ardından okul müdürü, öğrencilere konu ile ilgili bir ahlak dersi vermektedir. Bu dersin amacı, yetiştirilen gençlere topluluk içinde kendisini ifade etme yeteneği ile düşüncesini savunma becerisini kazandırmaktır.[317]

Selanik'in Seçkin iki okulu olan Mekteb-i Terakki ve Feyz-i Sıbyan eğitim açısından sürekli birbirleriyle yarışma halinde olmuşlardır. Bu rekabet olumsuz ilişkiler doğurmamış, aksine eğitimin daha kaliteli hale gelmesi yönünde etki yapmıştır.

---

[314] *Darüşşafaka İlk Özel İslam Okulu olarak kabul edilir. Oysa, Türkiye'deki eğitim tarihi için bir not düşmek gerekirse, Şemsi Efendi Mektebi'nin Darüşşafaka'dan önce eğitime başlamış olduğu belirtilmelidir.*

[315] Mehmet Ö. Alkan, *İmparatorluktan Cumhuriyet'e Selanik'ten İstanbul'a Terakki Vakfı ve Terakki Okulları (1877–2000),* İstanbul, Terakki Vakfı Yayınları, 2003, s.58.

[316] Mehmet Ö. Alkan, *a.g.e.*, s.62., farklı bir görüş için bkz., Her ne kadar adı geçen eserde Terakki'nin kuruluşu, 1877'de imzalanan ve Şemsi Efendi'nin kendine ait mektebi Terakki Encümenine devrettiğine dair senet'e dayandırılıyorsa da bu anlaşmanın hayata geçirildiği konusunda hiçbir kanıt yoktur. Şemsi Efendi Mektebi ile Terakki arasında direkt bir bağ kurulamamıştır. Şemsi Efendi Mektebi, adını hiçbir zaman değiştirmeden, Terakki'den bağımsız olarak faaliyetini sürdürmüştür. Mert Sandalcı, *Feyz-i Sıbyan'dan Işık'a Feyziye Mektepleri,* İstanbul, FMV Yayınları, 2005, s.37.

[317] Mehmet Ö. Alkan, *a.g.e.*, s.70.

Yüzyılın başında okulun adının önüne "Yâdigâr" sıfatı gelecek ve Yâdigâr-ı Terakki Mektebi olarak adlandırılacaktır. Bu ad eklemesi tamamen II. Abdülhamid'e olan bağlılığın bir ifadesi olarak yapılmıştır.

Terakki Erkek Okulu'nda yabancı dil dersi üzerinde önemle durulmaktadır. Fransızca, okulun kuruluşundan beri yabancı dil olarak okutulmaktadır. 1902 yılından itibaren Fransızcanın yanı sıra ticari sınıflarına Almanca da eklenmiştir. Selanik'in 1912 yılındaki işgali ve ardından I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Terakki Mektepleri'nin Yalılar İnas Mektebi dışındaki erkek ve kız okullarına yerli ve yabancı askerler tarafından el konulmuştur. Dolayısıyla bu okullar kapanmak durumunda kalmıştır. Akabinde, Terakki Okullarının encümen heyetinden bir kısmı İstanbul'a gelmişler ve Terakki Okulları'nın ikinci başlangıcını gerçekleştirmek üzere Lisan Mektebi adı altında bir okul açma girişiminde bulunmuşlardır. Okul 3 Eylül 1919 tarihinde Şişli Lisan Mektebi adıyla kurulmuştur. Okula beş yaşındaki kız ve erkek öğrencilerin kayıt yaptırabileceği belirtilmiş olmakla birlikte, en önemli koşul, *kız talebe çarşafsız olmak şarttır*, hükmü ile hem eğitim ve hem de toplumsal gelişim açısından cesaretle atılmış bir adımdır.[318] Bu dönemde, henüz kılık kıyafet kanununun ilan edilmediği düşünülürse, okul encümeninin, geleceğe dair öngörüsünün ne denli sonrasıyla uyumlu olduğu aşikârdır.

1922 yılında Okulun Şişli Lisan Mektebi olan ismi Şişli Terakki Mektebi olarak değiştirilmiştir.

Şişli Terakki Mektebi, 1923 yılında başlayan ahali mübadelesi nedeniyle Rumeli'den gelen göçmen Türk çocuklarına kucak açarak "Selanik Terakki Mektebi"nin devamı olduğunu da göstermiştir. 1926 eğitim ve öğretim dönemine gelindiğinde ise okul, çocuk yuvası, iptidai kısım, birinci ve ikinci devre lise kısmı ve ticaret kurları sınıflarıyla eğitim vermekteydi.[319]

Okulun öğrenci profiline bakıldığında, Osmanlının çok uluslu yaşam biçiminin küçültülmüş bir örneği gibidir. Her din ve milletten insanı bünyesinde barındıran okul, kimilerine göre zenginliği kimilerine göre de yozlaşmayı ifade eder. Okulun öğrencilerinden olan Ümit Meriç kendisiyle yapılan bir röportajda şöyle diyor; "Benim asıl şahsiyetimi bulmam Şişli Terakki'den ayrılıp Sultan Tepe okuluna geçtikten sonra oldu. Şişli Terakki Anadolu zenginleri ile gayrimüslim zenginlerinin bir sentezi idi. Ben bu yapı ile uyuşamadım. Fakat Sultan Tepe'ye

[318] Mehmet Ö. Alkan, *a.g.e.,* s.127.
[319] Mehmet Ö. Alkan, *a.g.e.,* s.144.

geçtikten sonra çok kıymetli hocalarımın da tesiri ile Türk ve Müslüman kimliğime sahip oldum. Şişli Terakki bence para ve zekâ aristokrasisinin okulu idi."[320]

Terakki Okullarının İstanbul'da 1919'da başlayan ikinci dönemi, hem eğitim ve hem de okul binası açısından arayışla geçmiştir. İstikrar ise 1924 yılında Limited şirket kurulduktan sonra sağlanabilmiştir. Deneğe bağlı olan Okul, bu suretle şirket'e devredilmiş, şirketin kuruluş mukavelesinde amaçlarından birisi olarak, "Kâr elde etmek" olarak belirtilmiştir.[321] Her ne kadar elde edilecek kâr yine okula harcanacak olsa da, yabancı ve azınlık okullarından farklı olarak geleneksel Türk bakış açısıyla eğitimden kâr beklentisinin oluşması da Türk Özel Eğitim hayatı için bir ilk'tir.

II. Dünya savaşından sonra da okul, yuva, ilkokul, ortaokul ve lise (edebiyat, fen) kısımlarından oluşmuş, akabinde ekonomik refahın getirdiği rüzgârla birlikte öğrenci sayısında ciddi artış meydana gelmiştir.[322]

4 Nisan 1963 tarihinde Terakki Vakfı kurulmuş ve Terakki Lisesi vakfın yönetimi altına girmiştir. Vakfın amacı, "Kanun ve nizamlara uygun şekilde okullar açmak, okul bina ve müştemilatını tevsii ve ıslah etmektir." Sonraki yıllarda, 10 Mayıs 1965 tarihinde Şişli Terakki Lisesinden Yetişenler Cemiyeti/Derneği ve Nisan 1965'te Şişli Terakki Lisesi Yardımlaşma ve Koruma Cemiyeti/Derneği kurulmuştur. Bu dernekler okulda maddi gücü olmayan öğrencilere burs da vermekteydi.[323]

Eylül 1994 tarihinden itibaren, Terakki Vakfı okullarının Nişantaşı günleri sona ermiş, Levent'te yaptırılan okulda eğitime devam etmiştir.

4.3.d. Feyziye Mektepleri

Okul 13 Aralık 1885'te Feyz-i Sıbyan adı altında Mümeyyiz Tevfik Efendi önderliğinde Selanik'te kurulmuştur. Kuruluşunda 4 sınıfı ve 50 öğrencisi olan Feyz-i Sıbyan her yıl bir üst sınıf eklenerek beşinci yılın sonunda 8 sınıflık bir ortaokul haline gelmiştir. Yönetim öğrencilerin iyi yetişmeleri için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştır. Derslerin gerektiği gibi yapılabilmesi için Avrupa'dan yardımcı eğitim-öğretim araç ve gereçleri, hayvan ve bitki resimleri, haritalar getirilmiştir. Fransızca eğitimi üzerinde önemle

---

[320] Aksiyon, *Selaniklilerin Diğer Okulu*, 25.08.2001, Sayı:351.
[321] Mehmet Ö. Alkan, *a.g.e.,* s.165.
[322] Mehmet Ö. Alkan, *a.g.e.,* s.188., ayrıca bkz. *Özel Şişli Terakki Lisesi-1947*, İstanbul, Marifet Basımevi, 1948.
[323] Mehmet Ö. Alkan, *a.g.e.,* s.219.

durulmuştur. Verilen önem o denli fazladır ki okulun son iki sınıfındaki öğrencilerin teneffüs saatleri de dâhil kendi aralarında yalnızca Fransızca konuşmaları şart koşulmuştur.[324]

1912'den sonra Rumların Selanik'te çoğunluğu ele geçirmeleri ve Türklere ait binalara el koymaları neticesinde Terakki Okullarının binalarına el konulmasına rağmen Feyziye Okuluna (Belki de binanın harap olmasından kaynaklanıyor) dokunulmamıştır.

Selanik Türklerinin İstanbul'da eğitimcilik alanındaki ilk denemeleri olan, "Leyli ve Nehari Makriköy İnas İttihad Osmanî Mektebi"1860'lardan beri İstanbul'da ticari faaliyetini sürdürerek büyük bir servet sahibi olan Karakaş Ailesi'nin önayak olması ile açılmıştır. 1915'te, Selanik'ten gelmiş olan çocuklara uygun ve alıştıkları koşullarda eğitim olanağı sağlamak amacını güden Okullaşma çabaları, önce "Yeni Mekteb" ardından 1917'de Feyziye Mektebi'nin[325] kurulması ile devam etti. Beyazıt'ta ilk eğitim hayatına başlayan Feyziye Mektebi, 1923'te Nişantaşı'na taşınmış, buradaki arazinin alımı sırasında Dilber ve Kibar aileleri yardımda bulunmuşlardır. Okul ellinci yılına girerken yaşanan en önemli olay "Feyziye Mektebi" isminin "Işık Lisesi" olarak değiştirilmesi olmuştur.(1934)[326]

1950'li yılların başından itibaren eğitimde ticarete verilen önem fen bilimlerine kaydırılmış, bu yıllarda oluşturulan altyapı sayesinde Feyziye Mekteplerinin bugün özellikle Fen Bilimleri alanındaki başarılarına zemin oluşturulmuştur. Okul adına yapılan çalışmaların daha organize olması ve okulu kurumsal bir kimlikle temsil etme ihtiyacının doğması üzerine 1955 yılında Feyziye Mektepleri Vakfı kurulmuştur.

1980'li yıllardan itibaren Feyziye mektepleri için kampüsler dönemi başlamış, 1986 yılında FMV Işık Lisesi Ayazağa İlkokulu Ayazağa Kampüsü'nde eğitime başlamıştır. Daha sonra ki yıllarda Ayazağa Işık Lisesi, Ayazağa Işık Anaokulu ve Işık Üniversitesi eğitim öğretime başlamıştır. Nişantaşı'nda bulunan bina da elden geçirilip, burası da kampüs haline dönüştürülmüştür. Ayrıca, 1 Mart 1999'da Feyziye Mektepleri Vakfı'na bağışlanan Erenköy'deki tarihi köşk, Erenköy'de Işık İlköğretim Okulu olarak faaliyetini sürdürmektedir. 1996'da Ayazağa Kampüsü'nde eğitim hayatına başlayan Işık Üniversitesi 2003'te Şile'deki yeni kampüsüne taşınmış olup, Üniversite'de İngilizce hazırlık Okulu'nun

---

[324] Mert Sandalcı, *a.g.e.,* s.57.

[325] *Aynı yıllarda İstanbul'da Feyziye adıyla kurulmuş başka okullarda bulunmakta idi. Örneğin, 1880'lerde Tophane semtinde "Feyziye mektebi" adında bir okul bulunuyordu. Tophane'deki bu okul 1920'li yıllarda yanmış ve arazisi Milli Emlak tarafından 1926'da satışa çıkarılmıştır. Bunun dışında Üsküdar ve Büyükdere'de de "Feyziye Mektebi" adında okullar bulunmaktaydı.* Bu konu ile ilgili olarak bkz. Mert Sandalcı, *a.g.e.,* s.143.

[326] M. Sandalcı, *a.g.e.,* s.211.

yanı sıra, Fen ve Edebiyat Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mühendislik Fakültesinin bölümleri bulunmaktadır.[327]

Selanik'te derme çatma bir İlkokulla yola çıkılmış olmasına rağmen, bugün üç ayrı Lise ve bir Üniversite Kampüsü ile 5000 öğrencinin eğitim gördüğü muazzam bir eğitim topluluğu oluşturulmuştur. Mezunları arasında, Rıfat Özbek, Osman Kibar, Samet Ağaoğlu, Hasan Subaşı, Adnan Polat, Can Has, Atilla İlhan, Sertab Erener, Prof. Gündüz Gedikoğlu, Fazıl Say, Fahir Atakoğlu, Erol Simavi gibi isimler vardır.

[327] M. Sandalcı, *a.g.e.* , s.256.

İKİNCİ BÖLÜM

1. 1950–1960 ARASI AZINLIK, YABANCI VE TÜRK ÖZEL OKULLARI

1.1. Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikaları

Cumhuriyet hükümetlerinin "Kullanılan dil" üzerindeki politikalarının değişik olması bütün bakanlıkların isminin de zaman zaman değişmesine neden olmuştur. Demokrat Parti hükümetleri döneminin sonuna kadar Millî Eğitim Bakanlığında yapılan isim değişiklikleri şöyledir; 1923 yılından 27 Aralık 1935 tarihine kadar "Maârif Vekâleti", 28 Aralık 1935'den 21 Eylül 1941'e kadar "Kültür Bakanlığı", 22 Eylül 1941'den 9 Ekim 1946'ya kadar "Maârif Vekâleti", 10 Ekim 1946'dan sonra "Millî Eğitim Bakanlığı", 1954'den sonra tekrar "Maârif Vekâleti" ve 1960'dan sonra da tekrar "Millî Eğitim Bakanlığı" adıyla çalışmalarını sürdürmüştür.[328]

Demokrat Parti'nin göreve geldiği 22 Mayıs 1950'den darbe ile görevden uzaklaştırıldığı 27 Mayıs 1960'a kadar geçen süre içerisinde, 5 defa Demokrat Parti Hükümeti kurulmuş ve bu hükümetin bakanlar kurulunda 7 ayrı kişi 10 defa Milli Eğitim Bakanlığı yapmıştır. Bunlar;

1- Avni Başman (22 Mayıs 1950 – 2 Ağustos 1950); Demokrat Parti hükümetlerinin ilk Millî Eğitim Bakanı ve İzmir milletvekilidir. Uzun yıllar Bakanlığın çeşitli kademelerinde başarılı hizmetlerde bulunmuş, ancak bakanlık görevi çok kısa sürmüştür.

2- Nuri Özsan (vekâleten, 2 Ağustos 1950 -11 Ağustos 1950); Avni Başman'ın yerine Gümrük ve Tekel Bakanıyken bu bakanlığa da vekâlet etmiş, vekâlet görevi 9 gün sürmüştür.

3- Tevfik İleri (11 Ağustos 1950 – 6 Nisan 1953); Samsun milletvekilidir. Demokrat Parti hükümetlerinde en uzun süreli Millî Eğitim Bakanı olmuş, değişik tarihlerde 3 defa ve toplam 4 yıla yakın bakanlık yapmıştır.[329]

---

[328] Osman Sait Dikilitaş, *Demokrat Parti Hükümetlerinin Sosyo-Ekonomik Alandaki İcraatları (1950-1960)*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Konya, 2007, s.300. Ayrıca bkz. Ömer Dinçsoy, *Türk Eğitim Sistemi* , Ankara, Türk Demokrasi Vakfı, 1995, s.55., Selçuk Kantarcıoğlu, 2.Baskı, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, nr.730, 1990, s.15.

[329] Bu noktada dönemin en etkili Milli Eğitim Bakanı olan Tevfik İleri'ye ait ayrıntılı bilgi verelim; Tevfik İleri 1911 yılında Rize ilinin Çamlıhemşin Bucağının Yumno köyünde doğmuştur. Daha sonra ailesiyle birlikte İstanbul'a taşınmış ve burada Gelenbevi Ortaokulundan mezun olmuştur. 1927 – 1928 öğretim yılında sınavına girdiği İstanbul Yüksek Mühendis Okulunu kazanmış ve 1933'de Yüksek İnşaat Mühendisi olarak mezun olmuştur. Aynı yıl Erzurum Nafia Müdürlüğünde (Bayındırlık Müdürlüğü) kontrol mühendisi olarak göreve başlamıştır. 1938 yılına kadar Erzurum'da daha sonrada atandığı Çanakkale Bayındırlık Müdürlüğünde görev alan İleri, 1942 yılında Samsun Bayındırlık Müdürlüğüne atanmıştır. 14 Mayıs 1950 milletvekili genel seçimlerinde DP listesinden Samsun milletvekili seçilerek TBMM'ye giren İleri, Adnan Menderesin

4- Prof. Dr. Rıfkı Salim Burçak (8 Nisan 1953 – 17 Mayıs 1954); Bir yılı geçen bir süre ile bakanlık görevinde bulunmuş olup, Erzurum milletvekilidir.

5- Celâl Yardımcı (17 Mayıs 1954 – 9 Aralık 1955); İki defa bakanlık görevine getirilmiş olup, Ağrı milletvekilidir.

6- Prof. Dr. Ahmet Özel (9 Aralık 1955 – 12 Nisan 1957); Sivas milletvekili olup, IV. Adnan Menderes hükümetinde bakanlık görevini yürütmüştür.

7- Tevfik İleri, 2. defa. (12 Nisan 1957 – 25 Kasım 1957) .

8- Celâl Yardımcı, 2. defa. (25 Kasım 1957 – 22 Mayıs 1957).

9- Tevfik İleri, 3. defa vekâleten. (23 Mayıs 1959 – 9 Aralık 1959).

10-Atıf Benderlioğlu (9 Aralık 1959 – 27 Mayıs 1960); Demokrat Parti hükümetlerinin son Millî Eğitim Bakanı olup, Yozgat milletvekilidir.[330]

1.1.a. Demokrat Parti'nin Milli Eğitim Politikası

1923–1950 yılları arasında yeni rejimi yerleştirmeye çalışan Cumhuriyet Halk Partisi hükümetleri eğitime büyük önem vermiş ve uyguladığı eğitim politikası ile "Ümmetten, Millete" doğru bir anlayışı benimsetmeye çalışmıştır. Demokrat Parti hükümetleriyse, yeni güç dengelerinin meydana geldiği oldukça hareketli bir devrede iktidara gelmiş, toplumun gelişen sosyo-ekonomik isteklerine göre eğitimi yeniden yapılandırmaya gayret ederken, eğitimde izlemiş olduğu fırsat eşitliği politikası sonucunda ülke genelindeki okul sayısında % 56,8'lik bir artış meydana gelmiştir. 1923–1950 yılları arasında öğretmenli okul sayısı 12.511'e çıkarken, Demokrat Parti hükümetleriyse bu sayıyı %25 arttırarak 15.606'ya yükseltmiştir.[331]

---

kurduğu ilk kabinede Ulaştırma Bakanı olarak görev almıştır. 02. 08. 1950 tarihinde Avni Başman'ın istifasıyla boşalan Milli Eğitim Bakanlığı görevine 11. 08. 1950 tarihinde asaleten atanmış ve ilk Milli Eğitim Bakanlığı görevini 06. 04. 1953 tarihine kadar sürdürmüştür. 1954 Milletvekilliği seçimlerinde Demokrat Parti listesinden yeniden milletvekili seçilen İleri, bir süre DP'nin TBMM Başkanvekilliği görevinde de bulunmuştur. Tevfik İleri 13. 04. 1957 tarihinde ikinci defa Milli Eğitim Bakanlığına getirilmiş, 25. 11. 1957 tarihinde bu görevinden ayrıldıktan sonra Kasım 1957 ve Ocak 1958 arasında Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcısı olarak Adnan Menderes'in kabinesinde görev almıştır. Daha sonra vekâleten yine Milli Eğitim Bakanlığı görevini 23. 05. 1959 ile 08. 12. 1959 tarihleri arasında yaparken yine aynı kabinede Nafia Vekili de (Bayındırlık Bakanı) olmuştur. 27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koyması sonucu diğer DP mensupları ile birlikte tutuklanmış, önce Harp Okuna sonrada Yassıada'ya gönderilmiştir. Burada yapılan yargılama sonunda önce idam cezasına çarptırılmış, sonra hafifletici sebeplerden dolayı cezası müebbet hapse çevrilmiştir. Yassıada'dan Kayseri Cezaevine nakledilen Tevfik İleri burada hastalanmıştır. Tedavisi için Ankara Hastanesine nakledilmiş, ancak tedavisi yapılmasına rağmen kurtarılamayarak 31. 12. 1961 tarihinde ölmüştür. Bu döneme ait diğer Milli Eğitim Bakanları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan Başar, *Cumhuriyet Dönemi Milli Eğitim Bakanları ve İcraatlarının Değerlendirilmesi (1920–1960),* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1988, s.444.

[330] Bahir Sorguç, *1920'den 1981'e Milli Eğitim Bakanlığı*, Ankara, MEB Yayınları, 1982, s.58.

[331] O. Sait Dikilitaş, *a.g.t.,* s.306.

Bu dönemde DP, İlköğretim çağındaki nüfusun tamamına yetecek okul ve öğretmeni sağlayamamanın yarattığı sorunu çözebilmek için, Köy okulları ve Köy Enstitüleri Teşkilatına alternatifte bulunamadığından Silahlı Kuvvetlerin imkânlarına başvurmuştur. 15 Nisan 1959'da, Kara, Hava, Deniz ve Jandarma Komutanlıklarına bağlı 2 ay süreli "Okuma Yazma Taburları" kurulduğu gibi, 1952'de kapatılan Halkevlerinin yerine de kitle eğitimi amacına dönük olarak Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Halk Eğitim Bürosu kurulmuş, bu büro aracılığı ile kasabalarda halk Eğitim Merkezleri, köylerde de Halk Okuma Odaları açılmaya başlanmıştır. Bu örgüt, 1960'ta Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü adı altında yenilenecek ve Türkiye'deki yaygın eğitim faaliyetlerinin beceri kurslarına ağırlık veren evresi başlayacaktır.[332]

Demokrat Parti'nin on yıllık iktidarı döneminde daha önce faaliyete başlamış olan üç üniversitenin (İstanbul Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi) yanı sıra, 1955 – 1956 döneminde İzmir'de Ege Üniversitesi'nin bazı bölümlerinde eğitime başlanmıştır. Aynı kanunla Karadeniz Teknik Üniversitesi de kurulmuş fakat faaliyete başlama yılı 1963 yılıdır. 1957 yılında Ankara'da Orta Doğu Teknik Üniversitesi kurulmuş, 1958 yılında da Erzurum'da Atatürk Üniversitesi eğitim ve öğretime açılmıştır.[333]

DP döneminde Milli Eğitim Politikasının dikkat çekici bir özelliği Amerika ile gelişen ilişkilerin DP'nin Milli Eğitim politikasını ciddi ölçüde etkilemesidir. II. Dünya Savaşı sonrasında artan Sovyet tehdidi Türkiye'yi Amerika'ya yakınlaştırmaya başladı. Yaşanan bu yakınlaşma DP'nin büyük çabası sonucunda Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya üye olmasıyla doruğa ulaştı. Türkiye'nin NATO üyeliği sonrasında hemen her alanda artan Amerikan etkisi Milli Eğitim Bakanlığı'nda da yoğun olarak hissedildi. DP iktidarı döneminde ülke adeta Amerikalı Eğitim uzmanlarının akınına uğradı. Hemen her alanda çalışan bu uzmanlar hazırladıkları raporlarla Türk Eğitim Sisteminin Amerikan modeline göre geliştirilmesinde etkili oldular.[334]

DP döneminde Milli Eğitim Politikasında yaşanan en büyük değişme Milli Eğitim Bakanlığı'nın bütçesindeki artış oldu. DP'nin iktidara geldiği 1950 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın bütçesi 176.444.000 lira iken 1955 yılında Bakanlık bütçesi %211'lik bir

---

[332] Necdet Sakoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992, s.114.

[333] O. Sait Dikilitaş, *a.g.t.*. s.307.

[334] Emre Kılıç, *Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikası (1950–1960)*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Çalışması, Eskişehir, 2008, s.83. Eğitimle ilgili rapor hazırlayan yabancı uzmanların başında, Watson Dickerman, Kate Wofford, John Rufi, Roben J.Maaske, Ellsworth Tompkins Lester Beals gelmektedir.

artışla 372.358.000 liraya, 1960 yılında ise %263'lük bir artışla 981.200.000 liraya yükseldi.[335]

Eğitim faaliyetlerinde özellikle Demokrat Parti hükümetleri döneminde meydana gelen bu ilerlemeler ve okul sayısındaki artış, köylülerin kültür düzeylerini yükseltmiş, köyün dışa açılmasında da önemli bir rol oynamıştır. Kırsal alanda okuryazar oranının yükselmesine bağlı olarak köy dışına okumaya veya tarım dışında başka islerde çalışmaya giden kişilerin sayısı çoğalmakta, böylece eğitim düzeyindeki artış, köyden kente göçü hızlandırıcı bir faktör olmuştur. Bu hareketlenmeyi sadece köy okullarında meydana gelen artışa bağlamak yeterli değildir.[336] Çünkü özellikle 1950 yılından itibaren toplumun ekonomik kalkınmasını sağlamak ve gerekli işgücünü temin edebilmek için meslekî ve teknik eğitimi ön plâna çıkaran Demokrat Parti hükümetleri, parti programının 36 ve 37'nci maddelerinde bu konulara yer vermiştir.[337]

Bu döneme ilişkin en önemli eleştirilerden birisi olan, Demokrat Parti'nin Eğitimi laik çizgisinden uzaklaştırması hususu gerek bahsi geçen dönemde ve gerekse darbe ile dönemin sona erdirilmesi aşamasında çokça tartışılmıştır.

Demokrat Parti'nin laiklik anlayışı, parti programının 14. maddesinde açıklanmıştı. Bu maddeye göre laiklik, devletin siyaset alanında din ile hiçbir ilgisinin bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin de kanunların düzenlenmesi ve uygulanmasında etkili olmaması şeklinde ele alınmış ve laikliğin din düşmanlığı olmadığı vurgulanmıştı. Din özgürlüğünün diğer özgürlükler gibi insanlığın kutsal haklarından olduğu belirtilmişti. Programın 14. maddesindeki laiklik anlatımında devletin ve toplumun düzenini bozucu hiçbir ifade yer almamasına dikkat edildiği gözlemlenmektedir. Ancak, din ve vicdan özgürlüklerinin yerine getirilmesinden ne anlaşılması gerektiğine ilişkin net ifadelerin bulunmayışı laiklik kavramını nasıl değerlendirdiklerini de muğlâklaştırmış ve her türlü aşırı yorum ve değerlendirmeye açık hale getirmiştir. 14. maddenin üzerinde durduğu bir diğer husus ise din eğitimi ve din adamlarını yetiştirecek kurumların kurulması ve düzenlenmesi konusunda uzmanlar tarafından hazırlanmış ciddi bir programın zorunluluğudur.[338]

---

[335] Milli Eğitim Bakanlığı, *Cumhuriyet'in 50.Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz*, İstanbul, MEB Yayınları, 1973., s.LVI.

[336] O. Sait Dikilitaş, *a.g.t.,* s.306.

[337] Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları, 1952, s.669.

[338] Murat Eren, *Laiklik Açısından Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikaları***,** Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.58.

Partinin programına baktığımızda özellikle eğitim alanında laiklik ilkesi ile çelişebilecek herhangi bir içeriğe rastlanılmamakla birlikte, sonrasında yapılan zorlama yorumlar neticesinde, irticai faaliyetlere sebebiyet verebileceği düşünülen sonuçlar çıkarılmıştır.

Parti programında eğitim ile ilgili temel bazı maddeler şunlardır;

"Madde 33: Maarif sistemimizde, milli eğitim ve öğretim vahdeti prensibinin taraftarıyız."[339]

"Madde 34: Umumi ve mesleki eğitim ve öğretim yurt ihtiyaçlarını karşılayacak umumi bir plana göre tanzim edilmeli ve gelecek nesillerin yalnız ilim ve teknik bilgi ile değil, milli ve insani bütün manevi kıymetlerle de teçhizine çalışmalıdır."[340]

"Madde 35: İlköğretim, maarif sistemimizin temelini teşkil etmektedir. Bütün ilkokul öğretmenlerinin aynı ruhla ve aynı seviyede bilgiye sahip olmaları esasının göz önünde tutulmasını, bunlar arasında farklı zümrelerin teşekkülüne meydan verilmemesi bakımından, lüzumlu görmekteyiz."

"Madde 36: Orta tahsil kurumlarını gerek program ve talimatname, gerekse laboratuar ve kütüphane gibi öğretim vasıtaları bakımından, ıslah ve takviyeye muhtaç görmekteyiz. Yükseköğretime basamak olan liselerin, bu maksadı sağlayacak duruma getirilmesi lazımdır."

"Madde 37: Muhtelif derecelerdeki teknik öğretim kurullarını yurdun her tarafına yaymak yönündeki çalışmaları, eğitim ve öğretim cihazımızın ekonomik kalkınmamızda da vazife alması bakımından yerinde bulmaktayız. Bu çalışmaların iktisadi ihtiyaçlarımızla ayarlanmasını lüzumlu görüyoruz."

"Madde 38: Yükseköğretim meselesinde keyfiyete önem verilmesi lüzumuna kaniiyiz. Bütün yüksek öğretim kurullarımızın bu esasa göre takviyesini ve garptaki benzerleri seviyesine eriştirilmesini istiyoruz. Muhtelif ilim şubelerinde çalışmak üzere, üniversite içinde Araştırma Enstitüleri kurulmasını, memlekete ait araştırmalara önem verilmesini istiyoruz. Üniversiteler ilmi ve idari muhtariyete sahip olmalıdırlar."

"Madde 39: İlmin, tekniğin, güzel sanatların süratle gelişmesini sağlamak için bütün vasıta ve tedbirlere başvurmak, bu cümleden olarak ehliyet ve istidatları teşvik ederek, kütüphaneler, müzeler, tiyatrolar, konservatuarlar kurmak, Türk dilinin, milli bünyesine uygun olarak, süratle gelişmesi yolundaki çalışmalara yardım etmek, kısaca, yurdumuzda

---

[339] *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Ankara, Pulhan Matbaası, 1946, s.25. (buradan sonra D.P.T.P. olarak anılacaktır.)
[340] D.P.T.P., s.25.

milli ve insani kültür seviyesinin yükselmesini sağlayacak her faaliyeti desteklemek kanaatimizce, devletin başlıca vazifelerindendir. Ancak ilim ve sanatın ve her türlü fikir faaliyetlerinin, siyasi ve idari müdahalelerden uzak kalmasını, demokrasinin değişmez bir esası olarak kabul ediyoruz."

"Madde 40: Kabiliyeti ve kudreti müsait olduğu takdirde, bir ilkokul öğretmeninin, öğretim derecelerini tamamlayarak, Üniversite profesörlüğüne kadar yükselmesine kanuni imkân sağlanmalıdır."

"Madde 41: Doğu Bölgesi'nde, her derece ve şubede okulları ve nihayet Fakülte ve Enstitüleri ile bir kültür merkezi yaratmak lüzumuna inanıyoruz…"[341]

1.2.Demokrat Parti Dönemi Muhalefet Partilerinin Milli Eğitim Görüşleri

1.2.a. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Milli Eğitim Görüşleri

Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu döneme ilişkin Mili Eğitim Politikası, önceki dönemlerden çok büyük farklılıklar göstermemekle birlikte, 1923 tarihi ile başlayan Eğitimin Milli (Ulusal) nitelikte olması ilkesi etrafında şekillendirilmiştir. Bu doğrultuda, uygulamaların Laiklik ilkesi ile çelişmemesi uyarıları yapılmış, Cumhuriyet rejiminin esaslarından olan laikliğe en küçük ölçüde dahi zarar verecek her türlü noktadan uzak kalmak konusunda önceki dönemlerden gelen vurgulamalar devam etmiştir. Din eğitimi konusunda; ihtiyari olmak, okul binaları dışında kalarak her bakımdan hükümetin kontrolü altında bulunmak şartıyla, her türlü özel eğitimin bağlı olduğu kanun içinde Milli Eğitim Bakanlığı'ndan izin alınarak Türkçe harflerle ve özel din öğretiminin düzenlenmesinin hükümetin görevi olduğu belirtilmiştir.

Bu döneme ait CHP'nin Milli Eğitim Politikaları aslında 1948 parti kurultayında şekillenmiştir. Velilerin isteği doğrultusunda ilkokulların son iki sınıfında okul içinde ve ders zamanları dışında din dersleri verilmesi, hatta daha ileri gidilerek İstanbul, Ankara, İzmir, Seyhan, Diyarbakır, Erzurum il merkezlerinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olacak İmam Hatip kurslarının açılacağı[342] belirtilmiştir.

Atatürk sonrası döneme ilişkin yukarıda anlattığımız, İlkokullara verilen önem dâhilinde, sadece bu okullara atfedilen Milli eğitimin Amaçları prensibi, akabinde tüm eğitim

[341] D.P.T.P., s.26-27.
[342] Ulus, 22 Eylül 1948.

öğretim sistemi içerisinde kopukluğa sebebiyet verdiği ve diğer alanlarda yeteri kadar gelişme sağlanamadığı gerekçesiyle ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. 1950–1960 döneminde de İlkokullara verilen önemin bir göstergesi olarak, okul sayısında çok ciddi bir artışın olmamasına rağmen -1950'de 17.305 okul varken, 1960'da bu sayı 21.278'dir- öğrenci sayısında çok ciddi artış göze çarpmaktadır – 1950'de 1.577.002 olan öğrenci sayısı, 1960'da 2.841.444 olmuştur [343]-.

1.2.b.Millet Partisi'nin Milli Eğitim Görüşü

Millet Partisi, 20 Temmuz 1948'de kurulmuştu. Parti Genel Merkezi Yenişehir Ada kale Sokak 4 numarada idi. Parti'nin ilk il teşkilatı İzmir'de kurulmuştur. Parti'nin teşkilatlanmasını hızlandırmak ve olaylar karsısında izlenecek yolun tespit edilmesi için Millet Partisi Yürütme Kurulu Mareşal Çakmak'ın başkanlığında 25 Temmuz'da Ankara'da toplandı. Toplantıda Mustafa Kentli, İzmir ve Ege'de yaptığı temasları, Enis Akayken İstanbul ve çevresindeki temaslarını anlatmış, Kenan Öner de teşkilatlanma için yapılan çalışmaları özetlemişti. DP müfettişi iken bu partiden ayrılan Fuat Arna da 24 Temmuz'da MP'ye girmiştir. Millet Partisi Genel Yürütme Kurulu çalışmalarına 26 Temmuz'da da devam etmiş, Emekli General Şefik Çakmak ve Fuat Arna'nın da Genel Yürütme Kurulu'na alınması kabul edilmiş ve kurul üyeleri sekizden ona çıkmıştır. Ayrıca toplantıda partinin yaz çalışmaları görüşülerek Osman Bölükbaşı ve Fuat Arna'nın Anadolu'da, Mustafa Kentli'nin Ege, diğer kurul üyelerinin de Marmara, Trakya ve İstanbul'da teşkilatlanma çalışmalarını sürdürmeleri kararlaştırılmıştır. 31 Temmuz'da Ankara, Edirne ve Aydın MP il müteşebbis kurulları kurulmuştur. İstanbul MP il teşkilatını ise Kenan Öner 1 Ağustos'ta kurmuştur.[344]

Millet Partisi'nin kuruluş amaçları parti programında şu şekilde belirtilmiştir;

DP ile CHP'nin program olarak önemli bir farkları bulunmamaktadır. "Fakat MP bu iki partiden farklı bir özellik taşımaktadır. Düşünce ve hayat görüşü açısından diğer partilerden farklıdır. MP bu sebeple programının üstünlüğünü ilk planda kabul eder. Bu özellikler şunlardır:

1. MP devletçi bir parti değildir. Ilımlı liberalizmden yanadır. Ticaret, din, siyaset, sanayi ve ilim alanında geniş bir hürriyet taraftarıdır.

2. Parti cumhuriyet, adalet, milliyetçilik esaslarına bağlıdır.

---

[343] Devlet İstatistik Enstitüsü, *Milli Eğitim İstatistikleri , İlköğretim, 1953-1960,*, Yayın No:431, Ankara, 1963.

[344] Mithat Atabay, *Çok Partili Dönemde Bir Muhalefet Partisi: Millet Partisi*, 20 Temmuz 1948, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) , Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.111–116.

3. MP, devleti insanların toplum halinde mutlu ve barış içerisinde yaşaması için gerekli, uygar bir zorunluluk olarak görür. Devletin amacı, özgürlük ve güvenliği sağlamak, kişinin gelişmesine destek olmak, halkın çıkarları için çalışarak, adaleti temin etmektir. MP, toplum kadar, kişi çıkarlarının da korunmasından yanadır.

4. Parti demokrasi, adalet, inanç, ahlak, milli gelenek ve görenekler açısından farklı bir bakış açısına sahiptir.

5. Halk tarafından seçilmiş Millet Meclisi yanında bir Ayân Meclisi oluşturulması (Madde 35), Cumhurbaşkanının bir dönem için seçilmesi (Madde 37), Cumhurbaşkanının partiler dışında kalması ve bağımsız olması (Madde 40), hâkimlerin, tayin, nakil ve terfilerinin idari makam müdahalesinden korunmuş olarak kendi teşkilatları içerisinde çözülmesi (Madde 49), Mahkemelerde istisnalar hariç toplu hâkim sistemi olması (Madde 52), "Hava Hukuku" adıyla yeni bir hukuk oluşturulması (Madde 56), Basın suçlarında jüri usulünün uygulanması (Madde 59), Çocuk Mahkemelerinin kurulması ve bu mahkemelerde özellikle bayan hâkimlerin görevlendirilmesi (Madde 62), orduyu daima ön planda tutacak (Yüksek Müdafaa Meclisi) kurulması (Madde 67), asgari ücretten vergi alınmaması (Madde 81), eğitim ve öğretimin planlanması için (Milli Eğitim ve Öğretim Şurası) kurulması (Madde 89), Doğu ve Güney Bölgelerimizde üniversite açılması, üniversite bulunan yerlerde ise Üniversite Siteleri oluşturulması (Madde 101), işçiye grev hakkı verilmesi (Madde 121), şahsi ormanların kurulmasına önem verilmesi (Madde 132), bağımsız devlet denetleme teşkilatının kurulması, bürokrasiyle, rüşvet, iltimas ve karaborsacılıkla mücadele edilmesi, Yargıtay başkanlarının seçimle is basına getirilmesi ve seçimlerin Yargıtay dairelerinde hizmet gören bütün hâkimlerin katılımıyla yapılması, adli zabıtanın savcıların kontrolünde olması, bilim temeline dayanan bir maliye teşkilatının kurulması, döviz israfının önüne geçilmesi, uygar seviyenin yükseltilmesi, Millî Eğitim'de umumi bir planın hazırlanması ve uygulanması, milli ahlak ve terbiyenin okullarda öğretimi, özel girişim fikrinin terbiye ve öğretim kurumlarında verilmesi, araştırma enstitülerinin kurulması, bağımsız bilim akademilerinin oluşturulması, askerlikte ve hayatta okuma yazma bilmeyenlerin yetiştirilmesi, yabancı dil öğretimine değer verilmesi, ilkokulların beser sınıflı hale getirilmesi, şehit çocuklarına yardım edilmesi, bucaklarda sağlık tesislerinin kurulması, fuhuş, kumar, sefalet ve dilencilikle mücadele edilmesi, göçmenleri yerleştirme planlarının

yapılması ve uygulamaya konulması, ekonomide devletin planlayıcı rol üstlenmesi, köy ve köylünün kalkınmasının bir plan içine alınması amaçlanmaktadır."[345]

Parti programına göre MP, Milli Eğitim ve öğretim işlerini bütün faaliyetlerin temeli saymaktadır. Bütün öğretim ve eğitim işlerinin memleket ihtiyacını en iyi karşılayacak genel bir plana bağlanması gerekli görülmektedir.[346]

Millet Partisi programında; Cumhuriyetçilik, adalet, liberallik ülküsü ve milliyetçiliği kendine esas kabul etmiştir. Gayesini de milli iradeyi hâkim kılmak şeklinde belirtmiştir. Devrimciliği, tekâmülcülüğün başka bir kelime ile ifadesinden ibaret olarak görmüştür. Yine programında, din işlerinin cemaatlere bırakılmasını, dini müesseselere ve ananelere saygılı olduğunu, ilk ve orta öğretimlerde din derslerinin okutulması, devlet ve parti başkanlıklarının birbirinden ayrılmasını, çift meclisli bir parlamento oluşmasını ve Anayasa mahkemesinin kurulmasını partinin hedefleri arasında belirtmiştir.[347]

1.2.c. Türkiye Sosyalist Partisinin Milli Eğitim Görüşü

14 Mayıs 1946 tarihinde Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun başkanlığında kurulan Türkiye Sosyalist Partisi, ülkede kurulan ilk sosyalist partidir.

Türkiye Sosyalist Partisi ve sonrasında 2000'lere kadar kurulan Tüm sosyalist partilerde, eğitime yönelik bakış açıları ve planlamalar oldukça sığ kalmıştır. Particiliği, hegemonya'nın kırılması, sosyalist hareketler, işçi hareketleri, emperyalizm karşıtlığı, yerel örgütlenmeler vb. gibi ideolojik yaklaşımlarla örtüştüren Sosyalist Partiler, eğitim ve eğitimin milliliği konularında derin bakış açıları geliştirememişlerdir.

Türkiye Sosyalist Partisinin programında, "Vatandaşın kültür hürriyeti mutlaktır. İlk tahsil, herkes için parasız ve mecburidir. Devlet, elindeki bütün imkânlarla bu mecburiyeti yaygınlaştırır.[348] Üniversiteler ve ileride kurulacak akademi ve enstitüler de muhtariyete sahip olacaktır.[349] Burada da görüldüğü gibi, Demokrat Parti ve Millet Partisi ile karşılaştırıldığında oldukça yüzeysel bir eğitim programı içermektedir.

---

[345]Millet Partisi Programı, Ankara, Yeni Matbaa, 1948, s.32.
[346]E. Kılıç, *a.g.t.,* s.49.
[347]Adnan Ferruh Pancaroğlu, *Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu (1948–1977),* Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2006, s.80.
[348] T. Zafer Tunaya, *a.g.e.,* s.698.
[349] T. Zafer Tunaya, *a.g.e.,* s.699.

1.3. Milli Eğitim Şûraları

1.3.a. V. Milli Eğitim Şûrası

Demokrat Parti döneminde yapılan Milli Eğit"im şuralarından ilk'i 4–14 Şubat 1953 arası yapılan şûra'dır. Bu şûra'da İlköğretime ait çeşitli konular tartışılmış ve öneriler teklif metni haline getirilmiştir. Fakat Şûra önerileri ve kararlarında inceleme konumuz olan bu dönemdeki Yabancı, azınlık ve Türk özel okullarına yönelik herhangi bir gündem maddesi veya öneri söz konusu olmamıştır. Şûra'nın toplanması öncesinde 22.10.1952 tarihinde yayınlanan Talim Terbiye Kurulu kararı ile azınlık ve Yabancı okulların Türkçe ve Türkçe Kültür dersleri öğretim ve imtihan yönetmeliğinde yapılan bir değişiklik önem taşımakla birlikte, bu yönetmelik değişikliğine ait ayrıntılı bilgi çalışmamızın ileriki aşamalarında verilecektir. Araştırmamızın bu aşamasında, şura gündemini vererek devam ediyoruz;

1. Okul öncesi eğitim ve öğretiminin; anaokulları için hazırlanmış okul program ve yönetmeliğinin incelenmesi,

2. İlkokullarda sağlık konusu ile ilgili alınması gerekli tedbirlerin tespiti,

3. Özel eğitime muhtaç çocuklar için hazırlanmış olan raporun, yetiştirme yurtlarına ait yönetmeliklerin incelenmesi ve korunmaya muhtaç çocuklar hakkındaki kanunun gözden geçirilerek değişiklik gerektiren kısımlarının araştırılması,

4. İlköğretim kanunu tasarısının incelenmesi ve mecburi ilköğretimin planlanması,

5. İlkokul programının yeniden gözden geçirilmesi,

6. Yeni ilkokul yönetmeliği tasarısının incelenmesi,

7. İlkokullara öğretmen yetiştirilmesi, Öğretmen Okulları ile Köy Enstitüleri yeni öğretim programı ve meslekte olgunlaşma konularının incelenmesi,

8. İlkokul öğretmenlerini ilgilendiren diğer konular ve genel olarak ilköğretim sorunları hakkında Şûra Üyelerinin tekliflerinin incelenmesi.[350]

1.3.b. VI. Milli Eğitim Şûrası

Demokrat Parti İktidarı dönemindeki ikinci Milli Eğitim Şurası 18–23 Mart 1957 tarihlerinde yapılan şûra'dır. V. Milli Eğitim Şûrasında olduğu gibi, bu şûrada da Yabancı,

[350] MEB, *Beşinci Milli Eğitim Şurası, Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar*, İstanbul, MEB, 1954, s.60–85.

Azınlık ve Türk özel okulları hakkında bir gündem belirlenmemiştir. Bu Şûra'nın gündem maddeleri Mesleki ve Teknik Öğretim ile Halk Eğitimi mevzularıdır.[351]

1.4. 1950–1960 Arası Milli Eğitimde Yabancı Uzmanlar Dönemi ve Azınlık, Yabancı, Türk Özel Okullarına Yönelik Uygulamalar

Demokrat Parti; bir bölümü daha önce İttihat ve Terakki Fırkası ile Cumhuriyet Halk Partisi içinde siyasal eğitim görmüş, Batılılaşma yanlısı ve Atatürk'ün son Başbakanı Bayar ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Demokrat parti, Türk devrimine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmış bir parti değildir. Bu parti daha çok, siyasal ve ekonomik özgürlük isteyenlerle, yeni dünya koşullarının Liberalizm'e daha çok şans tanıdığına inanan bir bölüm aydının girişimiyle kurulmuştur.[352]

Elbette ki sadece bu aydınların girişimi, partileşmenin sağlanması ve gerçek anlamda Türkiye'de çok partili rejime geçişi ve halkın iktidarını tek başına açıklayamaz. Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana kitle iletişim araçlarının kullanımında ve okuma yazma oranında ciddi artışlar olmuş ve bunlar, toplumdaki bireylerin toplumsal, siyasal, ekonomik ihtiyaç ve özlemlerinin artması ve bunların fark edilmesi sonuçlarını doğurmuştur. Toplum içinde var olan sınıfların, devlet otoritesini sınırlandırmak ve kendi amaçları için devleti bir araç olarak kullanma çabalarının yanında, orta sınıf, ekonomik alanda serbestlik istiyordu. Köylüler, işçiler, bütün grupların faydası için kurulduğu halde sadece belirli bazı gruplara yaramış olan devletçilikten kurtulmak istiyorlardı.[353] Kırsal kesimdeki büyük toprak sahipleri ile eşrafın da yavaş yavaş gücünü hissettirmeye başladığı ve halk yığınlarını da peşinden sürüklediği görülmektedir. Bu değişim, aynı zamanda, Cumhuriyet döneminde gelişen ve güçlenen bir iktisadi sınıfın artık kendisi için öngörülen sınırlamaları aşmak istemesidir.[354]

Demokrat Parti, iktidarının ilk yıllarında kendisini bu göreve getiren bütün kesimlerin amaçlarına uygun düzenlemeler yapmaya çalışmış, bu noktadan olmak üzere, bir yandan merkezi bürokratik yapının tekelciliği ve halk üzerindeki baskıları azaltmaya çalışırken, öte

---

[351] VI. Milli Eğitim Şûrası ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Sait Dinç, *Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şûraları ve Alınan Kararların Uygulamaları (1923–1960),* Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999, s.1–20.

[352] Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946–1960),* Ankara, Phoenix Yayınevi, 2004, s.549.

[353] Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1967, s.119–120.

[354] Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s.107.

yandan basına ve özel girişime destek veren uygulamaların yanı sıra, dinci tutucu kesimleri ve işçileri memnun edecek yasalar çıkarmış ve bu konuda önemli adımlar atılmıştır.[355]

Eğitim hususunda, Demokrat parti en fazla önemi İlköğretime vermiştir. Bunun en önemli göstergesi, bu dönem boyunca düzenlenen 1953 ve 1957 Milli Eğitim Şura'larında ana gündem maddelerinin İlköğretim olması ve ülke genelinde bu anlamda atılım yaşanmasıdır. Bu hususta Celal Bayar şöyle der; "İlköğretim, maarif sistemimizin temelini teşkil eder. Bu itibarla üzerinde ehemmiyetle durulması lazım gelir. Herkesçe bilindiği gibi, aile ocağından sonra hayat ile temas, ilkokullarda başlar. Genç yavrularımızın, her şeyi benimseyen taze zekâlarıyla en iyiyi ve en doğruyu, milli ve insani bütün manevi kıymetlere istinat eden bir terbiye sistemi içinde burada bulmaları iktiza eder…"[356]

Bu dönemde, "Küçük Amerika" olma yolunda rüzgârı da arkasına alan Demokrat Parti, ülkedeki Amerikalılar başta olmak üzere Yabancı ve azınlık okullarını kontrol etmek yerine, kendi milli eğitimini Amerikalı Uzmanların görüşleri doğrultusunda şekillendirme düşüncesine sahip olmuştur. Bu durum aslında, Demokrat Parti'nin özellikle eğitim konusunda laiklik karşıtı eylemlerin odağı olduğu yolundaki suçlamalarla değerlendirildiğinde ironik bir uygulamalar bütünüdür denilebilir.

1.4.a. 1950–1960 Arası Milli Eğitimde Yabancı Uzmanlar Dönemi

İlkokullar konusunda hükümetin çağrısı neticesinde önce, Prof. Dr. Kate V. Wofford [357] Ekim 1952 ile Şubat 1952 arasında birçok bölgede incelemeler yapmış ve bunun sonucunda hükümete tespit ve önerilerde bulunmuştur. Tespitleri şunlardır;

— Program, bir köy öğretmeninin, beş sınıfa birden ders vermede başarılı eğitimini engelleyici konularla yüklüdür.

—Konuların pek çoğu normal öğrenen bir köy çocuğunun anlayamayacağı kavramları içermektedir.

— Köy okullarında öğrencileri sınıflara ayırarak yapılan gruplandırma doğru değildir.

---

[355] Mustafa Albayrak, *a.g.e.,* s.550.

[356] T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Devre 9, Cilt 2, s.4.

[357] Kate V. Wofford, 1946 yılından itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nde New York State Teachers College'da Eğitim Direktörlüğü yapmış, özellikle kırsal kesim eğitimi üzerinde uzmanlaşmış olan Wofford, bu konudaki etkili çalışmaları sebebiyle, 5 Ekim 1951'de Türkiye'deki İlkokullar ve öğretmen okulları alanında çalışmalar yapması için dönemim Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Türkiye'ye davet edilmiştir. Wofford'un Kırsal kesimdeki Amerikalı Öğretmenlerin Eğitimi ile ilgili eseri için bkz. Kate V. Wofford, *Education of Teachers For Rural America*, National Education Association of the United States, Washington, February 1946. Kaynaklarda Prof. Wofford ile ilgili başka herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Önerileri ise;

— Ders konuları yeniden gruplandırılmalıdır. Sosyal bilgiler 1. sınıftan 6. sınıfa kadar okutulmalıdır. Köy ilkokullarının süresi önce beş yıldan altı yıla daha sonrada sekiz yıla çıkarılmalıdır. Yazı dersi Türkçe dersini tamamlayıcı olarak ele alınmalı, fen ve tabiat bilgisi dersleri arasında gereken ilişki kurulmalıdır.

— Öğretim programında yer alan üniteler yeniden gözden geçirilerek, çocukların yaşı, gelişim düzeyleri ve çevre özellikleri dikkate alınarak bazı konular çıkartılmalı, bazıları da eklenmelidir.[358]

Eğitim konusunda özellikle İlköğretim alanına yoğunlaşmış olan Demokrat Parti'nin Atatürk ilkelerinin en temel devrimlerinden birisi olan Laiklik ile ilgili olan uygulaması, ilköğretim'de din dersinin zorunlu olması konusudur. Bu konu ile ilgili olarak, dönemin en etkili Milli Eğitim bakanı olan Tevfik İleri şöyle diyor;

"Vatandaş çocuğuna din dersi okutmak istiyor. Yani Müslümanlık terbiyesi edindirmek, bunun iptidai bilgilerini öğretmek istiyor. İki şık var Medeni Kanun ona bu hakkı verdiğine göre, ya diyeceksiniz ki; ben mekteplerime bunu sokmam, istediğin yerde din dersi verdir. O takdirde korkunç bir hadise vukua gelir. Mücadele etmeye mecbur olduğumuz mahalle mektebi, mollanın mektebi postu serer. Ama sen onu okutmayacaksın, o cahildir okumayacak, ben de okutmayacağım ama sen Kanunu Medeni, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu mucibince vicdan hürriyetine maliksin, dini terbiye ve bilgi vermek hakkına maliksin. Bu ne demektir. Bir yamaçtan öbür yamaca geçmeye maliksin ama arada köprü olmayınca da tabii geçilmez. Köprüyü geçme hakkına sahip oldun mu, köprüyü kurmak bir borçtur. Biz bunu yaptık köprüyü kurduk. Bunu yapmakla gericilik mücadelesinin ilk kazmasını vurmuş oluyoruz."[359]

Demokrat Parti döneminde, yine dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin ağzından, ilköğretime ait sayısal değişim ve gelişim şu şekilde ifade edilmektedir;

"1949- 1950 öğretim yılında ilkokulların öğrenci sayısı 581.090'ı kız, 995.912'si erkek olmak üzere 1.577.000 iken bu sayı kendi iktidarları döneminde 2.404.977'ye yükselmiştir. 1949–1950 ders yılında zorunlu öğrenim çağındaki 2.650.700 çocuğun %59'u okutulurken kendi iktidarları döneminde zorunlu öğrenim çağındaki 3.413.000 çocuktan %70'i okumaktadır. 1950 yılında öğretmenli okul sayısı 12.511 iken bu miktar 21.464'e, öğretmen sayısı 51.145'e yükselmiştir. Devlet bütçesinden ilköğretime ayrılan bütçe 108.602.907 lira iken, 1959 bütçesi ile verilen ödenek maaşlara

[358] Nurdan Kalaycı, *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Hükümet Programları ve Uygulamalar*, İstanbul, MEB Yayınları, 2004, s.60.
[359] Ömer Okutan, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul, MEB Yayınevi, 1983, s.423.

yapılan son zamlar hariç 327.589.707 lira olmuştur. 1950 yılından 1959 yılına kadar 214.900.000 lirası köy okullarının inşasına ve 12.800.000 lirası da ilkokul yaptıran derneklere olmak üzere devlet bütçesinden 227.700.000 lira ilkokul binalarının inşası için kullanılmıştır."[360]

Ortaöğretim konusunda Demokrat Parti hükümeti, ilköğretimdeki kadar cesur ve istekli davranmamıştır. Bu dönemde yine Amerikan Eğitim Sistemini örnek alma yolunda eğitim politikaları üreten Hükümet, ilköğretimdeki gibi, ortaöğretimde de Amerikalı uzmanların desteğini istemiş ve bu doğrultuda 3 Amerikalı uzman ülkede incelemeler yapmış, tespit ve önerilerini Bakanlığa sunmuştur.

Ortaöğretim alanında araştırma yapmak amacıyla 1951 yılında ülkemize gelen Amerikalı Eğitim Uzmanlarından birincisi Prof. Dr. John Rufi'dir.[361] Prof. Rufi, raporunda incelemelerini yaparken ve raporunu hazırlarken kendisine sürekli olarak "Demokratik bir cemiyet olan Türkiye Cumhuriyeti'nde gençlerin gelişim için en iyi yol hangisidir? "sorusunu sorduğunu belirtmektedir.[362] Prof. Rufi, Türkiye'nin bir Cumhuriyet olduğunu belirterek bu nedenle Türkiye'nin ortaöğretim okullarının açıkça demokratik bir cemiyetin orta öğrenim okulları olması gerektiğini söylemektedir. Prof. Rufi'ye göre birçok öğretmen ve okul müdürünün ortaöğretimde görev yapabilmek için yeterli hazırlığı ve bilgisi yoktur. Öğrencilerin ders yükü oldukça ağırdır. Öğrenciler aynı anda on iki on üç dersi takip etmek zorunda kalması nedeniyle derslere katılmaya vakit bulamamaktadır. Günlük programlar, öğrencilerin katılabilecekleri, zevk alabilecekleri mahiyette değildir. Türkiye'de ortaöğretimin en büyük eksiği demokratik ülkelerde kabul edilmiş olan her öğrencinin farklı bireysel karakterinin olduğunu göz ardı etmesidir. Öğrencilerin ortaokuldan itibaren gitmek istedikleri okulu seçme hakkının tanınması gerekmektedir. Prof. Rufi, ortaöğretim öğrencilerinin seçme hakkına sahip olması ve bu hakkı doğru kullanabilmesi için ortaöğretim kurumlarında güçlü ve etkin bir rehberlik sisteminin gerekli olduğunu belirmektedir. Güçlü bir rehberlik sistemiyle yapılacak testlerle öğrencinin güçlü ve zayıf yanlarının belirleneceğini belirten Prof. Rufi, böylece öğrencinin gelecekte yapmak istedikleri mesleği

---

[360]Tevfik İleri'nin İzmir Ege Üniversitesi'nde Söylediği Nutuk, s.8–9, Aktaran, İsmail Şahin*; Demokrat Parti Hükümetleri Dönemindeki Eğitim Kültür Politikaları (1950–1960),* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, s.70.

[361] Amerika Birleşik Devletleri Columbia Missouri Üniversitesinde Eğitim Profesörü olan John Rufi, uzmanlık alanı olan Ortaöğretim ve Üniversite alanlarında çalışmalar yapmak üzere Ekim 1951'de Dönemin Milli Eğitim Bakanlığınca Türkiye'ye davet edilmiştir. Yaptığı çalışmada, Türkiye'ye Amerika'dan örnekler vererek önerilerde bulunan Rufi, Ülkemizde bulunduğu dönemde başta Bakanlık olmak üzere ziyaret ettiği bölgelerde kendisine karşı gösterilen yakınlığı kitabında defaten övmüş ve mahcubiyetini dile getirmiştir. Yaklaşık 70 sayfadan oluşan bu incelemeyi, o dönemde hazırlayacak bir Türk uzmanın ülkemizde bulunamamış olması ise ayrı bir inceleme konusu olabilir. Araştırma sonucunda Prof. Rufi'ye ait kişisel ve akademik anlamda daha ayrıntılı bilgiye ulaşılamamıştır.

[362] John Rufi, *Türkiye'de Ortaöğretim Müşahedeler, Problemler ve Tavsiyeler*, Ankara, MEB Yayınları, 1953, s.1.

seçmede daha başarılı olacağını söylemektedir. Prof. Rufi, ortaöğretim kurumlarındaki en önemli eksikliklerden birsinin okullardaki kütüphanelerin olduğunu düşünmektedir. Prof. Rufi'ye göre, Türkiye'deki ortaöğretim kurumlarında bulunan kütüphaneler, oldukça eksik ve yetersizdir. Hâlbuki iyi donatılmış ve öğrencilerin düzenli olarak kullandığı bir kütüphane orta dereceli bir okulun ayrılmaz bir parçasıdır. Bu nedenle orta dereceli okullardaki kütüphanelerin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Prof. Rufi Türkiye'deki sınav sisteminin de yetersiz olduğunu, öğrencilerin bilgi düzeyini ölçmede yetersiz olduğunu belirterek yeni bir sınav sisteminin uygulanmasını istemektedir. Prof. Rufi'nin eleştirdiği sınav sistemi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından değerlendirmeye alındı ve 1955 yılında değiştirildi. Prof. Rufi, ortaöğretimde var olan personelin yetersiz olduğunu bu nedenle de ortaöğretimin ihtiyaç duyduğu öğretmen ve müdürlerin yetiştirilmesi için yeni bir programın hazırlanmasını önerdi.[363] Prof. Rufi'nin önerilerinin bir kısmı maddi imkânsızlık yüzünden bir kısmı da Bakanlığın yeterli önemi vermemesi yüzünden gerçekleştirilemedi.[364]

Prof.Rufi'nin 1952 yazında raporunu sunup, ülkeden ayrılmasından sonra, Ekim 1952'de Yine Amerika'dan Ellswort Tompkins adlı uzman geldi. Türkiye'de yaklaşık 4 ay kalan Tompkins Ankara, Bursa, Adana, İstanbul, Samsun, Sivas ve Konya'daki Orta dereceli okulları incelemiştir. Akabinde Bakanlığa inceleme raporlarını sunan Tompkins, Türkiye'yi Amerika ile kıyaslayarak özellikle şu noktalara dikkat çekmektedir; Amerika'da ortaöğretime kayıtlı öğrenci sayısının 6 milyona yakın olduğunu Türkiye'de ise ortaöğretime kayıtlı yaklaşık 91 bin öğrenci bulunduğunu belirtmektedir.[365] Ancak Türkiye ve Amerika'nın kayıtlı ortaöğretim öğrenci miktarının nüfusa oranları aynı olsaydı eğer Türkiye'de ortaöğretime kayıtlı öğrenci sayısının yaklaşık 1 milyon olacağını söylemektedir. Tompkins, yaptığı incelemelerde kişisel yetenek bakımından Türk öğretmenlerinin Amerikalı öğretmenlerden üstün ancak pedagojik eğitim açısından daha geri olduklarını belirtmektedir. Öğretmenlerin pedagojik olarak yetersiz olmalarını Tompkins Türkiye'deki öğretmen yetiştiren kaynakların çeşitli olmasına ve birçok üniversite mezunun öğretim yöntemlerini yeterince öğrenmeden öğretmen olarak atanmalarına bağlamaktadır. Tompkins, orta dereceli okullardaki öğretmenlerin öğrencilere karşı sert ve haşin bir tavır takındıklarını hâlbuki daha nazik ve hoşgörülü olabileceklerini söylemektedir. Tompkins'in raporunda yer alan tespitler ortaöğretimin içinde bulunduğu kararsızlık ve belirsizliği tüm çıplaklığıyla ortaya

[363] J. Rufi, *a.g.e.,* s.6-24.
[364] E. Kılıç, *a.g.t.,* s.108.
[365]Ellswort Tompkins, *Türkiye Cumhuriyeti Orta Dereceli Okullarda Organizasyon, İdare ve Teftiş*, İstanbul, MEB Yayınları, 1954, s.1–22.

koymaktadır. Ortaöğretimin amacının ne olması gerektiği DP dönemi boyunca tartışma konusu oldu. Ancak ortaokulların amacının ne olduğu sorusuna DP dönemi boyunca net bir cevap bulunamadı.[366]

DP döneminde ortaöğretim kademesinde en fazla değişiklik liselerde oldu. Liselerde yapılan çalışmalar sonunda liselerin öğretim süresinin önce 4 yıla çıkarıldı. Fakat kısa bir süre sonra tekrar 3 yıla indirildi. Liselerin 4 yıla çıkarılması kararı IV. Milli Eğitim Şûrası'nda alınmıştı. Ancak karar Tevfik İleri'nin bakanlığı sırasında 1952–1953 öğretim yılında uygulamaya konuldu. Liseler 4 yıla çıkarılınca lise müfredat programında da bazı değişiklikler yapıldı. 1952 yılında hazırlanan 4 yıllık lise müfredat programında edebiyat dersi, Türk dili ve edebiyatı; filozofi-sosyoloji dersi, felsefe dersi adını aldı. Programa sanat tarihi dersi, yetiştirme kursları ve seminer çalışmaları eklendi.[367] Yeni programda öğrenciler 4. sınıfta edebiyat ve fen kollarından birisini seçecekti. Yetiştirme kursları, derslerinden geri kalan öğrencileri hazırlamak, seminer derslerinde de uygun olan öğrencilere seçecekleri meslekler doğrultusunda bilgilendirilmeleri ve eğitilmeleri için kullanılacaktı.[368]

DP döneminde ilköğretim ve Ortaöğretimdeki ilerlemelere rağmen Ticaret Okulları'nda gerileme olmuştur. 1950–1951 öğretim yılında 23 ticaret ortaokulu vardı. Aynı öğretim döneminde 114 öğretmen görev yapmakta ve 2.027 öğrenci öğrenim görmekteydi. DP döneminde ticaret ortaokullarının sayısı bir azalarak 22'ye düştü. Ancak öğretmen ve öğrenci sayılarında istikrarlı bir artış gözlenmektedir. 1960–1961 öğretim yılında 22 okuldaki öğretmen sayısı %140'lık bir artışla 274'e yükseldi. Öğrenci sayısı ise %172'lik bir artışla 5.519'a yükseldi.[369]

1.4.b. Azınlık, Yabancı, Türk Özel Okullarına Yönelik Uygulamalar

Demokrat Parti Döneminde eğitim alanında göze çarpan en önemli gelişme yabancı dille eğitim yapan Kolejlerin açılması olmuştur. Cumhuriyet döneminde "Öğretim Birliği" yasasının (Tevhid-i Tedrisat Kanunu) çıkarılması ve medreselerin kapatılması ile bütün eğitim ve bilim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye'de yabancı dil öğretimi demek, bir batı dilinin (Almanca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca ve Latince) zorunlu, kimi okullarda ise bir ikincisinin seçmeli olarak öğretilmesi

---

[366] E. Kılıç, *a.g.t.,* s.109.
[367] MEB, *Ortaöğretim Programındaki Yönelmeler*, İstanbul, MEB Yayınları, 1972, s.124.
[368] MEB*, a.g.e.,* s.124.
[369] MEB, *Cumhuriyet'in 50.Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz*, İstanbul. MEB Yayınları, 1973, s.115.

demektir.[370] Toplumsal gelişmelerin, farklı nitelikte okulların açılmasını gündeme getirmesi ile genel liselere ek olarak Maarif Kolejleri kurulmuştur. Bu kolejlerin ilki, 1932 yılında İngilizce öğretime başlayan Yenişehir Lisesidir.[371] 1954–55 öğretim yılında ülkede artan yabancı dil bilen eleman gereksinimini karşılamak üzere, o güne kadar yabancı dilde öğretim yapan okullara birer seçenek olarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından aşağıda belirtilen gerekçe ile dört okul açılması kararlaştırılmıştır: "Memleketimizle dünya milletleri arasında günden güne artan kültürel ve ekonomik temaslar ve yurdumuzda büyük bir hızla gelişen iktisadi ve teknik çalışmalar için belli başlı dünya dillerini hakkıyla öğrenen, İlmi çalışmalardan daha geniş ölçüde faydalanmasını bilen gençlere şiddetle ihtiyaç hissedilmektedir".[372] Bu karar üzerine, 1955–56 yılında İstanbul, İzmir, Eskişehir, Diyarbakır, Konya ve Samsun'da İngilizce öğretim yapan "Maarif Koleji" adı altında okullar açılmıştır.

Maarif Bakanlığı Kolejlerinin yeterli toplumsal beğeniyi sağlamalarıyla; Milli Eğitim Bakanlığı'nın 9 Mart 1974 tarihli ve 11108 sayılı genelgeleriyle bu kolejler lise sayılmış ve 1 Aralık 1975 tarihli 11459 sayılı genelgeleriyle de Anadolu Lisesi adını almıştır.[373]

Demokrat Parti döneminde, Yabancı, Azınlık ve Türk Özel okulları, liberalleşmenin ve batıya daha fazla açılmanın da etkisiyle hem nitelik ve hem de özellikle ortaokul ve lise kademesinde nicelik açısından gelişme göstermiştir. İktidara gelme sürecinde, Demokrat Parti liderlerinden Adnan Menderes'in birazda siyasi beklentilerle özellikle Fener Rum Patrikhanesine yönelik sıcak mesajlar vermesi, azınlıkların eğitim kurumlarına yönelik, Milli Mücadele döneminde başlayan ve Milli şef döneminde de devam eden Eğitimin Millileştirilmesi sürecindeki sıkı kontrol mekanizmasının gevşetilmesine neden olmuştur.

Bu dönemde Fener Rum Patrikhanesi, ilk kez bir Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı tarafından ziyaret edilmektedir. Bu ziyarette Başbakan Adnan Menderes patrik Athenagoras'a "Bu ziyaret hepimizin birlikte yürüdüğümüz demokrasi prensipleri yolunda bir merhale teşkil etmektedir. Patriklik makamını sizin gibi yüksek ve mütekâmil bir şahsın

---

[370] Ömer Demircan, *Dünden Bugüne Türkiye'de Yabancı Dil,* İstanbul, Remzi Kitabevi, 1988, s.92.

[371] Ömer Demircan, *a.g.e.,* s.96-97.

[372] Bengül Çetintaş & Ayten Genç, *Eğitim Reformu Sonrası Anadolu Liselerinde Yabancı Dil Öğretimi*, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Ankara, Sayı 20, 2001, s.51–56, Ayrıca bkz. TBMM Tutanak Dergisi, 1955, Cilt 5, Esas No:1–125, Karar No:9

[373] AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1993, Cilt 2, 15.Baskı, s.234–235.

işgal etmesinden dolayı büyük bir memnunluk duymaktayız "[374] diyerek patrikhane ile olan ilişkilere ne kadar önem verdiğini belirtmiştir.

Bu tarz yakın ilişkilere dayanılarak, bu dönemin Rum Okulları açısından en önemli gelişmesi, Heybeliada Ruhban Okulu'nun Yüksek Okul statüsünü almasıdır. Bu statü, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 8 Aralık 1950 tarihindeki emri ile okulun dört sınıflı kısmının azınlık liseleri derecesine çıkarılması ve diğer üç sınıflı kısma bir sınıf ilave edilerek Teoloji ihtisas okulu olarak derecelendirilmesi ile sağlanmıştır. Ahmet Yaşar Akkaya tarafından hazırlanan "Demokrat Parti'nin Azınlık Politikası" adlı yüksek lisans çalışmasında, Rum okullarına yönelik olarak DP dönemi icraatlarında, Lozan Barış Antlaşmasının III. Kısım azınlıkların korunması bölümüne ait 3–45 maddelere dayanılarak yasal güvenceler ve düzenlemeler yapıldığı belirtilmekte [375] , fakat bunların ayrıntılı olarak neler olduğu konularında bilgi verilmemektedir. Bilinen odur ki, çalışmamızın önceki kısımlarında yer verdiğimiz üzere, 1950–1960 arası dönemde, gerek Milli Eğitim Şuralarında ve gerekse Özel Okullara yönelik Anayasal düzenlemeler konusunda DP Hükümeti tarafından herhangi bir girişimde bulunulmadığıdır. 1950- 1960 arası döneme bakıldığında, 1953 yılında 46 olan İlkokul sayısı 1955'te 47'ye çıkmış, 1956'da 45'e düşmüş ve dönem sonuna kadar bu sayıda kalmıştır. Yine bu dönemde Ortaokul sayısı, 1957'ye kadar 1 iken daha sonra 2'ye çıkmış, Lise sayısı ise 6 olarak sabit kalmıştır. 1971'de Milli Eğitim Bakanlığı'nın emriyle kapatılan Heybeliada Ruhban Okulu, Rum azınlığın tek ruhban yetiştiren okuluydu. Bu tarihten beri Rum cemaati ruhbanını Türkiye'de yetiştirememektedir. Aslında ruhban yetiştirememe sorunu, Heybeliada Ruhban Okulu üzerinden tartışılmakla birlikte, Türkiye'nin gayrimüslimlerinin genel sorunudur. Örneğin Ermenilerin ruhban okulu Tbrevank 1953'te faaliyet göstermeye başlamış, ancak 1968'de kapatılmıştır. Süryanilerin ise hiçbir zaman resmî bir okulları olmamıştır. Katolikler ve Protestanlar ise bu sorunu çok uzun zamandır, ruhban adaylarını yurtdışındaki üniversitelere göndererek çözmektedirler. Yahudi cemaatinin ise bilinen bir talebi yoktur.[376]

Rum Patrikhanesi'nin bu konudaki temel isteği, 1971'de kapatılmış olan Heybeliada Ruhban Okulu'nun eski statüsüyle aynen açılmasıdır. Bundan kastedilen statü, MEB'e bağlı "özel okul" statüsüdür. Okulun yönetimi Rum Patrikhanesi'nde, denetimi MEB'deydi. Kılık

---

[374] Elçin Macar, *Cumhuriyet Dönemi İstanbul Rum Patrikhanesi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s.193.

[375] Ahmet Yaşar Akkaya, *Demokrat Parti'nin Azınlık Politikası (1950–1960),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s.54.

[376] Elçin Macar-Mehmet Ali Gökaçtı, *Heybeliada Ruhban Okulu'nun Geleceği Üzerine Tartışmalar ve Öneriler*, İstanbul, TESEV Yayınları, Aralık 2005, s.8.

kıyafet sorunu yaşanacağı şeklindeki eleştirilere Rum Patrikhanesi, okulun açık olduğu dönemlerde de öğrencilerin MEB'e bağlı diğer okullardaki öğrenciler gibi giyindikleri; okulun kilisesinde yapılacak uygulamalarda ise, öğrencilerin arasında ruhani olan varsa onların cübbe giyebilecekleri diğerlerinin ise cübbe giymelerinin zaten kilise kuralları gereği mümkün olmadığı şeklinde yanıt vermektedir.[377] Elbette konunun sadece dini boyutları yoktur. Konunun siyasi içeriğe sahip olması ve zaman zaman Yunanistan ile mütekabiliyet mecrasına çekilmeye çalışılması ve bir nevi siyasi koz olarak kullanılması neticesinde, 1971'den buyana çözülemeyen bir hal almıştır.

Bu dönemde Ermeni Okullarına dönük çalışmalar, kısmi ve bölgesel çalışmaları içermekte olup, mevcut hükümetin Ermeni Okullarının işleyişlerini kolaylaştırıcı ve fiziki olanaklarını artırmaya dönük çalışmalar yaptığını görmekteyiz. Şöyle ki; 1895 yılında kurulan Taksim Esayan Ermeni Kız Lisesi'ne 1951 yılında DP iktidarı döneminde kalorifer tesisatı kurulmuş,[378] 1912 de kurulan Feriköy Ermeni Okuluna Orta kısım açabilme izninin Kasım 1952'de verilmesi,[379] 1903 yılında kurulan Pangaltı Anaratbığutyun Ermeni Okuluna 1956'da fiziki onarım uygulanması,[380] 1953–1954 öğretim yılında ilk defa eğitime başlayan Üsküdar Surp Haç Ermeni Lisesi'nin açılması gibi durumlar, DP iktidarı olan 1950–1960 arası dönemde Ermeni Kilisesi'nin ve Ermeni Okulları'nın devletle kaynaştığı, Lozan Antlaşmasındaki esaslara sadık kalan hükümetin uygulamaları neticesinde cemaat açısından sorunsuz bir on sene geçirdikleri söylenebilir. Bu dönem içerisinde, 1957'ye kadar 3 ortaokul ve 3 Lise'ye sahip olan Ermeniler, 1956'da 4 Ortaokul ve 4 Lise'ye, 1958'de de 5 Ortaokul ve 5 Lise'ye sahip olarak Okul sayılarını artırma imkânı bulmuşlardır. İlkokul sayısında ise bunun tersi bir durum söz konusu olup, 1953'te 24 olan okul sayıları, 1960'lara doğru 22'ye düşmüştür.

Yahudi cemaatine ait okullarda da 1950–1960 arası dönem oldukça olumlu ve rahat geçmiştir. DP iktidarı Yahudi azınlıklar ile olumlu ilişkiler kurmuş, Mayıs 1955'te çıkarılan Azınlık Okulları Türkçe ve Kültür Dersleri Öğretmenleri hakkında Kanun sayesinde Türk kültürünün sevdirilmesi amaçlanmıştır. 1950–1960 arası dönemde Musevilerin sahibi olduğu İlkokul sayısı 6 olup, dönem boyunca bu değişmemiştir. Aynı şekilde bu dönem boyunca, Yahudi cemaatine ait 1 Ortaokul ve 1 lise bulunmaktadır.[381] Yahudi cemaati, Eğitim

[377] Elçin Macar-Mehmet Ali Gökaçtı, *a.g.e.,* s.55.
[378] S. Büükkarcı, *Ermeni Okulları*, Konya, Yelken yayınlar, 2003, s.37.
[379] S. Büükkarcı, *a.g.e.,* s.37.
[380] S. Büükkarcı, *a.g.e.,* s.53-55.
[381] Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı İlköğretim ve Ortaöğretim 1953–1960 İstatistikleri Yayını

kurumları açısından, her dönemde, okul sayısını gereksiz yere arttırmak yerine, var olan okullarını nitelikleri konusunda geliştirmeyi tercih etmişlerdir.

Bu aşamada, 1950–1960 arası dönemde Azınlık ve Yabancı Okullar ile ilgili olarak çıkarılan tek kanun olan Azınlık Okulları Türkçe ve Kültür Dersleri Öğretmenleri hakkında Kanun'a bakmak gerekir. Kanunun gerekliliği hususunda Edirne Mebusu Cemal Köprülü şöyle demektedir;

"Azınlık Okullarında Türk Kültürünü yaymak gibi çok mühim bir vazife ifa eden Türkçe ve Türkçe Kültür dersleri öğretmenleri kıdem zammı, emeklilik gibi tabii ve zaruri haklardan mahrum bulunmakta, bu mesleğe girdikleri andan ayrıldıkları ana kadar aynı maaşı almakta ve herhangi bir barem derecesine tabi olmaksızın çalışmaktadırlar. Alelumum öğretmenlerimizin demokrasimizin gelişmesinde büyük hizmetler ifa etmeleri pek tabiidir; vazifeleri, resmi okullarda çalışan meslektaşlarının görmekte oldukları vazifelerden daha güç ve daha mesuliyetli olan azınlık okulları öğretmenlerinin ise azınlık vatandaşlarımıza Türkçemizi ve Türk Kültürünü sevdirerek benimsetmek gibi ayrıca mühim vazifeleri de vardır."[382]

Burada genel anlamda bir nevi tespit yapıldıktan sonra daha somut şeklini alan kanun tasarısı ile 224 öğretmen kadrosu tahsisinin olacağı belirtilerek,

"Bu kanunun neşri tarihinde azınlık okullarında çalışan ücretli öğretmenlerden, üniversite ve yüksek okullar mezunlarıyla bilfiil öğretmenlik yapabilecek umumi vasıfları haiz olanlar, öğretim derecelerine göre ilk ve orta öğretim kadrolarına asıl öğretmen olarak alınırlar, usul dairesinde başarısızlıkları tespit edilmiş olanlar da kadroya alınmazlar."[383] şeklinde bir geçici madde eklenmiştir. Bu kanunun çıkarılmasındaki temel amaç, azınlık okullarına verilen önemin yanı sıra elbette ki bu okullara devam eden öğrencilere Türk kültürünü ve Milli eğitimin temel esaslarını aşılamaktır.

[382] A. Yaşar Akkaya, *a.g.t.,* s.45.
[383] A. Yaşar Akkaya, *a.g.t.,* s.47.

1.5. 1950–1960 Arası Özel Azınlık, Yabancı ve Türk Özel Okullarına Ait İstatistikler

İLKOKULLAR											
Öğretim Yılı	Türk	Azınlık			Yabancı						
	Özel Türk İlkokulu	Ermeni ilkokulu	Musevi İlkokulu	Rum İlkokulu	Fransız İlkokulu	İtalyan İlkokulu	İran İlkokulu	İngiliz İlkokulu (orta okula bağlı)	Alman ilkokulu (liseye Bağlı)	Avusturya ilkokulları	Bulgar ilkokulları (orta okula bağlı)
1953–1954	24	24	6	46	3	5	1	1	1	1	0
1954–1955	26	23	6	46	3	5	1	1	0	1	1
1955–1956	27	23	6	47	3	4	1	1	1	1	1
1956–1957	28	22	6	45	3	4	1	1	1	1	1
1957–1958	34	23	6	45	3	4	1	1	1	1	1
1958–1959	42	22	6	45	3	4	1	1	1	0	1
1959–1960	48	22	6	45	3	3	1	1	1	1	1

Tablo: 1.5.1. 1953–1960 Arası Özel İlkokullar[384]

Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre, 1953–1960 arasında Özel Türk ilkokullarının sayısı tam iki katına çıkmış (24–48), azınlıklardan ise Ermeni ve Rum okul sayısında küçük azalmalar olmuştur. Yabancılara ait okullar hususunda, yeni okul açma yasağı olması sebebiyle artış beklenmemesi yanında, sadece İtalyanlara ait okul sayısında bir azalma görülmektedir.

[384] Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı İlköğretim ve Ortaöğretim 1953–1960 İstatistikleri Yayını

ORTAOKULLAR											
Öğretim Yılı	Türk	Azınlık			Yabancı						
	Özel Türk Ortaokulu	Ermeni Ortaokulu	Musevi Ortaokulu (Liseye Bağl)	Rum Ortaokulu	Fransız Ortaokulu	İtalyan Ortaokulu	Amerikan Ortaokulu	İngiliz Ortaokulu	Alman Ortaokulu (liseye Bağlı)	Avusturya Ortaokulu	Bulgar Ortaokulu
1953-1954	4	3	1	1	3	1	1	1	1	1	1
1954-1955	4	3	1	1	3	1	1	1	1	1	1
1955-1956	4	3	1	1	3	1	1	1	1	1	1
1956-1957	5	4	1	1	3	1	1	1	1	1	1
1957-1958	5	4	1	2	3	1	1	1	1	1	1
1958-1959	11	5	1	2	4	1	1	1	1	0	1
1959-1960	9	5	1	2	4	1	1	1	1	0	1

Tablo: 1.5.2. 1953–1960 Arası Özel Ortaokullar[385]

İstatistiğe göre, 1953–1960 arasında Özel Türk ortaokullarının sayısı iki katını aşmış (4–9) azınlık ve yabancı ortaokulları sayısında kayda değer bir değişim olmamıştır.

[385] Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı İlköğretim ve Ortaöğretim 1953–1960 İstatistikleri Yayını

LİSELER									
Öğretim Yılı	Türk	Azınlık			Yabancı				
	Özel Türk Lisesi	Ermeni Lisesi	Musevi Lisesi	Rum Lisesi	Fransız Lisesi	İtalyan Lisesi	Amerikan Lisesi	İngiliz Lisesi	Alman Lisesi
1953–1954	9	3	1	6	4	1	5	1	1
1954–1955	10	3	1	6	4	1	5	1	1
1955–1956	11	3	1	5	4	1	5	1	1
1956–1957	12	3	1	5	4	1	5	1	1
1957–1958	12	4	1	6	4	1	5	1	1
1958–1959	21	4	1	6	3	1	5	1	1
1959–1960	27	4	1	6	3	1	5	1	1

Tablo: 1.5.3. 1953–1960 Arası Özel Liseler[386]

İstatistiğe göre, 1953–1960 arasında Özel Türk liselerinin sayısı 3 kat artarken sayıları 9'dan 27'ye çıkmıştır. Azınlık ve yabancı liselerin sayısında ortaokullara benzer şekilde kayda değer bir değişim olmamıştır.

[386] Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı İlköğretim ve Ortaöğretim 1953–1960 İstatistikleri Yayını

Yıllar	Toplam		Türk		Azınlık		Yabancı	
	Öğrenci	Öğretmen	Öğrenci	Öğretmen	Öğrenci	Öğretmen	Öğrenci	Öğretmen
1950–1951	14.428	1.018	4.133	153	9.614	753	681	112
1951–1952	15.087	1.007	4.376	148	10.032	748	679	111
1952–1953	17.717	1.052	5.774	179	11.186	761	757	112
1953–1954	18.204	1.065	5.484	199	11.982	759	738	107
1954–1955	19.510	1.092	5.882	210	12.885	765	743	117
1955–1956	20.672	1.106	6.487	229	13.503	761	682	116
1956–1957	21.643	1.182	7.122	313	13.783	752	738	117
1957–1958	22.697	1.158	8.070	315	13.908	740	719	103
1958–1959	24.068	1.222	9.494	398	13.890	731	684	93
1959–1960	24.783	1.283	10.449	441	13.701	744	633	98
1960–1961	25.057	1.296	10.997	435	13.410	758	650	103

Tablo: 1.5.4. 1950- 1960 Arası Türkiye'de Türk, Azınlık, Yabancı İlkokullar Öğrenci ve Öğretmen sayısı [387]

[387] Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Milli Eğitim İlköğretim 1950–1960 İstatistikleri Yayını, Yayın No: 431, Ankara, 1951–1961., İstatistiğe ait yorumlama, takip eden 3 istatistikle birlikte araştırmanın ileriki sayfalarında yapılmıştır. (Sh.129)

Yıllar	Toplam		Türk		Azınlık		Yabancı	
	Öğrenci	Öğretmen	Öğrenci	Öğretmen	Öğrenci	Öğretmen	Öğrenci	Öğretmen
1950–1951	6.340	657	1.132	147	996	168	4.212	342
1951–1952	6.883	631	1.350	135	991	152	4.542	344
1952–1953	7.559	688	1.704	153	1.015	166	4.840	319
1953–1954	8.244	708	1.770	172	1.116	166	5.308	370
1954–1955	9.358	697	2.306	177	1.283	162	5.769	358
1955–1956	10.413	902	2.838	299	1.390	201	6.185	402
1956–1957	11.394	798	3.225	221	1.584	162	6.585	415
1957–1958	13.331	962	4.619	390	1.976	173	6.736	399
1958–1959	14.792	1.047	5.658	417	2.171	200	6.963	430
1959–1960	15.965	1.167	6.799	612	2.426	207	6.740	348
1960–1961	16.625	1.251	7.202	660	2.684	231	6.739	360

Tablo: 1.5.5. 1950- 1960 Arası Türkiye'de Türk, Azınlık, Yabancı Ortaokullar Öğrenci ve Öğretmen sayısı[388]

[388] Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Milli Eğitim Ortaöğretim 1950–1960 İstatistikleri Yayını, Yayın No: 437, Ankara, 1951–1961., İstatistiğe ait yorumlama, takip eden 2 istatistikle birlikte araştırmanın ileriki sayfalarında yapılmıştır. (Sh.129)

Yıllar	Toplam		Türk		Azınlık		Yabancı	
	Öğrenci	Öğretmen	Öğrenci	Öğretmen	Öğrenci	Öğretmen	Öğrenci	Öğretmen
1950–1951	3.147	530	1.144	197	386	111	1.617	222
1951–1952	3.362	552	1.275	172	408	151	1.679	229
1952–1953	3.787	618	1.576	207	464	172	1.747	239
1953–1954	3.853	596	1.412	190	538	174	1.903	232
1954–1955	4.055	701	1.484	222	559	191	2.012	288
1955–1956	4.201	651	1.577	233	539	150	2.085	268
1956–1957	4.442	686	1.885	261	587	177	1.970	248
1957–1958	4.725	723	1.937	257	652	169	2.136	297
1958–1959	5.660	874	2.584	381	743	167	2.333	326
1959–1960	6.932	995	3.593	473	792	167	2.547	355
1960–1961	8.109	1.125	4.516	598	890	165	2.703	362

Tablo: 1.5.6. 1950- 1960 Arası Türkiye'de Türk, Azınlık, Yabancı Liseler Öğrenci ve Öğretmen sayısı [389]

[389] Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Milli Eğitim Ortaöğretim 1950–1960 İstatistikleri Yayını, Yayın No: 437, Ankara, 1951–1961., İstatistiğe ait yorumlama, takip eden istatistikle birlikte araştırmanın ileriki sayfalarında yapılmıştır. (Sh.129)

Yıllar	Okul Sayısı	Öğrenci			Öğretmen		
		Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
1950–51	78,86	72,94	-	-	84,97	-	-
1951–52	81,51	76,11	-	-	86,49	-	-
1952–53	71,65	68,28	-	-	83,37	-	-
1953–54	77,52	70,80	67,71	74,39	81,31	72,04	83,61
1954–55	79,23	71,44	69,43	73,80	80,68	70,97	83,09
1955–56	78,63	71,56	68,61	73,81	79,66	70,93	81,91
1956–57	76,15	65,12	67,80	61,99	79,02	66,13	82,44
1957–58	76,09	67,91	65,99	70,15	76,60	66,54	79,42
1958–59	74,66	66,22	64,43	68,31	74,39	62,07	77,73
1959–60	74,17	63,68	61,67	66,09	72,72	63,39	75,51
1960–61	74,68	62,01	59,94	64,49	73,38	65,58	75,49

Tablo: 1.5.7. 1950- 1960 Arası İstanbul'daki Özel İlkokul, Öğrenci ve Öğretmen Sayılarının Türkiye İçindeki Oranları (%) [390]

1926–1927 yıllarında toplam, özel okul sayısı 205'tir. 1949–1950 yıllarında 121, 1959–1960 yıllarında ise 151 özel okul faaliyettedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren özel okul sayısında 1950 yılına kadar sürekli bir azalma görülürken 1950'den itibaren bu sayının yeniden artışa geçtiği görülmektedir. Bunun sebepleri özel okullar bahsinde ayrıca işlendiği gibi, 1950 öncesinde görülen azınlık ve yabancı okullarına yönelik kısıtlayıcı ve sıkı kontrole dayalı eğitim politikasının 1950–1960 arası dönemde gevşetilmesi, serbest girişime destek verilmesi ve okulların yabancı dile önem vermelerinin halk tarafından teveccühle

[390]Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, Milli Eğitim İlköğretim ve Ortaöğretim 1950–1960 İstatistikleri Yayını, Yayın No: 437, Ankara, 1963

karşılanması nedeniyle okul sayısında artış yaşanmıştır. Öğrenci sayısı da yukarıdaki rakamlara paraleldir. 1926–1927 yıllarında toplam öğrenci sayısı 1.863 iken bu rakam 1949–1950 yıllarında 978'e düşmekte ve 1959–1960 yıllarında ise bu sayı 1.283'e yükselmiştir.[391]

Özel İlkokullar içinde özel Türk İlkokullarının oranı 1930–31 döneminde ülke genelinde % 14.47 iken, 1954–55 döneminde % 20 'ye çıkmıştır. 1930–31 döneminde ülke genelinde 117 özel azınlık okulu bulunurken, bu miktar azalarak 1960–61 döneminde 88'e düşmüştür. Türkiye genelindeki özel yabancı ilkokullarının, ilk yıllar hariç yaklaşık % 75'i İstanbul'da bulunmaktadır. Burada en dikkat çekici istatistik, 1931'de Özel okullara giden yabancı öğrenci sayısı 10.316 iken bu sayı 1955'te 680'e düşmüştür. Benzer şekilde, azınlık okullarında da öğrenci sayısında düşme meydana gelmişse de bu düşüş Yabancı okullarına göre daha az olmuştur. 1950–1960 arası dönem, Türk özel okulları ve bu okullardaki öğrenci sayısı açısından oldukça parlak bir dönemdir. Şöyle ki; dönemin başında 4.133 olan özel İlkokullardaki öğrenci sayısı 10.997'ye, 1.132 olan Ortaokul öğrenci sayısı 7.202'ye, 1.144 olan Lise öğrencisi sayısı ise 4.516'ya yükselmiştir.

Demokrat Parti döneminde Azınlık okulları gerek iyi eğitim, gerek yabancı dili mutlak öğretmesi bakımından o yıllarda çok tercih edilen okullar arasında, ön sıralarda yer almışlardır. Hatta bu okullara kayıt yaptırabilmek için iltimas yapıldığı da bilinmekte ve bu iltimas konusuna, gazete haberlerinde yer verilmiştir. Bir gazete haberinde bu durum "Kayıt için mühim yerlerden telefon edildiği, azınlıkların dinî cemaatlerinden mektup getirenlerin, sefaretlerden tavsiye edilenlerin bu okullara kabul edildiği" şeklinde ifade edilerek bilgi verilmiştir.[392] Öte yandan "Azınlık okullarında bayrak törenlerine, saygı gösterilmediği"[393] de ayrıca o günlerin gazete haberleri arasındadır.[394]

1.6. Yabancı, Azınlık ve Türk Özel Okullarının Türk Eğitim Sistemine Ekonomik ve Sosyal Katkıları

Milli Mücadele dönemi sonrasında, 1924 yılındaki Eğitim ve Öğretimin birleştirilmesine dönük kanunun yayınlanması ile başlayıp 1960 yılı sonlarına kadar geçen dönemde, Türkiye'de Yabancı, Azınlık ve Türk özel Okullarına yönelik kanuni açıdan dikkat çekici herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. İnceleme konumuz olan Demokrat Parti

---

[391] *Milli Eğitimde 50 Yıl (1923–1973*), Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü, 1973, s.32.
[392] Cumhuriyet,17 Temmuz 1954.
[393] Cumhuriyet, 25 Nisan 1960
[394] O. Sait Dikilitaş, a.g.t., s.331.

döneminde de bu konunun ihmal edildiği ve bunun sonucu olarak kontrolsüz ve plansız işleyiş devam etmiştir. Ciddi anlamda Özel Öğretim kurumlarına yönelik düzenlemeler, 1961 anayasası ile başlamış, Milli Eğitim Şura'larında alınan kararlar ve bunların sonucu olarak 8 Haziran 1965 tarihinde çıkarılan Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile uzun yıllar boyunca sürecek olan yeniden yapılanma ve kontrol mekanizması devreye sokulmuştur.

Özel Türk, Azınlık ve Yabancı okulların Türkiye coğrafyasında yayılma durumlarına bakıldığında ilginç bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Türk girişimcilerin veya tüzel kişiliklerin açmış olduğu özel okullar, genellikle büyük şehirlerde yer alırken -ki 1953 yılında 18 ilkokul ve 9 lise varken, 1960 yılında bu sayı 32 ilkokul, 27 liseye çıkmıştır- , yabancı ve azınlıklara ait okullar – toplamda 1953 yılında 89 ilkokul, 22 lise varken 1960'da bu sayı 84 ilkokul, 22 lise şeklindedir - Ülkenin neredeyse tamamında faaliyet göstermektedirler. Kuruluş gayeleri dikkate alındığında, özellikle doğu, güney ve güneydoğu illerinde Azınlık ve yabancı okulların yoğunlaşmış olması manidardır. Çünkü eğitim faaliyetine sadece ticari bir faaliyet gözüyle bakmayan ve özelinde yerel halk üzerinde misyonerlik amacı ve haricen kendi vatandaşlarının temel eğitim ihtiyaçlarını kendi kültür ve dil standartlarında öğretebilme gayeleri taşıyan yabancı ve azınlık eğitim kurumları, faaliyet alanı olarak ülkenin tamamını seçmişlerdir. Cumhuriyet öncesinde uzun yıllar boyunca, ruhsatsız olarak çalışan veya tek bir ruhsatla onlarca okul açabilen Azınlıklar ve yabancılara uygulanan kolaylıklar, aynı şekilde Türk girişimcilere uygulanmamış ve hatta 1965 yılına gelindiğinde dahi özel okul hizmetinin kar sağlama amacıyla yapılamayacağı hükmü korunarak, kişilerden devlet görevlisi gibi hizmet etmeleri beklenmiştir.[395]

Bu durumu tek taraflı düşünmemek gerekir. Yani, özel okulculuğun Türkiye'de diğer devletler ile kıyaslandığında yeteri kadar gelişememesini sadece devletin yetersizliği ile açıklamak mümkün değildir. Çünkü 1950'li yıllardan başlayarak sermayenin liberalleşmesi ve her ne kadar okul hizmetinin sadece kâr sağlama amacıyla yapılamayacağı, kanunen zorunlu tutulmuşsa da, kâr gayesiyle hareket eden özel okullar, sadece sermayenin fazla olduğu yerlerde yoğunlaşmışlar ve sürekli devletten vergi açısından istisnalar ve yatırım teşvikleri talep etmişlerdir. Devlet ise, bölgesel uygulamalarda bu tarz bir ayrışmaya

[395] Özel okulların is ve isleyişlerini düzenleyen 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununda; özel okullar, faaliyetlerini sadece kazanç sağlamak için düzenleyemezler. Ancak, Türk Milli Eğitiminin amaçları doğrultusunda eğitimin kalitesini yükseltmek, gelişmelerine fırsat ve imkân verecek yatırımlar ve hizmetler yapmak üzere gelir sağlayabilecekleri hükmü ile özel okulların kar amacıyla çalışmasını yasaklamıştır.

gidemeyeceği için, sürekli özel okullar sorunu, çözülemeyen ve böylelikle gelişme gösteremeyen bir hal almıştır.

Özel okulların Türk eğitim sistemine ekonomik katkılarının değerlendirildiği tezinde Yüksel Çelik, konuyu Osmanlı'dan itibaren kimlikler ve dönemsel gelişmeler ve Okulların aidiyetleri noktasında ele almış, Türkiye'deki özel okulculuğu yabancı ülkelerle mukayese etmiş ve finansal analizler vermiştir. Bu tarz çalışmaların neredeyse tamamında görülen eksiklik, 1950–1960 arası dönemi sanki eğitim ve kültür açısından yaşanmamış sayarak, sadece döneme siyasal açıdan bakılması, gerek bu dönemde var olan okulların istatistikî bilgilerinin ve gerekse devlete ödenen vergilerin, yani gerçek anlamda ekonomik katkılarının ortaya çıkarılamamış olmasıdır.

Özel okulculuk tarihinin azınlıklar ve yabancılar açısından geçmişinin bir asrı aşması ve Türkler açısından da gerçek anlamda eğitim işletmeciliği açısından yarım asrı geçmesine rağmen, bütün istatistikî bilgiler ve tarihsel geçmiş, 1965 Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile başlatılıp günümüze dek genişletilmektedir.

1.7. Yabancı, Azınlık Okulları Arasındaki Farklar ve Yabancıların Türk Öğretim Kurumlarına Giriş Hakkı

Bu noktada, sadece Türkiye'de değil, dünyanın dört bir yanında temelde Misyonerlik amaçlı, özelde ise kendi cemaat veya millet mensuplarına öz kültürlerini ve temel eğitimlerini vermek amaçlı kurulan yabancı ve azınlık okulları arasındaki farkları belirtmekte yarar vardır.

Azınlık okulları, kuruluş tarihi bakımından yabancı okullara göre yaklaşık 400 sene öncesine dayanır. İlk azınlık okulları 1454 yılından itibaren kurulmaya başlarken, yabancı okullar 1824 yılından sonra açılmıştır. Azınlık okulları için teolojik bilgiler daha öncelikli olması sebebiyle, başlangıçta kutsal kitaplara dayalı bir öğreti izlenmiştir. Yabancı okullarında ise Laik öğreti ön planda olduğundan, matbaanın topraklarımıza gelmesiyle açılmaları hız kazanmıştır.

Açıldıkları bölgeler açısından karşılaştırıldıklarında, yabancı okulların daha çok siyasi ve etnik huzursuzluğun bulunduğu bölgeleri tercih ettikleri görülür. Azınlık okulları sayısal olarak daha fazla açılmıştır. Ancak, yabancı okullarının sayısı daha az olduğu halde, öğrenci sayısı daha fazla olmuştur. Ayrıca azınlık okulları yalnızca kendi toplumlarının çocuklarını

eğitmeyi ön plana almışlardır. Yabancı okulları ise dünyanın her tarafından gelen, her öğrenciyi kabul etmişlerdir. Bu durum özellikle Milli Mücadele dönemi sonrasında, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte büyük bir sorun olarak karşımıza çıkar. Bünyelerine kabul ettikleri Türk öğrencileri, misyonerlik faaliyetleri sonucu dinlerini değiştirmeye kadar giden sürece tabi tutmuşlar, bu ise hükümetlerin ciddi tepkisiyle karşılaşmıştır.

Diğer bir farklılık, azınlık okullarının, kendi toplumlarının ruhani meclisleri veya onlar adına şahıslar tarafından yönetilmesine karşılık, yabancı okullarını, yabancı ülkelerden gelen yetişmiş misyonerlerin yönetmiş olmasıdır. Bu misyonerler, elçiliklerinden aldıkları görevlendirme yazıları ile bütün Anadolu'yu dolaşmış ve buralarda misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Yabancı devletler bu konuda kendi aralarında ciddi işbirliği oluşturmuşlar, gerektiğinde kendi ülkesinden yetki belgesi almakta zorlanan fakat aynı kiliseye bağlı olan devletten bu yazıları alabilmişlerdir.

Azınlık okullarının mali kaynaklarını kendi toplumları karşılamıştır. Bazen de, yabancı devletlerden ve hatta Osmanlı yönetiminden yardımlar almışlardır. Yabancı okulların maddi kaynaklarını ise, yabancı devletler veya bu devletlerin desteği ile kurulan bazı misyoner kuruluşlar karşılamıştır.[396] Cumhuriyet'in ilanı sonrasında devlet kontrolüne giren bu okullar, sayısal olarak çok fazla büyüme imkânı bulamasalar da, niteliklerini artırma konusunda devletten fazlasıyla yardım görmüşlerdir. 1950–1960 arasında Demokrat Parti iktidarı, birazda içeride siyasi kaygılarla, dışarıda ise Yabancı devletlere sempatik görünme gayesiyle, azınlık ve yabancı okullara gösterdiği yakınlığı ne yazık ki Türk okullarına yeteri kadar göstermemiştir.

Yabancı öğrencilerin Türkiye'deki eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesine dair hususlar, gerçek anlamda 1965'ten sonra kabul edilen kanun ve yönetmeliklerle daha net bir hale gelmiştir. Yabancıların Türk öğretim kurumlarından yararlanmaları kural olarak serbesttir. Yabancıların haklarının sınırlandırılmasında temel ilke milletlerarası hukuka uygun ve kanunla sınırlamadır. Yabancıların Türk öğretim kurumlarından yararlanmalarında kural, onlara farklı muamele yapılmaması, istisnalar ise bazı yasaklama ya da sınırlamaların getirilmesidir. Bu konu ile ilgili olarak, Milli Eğitim Temel Kanunu, İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Özel Öğretim Kurumları Kanunu, Yüksek Öğretim Kanunu, Polis Yüksek Öğretim Kanunu, Harp Akademileri Kanunu, Gülhane Askeri Tıp Akademisi Kanunu, Sağlık Okulları

[396] H. Ertuğrul, *a.g.e.,* s.218-219.

Yönetmeliği ve Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun, yabancıların Türk eğitim kurumlarına girişleri ile ilgili belirleyici maddeler içerir.[397]

1973 yılında yayımlanan Milli Eğitim Temel Kanununa göre "Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz" cümlesindeki "herkese" kelimesi ile Türk, yabancı ve azınlık ayrımı yapılmaksızın eğitim alabilme özgürlüğü ifade edilmiştir. 1965 tarihli Özel öğretim kurumları kanununa göre ise, bir özel okula alınabilecek yabancı uyruklu öğrencilerin sayısı, o okulda okuyan Türk vatandaşı öğrencilerin yüzde yirmisini aşmamak kaydıyla, Milli Eğitim Bakanlığınca belirlenir. Burada sadece bir nicelik sınırlaması getirilerek yabancıların belirli bir kontenjan dâhilinde bile olsa Türklere ait özel okullara devam edebileceği, fakat aynı kanuna göre Türk öğrencilerin yabancılara ait Milletler arası okullarla devam etmelerinin mümkün olmadığı belirtilmiştir. Devamında, "azınlık okullarında yalnızca Türk vatandaşları okuyabilirler" denilerek, azınlık okullarından yabancıların yararlanabilme olanağı ortadan kaldırılmıştır.[398] Burada eleştirilmesi gereken husus şudur; 1965 sonrasında ülkemizde var olan Türklere ait özel okullar değişik sebeplerden ötürü okul kontenjanlarının ancak % 40'ı ile eğitime devam etmektedirler. Devletin eğitim yükünü hafifletici bir görevi de olan özel okulların, bu kadar düşük oranda öğrenci kontenjanları ile eğitime devam ederken, yabancıların bu kurumlardan yararlanmalarına yönelik kontenjan sınırlaması getirmek ülke menfaatiyle çelişir gözükmektedir. Türklere ait okulların "önce memleket ihtiyaçlarına cevap verme görevleri" bağlamında getirilen bu sınırlamanın, mevcut devam eden öğrenci kontenjan oranları dikkate alınarak yeniden değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir.

Yabancıların Türkiye'deki Yüksek öğretim kurumlarına girişlerindeki şartları belirleyen kanun düzenlenerek 1983 yılında kabul edilmiştir.[399] Bu kanuna göre, yabancılar, yabancı uyruklu öğrenciler için açılan sınavlarda başarılı olduktan sonra bu öğretim kurumlarında öğrenim görebilirler. Buna karşılık, özel öğretim kurumları kanununa göre, yabancıların özel öğretim kurumları açabilecekleri ama bu okulların yüksek öğretim kurumu olamayacağı belirtilmiştir (ÖÖKK m.5).[400]

---

[397] Nimet Özbek, *Türkiye'deki Yabancıların Öğrenim ve Öğretim Özgürlüğü*, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 2000, s.39–50.
[398] Nimet Özbek, *a.g.e.*, s.44-45.
[399] Resmi Gazete, 19.10.1983, sayı: 18196.
[400] Resmi Gazete, Tarih 18.06.1965, Sayı, 12026.

Yabancıların Polis Okullarına devamları ile ilgili Polis Yüksek Öğretim Kanunu 2001 yılında yayımlanmış, bu kanun gereğince, ilgili devletlerce yapılacak ikili anlaşmalara bağlı olarak yabancı uyruklu öğrencilerin akademiye kabul edilmeleri İçişleri Bakanının onayına bırakılmıştır. Kabul edilmelerinin akabinde, yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim ve öğretimi izleyebilmeleri amacıyla, Türkçe dil yeteneklerinin ölçülmesinden sonra eğitime başlatılabilecekleri belirtilmiş ve bu öğrencilerin diğer Türk öğrencilerin uymak zorunda oldukları kuralların tümüne aynı şekilde uymak zorunda oldukları ifade edilmiştir.[401]

Görüldüğü üzere, bazı kısıtlamalar getirilmiş olsa bile, yabancıların Türkiye'de eğitim alabilmelerinin önünde ciddi bir engel yoktur. 1965'te çıkarılan Özel Öğretim Kurumları Kanununa göre yabancıların öğretim kurumları açmaları mahzurlu görülmüş ve yasaklanmış ise de, 1985'te yapılan değişiklikle, "Yabancı Sermayenin Türkiye'ye çekilmesi" amacı güdülerek ve isimlerinin "Yabancı" değil, "Milletler arası" olması ve yalnızca yabancı uyruklu öğrencilerin devam edebileceği okulların kurulabileceği karara bağlanmıştır. Bu okullar sadece ilköğretim okulu mahiyetinde olup, yüksek öğretim kurumu olamazlar.

Günümüzde yeni azınlık okulları açılması ile ilgili herhangi bir sınırlama mevcut olmayıp, Lozan Antlaşmasının azınlıklarla ilgili kısmına atfedilen yönetmelikler ile mevcut durum belirlenmiştir. Bu okullarda yalnızca Müslüman olmayan azınlıklara ait Türk çocukları okuyabilmekte, yabancıların ise bu okullarda eğitim görmeleri yasaktır.

[401] Resmi Gazete, Tarih 09.05.2001, Sayı, 24397, Madde 15.

SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye'deki azınlık, yabancı ve Türk özel okullarının tarihi süreç içerisindeki gelişim ve değişimleri temelinde 1950–1960 arası faaliyetleri, sayısal verileri ve Türk eğitim sistemine katkıları değerlendirilmiştir.

Eğitim, devletler ve milletler açısından vazgeçilmez bir unsur olup, eğitim kurumları da devletlerin gelişebilmesi ve toplumların şekillendirilmesi yolunda en can alıcı öneme sahip kuruluşlardır. O derece önemlidir ki, devletler ideolojik, siyasal, kültürel ve hatta ekonomik gelişme ve yayılma idealleri açısından bu kurumların sadece kendi topraklarında faaliyet göstermelerini değil, aynı zamanda başka devletlerin topraklarında da faaliyet göstermelerini temel gaye edinmişlerdir.

Türkiye'de özel okulculuk Ermeni-Yahudi ve Rumların oluşturduğu azınlıklar ve yabancılar tarafından başlatılmış, sonrasında Türk müteşebbisler ve dernekler tarafından örnek alınarak geliştirilmiştir.

Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında, yabancı ve azınlıklara ait okulların tamamı olmasa bile büyük bir kısmında zararlı faaliyetler gözlendiğinden, özel okullara karşı bazı tedbirler alınmıştır. 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile başlayan düzenlemeler-ki öncesinde herhangi bir kanuni düzenleme olmadığı için bu okullar gelişigüzel faaliyetlerde bulunmuşlardır- 1915 tarihli Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi ile devam etmiş, Milli Mücadele dönemi sonrasında bağımsızlığın kazanılması ile birlikte Lozan Antlaşmasında bu konu daha da netleştirilmiştir. 3 Mart 1924'te çıkarılan Öğretim Birliği Yasası ile Azınlık, Yabancı ve Türklere ait tüm eğitim işleri Eğitim Bakanlığı bünyesinde toplanmış ve 1924'ten itibaren azınlık ve yabancı okullarda dinî propaganda yasaklanarak tüm okullar devletin gözetim ve denetimi altına alınmıştır. 1926 sonrasında ise devletin resmi politikası olan "Eğitimin Millileştirilmesi" kapsamında hem azınlık ve hem de yabancılara ait okulların açılması zorlaştırılmış ayrıca var olan mevcut okullar sıkı denetim altına alınmıştır.

Cumhuriyet'in ilanı sonrasında her alanda Batılılaşma rüzgârına kapılan Türkiye, çok kısa bir geçiş dönemi içerisinde bir anlamda özellikle büyük şehirlerde Avrupai hayat tarzına ve kültürüne uyum sağlama konusunda bocalama yaşamıştır. Bu durum kendisini eğitim alanında da göstermiş, özellikle yabancıların okullarına büyük sempati gösterilmiştir. Öyle ki, bu okullara çocuklarını kayıt ettirmek isteyen Türkler, araya hatırlı kişileri koyma zorunluluğu dahi hissetmişlerdir. Elbette ki bu yönelişin ve Yabancı hayranlığının sınırlandırılabilmesinin yolu sadece bu okullara yasak getirerek olamayacağı için, Mustafa

Kemalin destek ve yönlendirmeleri ile 1928'de ismi daha sonrasında Türk Eğitim Derneği (TED) olacak olan Türk Maarif Cemiyeti kurulmuştur. Bu tarihten öncede Türkiye'de Türkler tarafından kurulmuş olan Darüşşafaka, Feyziye Mektepleri ve Terakki Okulları başta olmak üzere sayıları 30'u bulan özel okullar olsa da, Türk Maarif Cemiyetine bağlı okullar, devlet destekli olmaları sebebiyle ilktir. Bu derneğin ilk Genel Başkanı dönemin Başbakanı İsmet İnönü olup bu derneğin bugün değişik illerde 22 koleji bulunmaktadır.

1950'li yıllara kadar, devlet tarafından alınan tedbirler ve sıkı kontroller sonucunda azınlık ve yabancılara ait özel okul sayısı azalmıştır. Buna rağmen ne yazık ki bu tarihe kadar Devletçilik ilkesinin müsaade ettiği ölçüde sağlanan kolaylıklara rağmen Türk müteşebbis ve tüzel kişilikler özel okul açma konusunda kendilerinden beklenen yeterli başarıyı sağlayamamışlardır. Türk müteşebbislerin çekingen davranmalarının sebepleri arasında, ülkenin ekonomik durumunun belirsizliği ve uzun yıllardır süregelen eğitimden para kazanma düşüncesinin "ayıp" kabul edilmesidir. Türklere ait özel okul sayısında ciddi bir artış olmamasına rağmen, azınlık ve yabancılara ait okulların sayısında meydana gelen azalma sebebiyle, Türkler ile azınlıklara ve yabancılara ait okul sayısında Türkler lehine değişim yaşanmıştır.

1950–1960 arası dönem Türk özel okulları açısından azınlık ve yabancılar ile karşılaştırıldığında, başarılı bir dönem denilebilir. Bu dönemde, azınlık ve yabancılara ait İlkokul sayısında ciddi bir artış ve eksilme meydana gelmezken, Türk ilkokulları sayısı iki katını aşmış (1950'de 22 iken, 1960'da 51'e yükselmiştir), bu dönemde özel Türk ilkokuluna giden öğrenci sayısı, 4.100'den 11.000'e yükselmiştir. Ortaokullar konusunda da durum buna yakındır. Türklere ait okul sayısı iki katına çıkarken, bu okullara devam eden öğrenci sayısı 7 kat artarak 1.100'den 7.200'e yükselmiştir. Azınlık ve yabancılara ait okul sayısında dikkat çekici bir artış olmazken, öğrenci sayılarında küçük artışlar olmuştur. 1950–1960 arası dönemde özel liselere ait istatistiklerde, Türklere ait lise sayısı 3 kat artarak 9'dan 27'ye yükselmiş, öğrenci sayısı da paralelinde 1.100'den 4.500'e çıkmıştır. Azınlık ve yabancılara ait lise sayısında dikkate değer bir değişim olmamış, öğrenci sayıları bir miktar yükselmiştir.

Bu dönemde, özel okullara yönelik dikkat çekici herhangi bir kanuni düzenleme yapılmamış, sadece azınlıklara ait okullarda Türk kültürünü ve Milli Eğitimin esaslarını aşılamak amacıyla 1955 yılında Azınlık Okulları Türkçe ve Kültür Dersleri Öğretmenleri Hakkında Kanun yayımlanmıştır.

Yine bu döneme ait önemli bir gelişme ise, 1955–1956 Eğitim-Öğretim döneminde Türkiye'de 6 il'de açılan ve daha sonrasında beklenenden fazla beğeni toplaması sebebiyle 1975 yılında Anadolu Lisesi statüsü verilecek olan Maarif Kolejlerinin açılmasıdır.

1950–1960 arası döneme bir bütün halinde bakıldığında, Özel okulculuk anlamında özellikle Türk okullarına yönelik gerek dönemin hükümet kanadından sağlanan kolaylıklar ve gerekse bu okullara halkın bakış açısı ve teveccühü anlamında başarılı bir dönem denilebilir. Yabancı ve azınlıklara ait okullar açısından ise rakamsal açıdan önceki yıllara göre olumlu veya olumsuz anlamda ciddi değişimlerin yaşanmadığı bir dönem olsa da, bu okullara yönelik olarak, bankalardan kredi kullandırma kolaylığı, fiziki şartlarının iyileştirilmesi gibi konularda devlet desteği sağlanmıştır. Bu döneme ait, azınlık ve yabancı okullarının en fazla şikâyetçi oldukları konu, okullarının resmi işlemlerinde devlet tarafından uygulanan bürokratik iş yavaşlatma politikasıdır.

Özel Okullara yönelik yapısal ve kanuni değişimler ise ancak bu tarihten sonra başlamıştır. 1961 Anayasası ve akabinde 1965 tarihli Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile Türkiye'deki özel okullara yönelik ciddi kanuni altyapı oluşturulmuş, bu kurumların işleyişlerine dönük belirsizlikler ortadan kaldırılmıştır. Yapılan bu değişiklikler 1985 ve 2007 yıllarında tadil edilmiş ve günümüzdeki halini en son bu tarihlerde almıştır.

Ülkemizde, son yıllarda görülen hızlı artışa rağmen özel okulların tüm eğitim kurumlarına oranı sadece % 3 seviyesindedir. Bu oran Almanya'da % 8, Danimarka'da % 12, Fransa'da % 17, İsviçre'de % 11, Japonya'da % 60 seviyesindedir. Bu oranlara bakıldığında devletin özel okullara desteğinin arttırılması ve bu konuda da dünya ile rekabet eder hale gelmesi gerekmektedir. Bunun yanında elbette ki özellikle azınlık ve yabancılara ait okulların zararlı faaliyetlerinin sıkı kontrol ve denetim altında tutulmaları gerekir. Bugün ülkemizde hâlâ Ardahan, Artvin, Bayburt, Gümüşhane, Hakkâri, Iğdır, Muş ve Şırnak'ta özel okul bulunmamaktadır. Öncelikli olarak, devletin özel okulu bulunmayan veya çok az sayıda bulunan illere yönelik, buralarda özel okul açmak isteyen müteşebbisler için teşvikler sunması gerekir. Kontrol altındaki özel okullar, bu ülkenin eğitim sistemine yük değil bilâkis gerek kendi aralarında ve gerekse devlete ait resmi okullar arasında oluşturacağı rekabet ortamı ve nitelikli eğitim ile büyük katkılar sağlayacaktır. Ayrıca, yeterli altyapıyı sağlamış, eğitim kalitesini uluslar arası platformlarda kanıtlamış ve finansmanı güçlü yerli ve yabancı tüm özel okullarımız, bu ülkenin dışarıya yansıyan yüzü olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA VE EKLER

1- ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi, Ankara

Devlet İstatistik Enstitüsü Arşivi

2- YAYINLANMIŞ BELGELER

CHF PROGRAMI, Ankara, Devlet Matbaası, 1931.

DEMOKRAT PARTİ TÜZÜK VE PROGRAMI, Ankara, Pulhan Matbaası, 1946.

MEB, *Beşinci Milli Eğitim Şurası, Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar*, İstanbul, MEB Yayınları, 1954.

MEB, *Cumhuriyet'in 50.Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz*, İstanbul, MEB Yayınları, 1973.

MEB, *Ortaöğretim Programındaki Yönelmeler*, İstanbul, MEB Yayınları, 1972.

SEHA L. MERAY, *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler,* Birinci takım, Cilt I, Kitap II, 3.Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001.

MİLLET PARTİSİ PROGRAMI, Yeni Matbaa, Ankara, 1948.

Düstur 1.Tertip, II. Cilt

Düstur 3.Tertip, II. Cilt

Düstur 3.Tertip, V. Cilt

Düstur 1.Tertip, XII. Cilt

T.B.M.M. Tutanak Dergisi

TEBLİĞLER DERGİSİ, 11–18 Ağustos 1941, C.3, Sayı: 132–133.

TEBLİĞLER DERGİSİ, 22 Eylül 1941, Cilt:4, Sayı:140.

3-KİTAPLAR VE DERGİLER

AKDENİZ, SABRİ, *Eğitim Sosyolojisi, İstanbul*, Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları, 1990.

AKGÜN, SEÇİL, *Tevhid-i Tedrisat, Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul, MEB Basımevi, 1983.

AKSEKİ, A.HAMDİ, *İslam Dini*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1963.

AKYÜZ, YAHYA, *Türk Eğitim Tarihi MÖ1000- MS2004*, Ankara, Pegem A Yayıncılık, 2004.

ALAN, GÜLBADİ, *Amerikan Board Okulları ve Türk-Ermeni İlişkilerinde Oynadıkları Roller*, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2001, Sayı:10.

ALBAYRAK, MUSTAFA, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946–1960)*, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2004.

ALKAN, MEHMET Ö., *İmparatorluktan Cumhuriyet'e Selanik'ten İstanbul'a Terakki Vakfı ve Terakki Okulları (1877-2000)*, İstanbul, Terakki Vakfı Yayınları, 2003.

ATATÜRK'ÜN SÖYLEV VE DEMEÇLERİ, Bugünkü Dille Yayına Hazırlayanlar, Prof.Dr. Ali Sevim, Prof.Dr. Mehmet Akif Tural, Prof.Dr. İzzet Öztoprak, Ankara, ATAM Yayınları, C I.

ATLI, HİLMİ, *Batılıların Türk Toplumuna Yönelik Kültürel Asimilasyonu*, Ankara, Yeni Ofset, 1996.

AYDIN, SUAVİ, *Azınlık kavramına İçeriden Bakmak, Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları*, Derleyen; Ayhan Kaya ve Turgut Tarhanlı, İstanbul, Tesev yayınları, 2006.

BABACAN, HASAN, *Ermeni Tehcirini Hazırlayan Faktörler ve Tehcir, Dünden Bugüne Türk Ermeni İlişkileri*, Ankara, Nobel Yayınları, 2003.

BAKAR, BÜLENT, *Ermeni Tehciri*, Ankara, ATAM Yayınları, 2009.

BARTHOLOMEW, ALAN, *A History of Tarsus American School-1888*, İstanbul, Redhouse Press, 1988.

BEYOĞLU, SÜLEYMAN, "Atatürk'ün Bakış Açısıyla Azınlıklar", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı II*, ATAM Yayınları, Ankara, 2005.

BİLGİN, ÜLKÜ, *Azınlık Hakları ve Türkiye*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2008.

BOZİS, SULA, *Fener Rum Erkek Lisesi*, İstanbul Ansiklopedisi, C.3.

BOZKURT, GÜLNİHAL, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839–1914)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

BÜYÜKKARCI, SÜLEYMAN, *Türkiye'de Rum Okulları*, Konya, Yelken Yayınları, Aralık 2003.

----------, *Türkiye'de Ermeni Okulları*, Konya, Yelken Yayınları, 2003.

----------, *Amerikan Okulları Üzerine Bir Araştırma*, http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s9/2.pdf,s.12

----------, "Osmanlı Devleti'nde İran Okulları", *Kuruluşunun 700.Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti uluslararası Kongresi,* Bildiri Metni, Konya, Selçuk Üniversitesi, Nisan 1999.

----------, *İstanbul Sankt Georg Avusturya Lisesi*, Konya, Damla Ofset, 1995

ÇELİKEL, AYSEL, *Yabancılar Hukuku*, 6.Baskı, İstanbul, Beta Basım ve Dağıtım A.Ş., 1993.

ÇETİN, ATİLLA, "Maarif Nazırı Ahmed Zühdü Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar Hakkında Raporu", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1983.

ÇETİNTAŞ, BENGÜL & GENÇ, AYTEN, *Eğitim Reformu Sonrası Anadolu Liselerinde Yabancı Dil Öğretimi*, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Ankara, Sayı 20, 2001.

DEMİRCAN, ÖMER, *Dünden Bugüne Türkiye'de Yabancı Dil*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1988.

DİNÇER, NAHİD, *Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar*, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:2001.

DİNÇSOY, ÖMER, *Türk Eğitim Sistemi*, Ankara, Türk Demokrasi Vakfı, 1995.

DOĞAN, MEHMET, *Batılılaşma İhaneti*, İstanbul, Beyan Yayınları, 1986.

EBUZZİYA, ZİYAD & KOZİKOĞLU, SAHİR, *1921–1933 Galatasaray Tarihçesi, 1933 Mezunları ve 50 Yılları*, Galatasaray Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul, 1987.

EDMONDS, ANNA G., *Opinion Survey of Co-Education and The American Board Schools in Turkey*, November 1980.

ERDEM, GAZİ, "Misyonerlik ve Misyonerlerin Çalışma Metotları", *DİYANET İlmi Dergisi,* Cilt:38, Sayı 2, Nisan-Mayıs-Haziran 2002.

ERDOĞAN, İRFAN, Yeni *Bir Binyıla Doğru Türk Eğitim Sistemi Sorunlar ve Çözümler*, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 2002.

ERGİN, OSMAN NURİ, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul, Eser Neşriyat, Cilt 1–2–4.

ERTUĞRUL, HALİT, *Kültürümüzü Etkileyen Okullar*, İstanbul, Nesil Yayınları, 2005.

ERYILMAZ, BİLAL, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, İstanbul, Risale Yayınevi, 1996.

GELLNER, ERNEST, *Uluslar ve Ulusçuluk*, Çev. Büşra Ersanlı Behar-Günay Göksu Özdoğan, İstanbul, İnsan Yayınları, 1992.

GERSHOM, SCHOLEM, Çev. Selahattin Ayaz, *Sabatay Sevi : Mesih mi, Sahte Peygamber mi ?*, İstanbul, Burak Yayınları, 2001.

GÖKBERK, MACİT, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1966.

GÖKMAN, MUZAFFER, *50 Yılın Tutanağı, (1923–1973*), İstanbul, Hürriyet Yayınları, 1973.

GÖVSA, İBRAHİM ALAETTİN, *Sabatay Sevi, İzmirli Meşhur Sahte Mesih Hakkında Sosyal Bir Araştırma*, İstanbul, Milenyum Yayınları, 2000.

GÖYÜNÇ, NEJAT, *Türkiye'de Eğitim, Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1976.

GÜLER, ALİ, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Azınlıklar*, Ankara, Emre Yayınları, 2003.

GÜLERYÜZ, NAİM, "Yahudi Basını", *İstanbul Ansiklopedisi*, C.7., 1994.

HAYDAROĞLU, İLKNUR POLAT, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

HAYDAROĞLU, İLKNUR POLAT, "Türk İtalyan İlişkileri Çerçevesinde İtalyan Okulları", Atatürk Yolu, AÜ TİTE Dergisi, Kasım 1989, Yıl:2, Sayı: 4.

----------, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Açılan Amerikan Okulları Üzerine Bir İnceleme", Belleten, C.52, Sayı: 203, Ankara, 1968.

İŞÇİ, METİN, *Kültür Sömürgeciliği ve Eğitim*, İstanbul, Turan Yayınları, 1995.

JOHNSON, HUGH GRAYSON, *The American Schools in the Republic of Turkey, 1923-1933 : A Case Study of Missionary Problems in International Relation*, Ph.D., The American University, 1975.

KALAYCI, NURDAN, *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Hükümet Programları ve Uygulamalar*, İstanbul, MEB Yayınları, 2004.

KANTARCIOĞLU, SELÇUK, Türkiye *Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür,* 2.Baskı, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, nr.730, 1990.

KARAL, ENVER ZİYA, *Osmanlı Tarihi*, C.5, Ankara, TTK Basımevi, 1967.

KARPAT, KEMAL, Türk *Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1967.

KAZAMIAS, ANDREAS M., *Education and The Quest For Modernity in Turkey*, London, University of Chicago Pres, 1996.

KILIÇ, REMZİ, *Osmanlı Türkiye'sinde Azınlık Okulları*, Ankara, Türk Kültürü, S.431.

KILIÇ, SEZEN, *Türk -Alman İlişkileri ve Türkiye'deki Alman Okulları (1852'den 1945'e Kadar)*, Ankara, ATAM Yayınları, 2005

KIRŞEHİRLİOĞLU, EROL, *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1963.

KIZILÇELİK, ERJEM, *Sosyoloji Terimleri Sözlüğü*, Ankara, Atilla Kitabevi, 1994.

KİLİ, SUNA & GÖZÜBÜYÜK, A.ŞEREF, *Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifaktan Günümüze)*, 2.Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.

KOCABAŞ, SÜLEYMAN, *Tarihte ve Günümüzde Türk, Yunan Mücadelesi*, İstanbul, Bayrak Yayınları, 1984.

KOCABAŞOĞLU, UYGUR, *Anadolu'daki Amerika, Kendi Belgeleriyle 19.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları*, Ankara, İmge Yayınevi, 2000.

----------, *Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. Yüzyılda Amerikan Yüksekokulları*, Bahri Savcı'ya Armağan, Ayrı Basım, Ankara, İmge Yayınevi, 1988.

KOÇAK, CEMİL, *Türk-Alman ilişkileri, (1923–1939)* , Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

----------, "Tanzimat'tan Sonra Özel ve Yabancı Okullar", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,* İletişim yayınları, C.2., S.16.

KOÇER, HASAN ALİ, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, Ankara, MEB Yayınları, 1987.

KOÇOĞLU, YAHYA, *Azınlık Gençleri Anlatıyor*, İstanbul, Metis Yayınları, 2001.

KOÇU, R.EKREM, *Osmanlı Muahedeleri- Kapitülasyonlar, 1300–1920*, İstanbul, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, 1934.

KODAMAN, BAYRAM, *Abdulhamit Devri Eğitim Sistemi*, İstanbul, Ötüken Neşriat, 1980.

LEWIS, BERNARD, *Modern Türkiye'nin Doğuşu, ter. Metin Kıratlı*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007.

MACAR, ELÇİN, *Cumhuriyet Dönemi İstanbul Rum Patrikhanesi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

MACAR, ELÇİN & GÖKAÇTI, MEHMET ALİ, *Heybeliada Ruhban Okulu'nun Geleceği Üzerine Tartışmalar ve Öneriler*, İstanbul, TESEV Yayınları, Aralık 2005.

MARDİN, ŞERİF, *Din ve İdeoloji*, İstanbul, İletişim yayınları, 1983.

MICHEL, FRERE ANGE, *St. Joseph'in Öyküsü 1870–1923*, İstanbul, Saint Joseph Lisesi Eğitim Vakfı Yayınları, 2002.

MUTLU, ŞAMİL, *II. Meşrutiyet Devrinde İstatistik Bilgileriyle Eğitim*, Belgelerle Türk Tarih Dergisi, Ankara, TTK Basımevi, 1996.c.XXVII, sayı 21.

ODABAŞI, HARUN, *Her Okuldan Adam Çıkmaz*, İstanbul, Zaman Kitap, 2003

OKUTAN, ÖMER, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul, MEB Yayınevi, 1983.

ORAN, BASKIN, *Türkiye'de Azınlıklar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.

ORTAYLI, İLBER, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983.

----------, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan Okulları Üzerine Bazı Gözlemler*, Ankara, TODAİE, 1982.

----------, *Milletler ve Azınlıklar*, Tanzimat'tan Günümüze Türkiye Ansiklopedisi, C.4.

----------, *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi*, CDTA, c.3.

OVADYA, SİLİVYA, *Yahudi Okulları*, İstanbul Ansiklopedisi, C.7., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, 1994.

ÖKÇÜN, GÜNDÜZ, *Yabancıların Türkiye'de Okutma Hürriyeti*, Ankara, AÜ SBF Dergisi, 1959, C. XIV., S.2.

ÖZBEK, NİMET, *Türkiye'deki Yabancıların Öğrenim ve Öğretim Özgürlüğü*, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 2000.

ÖZDEMİR, BÜLENT, *Süryanilerin Dünü Bugünü, I.Dünya Savaşı'nda Süryaniler*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.

ÖZEN, SAADET, *Yüz Elli Yılın Tanığı, Notre Dame de Sion*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2006.

ÖZKAYA, NECDET, *Özel Öğretim Kurumlarının Eğitim Sistemindeki ve Sosyo Ekonomik Yapı İçindeki Yeri*, Türkiye'de ve Dünya'da Özel öğretim Kurumlarının Eğitimdeki Yeri-Seminer, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1992.

PATRICK, MARY MILLES, *Bir Boğaziçi Macerası, İstanbul Kız Koleji (1871–1924*), İstanbul, Tez Yayınları, 2001.

POLVAN, NURETTİN, *Türkiye'de Yabancı Öğretim*, C.I, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1952.

RUFİ, JOHN, *Türkiye'de Ortaöğretim Müşahedeler, Problemler ve Tavsiyeler*, Ankara, MEB Yayınları, 1953.

SAKOĞLU, NECDET, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992.

SANÇAR, NEJDET, *Atatürk'ün Fikir Cephesi*, Türk Yurdu, Sayı: 318, 1965.

SANDALCI, MERT, *Feyz-i Sıbyan'dan Işık'a Feyziye Mektepleri*, İstanbul, FMV Yayınları, 2005.

SARINAY, YUSUF & PEHLİVANLI, HAMİT, *Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1999.

SEMENDEROĞLU, VEFA O., *Dünden Bugüne Galatasaray*, İstanbul, Tamburacı Matbaacılık, 1999.

SEVİNÇ, NECDET, *Ajan Okulları*, İstanbul, Oymak Yayınları, 1974.

SEZER, AYTEN, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

SHICK, IRVIN CEMİL, "Osmanlılar, Azınlıklar ve Yahudiler", *Tarih ve Toplum*, Cilt 5, Sayı. 29.

SOMEL, SELÇUK AKŞİN, Osmanlı *Reform Çağında Osmanlıcılık Düşüncesi 1839–1913*, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce; Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, C.I,7.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.

SOMUNCUOĞLU, SERVET, *Adanmış Bir Ömür, Çetin Berkmen'in Anıları*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2005.

SORGUÇ, BAHİR, *1920'den 1981'e Milli Eğitim Bakanlığı*, Ankara, MEB Yayınları, 1982.

SOY, H. BAYRAM, "Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Yaz /2004, Sayı 30.

SOYSAL, İSMAİL, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920–1945)*, Cilt I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983.

STONE, FRANK ANDREW, *Communities of Learning: People and Their Programs The American Board Schools in Turkey From 1920 to 1970*, İst., 1970.

----------, *Academies for Anatolia, 1830–1980,* University Press of America, 1984.

ŞİMŞİR, BİLAL N., "Ermeni Propagandasının Amerikan Boyutu Üzerine", *Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu ile İlişkileri Sempozyumu*, 8–12 Ekim 1984, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, 1985

ŞİŞMAN, CENGİZ, *Sabatay Sevi ve Sabataycılar & Mitler ve Gerçekler*, Ankara, Aşina Kitaplar, 2008.

TAŞDEMİRCİ, ERSOY, "Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü Dergisi*., S.10.

TEKELİ, İLHAN & İLKİN, SELİM, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ankara, T.T.K. Yayınları, 1985.

TERZİOĞLU, SÜLEYMAN SIRRI, *uluslararası Hukukta Azınlıklar ve Ana Dilde Eğitim Hakkı*, Ankara, Alp Yayınevi, 2007.

TOMPKINS, ELLSWORT, *Türkiye Cumhuriyeti Orta Dereceli Okullarda Organizasyon, İdare ve Teftiş*, İstanbul, MEB Yayınları, 1954.

TOSUN, RAMAZAN, *Ermeni İddiaları ve Tarihi Gerçekler*, Konya, Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ata Dergisi, S.9, 2002, s.119–132.

TOZLU, NECMETTİN, *Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1991.

TUNAYA, TARIK ZAFER, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları, 1952.

TURAN, ÖMER, *Amerikan Protestan Misyonerlerinin Bulgar Milliyetçiliğine Katkıları*, XII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 12 – 16 Eylül 1994, Ankara, 1999.

TÜRK YURDU, *Atatürk'ün Fikir Cephesi*, Sayı 318, Ankara, 1965.

TÜRKDOĞAN, ORHAN, Değişme*, Kültür ve Sosyal Çözülmeler*, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları, 1973.

TÜRKER, ORHAN, *Mega Revma'dan Arnavutköy'e Bir Boğaziçi Hikâyesi*, İstanbul, Sel Yayıncılık, I.Baskı, 1999.

ÜLKEN, H. ZİYA, *Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul, MEB Yayınları, 1969.

ÜLMAN, HALUK, Türk- *Amerikan Diplomatik Münasebetleri (1939–1947)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1961.

VAHAPOĞLU, M. HİDAYET, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, Ankara, MEB Yayınları, 1990.

WHITE , GEORGE E., Ter. Cem Tarık Yüksel, *Bir Amerikan Misyonerinin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları,* İstanbul, Enderun Kitabevi, 1995.

YAŞA, YILMAZ, "Ulus Özel Musevi Lisesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, C.7.

YAŞAR, NECDET, "Heybeliada Rum Ruhban Mektebi", İstanbul *Ansiklopedisi*, C.4.

YILDIZ, RIZA, *Türkiye'de Çağdaş Denetim ve Teftişin Doğuşu*, Ankara, MEB Yayınları, 1992.

YUMUL, ARUS, *Azınlık mı, Vatandaş mı? Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları*, Derleyen; Ayhan Kaya ve Turgut Tarhanlı, İstanbul, Tesev Yayınları, 2006.

ZEINE, N.ZEINE, *Arap Milliyetçiliği*, Çev. Kemal Kahraman, Cambridge İslam Tarihi, İstanbul, Hikmet Yayınları, 1989.

4. TEZLER

AKKAYA, AHMET YAŞAR, *Demokrat Parti'nin Azınlık Politikası (1950–1960),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

ATABAY, MİTHAT, *Çok Partili Dönemde Bir Muhalefet Partisi: Millet Partisi,* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) , Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak 1984.

BAŞAR, ERDOĞAN, *Cumhuriyet Dönemi Milli Eğitim Bakanları ve İcraatlarının Değerlendirilmesi (1920–1960)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1988.

BOZKURT, BİRGÜL, *Cumhuriyet Halk Partisi'nin Eğitim Programları*, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007.

ÇELİK, YÜKSEL, *Özel Okulların Türk Eğitim Sistemine Ekonomik Katkılarının Değerlendirilmesi*, Ankara, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı Lisansüstü Uzmanlık Programı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 2006.

DİKİLİTAŞ, OSMAN SAİT, *Demokrat Parti Hükümetlerinin Sosyo-Ekonomik Alandaki İcraatları (1950–1960)*, Doktora Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, 2007.

DİNÇ, SAİT, *Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şûraları ve Alınan Kararların Uygulamaları (1923–1960)*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1999.

ENGİN, EMEL, *Galatasaray Lisesi (1923–1950 Dönemi)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, 2007.

EREN, MURAT, *Laiklik Açısından Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikaları*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Çalışması, 2007.

GÖK, TOLGA, *Türk Eğitim Derneği Tarihi*, Ankara, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Çalışması, 2009.

KILIÇ, EMRE, *Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Politikası (1950–1960)*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Çalışması, 2008.

KOCAMANOĞLU, EMİNE, *Yabancı Okullarda Din Eğitimi, Robert Kolej-Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi)* Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

KÜLÜNK, MUHAMMET EMİN, *Kapitülasyonların Kaldırılması (1914),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s.7–304.

PANCAROĞLU, ADNAN FERRUH, *Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu (1948–1977),* Afyon, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

SEMİZ, AYLİN, *Türk Ortaöğretim Sisteminde Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultani): Yeri ve Tarihsel Gelişimi,* Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1988.

SEZER, AYTEN, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923–1938)*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, 1994.

SÖNMEZ, MUZAFFER, *Türk Eğitim Sistemi İçerisinde Özel Okulların Yeri ve Önemi*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Kamu Yönetimi Lisansüstü Uzmanlık Programı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002.

ŞAHİN, İSMAİL, *Demokrat Parti Hükümetleri Dönemindeki Eğitim Kültür Politikaları (1950–1960)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

YILMAZLAR, HAKAN, *Türkiye'de Özel Okulların Gelişimi (1923–1950)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

5- INTERNET SİTELERİ

http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s9/2.pdf,s.12.
http://tr.wikipedia.org/wiki/Evanjelizm
www.uoml.k12.tr.
Üsküdar Amerikan Lisesi Resmi Web sitesi, http://www.uaa.k12.tr
Özel İzmir Amerikan Koleji Resmi Web sitesi, http://www.aci.k12.tr
Sağlık ve Eğitim Vakfı web sitesi; www.sev.org.tr.
Tarsus AmerikanKoleji Resmi Web sitesi, http://www.tac.k12.tr
Saint-Benoit Erkek Lisesi Resmi Web Sitesi, http://www.sb.k12.tr
Özel Saint-Michel Fransız Lisesi Resmi Web Sitesi, http://www.saintmichel.k12.tr
Kaynak; Özel Saint-Joseph Fransız Lisesi Resmi Web Sitesi, http://www.sj.k12.tr/ tarihçe
Özel Notre-Dame de Sion Lisesi Resmi Web Sitesi, http://www.nds.k12.tr/ tarihce
http://www.bis.k12.tr
Alman Lisesi resmi web sitesi, http://www.ds-istanbul.de
St.Georg Avusturya Lisesi Resmi web sitesi, http://www.sg.k12.tr
TED Okulları Resmi internet sitesi; www.ted.org.tr
TED Ankara Koleji Mezunlar Derneği, http://www.kolej.org
Terakki Vakfı Okulları Resmi İnternet Sitesi; http://www.terakki.org.tr/Vakif
Darüşşafaka Okulları Resmi İnternet Sitesi; http://www.darussafaka.org.tr/tarihce.asp

6-GAZETELER

RESMİ GAZETE

CUMHURİYET (17/07/1954)

HÂKİMİYET-İ MİLLİYE

HÜRRİYET

ULUS (02/05/1964)

MİLLİYET (29/09/1952- 29/12/1955- 28/11/1955- 05/01/1956- 22/02/1958- 30/01/1958- 14/07/1958- 16/07/1958- 09/02/1959- 28/07/1959- 22/10/1959- 02/04/1959- 11/02/1959- 24/04/1960)

Bütün özel ve yabancı okullar teftiş edilecek

Şehrimizdeki bütün Özel ve Yabancı okullar ikinci bir teftişe tâbi tutulacaklardır. Teftişle vazifelendirilen Vekâlet müfettişlerinin bilhassa Ecnebi okulların durumlariyle yakından alâkadar olacakları belirtilmektedir.

Maarif Vekâleti bahis konusu müesseselerde zaman zaman cereyan eden müessif birtakım hâdiselerin artması karşısında böyle bir tedbir kararı almıştır. Önümüzdeki günlerde başlanacak teftişler, yaz tatili sonuna kadar bitirilecektir.

Amerikan Koleji Ana kısmının kapatılması muhtemel

Müsaadeiz ve Lozan Anlaşması hükümlerine aykırı olarak açıldığı ileri sürülen Bebektaki Amerikan Kolejinin «Ana Kısmı»nın kapatılması kuvvetle muhtemeldir. Şehrimizde bulunan Maarif Vekili Celâl Yardımcı dün bu hususta bizzat meşgul olmuş ve meselenin ilk öğretim yönünden de tetkiki için Vekâletteki ilk Öğretim Umum Müdürlüğüne gereken direktifi telefonla bildirmiştir. Kolejin ana kısmının hâlen faaliyetine devam etmesinin, Türk ilk öğretim kanunu hükümlerince de mahzurlu olduğu belirtilmektedir. Zira, memleketimizde ilk öğretim tâhsil mecburiyeti ancak Maarif Müesseselerine verilmiş bir haktır. Kolej hakkındaki Vekâlet kararının bugünlerde açıklanması beklenmektedir.

Celâl Yardımcı dün, evvelce durumlarında aksaklık görülen İmam - Hatip Okulu ve Levend Özel kolejlerinin de durumlariyle alâkadar olmuştur. Vekil, dün ilk olarak, İmam-Hatip Okulunu gezmiş ve son yapılan değişiklikler hakkında alâkalılardan izahat almıştır.

2 NİSAN 1955

Özel Türk okullarının durumu ıslâh edilecek

Bu müesseselerde ticarî zihniyetten ziyade öğretim zihniyetinin hâkim olmasına çalışılıyor

Özel Türk Okullarının faaliyetleri daha rasyonel bir hale getirilecektir. Bu maksatla, dün, şehrimizde bulunan Maarif Vekâleti Özel Okullar umum müdürü Hüsamettin Arkan'ın başkanlığında bütün özel okul Müdürlerinin iştirakiyle Işık Lisesinde bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda, bilhassa, son günlerde özel okullar hakkında ileri sürülen şikâyetler üzerinde durulmuştur. Belirtildiğine nazaran, Vekâlet bu okulların hakiki gayelerine yakışır bir tarzda öğretim yapmalarını istemektedir. Bilhassa, bahis konusu müesseselerde ticarî zihniyetin ön plânda ele alındığı ve bu yönde faaliyet gösterildiği yolundaki şikâyetlerin tamamen önlenmesi cihetine gidilecektir. Gerekirse, bu müesseselerin öğretmen kadroları da takviye edilecektir. Ehliyetsiz kimselere ders verdirilmeyecektir.

KISA HABERLER

● BELEDİYE Encümeni dün yaptığı toplantıda, Haydarpaşa Çayır caddesinde, Kurtuluşta Postan sokağında, Atatürk Bulvarında, Şişli Yeni Yolda ve Anndoluhisarı Nişangâh caddesinde kırer umumî çeşme tesisine karar vermiştir. Çeşmeler Sular İdaresince yaptırılacaktır.

● ŞEHİR Hattı vapur işletmeleri araba vapurlarının gece durumu teftiş edilmektedir. Artan şikâyet

BÜTÜN OKULLARIN DERS PROGRAMI BİR OLACAK

Yabancı okulların öğrenci kayıt ve imtihan talimatnamelerinin resmî okul talimatnamelerine uygun hale getirilmesi istenmiştir.

Yabancı okul idarecileri kendi aralarında toplanarak meseleyi müzakereye başlamışlardır. Üsküdar Amerikan Kız Kolejinde yapılan toplantıya bir Vekâlet temsilcisi de katılmıştır. Tadilâtın yapılması halinde, yeni talimatnamelerin tatbikatına önümüzdeki ders yılından itibaren başlanacaktır. Böylece yabancı ve resmî okullar arasındaki nakillerde, meydana gelen güçlükler önlenmiş ve öğrenciler mağdur olmaktan kurtulmuş olacaklardır.

Rum öğrencileri boykota son verdi

Beyoğlundaki Zoğrafyon Rum Erkek Lisesi öğrencileri, dün dersleri boykota son vermişlerdir. Öğrenciler, Okul Müdürü Vasil Muçuoğlu'nun vazifesinden uzaklaştırılmasını protesto edip ve bunda Fener Patrikhanesinin rolü bulunduğunu ileri sürüyorlardı. Maarif Müdürlüğü müfettişleri, dünkü tahkikat esnasında öğrencilerin dileklerinin de tesbit olunacağını açıklamışlardır. Bunun üzerine öğrenciler derslere girmeğe karar vermişlerdir.

Yeni Müdür Toma Naçinaz, Vasil Muçuoğlu okuldan tamamiyle uzaklaştırılmadığını, kendisine sadece üç aylık mezuniyet verildiğini açıklamıştır. Bu üç aylık mezuniyet kararında ısrar eden okulun mütevelli heyetidir. Vazifeli üç müfettiş, dün mütevelli heyeti ile temas etmiştir. Heyet, Vasil Muçuoğlu'nun tedris mevzuundaki sert kararlarından şikâyetçidir. Öğrenciler ise, eski müdürün her hareketinden memnuniyet duyduklarını söylemektedirler. Mesele etrafında Patrikhane ile de temasa geçilmesi de muhtemeldir.

Özel okullardan eylûl döneminde mezun olanlar

Şehrimizdeki özel, azınlık ve ecnebi okullarından 1955 yılı Eylül döneminde 346 öğrenci mezun olmuştur.

Özel Okullar Müdür Muavinliği tarafından yapılan bir istatistiğe göre, bu devrede özel okulların fen kolundan 11, edebiyat kolundan 172, azınlık okullarının fen kısmından 26, edebiyattan 48, ecnebi okulların fen şubesinden 40, edebiyat şubesinden ise 49 öğrenci imtihanlarda muvaffak olmuştur.

Azınlık okullarında sömestr usulü

Orta dereceli Rum, Ermeni ve Musevi okulları, resmî Türk okullarında olduğu gibi sömestr usulünü tatbik edeceklerdir.

Maarif Vekâletinin bu yolda aldığı karar, dün şehrimiz Maarif Müdürlüğüne gelmiş ve ilgili okullara tebliğ edilmiştir.

Böylece okullar yılda bir defa olmak üzere 1 ilâ 15 Şubat arasında dinlenme tatili yapacaklardır. Öğrencilere sadece iki kanaat notu verilecektir.

Okullar, Yılbaşı, Noel ve Paskalyada bir günden fazla tatil yapamıyacaklardır

Azınlık okullarında Türk kültürü

OBJEKTİF

PEYAMİ SAFA

MAARİF Vekâleti, İstanbul'daki azınlık okullarının öğretim sistemine yeni bir vecheyi vermeyi uygun bulmuş ve çalışmalara başlamış.

Yapılacak değişiklikler şu üç maddede toplanıyor:

1. Azınlık okullarında dersler Türkçe olacak, başka herhangi bir dil ile öğretim yapılmayacaktır.

2. Bu okullar Maarif Müfettişleri tarafından istenildiği zaman kontrol edilecektir.

3. Türkçe ve kültür dersi öğretmenlerinin seçimine itina edilecektir.

★

Türkiye'de azınlıkların iyi Türkçe bilmemelerinden, dilimizi iyi telâffuz edememelerinden, Türk edebiyatına ve tarihine yabancı kalmakta ısrar etmelerinden şikâyetçiyiz. Bu meselede vazifeler tek taraflı değildir. Azınlıklarımız Türk kültürünü benimsemeğe ne kadar mecbursalar, biz de onlara müşterek dilimizi, edebiyatımızı, tarihimizi ve millî kültür hazinelerimizi tanıtmağa, beğendirmeğe, sevdirmeğe o kadar mecburuz. Diğer Türk çocukları gibi, onların da, bütün dersleri Türkçe okutmaları, dil bilgilerinin sürekle artması ve dile ait meziyetlerinin inkişafı bakımından öğretim ve eğitim değerleri taşır. Yabancı dil öğretir gibi, haftada bir kaç saat Türkçe dersiyle azınlıklarımızın vatanı dilini öğretmek imkânındadır. Bugüne kadar öğrenciler varsa, bu başarıyı sadece münferit şahsî kabiliyetlerine atfetmek lâzımdır.

Üstelik, azınlık okullarında, Türk dili ve Türk kültürü öğretmenlerinin millî vazifelerini tam şuurlara ve ehliyetine sahip olmadıkları şikâyeti vardır. Bunlardan bâzılarının (genç kadın öğretmenlerin) eldeki öğreticileri hakkında da şiddetli tenkitler kulağımıza gelmektedir. Yabancı okul öğretmenleri hakkında da aynı şikâyet ve tenkitlere tâ eski yıllarda rastlanmıştır. Fakat aralarında öğretilecek elemanlar da yok değildir. Azınlık ve yabancı okullarını öğretmen kadrolarını yeni bir tasfiyeye tâbi tutmakta, bilhassa ilkmektep öğretmenleri kim olursa olsun — vazifelerine nihayet vermekte isabet vardır.

Bu kararları verdiği için, Maarif Vekâletini ve Millî Talim ve Terbiyemizi candan tebrik ederim. Türk Maarifi, bu kararlariyle, Türk yaşılına daha fazla liyakat kazanıyor.

Ders ücretlerine zam yapan okullar

Ankara 28 (T.H.A.) — Bazı talebe velileri tarafından Millî Eğitim Bakanlığına müracaat edilerek yabancı okullardan bir kısmının muhtelif sebepler öne sürerek ders yılı ücretlerine zam lar yaptıkları bildirilmiştir.

Şikâyetler arasında bazı okulların binalarına yaptıkları ilâve veya tamirat bedellerinin dahi ders ücretlerine zam edildiği belirtilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından şikâyetlerin incelenmesine başlanılmıştır. Yabancı okulların ders ücretlerine yaptıkları zamların eğde mevcut talimat hükümlerine uyup uymadığı ehemmiyetle tetkik edilmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan tahkikat ikmal edildikçe, talimat hükümleri dışında ders yılı ücretlerine zam yapmış olan yabancı okullar hakkında takibat açılacaktır.

Ecnebi Okullara Hücum

Yazan: Eski Bir Öğretmen

Azınlık Okullarındaki ehliyetsiz öğretmenler

Azınlık Okullarında vazife gören lise mezunu ve ehliyetsiz Türkçe, Türkçe-Kültür öğretmen vekillerinin ehliyet alabilmeleri için, şehrimiz Maarif Müdürlüğü tarafından 9 Ocak 1956 dan itibaren Sultanahmet ilkokulunda bir kurs açılacaktır.

Kurs, ders yılı sonuna kadar devam edecek ve Eğitim Enstitüsü öğretmenleri tarafından ders verilecektir.

Maarif Vekâletinin bir kararı

OBJEKTİF

PEYAMİ SAFA

MAARİF Vekâleti, çok değil, otuz senelik bir gecikmeden sonra, yerinde bir karar verdi: Azınlık okullarındaki Türkçe öğretmenlerimizin resmî haklarını tanıdı. Onlar da ikramiye, tazminat ve emeklilik maaşı alabilecekleridir.

«Yabancı ve Azınlık Okulları Derneği» bu neticeyi elde etmek için kurulmuştu ve bütün Vekiller arasında, yalnız muhterem Celâl Yardımcı'nın şahsında aradığı anlayışı bulabildi. Gayesi kısmen gerçekleşmiştir.

Kısmen, çünkü bu karar yalnız azınlık okullarındaki Türkçe öğretmenlerine münhasırdır ve yabancı okullardakilere şâmil değildir.

Niçin?

Buna mantıki bir cevap vermek imkânı yoktur. Yabancı okullardaki Türkçe öğretmenlerimiz, bugüne kadar, azınlık okullarındaki meslekdaşlariyle daima bir tutulmuşlardır. Türk kültürünü temsil ve tedris yolundaki vazifeleri, gayretleri ötekilerinkinden farksızdır. Pedagojik aldığı kadar da sosyal bir hizmet görmektedirler. Çünkü yabancı dille tedrisat yapan okulların öğrencilerine yalnız Türkçeyi, Türk edebiyatını, tarihini ve coğrafyasını öğretmekle kalmazlar, onları Türk kültürüne sımsıkı gibi — yabancı kültürlerle rekabet bakımından — çok zor ve ağır bir mükelleftiyet altına da girmişlerdir. Bir iki büyük yabancı okulda öğretmenlik eden bahtiyarlar müstesna, ötekilerin maaşları da çok azdır. Bunları resmî haklardan mahrum etmek için mâkul bir sebep arayanlar boşuna yorulurlar.

Gayri mâkul, fakat siyasî sebepler bâtıra gelebilir. Meselâ, büyük yabancı okullarda yüksek maaşla ders veren öğretmenleri tatsızlık devam etmek, onları bareme sokup maaşlarını indirmemek için, yâni iki üç kişinin güzel hatırı için, bütün yabancı okul öğretmenleri resmî haklardan mahrum edilmiş olabilirler.

Ben Celâl Yardımcı gibi seçkin bir hukukçunun, öğretmenlerin hakları mevzuunda, bu kadar küçük bir siyasî sebebe büyük prensiplerî feda edebileceğine asla inanmam. Çok geçmeden, yabancı okul öğretmenlerine de sıra geleceğinden eminim.

O kadar eminim ki, yazdığım bu satırlar, Maarif Vekâletinin esasen tatbike karar verdiği bir mevzuda harekete gelmesi için, sâdece, küçük bir hatırlatma notu vazifesini görecektir.

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDIR

Kurucusu : KEMAL ATATÜRK

CUMARTESİ 2 MAYIS 1964

Bir Atatürk Büstü

İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğünün azınlık okullarıyla ilgili raporu

28 Rum okulu gaye dışı çalışma yapıyor

Normal eğitimin dışında çalışan okulların durumunun incelenmesi istendi

Azınlık okullarının kontrolü iyi karşılandı

Patrikhane ileri gelenlerinin son günlerde azınlık okullarına yaptıkları ziyaretler üzerine, Maarif Vekâletinin bu müesseseleri müfettişleri vasıtasiyle daha sık bir teftişe tabi tutturması, gençlik arasında memnunluk uyandırmıştır. M.T.T.B. Genel başkanı Orhan Sakarya ile Birliğe bağlı 9 dernek temsilcisi, dün Maarif Vekili Celâl Yardımcı'ya bir telgraf çekerek, gösterilen alâkaya teşekkür etmişlerdir. Gençler, bilhassa Heybeliada'daki Keşiş «Papaz» mektebinin durumunun ehemmiyetle ele alınması gerektiğini savunmaktadırlar.

Hürriyet

ŞIŞLI TERAKKI LİSESİ VAKFI 25 MİLYONA LEVENT'TE EĞİTİM SİTESİ KURUYOR

Levent'te 26 bin metrekarelik saha üzerine, 25 milyon lira harcama ile on bir binalık ilk ve orta öğretim sitesi inşa edilecektir.

Balkanların en modern okulu olacağı belirtilen siteyi Türkiye'nin en eski özel okullarından Şişli Terakki Lisesi Vakfı yaptıracaktır.

Yuva, ilk, orta, lise binaları, spor salonları, lokanta, yatakhane blokları ile birlikte on bir binadan meydana gelecek sitenin temel atma töreni yarın saat 11.30'da yapılacaktır. Törene İstanbul Valisi Namık Kemal Şentürk, işadamları, okulun öğretmen ve öğrencileri katılacaktır.

Şişli Terakki Lisesi Vakfı yönetícileri, sitenin planlarını profesörler ve pedagoglardan kurulu bir uzmanlar heyetine hazırlatmışlardır. Ayrı ayrı binalar halinde, geniş bir alan üzerinde kurulacak okulun tüm çevresi ağaçlarla donatılacaktır.

İLK GÜN ZARFI
FIRST DAY COVER

Terakki Vakfı Şişli Terakki Lisesi'nin 100. Öğretim Yılı Münasebetiyle Düzenlenen Sergi İSTANBUL, 26. 5. 1979

PTT M.G.E.V.D. P.K. 110 - Ankara

Azınlık okullarında Türkçeye önem verilecek

Bu müesseselerde "Türkçe kültür derslerine gereği kadar önem verilmediği,, raporla bildirildi

Azınlık Okullarında okutulan «Türkçe - Kültür» derslerine yeni bir veçhe verilecektir. Bahis konusu müesseselerde «Bu derslere gereği kadar ehemmiyet verilmediği» yolunda rapor verilmiştir.

Maarif Vekâleti «Eğitim Planlama Komisyonu» mesele üzerinde çalışmaktadır. Komisyonu temsilen geçen hafta şehrimize gelen bir heyet hazırladığı ek raporu Vekâlete sunmuştur.

Türkçe - Kültür derslerinden istenilen neticenin alınabilmesi için, bu müesseselerdeki ilgili ders hocalarının sayısının artırılacağı ve bu meyanda, Türk idareciler arasında da geniş çapta değişiklikler yapılacağı belirtilmektedir.

Deniz yüzünden boğulma vakaları bermutad arttı

Sahilde plâjında otururken Hayrettin İlhan arında birinin başına güneş çarpmış ve denize düşmüştür. Komşu halinde hastahaneye kaldırılan öğretmen Hayrettin İlhan dün ölmüştür.

Küçükçekmecede denize giren Remzi Selâmet adında biri fazla açılmış ve nefesi kesilmiştir. Remzi boğularak ölmüştür.

FENER PATRİKHANESİNİN İÇYÜZÜ

Anlatan: PAPA EFTİM

RUM OKULLARININ AMACI TÜRK DÜŞMANLIĞINI AŞILAMAKTIR

Türk dostu öğretmenlere Patrikhane muhalefet eder ve öğrenciler düşmanlık hareketlerine karıştırılırlar

Papa Eftim, oğlu Dr. Turgut Eremsal ve öğrenci lavaklileri ile beraber

VERİLEN SİPARİŞLER

ŞEHİR HABERLERİ

KOLEJDEN UZAKLAŞTIRILAN ÖĞRETMENLER İADE EDİLDİ

VEKÂLET, OKUL İDARESİNE GÖNDERDİĞİ YAZIDA, BU GİBİ HÂDİSELERE MEYDAN VERİLMEMESİNİ HATIRLATTI

Bebek'teki Amerikan Kolejinden uzaklaştırılan Türk öğretmenlerden Doç. Nurettin Topçu ve Zahir Güvemli vazifelerine iade edilmişlerdir. Kolej idaresi, Maarif Vekâletinin bu mesele hakkında kararlı hareketi karşısında, evvelki tutumunda ısrar edememiştir. Adı geçen öğretmenler vazifelerine başlamışlardır. Vekâlet Kolej idaresine gönderdiği bir yazıyla da bu gibi hâdiselere meydan verilmemesini tekrar hatırlatmıştır.

Taşra plâkalı otobüsler